

ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
SOCIAL CAPITAL AND KNOWLEDGE MANAGEMENT FOR SELF-SUSTAINABLE
COMMUNITY ORGANIZATION IN LOWER NORTHEASTERN THAILAND

นายประพันธ์ นิกกระโทก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

นายประพันธ์ นีกะระโทก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

SOCIAL CAPITAL AND KNOWLEDGE MANAGEMENT FOR SELF-SUSTAINABLE
COMMUNITY ORGANIZATION IN LOWER NORTHEASTERN THAILAND

Mr.Prapan Nukkratok

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Public Administration)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง "ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.

ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายประพันธ์ นีกกระโทก)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ผู้วิจัย : นายประพันธ์ นีกะระโทก

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ. พธ.บ. ศศ.ม. รป.ม

: รศ.ดร.อภิรักษ์ จันตะนี ศศ.ม., ศ.ม., Ph.D. (Management)

วันสำเร็จการศึกษา:

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๒) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเองและความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และ ๓) นำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดทำองค์กรชุมชนสนทนา การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการใช้แบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพบว่า ด้านความไว้วางใจเป็นการขอคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ ด้านการเงินโดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนนำเอาความเชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่น การผลิต การตลาด การเงินมาส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนในหมู่บ้านเมืองคกรที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินยามฉุกเฉินได้ ด้านธรรมชาติมีการนำป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ชาวบ้านดำรงชีวิต มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้พอเพียงสำหรับใช้ทำการเกษตร ด้านบุคคลเป็นการนำองค์ความรู้ของบุคคลที่ได้จากการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพการประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวคนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึงด้านการให้ความรู้มีการพัฒนาการเรียนรู้ครั้งในระบบนอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตการสร้างความสุขและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลายด้านโครงสร้างพื้นฐานมีการนำโครงสร้างพื้นฐานมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมที่ชุมชนต้องการ ได้แก่ กำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลมีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้านโทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน

๒. ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนพบว่าการจัดการความรู้ขององค์กร

ชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือด้านการประยุกต์ใช้ความรู้
รองลงมาคือ ด้านการแบ่งปันความรู้ที่น้อยที่สุดคือด้านการจัดเก็บความรู้

๓. รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่าง
ยั่งยืน

๓.๑ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเอง
อย่างยั่งยืนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน รูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กร
ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีลักษณะการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่ชุมชนมี
ลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิดการ
อนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามซึ่งคิดว่าผู้ริเริ่มไม่ได้มุ่งครอบครองป่าทามแต่เพียงผู้เดียวก่อให้เกิดการใช้ทุนทาง
บุคคลในชุมชนก่อตั้งเป็นองค์กรเล็กๆในชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามโดยรอบ
ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน และใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า
ทามพร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งภายหลังการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามเกิดการสร้างเงินสร้างรายได้กลับ
เข้าสู่ชุมชน

๓.๒ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเอง
อย่างยั่งยืนเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนรูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กร
ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการ
เกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ
ผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่
ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๓.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเอง
อย่างยั่งยืนกลุ่มผลิตผ้าทอมนวมบ้านหนองยารักษ์ เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพ
ทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ
ผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่
ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๓.๔ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเอง
อย่างยั่งยืน กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการดึงทุนทางสังคมที่เกิดจากตัวบุคคลคือประธานกองทุนชุมชน
บ้านถนนหัก มาใช้เชื่อมโยงกับทุนที่มีอยู่ในสังคมทั้งทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล ทุนทางการเงินของ
สมาชิกที่เกิดจากการระดมทุน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอดอาชีพในชุมชนสร้างความ
เข้มแข็งให้แก่ชุมชนควบคู่กันกับกระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ
ภาคเอกชน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่เข้ามาเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์

Thesis Title : Social Capital with Knowledge Management into
Community Organization for Self-Sustainability
Researcher : Mr.Prapa nNukkratok
Degree : Doctor of Philosophy (Public Administration)
Thesis Supervisory Committee.
: Phramaha Boonlert Indapañño B.A, M.A, M.P.A ,(Conflict Management),
Assoc. Prof.
: Assoc. Prof. Dr. Aphinant Chantanee M.A , Ph.D. (Management.)
Date of Graduation : March 31 , 2015

ABSTRACT

Study of Social Capital and Knowledge Management for Self-Sustainable Community Organization in Lower North-eastern, Thailand was purposed to 1) to study of conditions of social capital and knowledge management for Self-Sustainable Community Organization in Lower North-eastern, 2) to study of knowledge management procedure of the Self-Sustainable Community Organization in Lower North-eastern and knowledge of the community that occurred after managed the knowledge for Self-Sustainable and 3) present to integration model of social capital and knowledge management for Self-Sustainable, this research was used qualitative research and quantitative research to collected the data by studied documentaries, depth interview, conversation with the community organization, non-participate observation and using inquired form The research results found that :

1. Social Capital and Knowledge Management for Self-Sustainable Community Organization in Lower North-eastern found that conditions of social capital in overall was in a medium level with highest mean is individuals secondary is nature, less mean is educating

2.Studied of knowledge management procedures of the community self-sustainable and knowledge of the community that occurred after managed knowledge for the community organization self-sustainable found that knowledge management of the community organization in overall was in a medium level with highest mean is knowledge applying secondary is knowledge sharing, less mean is knowledge storage.

3. Integration model of social capital and knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization.

3.1 Integration models of social capital and knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization of Ban Alor-Donban community, integration model of knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization used social capital with knowledge management in gradually evolving that social capital used for reliability of the individuals who was created of Pa-Tham conservation, the originator was not intended to possessed solely and incurred individual capital usage in the community to establish a small organization in the community was main purposed is Pa-Tham conservation around Ban Alor-Donban community and used knowledge capital in the community to review Pa-Tham conservation's activity with finance usage that after Pa-Tham conservation had gained revenues back to the community.

3.2 Integration models of social capital and knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization, the community welfare funds network, integration models of social capital and knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization gained social capital by agricultural occupation, leadership of the community leader, knowledge management about saving for production administration, experience transferring, administration to be networking, gained by social capital with experience transferring to support the leader role in the community organization for potency leader and to be accepted and trusted from the public.

3.3 Integration models of social capital and knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization of quilt blanket producing group of Ban NongYarak had gained social capital by agriculture.

3.4 Occupation, leadership, knowledge management about saving for production administration, experience transferring, administration to be networking, gained by social capital with experience transferring to support the leader role in the community organization for potency leader and to be accepted and trusted from the public integration models of social capital and knowledge management for the Self-Sustainable Community Organization of quilt blanket producing group of Ban ThanonHak had gained social capital by the individuals is the principal of community funds of Ban ThanonHak to associated with the funds in social which is human resource funds, members funds had gained by funding, natural resource which improved occupational combination in the community for the community potency with knowledge management procedures and public sectors, private sectors, network of village funds and city community to learning and hearing for transferring experience.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง“ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง”สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลายท่านที่ได้อนุเคราะห์ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีโดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษาคือ พระมหาบุญเลิศ อินทปัญโญ, รศ.ดร. และรองศาสตราจารย์ ดร. อภินันท์ จันตะนี และกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย พระครู ปริมาณุรักษ์, รศ.ดร. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมคิด ดวงจักร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ รองศาสตราจารย์ ที่ได้ให้คำแนะนำและได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้เนื้อหาของกรวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งประกอบด้วยพระเมธีสุตาภรณ์, ดร. รองศาสตราจารย์ลำยอง ปลั่งกลาง ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอสิกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจทานแนะนำแก้ไขให้แบบสอบถามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่งผลให้การศึกษาสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมากที่นี่

ที่สำคัญอย่างยิ่งต้องขอขอบพระคุณอาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร. ที่ช่วยแนะนำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพพร้อมทั้งช่วยคิดแบบโมเดลการวิจัยซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นยิ่งนัก ขอนมัสการขอบคุณว่าที่พระประเสริฐ วรรณโม พระสมณีกีรีปญโญขอขอบคุณ คุณสุภัทรชัย สีสะใบ คุณปิยวรรณ หอมจันทร์ คุณเอกพันธ์ วิมานทอง คุณสุกัญญา แจ้จันคร และคุณสุมาลี บุญเรือง ที่ช่วยจัดเรียงข้อมูลการวิจัยซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการวิเคราะห์และสำเร็จลุล่วงได้ก็เพราะท่านเหล่านี้เป็นผู้ช่วยที่ดีซึ่งผู้วิจัยมีความซาบซึ้งใจเช่นกัน

การศึกษาครั้งนี้จะสำเร็จลงไม่ได้หากขาดความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและ ได้แก่ นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผลิตผ้าห่มนวม บ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทั้งแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามที่ทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน

ขอขอบคุณพระอาจารย์ทุกรูป/คน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร และเพื่อนร่วมชั้นเรียนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่เป็นกำลังใจให้มาโดยตลอดจนประสบผลสำเร็จ ผู้วิจัยขอบบုชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ย่า ตายาย ครูบาอาจารย์ รวมถึงญาติธรรมทุกๆ ท่าน

นายประพันธ์ นีกระโทก

มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		(๓)
กิตติกรรมประกาศ		(๕)
สารบัญ		(๖)
สารบัญตาราง		(๘)
สารบัญแผนภาพ		(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ		(๑๒)
บทที่ ๑	บทนำ	๑
	๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
	๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๖
	๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
	๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
	๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
	๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
	๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	๑๐
	๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๓๐
	๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและองค์กรชุมชน	๔๒
	๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง	๔๕
	๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๕๔
	๒.๖ หลักธรรมตามแนวพุทธ	๖๕
	๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๗
	๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๙๒
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย	๙๓
	๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๓
	๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๙๔
	๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๕
	๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๙
	๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๑
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	๑๐๑
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๑๖๖
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	๑๘๓
๔.๔ สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๙๕
๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๙๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๐๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๐๐
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๑๑
บรรณานุกรม	๒๑๖
ภาคผนวก	๒๒๑
ภาคผนวก ก	๒๒๒
ภาคผนวก ข	๒๒๔
ภาคผนวก ค	๒๒๖
ภาคผนวก ง	๒๓๒
ภาคผนวก จ	๒๔๙
ภาคผนวก ฉ	๒๕๖
ประวัติผู้วิจัย	๒๖๕

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	๑๓
๒.๒	ความหมายของทุนทางสังคม	๑๘
๒.๓	รูปแบบและองค์ประกอบของทุนทางสังคม	๒๕
๒.๔	จุดสนใจประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม	๒๘
๒.๕	ประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม	๒๙
๒.๖	แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๓๑
๒.๗	ความหมายของการจัดการความรู้	๓๔
๒.๘	กระบวนการจัดการความรู้	๓๘
๒.๙	ความหมายของชุมชน	๔๑
๒.๑๐	ความหมายขององค์กรชุมชน	๔๔
๒.๑๑	นิยามของการพึ่งพาตนเอง	๔๗
๒.๑๒	ความหมายของการพึ่งตนเอง	๕๐
๒.๑๓	แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง	๕๓
๒.๑๔	แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง	๕๘
๒.๑๕	การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ	๖๑
๒.๑๖	ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)	๖๔
๒.๑๗	หลักธรรมตามแนวพุทธศาสนา	๖๖
๒.๑๘	งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม	๗๓
๒.๑๙	งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๘๑
๒.๒๐	งานวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง	๙๐
๓.๑	แสดงกลุ่มประชากร	๙๔
๔.๑	ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของประชากรลักษณะและช่วง	๑๑๓
๔.๒	ตารางแสดงผลผลิตทางการเกษตรของบ้านขาม ทั้งที่ขาย และเก็บไว้บริโภค (เป็นเงิน)	๑๑๔
๔.๓	ตารางแสดงจำนวนร้อยละของนักเรียนจำแนกตามระดับชั้น	๑๑๕
๔.๔	แสดงหน่วยธุรกิจในตลาดพุดซา	๑๓๔
๔.๕	จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงของบ้านหนองยารักษ์ (ข้อมูล จปฐ. ตำบลพุดซา ปี ๒๕๕๖)	๑๓๕
๔.๖	จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงของบ้านหนองยารักษ์เหนือ (ข้อมูล จปฐ. ตำบลพุดซา ปี ๒๕๕๖)	๑๓๖
๔.๗	พื้นที่เพาะพืชเศรษฐกิจหลักของบ้านหนองยารักษ์และบ้านหนองยารักษ์เหนือ	๑๓๗
๔.๘	หน่วยธุรกิจในพื้นที่ของบ้านหนองยารักษ์และบ้านหนองยารักษ์เหนือ	๑๓๘
๔.๙	กลุ่มองค์กรที่สำคัญของบ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ	๑๓๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๐	ผู้มีความรู้ความชำนาญด้านต่างๆ ของบ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ	๑๓๙
๔.๑๑	ผู้นำอย่างเป็นทางการของบ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ	๑๔๐
๔.๑๒	รายนามคณะกรรมการบริหารกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยารักษ์	๑๔๓
๔.๑๓	ต้นทุนและราคาขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม	๑๔๔
๔.๑๔	รายชื่อคณะกรรมการกองทุน	๑๕๓
๔.๑๕	ข้อมูลเปรียบเทียบเงินทุนของรัฐกับเงินของประชาชน	๑๕๙
๔.๑๖	กิจกรรมทางสังคมและสวัสดิการ	๑๖๐
๔.๑๗	องค์ความรู้กองทุนหมู่บ้าน	๑๖๒
๔.๑๘	กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพหุบูรณาการชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน	๑๖๙
๔.๑๙	กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม	๑๗๓
๔.๒๐	กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มผลิตผ้านวมบ้านหนองยารักษ์	๑๗๗
๔.๒๑	กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก	๑๘๑
๔.๒๒	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๘๕
๔.๒๓	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคม โดยรวมทั้ง ๖ ด้าน	๑๘๖
๔.๒๔	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคม ด้านความไว้วางใจ	๑๘๖
๔.๒๕	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคม ด้านการเงิน	๑๘๗
๔.๒๖	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้าน ธรรมชาติ	๑๘๗
๔.๒๗	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้าน บุคคล	๑๘๘
๔.๒๘	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้านการให้ ความรู้	๑๘๘
๔.๒๙	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้าน โครงสร้างพื้นฐาน	๑๘๙
๔.๓๐	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ของ องค์กรชุมชน โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน	๑๘๙
๔.๓๑	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ของ องค์กรชุมชน ด้านการสร้างความรู้	๑๙๐

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๓๒	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านการจัดเก็บความรู้	๑๙๐
๔.๓๓	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านการแบ่งปันความรู้	๑๙๑
๔.๓๔	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้	๑๙๑
๔.๓๕	ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๑๙๒
๔.๓๖	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๑๙๒

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม	๒๑
๒.๒	กรอบแนวคิดทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง	๙๒
๔.๑	กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองป่าทามบ้านอาลอ-โดนแบน	๑๑๑
๔.๒	กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม	๑๓๒
๔.๓	กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกลุ่มผลิตผ้าไหมนมบ้านหนองยารักษ์	๑๔๖
๔.๔	โครงสร้างคณะกรรมการบริหารกองทุน	๑๕๓
๔.๕	ขอบข่ายการให้บริการของศูนย์การเรียนรู้	๑๕๔
๔.๖	ขอบข่ายการให้บริการด้านกองทุน	๑๕๕
๔.๗	การเงินกองทุน	๑๕๖
๔.๘	กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก	๑๖๖
๔.๙	การใช้ทุนทางสังคมป่าทามบ้านอาลอ -โดนแบน	๑๖๘
๔.๑๐	การใช้ทุนทางสังคมกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม	๑๗๒
๔.๑๑	การใช้ทุนทางสังคมกลุ่มผลิตผ้าไหมนมบ้านหนองยารักษ์	๑๗๖
๔.๑๒	การใช้ทุนทางสังคมกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก	๑๘๐
๔.๑๓	โมเดลองค์ความรู้ใหม่	๑๘๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังต่อไปนี้

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

การอ้างอิงพระไตรปิฎกอ้างอิงทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย ใช้ระบุคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๕/๑๖/๑๕ หมายถึง คัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติภาษาบาลี เล่ม ๕ ข้อ ๑๖ หน้า ๑๕ วิ.มหา. (ไทย) ๕/๑๖/๒๑-๒๒ หมายถึง คัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติภาษาไทย เล่ม ๕ ข้อ ๑๖ หน้า ๒๑-๒๒ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ขุ.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส (ภาษาไทย)

อง.จตุกก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนาย มโนรถปुरुณี จตุกกนิบาตอรรถ (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (บาลี) = อภิธมปิฎก ธมมสังคณี อภิสาลินีอภิสาลินี (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ ถึงปัจจุบัน เป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุล เนื่องจากการวางแผนจากบนลงล่าง เพื่อสร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๙ รัฐเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคม ขนส่ง ไฟฟ้า เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากในขณะนั้นเศรษฐกิจของประเทศ ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ผลที่ตามของการพัฒนานี้ทำให้ภาวะทางเศรษฐกิจมีการขยายตัวมากขึ้น

ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในกระแสโลกาภิวัตน์ ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าของความรู้ (knowledge) ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสำคัญ ซึ่งความเจริญก้าวหน้าของความรู้ดังกล่าว ส่งผลให้สภาพสังคมเปลี่ยน จากสังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมฐานความรู้ (knowledge-based society) สอดคล้องกับทัศนะที่เชื่อว่า ในสังคมที่แรงงานมีความรู้และประสบการณ์สูง อีกทั้งมีความพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อที่จะเพิ่มคุณวุฒิ อยู่ตลอดเวลา นั้น จะช่วยยกระดับความสามารถในการแข่งขัน และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพราะสังคมซึ่งประกอบไปด้วย บุคคลที่มีความรู้ จะสามารถนำความรู้มาใช้คิดวิเคราะห์และ สร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนให้สังคมมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น^๑ ดังนั้น การแข่งขันทางเศรษฐกิจยุคใหม่ต้องใช้ทุนความรู้ของคนในสังคมที่เกิดขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ การนำความรู้ของคนในสังคมสร้างเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ มีการส่งเสริมเกื้อหนุน ร่วมมือกันและ กันในสังคมมีการกำหนดนโยบายที่มีเป้าหมายภายใต้ต้องการเดียวกันหรือสังคมเดียวกัน ทำให้เกิดการ พัฒนาที่สืบทอดต่อ ๆ กันของคนในสังคม “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ดังนั้นกระบวนการผลิต และการประกอบอาชีพในปัจจุบันจึงไม่ได้ต้องการเพียงแค่ปัจจัยทุน แรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติ หรือวัตถุดิบ เพื่อสร้างมูลค่าการผลิตเท่านั้น แต่ยังต้องการปัจจัยด้านความรู้เพื่อนำไปสร้าง มูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาของมนุษย์ด้วย ดังที่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ได้มีจุดเปลี่ยนโค้งหักเหจากแผนพัฒนาที่ผ่าน ๆ มา คือมีนโยบายที่ “ถือเอาคนเป็นศูนย์กลางของการ พัฒนา” ซึ่งความหมายว่า การพัฒนาคนโดยให้มีความรู้พื้นฐาน และความรู้เชิงประยุกต์มากขึ้น จะช่วยให้เกิดการพัฒนาการผลิตและการสร้างสรรค์งานต่าง ๆ อันจะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขันทั้งระดับบุคคล องค์กร สถาบันและชุมชน^๒

^๑ที. เมเยอร์, *อนาคตของสังคมประชาธิปไตย*, แปลโดยสมบัติ เบญจศิริมงคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เอส. บี. คอนซัลตัง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๗.

^๒กาญจนา แก้วเทพ, *องค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แปลน พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

ทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนองค์กรในชุมชนที่มุ่งทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้รับประโยชน์ ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่กระบวนการจัดการความรู้ นอกจากนี้ ในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ยังเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่องค์กรทุกองค์กร ตลอดจนบุคคล แต่ละคนจะต้องมี เพราะความรู้ความสามารถเป็นพลังสำคัญของการพัฒนาในยุคเศรษฐกิจ ดังนั้น องค์กรทุกองค์กรจึงมุ่งให้ความสำคัญกับการเพิ่มความรู้แก่บุคลากรมาร่วมเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล และความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ซึ่งความรู้อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑. ความรู้เด่นชัด เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสารหรือวิชาการ อยู่ในตำรา คู่มือปฏิบัติงาน ๒. ความรู้ซ่อนเร้น เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน เป็นภูมิปัญญา โดยผ่านกระบวนการหนึ่งๆ ที่เรียกว่า “กระบวนการจัดการความรู้” (knowledge management) ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นเรื่องที่องค์กรทุกองค์กรทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนต่างให้ความสำคัญ

สภาพการทำงานในยุคต่อจากนี้ใช้ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ระบบเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ มาประยุกต์ใช้กับงานต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การดำเนินการภายในองค์กรจึงต้องให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน^๓ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Manville ที่ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้เป็นรากฐานในการพัฒนาที่จะช่วยให้บริษัทสามารถสร้างนวัตกรรมได้มากขึ้น อีกทั้งยังส่งผลให้พนักงานสามารถปรับตัวและพร้อมที่จะงานในบทบาทหน้าที่ใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วขึ้น^๔ ในเรื่องนี้ Marquardt ได้กล่าวว่า ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ปัจจัยการผลิตจำเป็นต้องอาศัยทักษะ และฐานความรู้ ของคนที่รอบรู้และมีความเชี่ยวชาญในการผลิตมากกว่าอาศัยแค่แรงงานธรรมดา^๕ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นความท้าทายขององค์กรทั้งภาครัฐกิจและภาครัฐ ที่จะต้องกระตุ้นให้บุคลากรเข้าถึงการจัดการความรู้ โดยการให้คนในองค์กรเกิดการพัฒนาความรู้ และสร้างความคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกัน ตัวองค์กรก็ต้องสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้เพิ่มพูนความรู้ เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการบริหารองค์กรให้มีความสามารถแข่งขัน ในทางสังคมก็สามารถสร้างความสมดุลทางสังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งหมายถึง สังคมที่ประกอบไปด้วย คนที่มีการพัฒนาทั้งสามด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา อันจะทำให้ชุมชนนั้น ๆ เกิดความเข้มแข็ง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔) ที่ต้องการยกคุณภาพของสังคมไทยให้ไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการเพิ่มมูลค่าผลผลิตด้วยฐานความรู้โดยการ (๑) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบนวัตกรรมและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี (๒) พัฒนาประชากรที่มีการศึกษาและแรงงานที่มีความรู้และมีฝีมือ (๓) พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและ

^๓ ยืน ภู่วรรณและสมชาย นำประเสริฐชัย, **ธุรกิจยุคสารสนเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^๔ B.Manville, **Learning in the New Economy**, (Leader to Leader, 2001), p.p.36-40.

^๕ M.Marquardt, **Building the Learning Organization**, (New York : McGrawHill, 1996), p.124.

โทรคมนาคม เพื่อให้คนไทยสามารถเข้าถึงองค์ความรู้เสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ และขยายต่อยอดองค์ความรู้มากขึ้น ดังนั้น การจัดการความรู้จึงต้องพัฒนาทั้งคน และองค์กร ซึ่งทั้งหมดนี้จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาสังคมต่อไปได้^๖

ท่ามกลางกระแสการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เขียวกรากรุนแรงทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ การจัดการความรู้ได้ถูกนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของกระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ องค์กรภาครัฐ รวมทั้งองค์กรชุมชนที่ไม่มุ่งเน้นกำไร ด้วยเหตุที่การจัดการความรู้มีความสำคัญต่อองค์กรดังที่กล่าวมาทั้งในด้านการรวบรวมข้อมูลความรู้ การพัฒนาต่อยอด และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท ซึ่งองค์กรด้านอาชีพในชุมชน ต่างถูกเบียดขับกระบวนการแข่งขันของธุรกิจใหม่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับตัว โดยการเข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้ให้ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้สูงขึ้น อันจะมาซึ่งความอยู่รอดขององค์กรนั้นอย่างยั่งยืน ซึ่งสรุปได้ว่า ยุคปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังนั้น ในระดับท้องถิ่นหรือชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้สำหรับชุมชน จะช่วยให้ชุมชนได้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของคน จนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้จากการเรียนรู้ และพร้อมที่จะเรียนรู้ ก็จะเป็นอิสระ สามารถที่จะจัดการกับทุนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ใหม่ของการพัฒนา จะต้องอยู่บนหลักการสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สร้างความเชื่อมั่น (๒) พื้นฟูความสัมพันธ์ (๓) พัฒนาระบบการจัดการความรู้ และ (๔) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้^๗

นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศ ที่ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

อย่างไรก็ตามการตั้งข้อสังเกตว่าลักษณะชุมชนชนบทของไทย ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีรายได้ไม่น้อย แต่ลักษณะเฉพาะของชาวชนบทไทย คือ การมีความสัมพันธ์กันในชุมชนอย่างแน่นหนา เนื่องจากครอบครัวในชุมชนชนบทนั้นเป็นครอบครัวขยายที่ผูกพันกันอย่างใกล้ชิดพลังส่วนนี้จึงเป็นกลุ่มพลังที่ควรให้ความสนใจและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน

^๖สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

^๗เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันทสุวรรณ และ จ่านง แรกพินิจ, **วิสาหกิจชุมชน แผนแม่บท แนวคิด แนวทางตัวอย่าง ร่างพระราชบัญญัติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๓.

ในทุกชุมชน^๘ รวมทั้งการพึ่งพาอาศัยในลักษณะความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญ ดังภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนข้าวของที่เห็นได้ชัด และหลายแห่งยังทำกันอยู่อย่างแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ชาวบ้านทำนาจะเก็บข้าวเอาไว้เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนหรืออาหารการกิน การแลกเปลี่ยนมักทำกันตามกลุ่มเครือญาติ กลุ่มคนรู้จัก และที่สำคัญที่สุดมักจะมีคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น หรือเครือข่ายผู้คนในอาชีพเดียวกัน เช่นหมอยาที่ไปมาหาสู่กัน แลกเปลี่ยนยาที่หายากหรือหาในท้องถิ่นของตนเองไม่ได้^๙ สิ่งเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่ง ทุนทางสังคมไม่เหมือนกับทุนประเภทอื่น ๆ เนื่องจากทุนทางสังคมอยู่อย่างถาวรภายในโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล^{๑๐} ในขณะที่โครงสร้างความสัมพันธ์จะช่วยสร้างกฎเกณฑ์ระหว่างตัวแสดงทางสังคม สร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่น่าไว้วางใจ เปิดช่องทางสำหรับข้อมูลข่าวสาร และยังช่วยสร้างบรรทัดฐานและกำหนดบทลงโทษต่อรูปแบบพฤติกรรมทางสังคม^{๑๑} ดังนั้นทุนทางสังคมจะเป็นลักษณะขององค์การทางสังคม เช่น เครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจทางสังคมที่ได้อำนวยความสะดวกให้เกิดการประสานงานและการร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน^{๑๒} และทุนทางสังคมเป็นโมดริจิตที่มีต่อกัน ที่เกิดจากโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและมักนำมาใช้เพื่อทำให้การปฏิบัติการต่าง ๆ สะดวกขึ้น

ทุนทางสังคมเป็นต้นทุนที่สำคัญของสังคมที่ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองทั้งนี้ เพราะความร่วมมือร่วมใจของคน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบัน โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน ทุนทางสังคมเป็นเสมือนสมบัติสาธารณะในท้องถิ่นสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลาที่สำคัญทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ยิ่งใช้จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ท้องถิ่นอยู่เย็นเป็นสุข เพราะสมาชิกต่างมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันและมีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

การที่องค์กรชุมชนมีทุนทางสังคมย่อมจะเกื้อกูลต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นรวมทั้งการจัดการความรู้ด้วย เพราะทุนทางสังคมเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างทุนทางปัญญาหรือความรู้^{๑๓}

^๘วีรัช วิรัชนิภาวรรณ, *การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๓.

^๙เสรี พงศ์พิศ, *เครือข่าย*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒.

^{๑๐}J. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Cambridge, (MA : Harvard University Press, 1990), p.302.

^{๑๑}J. Coleman, "Social Capital in the Creation of Human Capital" *American Journal of Sociology*, Vol.94 No.25 (January 1988) : 102-104.

^{๑๒}R.D. Putnam, *Bowling Alone : America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy*. Vol.6 No.12. (January 1995) : 65-78.

^{๑๓}S. Adler, Paul and Kwon, " Seok-Woo. Social Capital : Prospects for a New Concept", *Academy of Management Review*, Vol.27 No.3. (January 2002) : 17-40.

สำหรับการจัดการความรู้ในบริบทขององค์การ หมายถึง กระบวนการของการสร้างความรู้ การจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้^{๑๔} แต่ในมุมมองของนักวิชาการไทย อธิบายว่าการจัดการความรู้ หมายถึง การยกระดับความรู้ขององค์การเพื่อสร้างผลประโยชน์จากต้นทุนทางปัญญา โดยเป็นกิจกรรมที่ซ้อนและกว้างขวาง^{๑๕} หรือคำนิยามว่าเป็นการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้ดังงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะยิ่งขึ้น มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้น จากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาบูรณาการเข้าด้วยกัน ดังนั้นการจัดการความรู้จึงไม่ใช่เพียงเกิดขึ้นได้ภายในองค์กรแห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้น แต่สามารถเกิดได้ในชุมชน^{๑๖}

ปัญหาการพัฒนาที่ขาดความสมดุลส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหยุดชะงักไม่เจริญเติบโต เพราะไม่มีโอกาสพัฒนาตัวเองเป็นเวลายาวนาน ทั้งจากการที่ไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาใน วิธีที่ตนเองเคยเป็นมา เพราะเมื่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ได้ทอดทิ้งความรู้ของชาวบ้านและเบียดด้วยความรู้สมัยใหม่ โดยการพยายามเปลี่ยนชาวบ้านจากการให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น มาให้คุณค่ากับความรู้ที่มีหลักการ มีความชัดเจนกว่า ได้ผลเร็วกว่าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี^{๑๗}อย่างไรก็ตามยังพบว่ายังมีองค์กรชุมชนที่มีการสืบทอดและดำรงวิถีชุมชนอยู่ เป็นเพราะท้องถิ่นมีความรู้ อันเกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติจริง มีการสั่งสม สืบทอด ปรับเปลี่ยนและสร้างความรู้ใหม่ตลอดเวลา และการจัดการความรู้ภายในองค์กรชุมชน ส่งผลให้เกิดสถานะที่องค์กรชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ นั่นคือการเรียนรู้จักตนเอง รู้จักศักยภาพ และมั่นใจในความรู้ของตนเอง

การศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนขององค์กรชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จประกอบด้วย ๑. กลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ๓. กลุ่มผลิตผ้าไหมนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ แต่ขาดการรวบรวมองค์ความรู้การดำเนินงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ไปปรับชุมชนอื่นๆที่ต้องการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนให้เกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งเสนอแบบบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่องค์กรชุมชนเหล่านั้นใช้เป็นเครื่องมือดำเนินงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ให้สังคมนำไปปรับใช้ ซึ่ง

^{๑๔} M. Alavi, and D.E.Leidner. “ Review : Knowledge Management and Knowledge Management System : Conceptual Foundations and Research Issues” . MIS Quarterly, Vol.27 (January 2001) : 17-40.

^{๑๕}วิจารณ์ พานิช, **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^{๑๖}ประเวศ วะสี, **การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๑๗}ยุวชู ทินนะลักษณ์, **ปริศนาภูมิปัญญาท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจิตรศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๗.

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เป็นกรณีศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกถึงประเด็น เรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา ภายในกรอบระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนถูกต้อง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสมรรถนะขององค์กรชุมชนและอาจนำมาเป็นแนวทางในพัฒนาองค์กรชุมชนพึ่งพาตนเอง อย่างยั่งยืนขององค์กรชุมชนพึ่งตนเองและเป็นตัวแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนอย่างยั่งยืนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรชุมชนที่ยั่งยืนได้

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจกมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพทุนทางสังคมขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจกมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหาและเอกสาร มุ่งศึกษาทุนทางสังคมที่องค์กรชุมชนต้นแบบเลือกใช้ในการดำเนินกิจกรรมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนรวมถึงแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม การจัดการความรู้ ชุมชนและองค์กรชุมชน การจัดการเรียนรู้ชุมชนกับองค์กรชุมชน การพึ่งพาตนเอง และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ

๑.๔.๓.๑ ประชากร ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. สมาชิกเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัด

ชัยภูมิ ๓. สมาชิกกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. สมาชิกกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๒,๗๔๐ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๖)

๑.๔.๓.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. สมาชิกเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ๓. สมาชิกกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. สมาชิกกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓๕๕ คน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งสัดส่วน ของ Taro Yamane^{๑๘} เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุม

๑.๔.๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ สำหรับการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญขององค์กรชุมชนแต่ละแห่ง มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ คน ได้แก่ ๑. นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๔ คน ๑. ป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน ๒. เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน ๓. กลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน และกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน การเก็บข้อมูลลักษณะนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสืบค้นข้อมูลระดับลึกในเรื่องที่ต้องการได้อย่างลึกซึ้ง

๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

มุ่งศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยเลือกศึกษากิจกรรมขององค์กรชุมชนของแต่ละจังหวัด จังหวัดละ ๑ แห่ง ที่มีความเข้มแข็งในรูปแบบขององค์กรชุมชนที่เป็นตัวแทนของแต่ละองค์กรชุมชนที่เป็นต้นแบบของการจัดการความรู้สู่การพัฒนาองค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืน ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะกรณีศึกษา ๔ แห่ง คือ

- ๔.๓.๑ ป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- ๔.๓.๒ เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ
- ๔.๓.๓ กลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
- ๔.๓.๔ กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

^{๑๘} ยุทธ ไกยวรรณ, วิจัยการตลาด, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่างเดือนตั้งแต่ มีนาคม – ธันวาคม ๒๕๕๗

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๕.๑ **สภาพทุนทางสังคม** หมายถึง องค์กรชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับทุนทางสังคม ประกอบด้วยด้านความไว้วางใจ ด้านการเงิน ด้านธรรมาภิบาล ด้านบุคคล ด้านการจัดการความรู้ และด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมขององค์กรเป็นไปด้วยความสะดวก

๕.๒ **การจัดการความรู้** หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ขององค์กรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพึ่งพาตนเอง การสร้างความอยู่รอดและความได้เปรียบขององค์กรชุมชน

๕.๓ **การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ** หมายถึง แนวทางการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นการบริหารจัดการองค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองโดยใช้หลักอภิธานิธรรม

๕.๔ **องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน** หมายถึง สภาวะที่องค์กรชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สร้างความอยู่รอดขององค์กรชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่องค์กรชุมชนมีอยู่ และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาแก้ปัญหาหรือพัฒนาองค์กรชุมชนของตนเองได้อย่างยั่งยืน ในเขตพื้นที่ ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน จังหวัดสุรินทร์ เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มผลิตผ้าหม่นวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบสภาพทุนทางสังคมขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๖.๒ ทำให้ทราบกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

๑.๖.๓ ได้รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑.๖.๔ นำรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนไปใช้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วย

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
  - ๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
  - ๒.๑.๒ ความหมายของทุนทางสังคม
  - ๒.๑.๓ รูปแบบและองค์ประกอบของทุนทางสังคม
  - ๒.๑.๔ ประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
  - ๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
  - ๒.๒.๒ ความหมายของการจัดการความรู้
  - ๒.๒.๓ กระบวนการจัดการความรู้
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและองค์กรชุมชน
  - ๒.๓.๑ ความหมายของชุมชน
  - ๒.๓.๒ ความหมายขององค์กรชุมชน
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง
  - ๒.๔.๑ นิยามของการพึ่งตนเอง
  - ๒.๔.๒ ความหมายของการพึ่งตนเอง
  - ๒.๔.๓ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
  - ๒.๕.๑ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
  - ๒.๕.๒ การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ
  - ๒.๕.๓ ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
- ๒.๖ หลักธรรมตามแนวพุทธ
  - ๒.๖.๑ หลักอปริหานิยธรรม ๗
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แยกออกเป็น
  - ๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม
  - ๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้
  - ๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาตนเอง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

นักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของ “ทุนทางสังคม” ไว้ในหลายมิติ ทั้งในมิติที่เป็นเรื่องของระบบคิดและในมิติของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของความเป็นชุมชนเดียวกัน มีจารีตและมีค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ นักวิชาการบางท่านเสนอแนวคิดที่ว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยทุน ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่ทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิด และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นมิติจิตมิติตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลทั่วไป แล้วขยายวงออกไปเรื่อย ๆ อย่างกว้างขวาง ก็จะนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้นๆ ในขณะที่นักคิด นักวิจัย และนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ทัศนะของทุนทางสังคมไว้อย่างกว้างขวาง โดยสามารถสรุปได้เป็น ๔ ทัศนะหลัก^๑ คือ

๑. ทัศนะเชิงชุมชนนิยม (Communitarian View)

ผู้สนับสนุนทัศนะนี้ เห็นว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรระดับท้องถิ่น เช่น สมาคม สโมสร และองค์กรประชาชน การวัดทุนเหล่านี้คือการพิจารณาจากจำนวนและความหนาแน่นของกลุ่มเหล่านี้ในชุมชนหนึ่ง ๆ นั่นคือยิ่งมีมากยิ่งดี และจะส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจน และผู้ด้อยโอกาสในชุมชน อย่างไรก็ตาม ทัศนะนี้มองข้ามผลกระทบในทางลบ ในกรณีที่มีการรวมกลุ่มกันทำ กิจกรรมในทางที่ผิด เช่นการค้ายาเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีผู้โต้แย้งว่า หลักฐานจากหลายประเทศพบว่า การรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจเสมอไป เช่นในประเทศเคนยา ที่มีองค์กรชุมชนในลักษณะนี้กว่า ๒๐๐,๐๐๐ องค์กร แต่สมาชิกก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนได้เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เชื่อมโยงกับองค์กรและทรัพยากรจากภายนอกมากนัก รวมทั้งการไม่สามารถเข้าถึงอำนาจที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มได้

๒. ทัศนะเชิงเครือข่ายนิยม (Network View)

แนวคิดนี้มองความสัมพันธ์ของคนทั้งในแนวราบ นั่นคือระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและในแนวตั้ง หรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน จากการศึกษาของ แกรนโนเวทเทอร์ (Granovetter) พบว่า นอกจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและมีเป้าประสงค์ร่วมกันแล้ว ชุมชนยังต้องการการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ชนชั้น ชนชาติ เพศ เศรษฐกิจ และสังคมด้วย หากไม่แล้วชุมชนนั้น ๆ จะสนองประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่มเท่านั้น^๒ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาอีกหลายเรื่อง ที่เห็นว่าทุนทางสังคมควรประกอบด้วย ๒ รูปแบบ ได้แก่ “การยึดโยงและ

^๑ วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, **ทุนทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๕๙.

^๒ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารการพัฒนาชุมชนเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๙-๒๒.

เชื่อมโยง” (Bonding and Bridging) มีตัวอย่างที่เป็นเครื่องพิสูจน์ทักษะในเรื่องนี้ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ที่แรกเริ่มจำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อนฝูงและคนภายในชุมชน (Bonding) ในด้านต่าง ๆ เช่น เงินลงทุน ทรัพยากร และแหล่งจำหน่ายสินค้า แต่เมื่อธุรกิจขยายตัว ผู้ประกอบการจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยด้านการผลิตและการตลาดจากภายนอก (Bridging) เพิ่มเติมนอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมยังช่วยตอบสนองความต้องการของคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจระดับต่าง ๆ ด้วย เช่น ในกลุ่มคนยากจน เครือข่ายของคนจนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครอง การจัดการความเสี่ยง และความสามัคคี ในขณะที่กลุ่มคนที่มีฐานะดี เครือข่ายจะช่วยส่งเสริมการทำงานในเชิงรุก เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี และความเป็นไปในตลาดโลกโดยมี เป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิต กำไร และส่วนแบ่งการตลาด เป็นต้น

๓. ทักษะสถาบันนิยม (Institutional View)

ผู้สนับสนุนทักษะสถาบันนิยม มีความเห็นว่าความสำเร็จของเครือข่ายชุมชนและประชาสังคมต่างเป็นผลพวงของการมีบรรยากาศทางด้านการเมือง กฎหมาย และสถาบันที่เอื้อต่อการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย โดยชุมชน และเครือข่ายที่ถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวของตัวเอง แต่จะต้องพึ่งพาปัจจัยทางด้านสถาบันที่เป็นทางการด้วย ทั้งนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่พิสูจน์แนวคิดในเรื่องนี้ เช่น การกระจายอำนาจในประเทศบราซิลที่เน้นความสำคัญของการมีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่ดี เพื่อเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมในท้องถิ่นหรือชุมชน สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ล่าช้า เป็นผลมาจากสังคม หรือชุมชนที่แตกแยก และมีสถาบันทางการที่อ่อนแอ หรือไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดี

๔. ทักษะการรวมพลัง (Synergy View)

นักวิชาการกลุ่มนี้ได้เสนอแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องเครือข่ายและสถาบันเข้าด้วยกัน และได้ทดลองทำการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ๕ ประเทศ (อินเดีย เม็กซิโก รัสเซียเกาหลีใต้ และ บราซิล) ผลการศึกษาโดยสรุป พบว่า การพัฒนาต้องการความร่วมมืออย่างแข็งขันระหว่างภาคีการพัฒนาต่าง ๆ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐ และภาคประชาสังคม ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินการทั้งของภาครัฐ และภาคสังคมต่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชนเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นเพียงพอต่อการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนแต่ต้องการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementarities) และการเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการได้จำแนกทุนทางสังคมออกตามขอบเขตและกรอบของการศึกษาที่สำคัญ ๓ ระดับ คือ^๓

๑. ระดับจุลภาค (Micro analytical level) เป็นการศึกษารูปแบบเครือข่ายของบุคคลและครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กันในแนวนอน โดยมีบรรทัดฐานและคุณค่าเป็นสิ่งเชื่อมโยงกัน

^๓ J. Turner, *The Structural of Sociological Theory*. 3thed., (Homewood, Ill. : Dorsey Press, 1982), pp.1-15.

๒. ระดับกลาง (Me so analytical level) เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอนระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น องค์กรท้องถิ่น ระหว่างชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น

๓. ระดับมหภาค (Macro analytical level) เป็นการศึกษาวิจัยในประเด็น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงสถาบันที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรม ทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อม ประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐบาล และการติดต่อ ระหว่างประเทศ

สำหรับประเทศไทย หากกล่าวถึง “ทุนทางสังคม” ที่แปลมาจากคำว่า “Social Capital” ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นคำใหม่ที่เริ่มมีขึ้นในสังคมไทย ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ และจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นทำให้ประเทศไทยต้องหันมาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยที่รัฐบาลกำหนดให้มีโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Program : SIP) โดยได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการและเงินกู้จากธนาคารโลกเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยยึดหลักการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วนแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม เริ่มเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ สืบเนื่องจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น รัฐบาลและนักวิชาการทั้งหลายมีแนวคิด ที่จะแปรวิกฤตให้เป็นโอกาสในการกอบกู้เศรษฐกิจและสร้างฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงได้มีโครงการ การลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project หรือ SIP)^๔ เกิดขึ้นซึ่งประกอบด้วย ๒ แนวทาง คือ แนวทางแรก จัดสรรให้กับโครงการให้มีประสิทธิภาพของภาครัฐตามแผนงานโครงการที่มีอยู่แล้ว ซึ่งสามารถบรรเทาและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมได้ด้วยความเร็ว สำหรับแนวทางที่สอง กระทรวงการคลังมอบหมายให้ธนาคารออมสินเป็นผู้บริหารจัดการกองทุน ๒ กองทุน คือ

กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund - SIF) หรือกองทุน ชุมชน และกองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค (Regional Urban Development Fund - RUDF) หรือ กองทุนเมือง สำหรับกองทุนชุมชนนั้นจัดตั้งขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนทั้งในชนบท และในเมือง เพื่อการฟื้นฟูวิกฤตสังคมและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว โดยให้การสนับสนุนงบประมาณแก่กิจกรรมหรือโครงการที่เสนอโดยองค์กรท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ องค์กร ชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน สถาบันในชุมชนคณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล สุขาภิบาล และเทศบาล เป็นต้น ซึ่งกองทุน SIF นี้เองทำให้สังคมไทยได้หันกลับมามองคุณค่าที่เรา เคยมีอยู่ซึ่งเป็นทุนเดิมเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ความเป็นชุมชน เป็นต้น และเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งสิ่งหรือคุณค่าเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ แต่ได้ถูก ละเลยและมองข้ามไป

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทุนทางสังคมในบริบทของการพัฒนาในประเทศไทย เป็นผลมาจากข้อผิดพลาดทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ประกอบกับธนาคารโลก ขานรับกระแส

^๔สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, โครงการจัดสวัสดิการชุมชนเร่งด่วนเพื่อผู้ยากลำบากโดยเครือข่าย องค์กรชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๔.

การพัฒนาที่ใช้ทุนทางสังคมเป็นรากฐานในการพัฒนา ทำให้กระแสวิชาการมีการถกแถลงเรื่องทุนทางสังคมทั้งในระดับนานาชาติ รวมทั้งประเทศไทยในวงกว้างมากยิ่งขึ้น และเมื่อรัฐบาลกำหนดให้มีโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคมให้ความสำคัญกับฐานทุนทางสังคมเป็นรากฐานการพัฒนา ยิ่งส่งผลให้แนวคิดทุนทางสังคมในประเทศไทยขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้นในแวดวงการพัฒนาของไทย

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (๒๕๔๘, หน้า ๕๙)	สรุปทุนทางสังคมได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑. ทิศนะเชิงชุมชนนิยม (Communitarian View) ๒. ทิศนะเชิงเครือข่ายนิยม (Network View) ๓. ทิศนะสถาบันนิยม (Institutional View) ๔. ทิศนะการรวมพลัง (Synergy View)
Turner, Jonathan (1982, pp.1-15)	จำแนกทุนทางสังคมที่สำคัญ ๓ ระดับ ๑. ระดับจุลภาค (Micro analytical level) ๒. ระดับกลาง (Me so analytical level) ๓. ระดับมหภาค (Macro analytical level)
สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (๒๕๔๒, หน้า ๑๐๔)	ทุนทางสังคม ประกอบด้วย ๒ แนวทาง คือ ๑. จัดสรรให้กับโครงการให้มีประสิทธิภาพของภาครัฐตามแผนงานโครงการที่มีอยู่แล้ว ๒. กระทรวงการคลังมอบหมายให้ธนาคารออมสินเป็นผู้บริหารจัดการกองทุน ๒ กองทุน คือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม หรือกองทุนเมือง และกองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค

๒.๑.๒ ความหมายของทุนทางสังคม

มักเป็นคำถามที่ได้ยินอยู่เสมอเมื่อมีการพูดถึงคำว่า “ทุนทางสังคม” ความไม่ชัดเจนและกว้างเกินไปยังเป็นปัญหาคลุมเครือในการกำหนดความหมายของทุนทางสังคมอยู่มาก มีนักวิชาการหลายท่านทั้งไทยและต่างประเทศ พยายามกำหนดความหมายให้เกิดความชัดเจนและครอบคลุมในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้ ทุนทางสังคมของคนไทย ไม่ใช่มีความหมายเพียงแต่คุณภาพของคนไทย สังคมที่อนาถมัยดี การศึกษาดี และมีสมรรถภาพในการผลิตเท่านั้น คนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมาย เพียงแต่ไม่มีโอกาสพัฒนาด้านความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันได้แก่

๑. ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติ กับผู้อื่นในชุมชน เช่น แรงงานคืนถิ่นต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต

๒. ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชนมารถปรับและ
เป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้

๓. ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น สมุนไพร หมอพื้นบ้าน

๔. การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน

๕. การมีความสุขจากความสงบและสันโดษ

๖. การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่น จ้างคนในชุมชน บริโภค
ทรัพยากรในชุมชน^๕

สำหรับทุนทางสังคม สิ่งที่ควรระมัดระวังเป็นพิเศษ คือ กระบวนการ
แปรเป็นสินค้า อันเป็นวิธีคิดแบบของระบบทุนนิยมที่มักจะพยายามแปรเปลี่ยนทุกอย่างแม้แต่
ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อสามารถแลกเปลี่ยน ซื้อ-ขาย
อย่าให้กลายเป็นว่าเราลงทุนด้วยทุนทางสังคม เพื่อเป็นสินค้าของการท่องเที่ยว และที่สำคัญ
เป็นสินค้าของโครงการพัฒนาที่บรรดาหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ หยิบฉวยมาเสริมสร้างสถานะ
อำนาจหรือความชอบธรรมให้แก่ตนเอง ผ่านวาทกรรมชุดแล้วชุดเล่าหรือเล่นกับคำใหม่ ๆ มากกว่า
จะคำนึงถึงผลลัพธ์ที่แท้จริงจะนำสู่ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้อย่างไร^๖ ซึ่งความเป็นกลุ่มก้อน
ของสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบ
ต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน^๗ ทุนทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย
หากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทย มีอยู่สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมของตนเองมานานแล้ว
และมีอยู่อย่างมากมายเช่น

๑. ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพ
นอบน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมา
เพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน การอยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งเป็น
ความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง (Living Knowledge) และใช้ญาณวิทยา (Epistemology) ที่แตกต่างจากการ
แสวงหาความรู้แบบตะวันตก เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและ
แนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

๓. ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบครอบครัวเครือญาติ
มีความเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวระนาบเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือ
เกื้อกูลกัน ในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ระบบการเอามือเอาร่างกันในทุกภาค

^๕นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^๖อนุก นาคะบุตร, *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑
เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓-๓๔.

^๗ประเวศ วะสี, *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกพ็อนเศรษฐกิจสังคม*,
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

๔. กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่า

๕. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร อันเป็นสิทธิการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินรวมของชุมชน และสาธารณะประโยชน์

๖. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิธีคิดที่แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศ เงื่อนไขที่สำคัญทางเศรษฐกิจ และการเมือง

๗. ผู้นำทางปัญญาของชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตด้าน ต่าง ๆ อันได้แก่ ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้น

๘. กลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในประชาสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ^๙ และเอี่ยม ทองดี กล่าวว่า ทูตทางสังคมคือปัจจัยที่นำมาใช้เป็นพื้นฐานในกระบวนการสร้างสรรค์ลักษณะต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม^{๑๐} ทรรศิน สุขโต กล่าวว่า ทูตทางสังคมน่าจะ ได้แก่ ธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักและใช้อย่างเอื้ออาทร ความเชื่อ ความคิด ความอ่าน การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์คิดค้น ทั้งที่เป็นวัตถุและนามธรรม ที่เอื้อให้มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน^{๑๑} สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า ทูตทางสังคม คือ ภูมิปัญญาและคุณค่าเดิมของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้านการศึกษา การรักษาพยาบาลความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ และความผูกพันภายในชุมชน ฯลฯ^{๑๒} ยังมีนักวิชาการชาวต่างชาติได้ให้ความหมายของทูตทางสังคมไว้ว่า ทูตทางสังคมว่า เป็นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์กันทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกันและกันที่ส่งผลให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินการทำงานด้านเศรษฐกิจ^{๑๓} ยังมีผู้อธิบายอีกว่าทูตทางสังคมว่า เป็นชุดของความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกันเป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกันและการมีสำนึกของความไว้วางใจระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมา และส่งผลดีต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในมิติดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าทูตทางสังคมนั้น เป็นโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลในองค์กร และทางตรงข้ามในที่ที่มีทูตทางสังคมอ่อนแอก็จะปรากฏความขัดแย้งกันในค่านิยมและการขาด

^๙ประภาพรณ อุณอบ, **ทูตทางสังคมและวัฒนธรรม**, (นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๑๐}เอี่ยม ทองดี, “ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม”, **ดรธรณีวารสาร**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๔๒) : ๕๙-๗๓.

^{๑๑}ทรรศิน สุขโต, **ทูตทางสังคม**, หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๑๒}เทื้อน ทองแก้ว, **สมรรถนะ (Competency) : หลักการและแนวปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐), หน้า ๖-๗.

^{๑๓}R. Putnam, **Making democracy work: Civic tradition in modern Italy**, (NJ : Princeton University Press, 1993), p.9.

ซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน^{๑๓} สอดคล้องกับอีกท่านที่ได้อธิบายว่า ทูทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการหรือบรรทัดฐาน/จารีตที่จะจัดว่าเป็นทุนทางสังคมได้นั้นต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงาม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ความหมายของทุนทางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความไว้วางใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม แต่ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมความดีงามก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคม^{๑๔} และมีผู้ได้อธิบายถึง “ทุน” ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ที่กว้างขวางออกไป โดยแบ่งทุนออกเป็น ๖ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. ทุนทางสังคม (Social capital) เป็นความไว้วางใจ (Trust) ที่หาได้จากสมาชิกทั้งหมดของชุมชน เช่น ครอบครัว หรือกลุ่มลูกค้า
๒. ทุนทางการเงิน (Financial capital) เป็นทุนในรูปของตัวเงิน เช่น เงินสำหรับการค้าขาย และการเป็นเจ้าของสิ่งที่มีอยู่โดยถูกกฎหมาย
๓. ทุนทางธรรมชาติ (Natural capital) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในนิเวศวิทยาอยู่แล้วและถูกปกป้องโดย ชุมชนเพื่อใช้ในการสนับสนุนค่าจุนการดำรงชีวิต
๔. ทุนบุคคล (Individual capital) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลอยู่แล้ว ถูกปกป้องคุ้มครองโดยสังคม และเป็นแรงงานในภาคธุรกิจ การค้าขาย
๕. ทุนจากการจัดการความรู้ (Instructional capital) เป็นความรู้ของบุคคลและชุมชน รวมทั้งโปรแกรม (Software) ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการการคาดคะเน สร้างขึ้น หรือเพื่อหลีกเลี่ยงอนาคต
๖. ทุนโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructural capital) เป็นระบบช่วยเหลือ สนับสนุนที่ไม่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น เสื้อผ้า ที่ปักพืง ถนน และไม่ใช่ว่าการสั่งสอนแนะนำ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๕}

นอกจากนี้ธนาคารโลกยังมีมุมมองเรื่องทุนทางสังคมออกเป็นอีก ๒ ลักษณะตามแนวทางของความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ในแนวราบ ซึ่งจะมองในเชิงบวกเท่านั้น ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวตั้งจะมองความสัมพันธ์เป็นเชิงลบ โดยลักษณะทุนทางสังคมสามารถปรากฏเป็นลักษณะหรือคุณสมบัติประจำที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ความร่วมมือกันของคนในสังคมในขณะที่นักวิจัยทางสังคมวิทยามองว่าทุนทางสังคม คือ องค์ประกอบที่เชื่อมโยงบุคคลเข้ามาทำกิจกรรมที่มีผลประโยชน์สาธารณะร่วมกันและเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าการเกิดกลุ่มประเภทหนึ่ง ซึ่งในทางทฤษฎีแล้ว การเกิดกลุ่มประกอบด้วย

^{๑๓}J.S. Coleman, a. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, (MA : Harvard University Press, 1998), p.95.

^{๑๔}F. Fukuyama, *The great disruption : human nature and the reconstitution of social order*, (New York : Free Press, 1999), p.56.

^{๑๕}J. Hubley, *Communicating health: An action guide to health education and health promotion*, (London: Macmillan, 1994), P.39.

๑. ต้องมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิก
๒. มีโครงสร้างของความสัมพันธ์
๓. มีความเข้าใจในบรรทัดฐาน เป้าหมาย และระบบคุณค่าของกลุ่มร่วมกัน
๔. สมาชิกในกลุ่มมีใจร่วมปันกัน (Sense of Shared Identity)

หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งเริ่มแรกที่ทุนทางสังคมสามารถบ่งบอกได้ถึงความสำเร็จและโอกาสของบุคคลที่เป็นสมาชิก ซึ่งนักสังคมวิทยาของทุนทางสังคมออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑) เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในการกระทำของบุคคลทั่วไป เพราะว่าการแข่งขันแย่งชิงทางด้านวัฒนธรรมและบรรทัดฐานของสังคมที่เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและรูปแบบของชุมชนที่แสดงออกให้เห็นได้ง่ายทั่วไปเช่น การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๒) เป็นทรัพยากรที่บุคคลทั่วไปสร้างขึ้นได้ ยกตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการแสดงออกของปัจเจกบุคคลอันเนื่องมาจากผลกระทบของทุนทางสังคมเพราะว่ามันคือระดับของการส่งเสริมหรือการถูกลดโทษทางสังคม ทุนทางสังคมจึงเป็นได้ทั้งดีและไม่ดี ทุนทางสังคมที่มีในระดับสูงสามารถสร้างความสำเร็จหรือการถูกลดโทษทางสังคมที่ได้รับมาจากบรรทัดฐานของสังคมนั้นเอง^{๑๖}

การให้ความหมายจากนักวิชาการยังมีความหมายที่หลากหลาย กว้างขวาง และแตกต่างกันอยู่ตามมุมมองของแต่ละคน แต่ในหลักการตามแนวคิดพบว่ายังเน้นหนักในเรื่องของความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของปัจเจกบุคคล ที่แสดงออกในรูปแบบของการรวมกลุ่ม ความไว้วางใจกัน การมีบรรทัดฐานทางสังคมเดียวกัน และรวมถึงการมีเครือข่ายทางสังคม นอกจากนี้

ทุนทางสังคมยังถูกอธิบายด้วยสถานการณ์อีกหลายมิติทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนในรูปแบบของการดำเนินชีวิตประจำวัน เชื้อชาติ ศาสนา สถาบัน บรรทัดฐาน ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ องค์ความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้บ่งบอกได้ถึงความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน และส่งเสริมให้งานด้านต่าง ๆ ดีขึ้น เช่น เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการรักษาสิ่งแวดล้อม จากแนวคิดและความหมายดังกล่าว เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเหมาะสมกับสังคมไทย ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าทุนทางสังคมมิได้หมายถึงปัจเจกบุคคลโดด ๆ จำนวนกลุ่ม องค์กร หรือจำนวนของสถาบันรวมกัน แต่หมายถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของประชาชนที่แสดงออกในรูปแบบของกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวัน อันประกอบด้วย การรวมกลุ่ม การมีการศึกษา การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงานรวมทั้งการมีการบริหารและระบบราชการที่ดี^{๑๗}

^{๑๖}A. Portes, "Social Capital : Its Origins and Applications in Modern Sociology", *Annual Review of Sociology*, Vol. 24 (August 1998) : 1-24.

^{๑๗}ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกพ็อนเศรษฐกิจสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

ตารางที่ ๒.๒ ความหมายของทุนทางสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๔๑, หน้า ๖)	คนไทยมีทุนทางสังคมอีกมากมาย ได้แก่ ๑. ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติกับผู้อื่น ในชุมชน ๒. ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชน มาปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมสมัยใหม่ได้ ๓. ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพ ๔. การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน ๕. การมีความสุขจากความสงบและสันโดษ ๖. การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน
อเนก นาคะบุตร (๒๕๔๑, หน้า ๓๓-๓๔)	ทุนทางสังคม สิ่งที่ควรระมัดระวังเป็นพิเศษ คือ กระบวนการแปรเป็นสินค้า อันเป็นวิธีคิดแบบของระบบ ทุนนิยม
ประเวศ วะสี (๒๕๔๒, หน้า ๒๗)	ทุนทางสังคม หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนของสังคม การมีการศึกษาดี มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีประสิทธิภาพในการทำงาน
ประภาพรรณ อุ่นอบ (๒๕๔๒, หน้า ๘)	ทุนทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย หากแต่ เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทย มีอยู่สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุน ทางสังคมของตนเองมานานแล้วและมีอยู่อย่างมากมาย
เอี่ยม ทองดี (มกราคม ๒๕๔๒) : ๕๙-๗๓	ทุนทางสังคมคือปัจจัยที่นำมาใช้เป็นพื้นฐานในกระบวนการ สร้างสรรค์ลักษณะต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
ทรรศิน สุขโต (๒๕๔๓, หน้า ๕)	ธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักและใช้อย่างเอื้ออาทร ความเชื่อ ความคิด ความอ่าน การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์คิดค้น ทั้งที่เป็นวัตถุและนามธรรม ที่เอื้อให้มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน
เทือน ทองแก้ว. (๒๕๕๐, หน้า ๖-๗).	ภูมิปัญญาและคุณค่าเดิมของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทางด้านการเกษตร การรักษาพยาบาลความสัมพันธ์ ในครอบครัว เครือญาติ และความผูกพันภายในชุมชน ฯลฯ
Putnam, Robert. (1993, p.29)	ทุนทางสังคม หมายถึง ส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อทาง เศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์กันทางสังคม ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกันและกันที่ส่งผล ให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินการทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ ๒.๒ ความหมายของทุนทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Coleman (1988, p.95)	๑. เป็นชุดของความสัมพันธ์ระหว่างคน ๒. เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน ๓. เป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกันและการมีสำนึกของความไว้วางใจระหว่างกัน
Fukuyama (1999, p.56)	ทุนทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการ จะจัดว่าเป็นทุนทางสังคมได้นั้นต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรม ความดีงาม ซึ่งประเด็นนี้ ทำให้ความหมายของทุนทางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความไว้วางใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม แต่ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรม ความดีงามก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคม
John Hubley (1994, p.39)	อธิบายถึง “ทุน” ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์เป็น ๖ ประเภทด้วยกัน คือ ๑. ทุนทางสังคม ๒. ทุนทางการเงิน ๓. ทุนทางธรรมชาติ ๔. ทุนบุคคล ๕. ทุนจากการจัดการความรู้ ๖. ทุนโครงสร้างพื้นฐาน
Portes, A (1998, p.1-24)	ทุนทางสังคมแบ่งเป็น ๒ แนวทาง คือ ๑. เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในการกระทำของบุคคลทั่วไป ๒. เป็นทรัพยากรที่บุคคลทั่วไปสร้างขึ้นมาได้
ประเวศ วะสี (๒๕๔๒, หน้า ๒๗)	มิติเชิงคุณภาพและปริมาณ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนในรูปแบบของการดำเนินชีวิตประจำวัน เชื้อชาติ ศาสนา สถาบัน บรรทัดฐาน ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้บ่งบอกได้ถึงความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน และส่งเสริมให้งานด้านต่าง ๆ ดีขึ้น

๒.๑.๓ รูปแบบและองค์ประกอบของทุนทางสังคม

สำหรับรูปแบบทุนทางสังคมในประเทศไทยได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น ๕ รูปแบบ ได้แก่

ทุนทางสังคมรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอด ในความรู้สึกของคนที่รักบ้านรักเมือง เสียสละ และการดูแลสืบต่อ ซึ่งจิตวิญญาณและระบบคุณค่า เหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจ ที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละสังคม

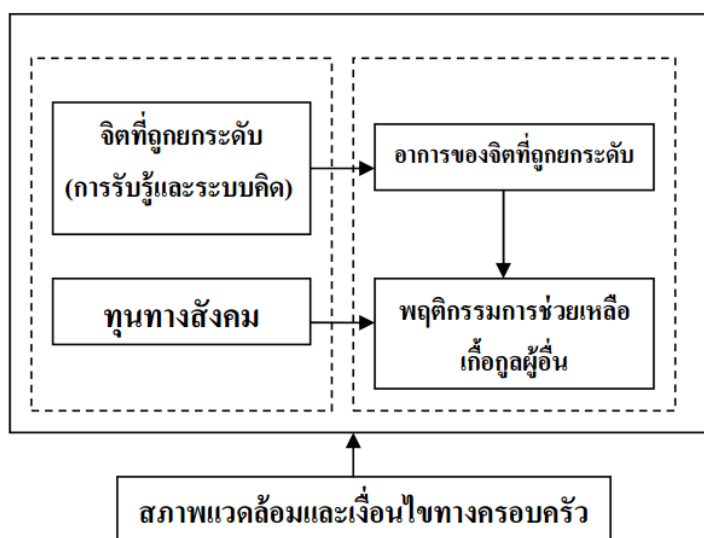
ทุนทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความพอดีความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้ทิศทางที่จะกลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แนวปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนรายกับคนจน คนกับธรรมชาติ และชุมชนกับชุมชนอื่น เป็นต้น

ทุนทางสังคมรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรบุคคล เป็นทุน ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่งผู้นำทาง ความคิด ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็น บุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กร เครือข่ายกับเครือข่าย เช่น มีอาสาสมัครเข้ามาทำงาน ช่วยเหลือ แบ่งปัน ขยายเครือข่าย ขยายบทเรียน ยิ่งกว่านั้นยังมีทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในภาคประชาสังคม ซึ่งหมายถึงชนชั้นกลางที่ได้รับการ ศึกษาสมัยใหม่ อยู่ในภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชนภาคสื่อมวลชน คนเหล่านี้ จึงมีความสำคัญในฐานะผู้เชื่อมวัฒนธรรมเมืองและท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

ทุนทางสังคมรูปแบบที่สี่ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมาย เพียงแต่เรามองข้ามหรือมองด้วยสายตาของเศรษฐกิจ สังคมยุคใหม่ทำให้หญ้าเป็นเป็นวัชพืชไปหมดทั้ง ๆ ที่หญ้าต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะลดความอ้วน รักษาไข้ อย่างหญ้า เห็บหนู หญ้าคา หญ้าแพรก หญ้าหนวดแมว และสมุนไพรอีกนับร้อยที่อยู่หลังบ้าน รอบบ้าน ในสวน ในป่า และพืชพรรณสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แร่ธาตุ และผลผลิตของธรรมชาติ ดิน น้ำป่า เขา ล้วนเป็นทุนที่สำคัญ หากชุมชนค้นพบคุณค่าของ สิ่งเหล่านี้ มูลค่าก็ตามมาและไม่จกหมด เพราะใช้เป็น จัดการเป็น

ทุนในรูปแบบสุดท้าย ในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะ ของชุมชนที่เรียกว่า Social Fund หรือ ทุนโคกทรัพย์ คือทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิต สะสมมาจากบรรพบุรุษ เรือกสวนไร่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่ทำ ร่วมกันล้วนเป็นทุนของชุมชนอยู่ตลอดมาไม่ว่าจะเป็น กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารกระป๋อง เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตนี้ มีอยู่ในทุกชุมชน ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน

ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำเดินทางไปทางเดียวกัน^{๑๘} กล่าวถึงนัยของทุนทางสังคมว่า “เป็นภาวะที่จิตได้รับการยกระดับให้สูงขึ้น จนเกิดการรับรู้และระบบคิดที่เอื้อต่อการเกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มุ่งช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อกัน อันจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีมีความสุข ความเข้มแข็งมั่นคงของสังคม โดยกระบวนการดังกล่าว จะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เหมาะสม” องค์ประกอบของทุนทางสังคม คือ จิต (Mind and Spirit) กาย (Body, Behavior and Action) และสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เหมาะสม (Environment and Conditions)^{๑๙} ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ ๒.๑ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

รูปแบบทุนทางสังคมหรือการเข้ามามีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) รูปแบบเชิงโครงสร้าง (Structure) หมายถึง บทบาทของเครือข่ายทางสังคมที่ส่งเสริม สนับสนุน โดยกฎ ระเบียบ และจารีตที่ขจัดปัญหา Collective Actions ในสังคมจากการให้แบ่งปันข้อมูล ข่าวสาร ทุนทางสังคมในรูปแบบนี้จึงมีลักษณะที่เป็นวัตถุประสงค์ (Objective) และสามารถสังเกต การเกิดขึ้นหรือลดลงได้อย่างชัดเจน และ ๒) รูปแบบเชิงวิธีการคิด (Cognitive) หมายถึง บรรทัดฐาน (Norms) คุณค่า (Value) ความไว้วางใจ (Trust) ทศนคติ (Attitudes) และความเชื่อ (Belief) ซึ่งมักเป็นสิ่งที่จับต้องยากและไม่เป็นตัวตน (Non-Material) และมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (Subjective) ทำให้การสังเกตและวัดการมีอยู่หรือเสื่อมสลายได้ยาก นอกจากนี้ยังได้สรุปความหมาย และองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้ “ทุนทางสังคมเกิดจาก

^{๑๘}เสกสรร คำมูลดี และคณะ, “กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่หวาน ตำบลป่าเมียง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานวิจัย, (ชุดโครงการการบริหารจัดการท้องถิ่น : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗).

^{๑๙}วราวุฒิ โรมรัตนพันธ์, ทุนทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำบนฐานของความไว้วางใจ สายใยผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย ผ่านระบบความสัมพันธ์ที่มีการสะสมในลักษณะเครือข่ายขององค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม” และได้ให้ องค์ประกอบหลักของทุนทางสังคม ไว้ ๔ องค์ประกอบ ที่มีบทบาทและลักษณะการยึดโยงให้เกิดเป็น ทุนทางสังคม ดังนี้

๑) คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรักชาติ ฯลฯ และด้านสติ ปัญญาเพื่อให้มีศักยภาพและความพร้อมที่จะปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่ มาแลกเปลี่ยน ก็จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๒) สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและสังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมกลมเกลียวจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี สถาบันศาสนาที่เข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการ ควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน สถาบันภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการบุคลากรทรัพยากรและเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือมีการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์สังคมแล้ว ก็จะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล สถาบันสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะ และมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรมค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

๓) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคม นั้น ๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทยนอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมที่เป็นในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเองเกิดความหวงแหนภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ และพัฒนาต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเองครอบครัว ชุมชนและประเทศ

๔) องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่นำมาใช้ในทางปฏิบัติได้มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์

ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสมเป็นต้น^{๒๐}

องค์ประกอบของทุนทางสังคม โดยการมองในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ระดับคือ ระดับมหภาค ได้แก่ แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย รูปแบบการปกครอง ระดับการปกครอง ระบบความเชื่อและความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับการมีส่วนร่วม ในกระบวนการกำหนดนโยบายและระดับการกระจายอำนาจและ ระดับจุลภาค ได้แก่ สารหรือวิธีคิด ความเข้าใจและการเรียนรู้ ค่านิยม (ความไว้วางใจความสามัคคีและการต่างตอบแทน) บรรทัดฐานทางสังคม พฤติกรรม ทศนคติและความเชื่อและการมอบในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ ที่มองว่า ทุนทางสังคมประกอบด้วยหลักธรรมทางศาสนา สำนึกในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคล และเครือข่ายบุคคล ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนและความเอื้ออาทร

จากการให้นิยามของแนวคิดทุนทางสังคมทั้งในมุมมองของนักคิดร่วมสมัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ และในมุมมองของนักวิชาการและนักปฏิบัติในประเทศไทยนั้น ผู้ศึกษาได้พยายามสรุปองค์ประกอบของทุนทางสังคมจากคำสำคัญที่ทั้งสองกลุ่มได้ให้นิยามและข้อสรุปไว้ ซึ่งจากการสรุปจะเห็นได้ว่า คำสำคัญที่ทั้งสองกลุ่มต่างกล่าวถึงและค่อนข้างถี่มีอยู่ ๓ คำ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) บรรทัดฐานทางสังคม (Norm) ความไว้วางใจ (Trust) ส่วนคำอื่น ๆ ที่กลุ่มนักคิดต่างประเทศมีกล่าวถึงบ้าง แต่นักวิชาการและนักปฏิบัติในประเทศไทยกล่าวถึงกันมากซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมไทยมากกว่า ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร การต่างตอบแทน ช่วยเหลือกัน ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางสังคม ศีลธรรมละจริยธรรม การเป็นพวกเดียวกัน รักพวกพ้องทรัพยากรการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และสมรรถนะของคน ผู้นำ เป็นต้น

แต่หากลองเชื่อมโยงแนวคิดตั้งแต่ยุคปรัชญาโบราณ นักคิดร่วมสมัย มาจนถึงยุคของนักคิดและนักปฏิบัติในปัจจุบัน ผู้ศึกษาจึงได้พยายามค้นหาองค์ประกอบของทุนทางสังคมจากคำสำคัญและข้อสรุปทั้งหลายที่ได้ถูกกล่าวถึงเพื่อจะได้นำมาเป็นขอบเขตในการศึกษาถึงสถานะและการจัดการทุนทางสังคม อันเป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งในฐานะที่เป็นเสมือนปัจจัยนำเข้า (Input) ในกระบวนการจัดการทุนทางสังคม ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยได้นำเอาองค์ประกอบ ๓ องค์ประกอบที่ได้จากยุคปรัชญาโบราณมาใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งหมวดองค์ประกอบ ๑๒ องค์ประกอบที่ได้จากนักคิดร่วมสมัย มาจนถึงยุคของนักคิดและนักปฏิบัติในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ ๓ มิติ ดังนี้

๑) มิติของความรู้ ประกอบไปด้วย ความรู้ ภูมิ ปัญญาหรือพินความรู้ ความสามารถของบุคคลที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์รวมไปถึงสมรรถนะของคนและผู้นำ ซึ่งแสดงถึงความรู้ ความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะที่จำเป็นในการจัดการหรือดำเนินกิจกรรมของชุมชนและสังคม

^{๒๐}สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์แผนฯ ๑๑. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.nesac.go.th/office/onesac_papers/papers_files/paper_21.php [๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗]

๒) มิติ ของความดี ประกอบไปด้วย บรรทัดฐานทางสังคม หมายถึงแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ หรือ แบบพฤติกรรมกฎเกณฑ์ หรือคตินิยมที่สังคมกำหนดไว้ เป็น มาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าดีและถูกต้อง สถาบันทางสังคม ในราชบัณฑิตยสถาน^{๒๑} ได้ให้ความหมายไว้ ๒ ความหมายดังนี้ ความหมายแรก หมายถึง แบบอย่างพฤติกรรมที่ตั้งขึ้นและปฏิบัติสืบต่อกันมา และเป็นที่ยอมรับกันในสังคม เช่น ประเพณีต่าง ๆ ก็ถือว่ามีลักษณะเป็นสถาบัน ในวิชาสังคมวิทยา จัดสถาบันต่าง ๆ เป็นประเภทใหญ่ ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันนันทนาการ และสถาบันสื่อมวลชน ส่วนความหมายที่สองหมายถึง องค์การสาธารณะหรือกึ่งสาธารณะที่ตั้งขึ้นหรือได้รับมอบอำนาจให้ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม เช่น วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย สถานทีเลี้ยงเด็กกำพร้าโรงพยาบาล และโรงงาน ฯลฯ ความเห็นอกเห็นใจ การต่างตอบแทน เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคมที่ขาดไม่ได้ วัฒนธรรม และประเพณี โดย วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ ส่วนคำว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณีมี ๓ อย่าง คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ซึ่งจารีตประเพณีเป็นประเพณีเกี่ยวกับศีลธรรมและสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวมมีการบังคับให้กระทำ ถ้าไม่ทำก็ถือว่าผิดหรือชั่วต้องมีการลงโทษ ศีลธรรม จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบ และธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ความเชื่อทางสังคม ซึ่งหมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส โดยความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ความเชื่อทางศาสนา คือ แนวทางการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักการและคำสั่งสอนของศาสนานั้น ๆ เพื่อหวังความสุขแก่ตน ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย ส่วน ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ที่เป็นได้ทั้งต้นทุน และทุนทางสังคมในที่นี้หมายถึง การใช้ทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีความเป็นธรรมและสังคมยอมรับ

๓) มิติของความรัก ประกอบไปด้วย เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ชุตของความเกี่ยวพัน Knit และผูกพัน (Ties) ระหว่างกันของบุคคล ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็น ครอบครัวเพื่อน และคนรู้จักกัน การเกี่ยวพันระหว่างกันของคนในสังคม บุคคลที่มีคนรู้จักมากหรือมีความสัมพันธ์กับคนจำนวนมากแสดงว่าบุคคลนั้นมี เครือข่ายของความเกี่ยวพันมาก (Density Knit) ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่รู้จักกับคนอื่น ๆ น้อย แสดงว่าบุคคลนั้นมีเครือข่ายของความเกี่ยวพันน้อย (Loosely Knit) ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นบางครั้งคนที่มีเพื่อนมากอาจมีความผูกพันกับเพื่อน ๆ อย่างผิวเผิน (Weak Ties) แต่บางคนอาจจะมีเพื่อนน้อยแต่มีความผูกพันกับเพื่อนอย่างมั่นคง (Strong Ties) ก็เป็นไปได้ ความไว้วางใจ ใน NECTEC's Lexitr on Dictionary ได้แปลคำนี้ว่า ความเชื่อใจ ความไว้นื้อเชื่อใจ ความไว้วางใจ ซึ่งคำ“ความไว้วางใจ” นี้ตรงข้ามกับคำว่า ความระแวง หรือความแคลงใจ หรือความระแวงสงสัยโดยความไว้วางใจนั้น เป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างคน ๆ นั้น กับบุคคลอื่น ๆ ให้ออกมาในรูปของสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน การเป็นพวกเดียวกัน รักพวกพ้อง

^{๒๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๐-๑๙๑.

เป็นรูปแบบหนึ่งของความรักที่ทำให้คนอยู่เป็นกลุ่มหมู่ญาติ เพื่อนฝูง เพื่อช่วยเหลือกัน ก่อให้เกิดพลังและความสามัคคี^{๒๒}

ตารางที่ ๒.๓ รูปแบบและองค์ประกอบของทุนทางสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>เสกสรร คำมูลดี และคณะ (๒๕๔๗, หน้า ๑๓)</p>	<p>ทุนทางสังคมในประเทศไทยได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น ๕ รูปแบบ ได้แก่</p> <p>ทุนทางสังคมรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital</p> <p>ทุนทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต</p> <p>ทุนทางสังคมรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทยหรือแม่กระหัง ผู้นำทางความคิด</p> <p>ทุนทางสังคมรูปแบบที่สี่ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมาย</p> <p>ทุนในรูปแบบสุดท้าย ในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชนที่เรียกว่า Social Fund หรือ ทุนโคกทรัพย์</p>
<p>วรวิมล โรมรัตน์พันธ์ (๒๕๔๘, หน้า ๕๖)</p>	<p>องค์ประกอบของทุนทางสังคม คือ จิต (Mind and Spirit) กาย (Body, Behavior and Action) และสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เหมาะสม (Environment and Conditions)</p>

^{๒๒}อ้างแล้ว, ทุนทางสังคม, หน้า ๗๒-๗๖.

ตารางที่ ๒.๓ รูปแบบและองค์ประกอบของทุนทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๗)</p>	<p>รูปแบบทุนทางสังคมหรือการเข้ามามีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. รูปแบบเชิงโครงสร้าง (Structure) ๒. รูปแบบเชิงวิธีการคิด (Cognitive) <p>องค์ประกอบหลักของทุนทางสังคม ไว้ ๔ องค์ประกอบ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ๒. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและสังคม ๓. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ ๔. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้
<p>วรวิมล โรมรัตน์พันธ์ (๒๕๔๘, หน้า ๗๒-๗๖)</p>	<p>สรุปได้ ๓ มิติ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. มิติของความรู้ ๒. มิติของความดี ๓. มิติของความรัก
<p>ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๒, หน้า ๑๙๐-๑๙๑)</p>	<p>ความหมายแรก หมายถึง แบบอย่างพฤติกรรมที่ตั้งขึ้นและปฏิบัติสืบทอดกันมา และเป็นที่ยอมรับกันในสังคม เช่น ประเพณีต่าง ๆ ก็ถือว่ามีลักษณะเป็นสถาบัน ในวิชาสังคมวิทยา จัดสถาบันต่าง ๆ เป็นประเภทใหญ่ ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันนันทนาการ และสถาบันสื่อมวลชน ส่วนความหมายที่สองหมายถึง องค์การสาธารณะหรือกึ่งสาธารณะที่ตั้งขึ้นหรือได้รับมอบอำนาจให้ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม</p>

๒.๑.๔ ประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม

ประโยชน์ของทุนทางสังคมได้มีนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างชาติได้กล่าวถึง และให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ประโยชน์ของทุนทางสังคมมี ๓ ประการ ประกอบด้วย ประการแรกการที่ตัวแสดงมีทุนทางสังคมย่อมจะเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงทรัพยากรและสารสนเทศที่กว้างขวาง โดยใช้ทุนต่ำ ประการที่สอง อำนาจเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการมีทุนทางสังคม ดังเรื่องกลุ่มอาวุโสที่บางคนยอมมีอำนาจเหนือกว่าคนอื่น เนื่องจากพวกเขาได้สร้างบุญคุณแก่คนอื่น ดังนั้นผู้อาวุโสจึงสามารถใช้ความเชื่อศรัทธาที่มีอยู่ออกแนวทางปฏิบัติ ประโยชน์ของอำนาจทำให้มีการร่วมมือที่กว้างจากภายนอก และอำนาจก็เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จของงานด้วย และประการสุดท้ายคือความเป็นปึกแผ่นการมีบรรทัดฐานทางสังคมและความศรัทธาที่เข้มแข็ง จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับสูงส่งเสริมและสนับสนุนอย่างดีต่อกฎท้องถิ่นและขนบธรรมเนียม และยังลดการควบคุมแบบเป็นทางการได้^{๒๓}

เมื่อวิเคราะห์ประโยชน์ของส่วนรวมกับสิ่งภายนอก การเข้าร่วมกันจะบ่งเพาะให้สมาชิกมีอุปนิสัยเรื่องความร่วมมือร่วมใจ ความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน และมีจิตใจเป็นสาธารณะ การมีนิสัยลักษณะนี้ยังส่งผลให้สมาชิกเข้ามาเกี่ยวข้องกับความร่วมมืออื่น ๆ มีจิตเป็นสาธารณะ การมีนิสัยลักษณะนี้ยังส่งผลให้สมาชิกเข้ามาเกี่ยวข้องกับการร่วมมืออื่น ๆ และมีระดับความไว้วางใจสูงในองค์กรธุรกิจ สิ่งภายนอกจะนำพาให้บุคคลทำงานอย่างสามัคคีกลมเกลียวสูงเป็นการแสดงว่ามีพันธะสัญญาต่อเป้าประสงค์ขององค์กร^{๒๔}

อย่างไรก็ตามพบว่า การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคมสรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า ในระดับบุคคล ประการแรกการสร้างทุนทางสังคมสมควรพิจารณาเรื่องการลงทุนเพื่อก่อให้เกิดและคงสัมพันธภาพให้อยู่สืบไป ซึ่งอาจเป็นการลงทุนที่แพง และการลงทุนสำหรับเรื่องนี้อาจจะไม่สามารถประมาณค่าต้นทุนประสิทธิภาพในช่วงเวลาที่แน่นอน ประการถัดมา ประโยชน์เรื่องสารสนเทศสำหรับทุนทางสังคมอาจจะหักล้างกับประโยชน์เรื่องอำนาจ ประการที่สาม ประโยชน์ของความเป็นปึกแผ่นอาจเกิดผลเสียหายหลายประการอีก เช่น หากกลุ่มมีความเป็นปึกแผ่นมากเกินไป อาจจะทำให้ลดการเกิดแนวคิดใหม่ภายในกลุ่ม เนื่องจากมักเกิดความคิดเห็นคล้ายตามกลุ่ม^{๒๕} ตามคำกล่าวของนักวิชาการที่ให้ความหมายว่าการที่บุคคลมีสายสัมพันธ์ซึ่งผูกพันกันอาจจะทำให้บุคคลนั้น تابอดทางความคิดได้คิดได้^{๒๖}

^{๒๓}S. Adler, Paul and Kwon, Seok-Woo, "Social Capital : Prospects for a New Concept", *Academy of Management Review*. Vol. 27. (January 2002.) : 17-40.

^{๒๔}J. Coleman, "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology*, Vol. 94. (January 1988) : 95-120.

^{๒๕}N.Kwon, "A mixed-methods Investigation of the Relationship Between Critical Thinking and Library Anxiety Among Undergraduate Students in their Information Search Process", *College and Research Libraries*, Vol. 69. (April 2008) : 45.

^{๒๖} W.W. Powell and L. Smith-Doerr, *Network and Economic Life*. In *The Handbook of Economic Sociology* N.J. Smelser and R. Swedberg eds, (Princeton: Princeton University Press, 1994), pp.368-402.

ตารางที่ ๒.๔ จุดสนใจประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม

จุดสนใจ	ประโยชน์	ภาวะเสี่ยง
บุคคล	๑. การเข้าถึงสารสนเทศ ๒. มีอำนาจ ๓. ความเป็นปึกแผ่น	๑. ต้องมีต้นทุนเพื่อให้สัมพันธ์ภาพคงอยู่ ๒. ต้องมีการแลกเปลี่ยนระหว่างประโยชน์ของการมีอำนาจกับการมีสารสนเทศ ๓. เกิดการยึดติดเกินไปเพราะสายสัมพันธ์ภายนอกมีน้อย ๔. มีการเรียกร้องมาก ๕. มีการจำกัดอิสรภาพ ๖. ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมมีน้อย ๗. บรรทัดฐานถูกครอบงำ
การเข้าร่วมกัน ภายนอก	๑. สารสนเทศแพร่หลาย ๒. ความสำเร็จของงานได้เสริมต่อสวัสดิการทางสังคม ๓. ชุมชนพลเมือง/พฤติกรรมความเป็นพลเมืองทางองค์การ	๑. มีผู้เกี่ยวข้องมาก ๒. ปัจจัยภายนอกส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของงานเพราะการเข้าร่วมที่กว้างขวาง ๓. เกิดความแตกแยกเพราะกลุ่มต่าง ๆ แสดงตัวมากเกินไป ๔. การสมรู้ร่วมคิดของบุคคลเพื่อต่อต้านผลประโยชน์ส่วนรวม ๕. มีความเข้มงวดต่อคนภายนอกที่จะเข้าถึงความรู้และทรัพยากรของกลุ่ม

นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของทุนทางสังคมอีกว่าทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมขึ้นช่วยให้งานมีประสิทธิภาพรวดเร็วมากขึ้น และลดต้นทุนลง เพื่อให้เกิดจารีตประเพณีที่ช่วยหนุนเสริมให้ชุมชนมีพลังและเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาได้ง่ายขึ้น^{๒๗} และยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการยอมรับเรื่องทุนทางสังคมต่อการจัดการความรู้ที่ว่าประโยชน์ของความรู้นั้นได้รับมาจากการมีทุนทางสังคมระดับสูงและมีการมีทุนทางสังคมยังเป็นการสร้างช่องทางสารสนเทศที่ทำให้ใช้ระยะเวลาลดน้อยลงและเป็นการลงทุนเพื่อจะทำให้เกิดสารสนเทศร่วมกัน^{๒๘} การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการแบ่งปันความรู้ได้เปลี่ยนความสนใจจากบุคคลได้แบ่งปันความรู้มาเป็นชุมชน ในฐานะที่เป็นการแบ่งปันความรู้ที่มีอยู่จริง ชุมชนและเครือข่ายทางสังคมได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกในการเป็นสมาชิกและการมีพันธะสัญญาธรรม ทั้งยังเป็นแหล่ง ความร่วมมือและความไว้วางใจ และยังเป็นสถานที่ในองค์การที่สมาชิกรู้สึกเป็นบ้าน

^{๒๗} วรุณี โรมรัตน์พันธ์, *ทุนทางสังคม*, หน้า ๙๑.

^{๒๘} J. Nahapiet, and S. Ghoshal, "Social Capital, Intellectual Capital and the Organizational Advantage", *Academy of Management Review*, Vol.23 (April 1998) : 242-266.

มากที่สุด^{๒๙} ในการลงทุนเรื่องทุนทางสังคมแสดงนัยสำคัญว่าเป็นบทบาทสำคัญสำหรับชุมชนต่าง ๆ ภายในชุมชน บุคคลต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ลงทุนในการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นด้วย ฉะนั้นในการแบ่งปันทักษะหรือการปฏิบัติงาน แรงขับเคลื่อนในชุมชนและเงื่อนไขสำคัญจะช่วยให้ชุมชนที่มีความกระตือรือร้นเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันซึ่งก็คือการมีระดับทุนทางสังคมที่สูงนั่นเอง

ตารางที่ ๒.๕ ประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Adler, Paul S. and Kwon, Seok-Woo, (2002, p.17-40)	ประโยชน์ของทุนทางสังคมมี ๓ ประการ ๑. การมีทุนทางสังคมย่อมจะเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงทรัพยากรและสารสนเทศที่กว้างขวางโดยใช้ทุนต่ำ ๒. อำนาจเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการมีทุนทางสังคม ๓. ความเป็นปึกแผ่นการมีบรรทัดฐานทางสังคมและความศรัทธาที่เข้มแข็ง จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับสูง
Coleman, J. (1988, p.95-120)	การเข้ารวมกันจะบ่มเพาะให้สมาชิกมีอุปนิสัยเรื่องความร่วมมือร่วมใจ ความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน และมีจิตใจเป็นสาธารณะ
Kwon, N. (2008, p.45)	๑. การสร้างทุนทางสังคมควรพิจารณาเรื่องการลงทุนเพื่อก่อให้เกิดและคงสัมพันธภาพให้อยู่สืบไป ๒. ประโยชน์เรื่องสารสนเทศสำหรับทุนทางสังคมอาจจะหักล้างกับประโยชน์เรื่องอำนาจ ๓. ประโยชน์ของความเป็นปึกแผ่นอาจเกิดผลเสียหลายประการอีก
Powell, W.W. and Smith-Doerr, (1994, pp.368-402)	การที่บุคคลมีสายสัมพันธ์ซึ่งผูกพันกันอาจจะทำให้บุคคลนั้น تابอดทางความคิดได้
วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ (๒๕๔๘, หน้า ๙๑)	ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมขึ้น ช่วยให้งานมีประสิทธิภาพรวดเร็วมากขึ้น และลดต้นทุนลง เพื่อให้เกิดจารีตประเพณีที่ช่วยหนุนเสริมให้ชุมชนมีพลังและเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาได้ง่ายขึ้น

^{๒๙} E. Wenger, *Communities of Practice*, (New York : Cambridge University Press, 1998), p.9.

ตารางที่ ๒.๕ ประโยชน์และภาวะเสี่ยงของการมีทุนทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Nahapiet, J. and Ghoshal, S, (1998, p.242-266)	ประโยชน์ของความรู้ที่รับมาจากการมีทุนทางสังคมระดับสูงและมีการมีทุนทางสังคมยังเป็นการสร้างช่องทางสารสนเทศที่ทำให้ใช้ระยะเวลาลดน้อยลงและเป็นการลงทุนเพื่อจะทำให้เกิดสารสนเทศร่วมกัน
Wenger, E. (1998, p.9)	ชุมชนและเครือข่ายทางสังคมได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกลงในการเป็นสมาชิกและการมีพันธะสัญญาาร่วม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้ โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับต่อการทำงาน^{๓๐} แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาก็สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมิได้อยู่ในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจากกาแก้ไขปัญหามาจากประสบการณ์อีกด้วย ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน ค้นหา เลือกรวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจ และเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วยการดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนดสร้าง ทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทั้งการรับรู้และการเรียนรู้ ต้นกำเนิดของการจัดการความรู้มาจากประเทศตะวันตก ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๘๖ แต่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาและต้องการมีเสถียรภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและด้านอื่น ๆ จึงได้มีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในประเทศเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ประเทศไทยมีบริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่ต่างกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงใน

^{๓๐} R. Agranoff, *Managing within Networks : Add value to Public Organization.* (Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007), P. 29.

การปฏิบัติ จนเกิดการเคลื่อนกระแสการจัดการความรู้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคม ภาครัฐและภาคเอกชน^{๓๑}

นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขัน กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ (new economy) และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ได้แก่ การเกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร และความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเมื่อลาออกไปความรู้ก็จะติดไปกับผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ทำให้องค์กรขาดความรู้กันไป หรือจากการที่องค์กรมี Best Practice แต่ไม่เคยนำมาใช้ และบางครั้งองค์กรก็ไม่ว่า Best Practice ของตนคืออะไร^{๓๒} ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้องค์กรธุรกิจสมัยใหม่ต้องตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงจัดเป็นนวัตกรรมในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ที่นับว่ามีประโยชน์ต่อการเพิ่มศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับองค์กรอื่น อีกทั้งช่วยให้องค์กรนั้นสามารถเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งในเรื่องแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการความรู้นี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดจากนักวิชาการมาอธิบายตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Agranoff, Robert (2007, p.29)	ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร
วิจารณ์ พานิช (๒๕๔๙, หน้า ๖๘)	การจัดการความรู้ประกอบด้วยกำหนัดดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนด สร้าง ทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่
ลำปาง แม่นมาตย์ (๒๕๕๐, หน้า ๒๘)	สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขัน กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร

^{๓๑}วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^{๓๒}ลำปาง แม่นมาตย์, การจัดการความรู้ในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊กส์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

๒.๒.๒ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มีนักวิชาการกล่าวถึง และอธิบายความหมายไว้หลากหลาย ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรง แต่เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้^{๓๓} การจัดการความรู้ คือ การจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่ง^{๓๔} การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร องค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมา ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จที่ได้รับในการลองนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลว ก็จะทำให้ผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรมขององค์กรด้วย^{๓๕} การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตขององค์กร ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่า การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้มีอยู่ในหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่าจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัครใจหรือพร้อมใจ เป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้งจะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือ

^{๓๓}C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides, “If Only We Knew What We Know : The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice”, (The Free Press, USA., 1998), pp.3-9.

^{๓๔}Toyama, Ryoko, *The Importance of leadership in knowledge management*. In *Asian Productivity Organization*, (Tokyo : APO, 2002), p.71.

^{๓๕}บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, *การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

แลกเปลี่ยนความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้^{๓๖} นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชาวต่างประเทศ กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้คือ การที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้นี้เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต^{๓๗} การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์^{๓๘} อธิบายว่า การเรียนรู้ (learning) หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล^{๓๙} การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยอัตราของการเรียนรู้ในองค์กร อาจเป็นแหล่งปัจจัยเดียวที่ทำให้องค์กรดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกแห่งการแข่งขัน ซึ่งการส่งเสริมให้มีรูปแบบ และโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายและวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย^{๔๐} การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกค้ามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และบริการเพิ่มขึ้น รวมทั้ง ความเชื่อสัตย์ของลูกค้าที่มีต่อองค์กรก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่องค์กรได้ใช้การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพขององค์กร^{๔๑} ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการความรู้ในองค์กร อีกทั้งยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ^{๔๒} การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้

^{๓๖}วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔.

^{๓๗}P.M. Senge, *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*, (New York: Doubleday, 1990), p.211.

^{๓๘}S.P. Robbins, *Organizational behavior* (9th ed.). Upper Saddle River, (NJ : Prentice-Hall, 2001), P.39.

^{๓๙}J.Leopold, *Human resources in organizations*. Harlow, (England: Prentice-Hall, 2002), p.174.

^{๔๐}M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society”, *Educational Management Administration & Leadership*, Vol. 28. No. 3 (November 2000) : 281-298.

^{๔๑}V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzewski, *Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues*. (Knowledge and Process Management, 9(2), 90-102,2002), p.96.

^{๔๒}วิชัย วงษ์ใหญ่, *พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการทัศน์ใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่^{๔๓}

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร^{๔๔} การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กร เพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ ดังนั้น ความสำเร็จดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร^{๔๕}

กล่าวโดยสรุปว่า เมื่อพิจารณาจากความหมายของการจัดการความรู้ของนักวิชาการ จะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพยากรสินความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ แล้วการเตรียมการกรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยน และถูกยกระดับให้สูงขึ้น บุคลากรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งปัน และถ่ายโอนความรู้ให้แกกัน อันจะส่งผลให้องค์ความรู้ขององค์กรจะมีการยกระดับความรู้ซึ่งครอบคลุมความหมาย การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

ตารางที่ ๒.๗ ความหมายของการจัดการความรู้

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
O'Dell, C., C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides (1998, pp.3-9)	การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร

^{๔๓} J.R. Schermerhorn, **Management**. (9nd ed). (New York : John Willey & Sons, 2000), p.211.

^{๔๔} M. Marquardt, **Building the Learning Organization**, (2nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, 2002), p. 82.

^{๔๕} J.L Chatzkel, **Knowledge capital**, (New York : Oxford University Press, 2003), pp.306-307.

ตารางที่ ๒.๗ ความหมายของการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Toyama, Ryoko (2002, p.71)	การจัดการความรู้ คือ การจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่ง
บุญดี บุญญากิจ และคณะ (๒๕๔๗, หน้า ๕๔)	การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร
วิจารณ์ พาณิช (๒๕๔๙, หน้า ๑๓๔)	การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้
Senge, P. M. (1990, p.211)	การจัดการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ ที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้นี้เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต
Robbins, S.P. (2001, P.39)	การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์
Leopold, J. (2002, p.174)	การเรียนรู้ (learning) หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล
Strain, M. (2000, p. 281-298)	การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง
Hlupic, V., Pouloudi, A., & Rzevski, G.. (2002, P.96)	การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกค้ามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และบริการเพิ่มขึ้น

ตารางที่ ๒.๗ ความหมายของการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>วิชัย วงษ์ใหญ่ (๒๕๔๒, หน้า ๙)</p>	<p>การเรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ</p>
<p>Schermerhorn, J.R. (2000, P.211)</p>	<p>การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้ จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามี ความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่</p>
<p>Marquardt, M. (2002, P.82)</p>	<p>การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร</p>
<p>Chatzkel, J.L (2003, pp.306-307)</p>	<p>การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กร เพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ กระนั้น ความสำเร็จดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร</p>

๒.๒.๓ กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อต้องการใช้ความรู้ในการทำงาน ต้องการตอบคำถามหรือข้อสงสัยในสิ่งที่ยังไม่รู้และต้องการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตซึ่งการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือต้องรู้ว่าจะใช้การจัดการความรู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด รู้ว่าจะทำอย่างไรให้สำเร็จ โดยต้องรู้ว่าในปัจจุบันสิ่งที่ตนเองรู้ที่เป็นอยู่อันได้แก่ทัศนคติความรู้และทักษะที่มีคืออะไรและสิ่งที่ต้องรู้ต้องมีมากขึ้นคืออะไรที่จะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริงโดยบรรลุถึงเป้าหมายและสิ่งที่มุ่งหวังได้ ทั้งนี้เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “กระบวนการจัดการความรู้” พบว่ามีผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

๑. การขุดค้นและรวบรวมความรู้
๒. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
๓. การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
๔. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
๕. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
๖. การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้
๗. การสร้างความรู้ใหม่
๘. การประยุกต์ใช้ความรู้
๙. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้^{๔๖}

ขั้นตอนที่เป็นระบบของการจัดการความรู้โดยเริ่มจาก

๑. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๔๗}

กรอบความคิดของการจัดการความรู้สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ของกระบวนการความรู้ไว้ดังนี้

๑. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)

^{๔๖}บุญดี บุญญากิจ และคณะ, การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๔๗}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
 ๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
 ๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
 ๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
 ๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๔๘}

กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ซึ่งตรงกับกิจกรรมของหน่วยงาน ส่วนกลางกรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหน หรือพูดง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม (Knowledge Vision)

๒. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟัง โดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี

๓. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมชนทรัพยากรความรู้^{๔๙}

สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีการบูรณาการทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องและสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรที่นำการจัดการความรู้ไปใช้ด้วย

ตารางที่ ๒.๘ กระบวนการจัดการความรู้

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
บุญดี บุญญากิจ และคณะ (๒๕๔๙, หน้า ๙)	๑. การสร้างความรู้ ๒. การจัดเก็บความรู้ ๓. การแบ่งปันความรู้ ๔. การประยุกต์ใช้ความรู้
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (๒๕๕๐, หน้า ๕๖)	๑. การบ่งชี้ความรู้ ๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ ๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ ๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ๕. การเข้าถึงความรู้ ๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ๗. การเรียนรู้

^{๔๘}บุญดี บุญญากิจ และคนอื่น ๆ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : จีรวัดน์เอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔-๕๙.

^{๔๙}ธัญนันท์ สิ้นชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคใช้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

ตารางที่ ๒.๘ กระบวนการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
บุญดี บุญญาภิจ และคนอื่น ๆ (๒๕๕๕, หน้า ๕๔-๕๙)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. การค้นหาความรู้ ๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ ๓. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ ๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ๕. การเข้าถึงความรู้ ๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ๗. การเรียนรู้
สนธยา พลศรี (๒๕๔๕, หน้า ๕๐-๕๑)	<p>กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหนหรือพูดง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม ๒. การแบ่งปันความรู้ คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟังโดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี ๓. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมชนทรัพยากรความรู้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและองค์กรชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของชุมชน

คำว่า ชุมชน ในสังคมไทยนั้นได้ถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกันไปอย่างหลากหลายตามแต่ทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละคน ได้แก่

ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้ สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นในความหมายดังกล่าว เป็นการที่กลุ่มชนมีความรู้สึกนึกคิด ผลประโยชน์และผูกพันตามเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกันตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน^{๕๐} ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่

^{๕๐} สุวิทย์ ยิงวรพันธ์, “พัฒนาชุมชนคืออะไร”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๔.

ในชุมชนของตนได้^{๕๑} ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน และในปัจจุบันมีคำว่าชุมชนได้ถูกนำไปใช้ ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม^{๕๒} ดังที่มีผู้ให้ทัศนะของชุมชนไว้ว่าเป็นลักษณะของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของชุมชนและตามลักษณะหน้าที่ (Functional Community) มากกว่าที่จะเป็นชุมชนแบบลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Geographical Community) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของคนในขอบเขตพื้นที่ (Area) จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ คล้ายคลึงกันมีความสนใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เช่น ชุมชนมุสลิม ชุมชน จส.๑๐๐ ในกรุงเทพฯ เราไม่สามารถบอกได้ว่าชุมชนนี้อยู่ตรงไหน แต่ทุกคนมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันชุมชนก็เกิดขึ้นได้^{๕๓} ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความพยายามทำอะไรร่วมกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น ๑. ความเป็นชุมชนในครอบครัว ๒. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ๓. ความเป็นชุมชนวิชาการ ๔. ความเป็นชุมชนสงฆ์ ๕. ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน ๖. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการกระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน^{๕๔}

จากทัศนะของนักวิชาการข้างต้น ความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้างแต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า ชุมชนจึงควรจะมีความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในในพื้นที่เดียวกันหรือต่างต่างพื้นที่ก็ได้แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน คำว่ามีพื้นฐานของชีวิตอย่างเดียวกัน นั้นหมายความว่า มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติการเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปะ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากความหมายก็พอจะมองเห็นได้ว่าความเป็นชุมชนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพ ต้องอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันหรืออยู่กับตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยชี้ขาดความเป็น

^{๕๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

^{๕๒} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, *ลักษณะสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕

^{๕๓} ชนัฐ นฤปทุม, *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๗), หน้า ๘๗.

^{๕๔} ประเวศ วะสี, “วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิชาการ*. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๔๒) : ๘-๑๑.

ชุมชนก็คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น ฉะนั้นหากกล่าวโดยสรุป ความเป็นชุมชน จะพิจารณาได้จากคนที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (Harmonious) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนกระทั่งถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า Supra – village ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้นมีความหมายมากยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงแค่การมีหมู่คนมาก ๆ มารวมตัวกัน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ จะทำอย่างไรให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมไม่ว่าจะอยู่ในเมือง หรืออยู่ในชนบทได้ มาร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง การสร้างชุมชนให้เกิดมีพลังที่เข้มแข็ง จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นหากมองย้อนกลับให้ลึกกลงไปก็จะต้องพบว่า ชุมชนที่มีพลังเข้มแข็งนั้น ต้องเกิดจากความสมานฉันท์ของปัจเจกบุคคลในชุมชน ระดับปัจเจกบุคคลจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในระบบจักรกลทั้งหมด ที่ทำงานกันอย่างประสานสอดคล้องและหมุนเนื่องกับฟันเฟืองอื่น ๆ เพื่อให้ระบบจักรกลทั้งระบบทำงานได้นั้นก็หมายความว่า ฟันเฟืองแต่ละตัวต้องรู้บทบาท หน้าที่ของตัวเอง และขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่าฟันเฟืองตัวอื่น ๆ มีบทบาท หน้าที่อย่างไร ระดับปัจเจกบุคคลจึงมีความสำคัญ มีคุณค่าต่อมวลสมาชิกในชุมชน

ตารางที่ ๒.๙ ความหมายของชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุวิทย์ ยี่วรพันธุ์ (๒๕๕๔, หน้า ๑๔)	ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้สึกผูกพัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๕๕, หน้า ๑๒)	ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนได้
ไพฑูรย์ เครือแก้ว (๒๕๕๑, หน้า ๒๕)	ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ เป็นทาง มีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจ ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง มีแนวพฤติกรรมอย่างเดียวกัน และในปัจจุบันมีคำว่าชุมชนได้ถูกนำไปใช้ ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม
ชนัญ นฤปทุม (๒๕๔๗, หน้า ๘๗)	ความสัมพันธ์ของคนในขอบเขตพื้นที่ (Area) จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน

ตารางที่ ๒.๙ ความหมายของชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>ประเวศ วะสี (๒๕๔๒, หน้า ๘-๑๑)</p>	<p>ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความพยายามทำอะไรร่วมกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ความเป็นชุมชนในครอบครัว ๒. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ๓. ความเป็นชุมชนวิชาการ ๔. ความเป็นชุมชนสงฆ์ ๕. ความเป็นชุมชนทางอากาศเนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน ๖. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ตความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการกระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๓.๒ ความหมายขององค์กรชุมชน

มนุษย์จัดเป็นสัตว์สังคมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน และต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการให้คำนิยามเกี่ยวกับชุมชน นักวิชาการส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าองค์กรชุมชนเป็นองค์กรทางสังคมหรือพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มีความสนิทสนมรู้จักกัน โดยการรวมกลุ่มเป็นไปเพื่อความสงบสุขพร้อมทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นที่ส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ อย่างไรก็ตามผลของการพัฒนาประเทศโดยภาพรวมที่ผ่านมาของประเทศไทย การพัฒนาในเขตเมือง สามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง แต่ชนบทกลับอ่อนแอลง ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดกระบวนการจัดองค์กรหรือกลุ่ม เพื่อผนึกกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพหรือพลังของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน^{๕๕}

ดังนั้น “องค์กรชุมชน” จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ มีนักวิชาการหลายคนได้นิยามไว้ สำหรับการศึกษาคำนี้ ผู้วิจัยได้

^{๕๕}สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๕.

จำแนกค่านิยมเป็น ๒ ลักษณะ คือการให้ค่านิยมจากคำว่า องค์กรชุมชนโดยตรง และการให้ค่านิยมจากคำอื่นๆ แต่มีนัยยะว่าเป็นองค์กรชุมชน เพราะในบริบทของสังคมไทยองค์กรมีคำเรียกหลายอย่าง เช่น องค์กรชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกร องค์กรประชาชน

ลักษณะแรกเป็นการให้ค่านิยมจากคำว่าองค์กรชุมชนโดยตรง จากค่านิยมของประเวศ วะสี ให้ความหมายขององค์กรชุมชนใกล้เคียงกันสรุปได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีทัศนคติ หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการประสานความร่วมมือ การบริหารจัดการ และการจัดหาทรัพยากรด้วยตนเอง แต่การที่องค์กรชุมชนจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน นอกจากต้องมีอุดมการณ์และวัตถุประสงค์ร่วมกันแล้ว การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีผู้นำ ยังเป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญด้วย องค์กรชุมชนยังถือเป็นช่องทางหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ ในฐานะเป็นเจ้าของและผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนา^{๕๖} สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพึ่งตนเองขององค์กรชุมชน คือชุมชนต้องมีความเป็นอิสระ ตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของตัวเองได้ รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาที่สมาชิกกำลังประสบ^{๕๗} สอดคล้องกับค่านิยมข้างต้นโดยเห็นว่าการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนนั้นมาจากคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน สมาชิกหลายคนติดต่อถึงกัน มีความเกี่ยวข้องกัน เข้าใจในกิจกรรมกลุ่มด้วยกัน และมีการเรียนรู้การจัดการร่วมกัน และพร้อมทั้งได้เสนอขั้นตอนกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน ว่ามี ๔ ขั้นตอน ขั้นตอนหนึ่งคือการสร้าง ขั้นตอนที่สองคือ การระดมความคิด ขั้นตอนที่สามคือการทำให้เป็นปกติ และขั้นตอนสุดท้ายคือ การลงมือกระทำ^{๕๘}

องค์กรชุมชนมีฐานะเป็นโครงสร้างทางสังคมกล่าว คือ เมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับการกล่อมเกลாதาสังคมทั้งค่านิยมระบบความเชื่อจากรุ่นก่อน ดังนั้น คนรุ่นนั้นๆ ได้สืบทอดการดำเนินการขององค์กรชุมชน ไปด้วย ยังรวมถึงความสามารถของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกันในการจัดการปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน กลุ่มลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีในฐานะเป็นองค์กรชุมชน ลักษณะที่สองนิยามว่าองค์กรชุมชนมีฐานะที่เป็นความพยายามในประสานงานกัน เพราะปัญหาบางอย่างอาจมีความยากเกินไปสำหรับชุมชนแห่งเดียวที่จะจัดการเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกัน และลักษณะสุดท้าย เป็นไปตามรูปของสภาชุมชน ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้แต่ละองค์กรทราบว่าการกำลังดำเนินการอะไร และเพื่อวางแผนสำหรับสิ่งที่ต้องการ

บริบทประเทศไทยองค์กรชุมชนมีคำเรียกหลายคำ ในกรณีที่เรียกว่าองค์กรชาวบ้าน ๓ แบบ เมื่อแบ่งตามวัตถุประสงค์ แบ่ง ๓ แบบ ได้แก่ องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม และองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง สำหรับองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจจะมีกิจกรรมเพื่อการเพิ่มรายได้แก่

^{๕๖}ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกพ็อนเศรษฐกิจสังคม. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๕๗}กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

^{๕๘} J. Galtung, *Self-Reliance a Strategy for Development*, (London : Boyle I' Overture Publication Ltd. 1980), p.30.

ครอบครัวของสมาชิกโดยการส่งเสริมให้สมาชิกทำกิจกรรม ถัดมาแบบที่สองเป็น องค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางสังคม ที่มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตที่ดีกว่าแก่สมาชิก ซึ่งกระทำโดยวิธีการให้สมาชิกเก็บเงินออมเพื่อใช้จ่ายจำเป็น การให้ความสนใจต่อโภชนาการของเด็ก การเรียนรู้ของลูกหลานสมาชิก และแบบสุดท้ายเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง ที่มีกิจกรรมเพื่อการดำเนินงานอันเป็นส่วนร่วมของชุมชน เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น หรือการต่อรองกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อนำงบประมาณเข้ามาใช้ในกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน ในทัศนะของนักวิชาการอีกท่านหนึ่งเห็นว่าองค์กรชุมชนเป็นรูปแบบของการพัฒนาชุมชนในเขตที่มีมาตรฐานการครองชีพของประชาชนค่อนข้างสูง และเพียบพร้อมไปด้วยบริการสาธารณสุขประการต่างๆ อย่างไรก็ตามการก่อตั้งองค์กรชุมชนสำหรับการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นสื่อสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ของประชาชนในชนบทให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่มีระเบียบวินัย^{๕๙}

สำหรับองค์กรชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ จากที่ได้สังเคราะห์คำนิยามที่หลากหลายข้างต้นผู้วิจัยจึงให้นิยามว่าเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลภายในชนบทที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึง หรือ ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกัน มาสร้างพันธกรณีร่วมกันในการดำเนินการ หรือแสวงหาทางออกเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนและส่วนรวมโดยที่องค์กรชุมชนนี้อาจจะมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งที่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๒.๑๐ ความหมายขององค์กรชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สนธยา พลศรี (๒๕๔๕, หน้า ๕๐-๕๑)	องค์กรชุมชนเป็นองค์กรทางสังคมหรือพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มีความสนิทสนมรู้จักกัน โดยการรวมกลุ่มกันไปเพื่อความสงบสุขพร้อมทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นที่ส่วนใหญ่
ประเวศ วะสี (๒๕๔๒, หน้า ๑๓)	องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มของประชาชนที่มีทัศนคติ หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการประสานความร่วมมือการบริหารจัดการ และการจัดหาทรัพยากรด้วยตนเอง
Galtung, J. (1980, p. 30)	ขั้นตอนกระบวนการพัฒนาองค์กรชุมชนมี ๔ ขั้นตอน ๑. การสร้าง ๒. การระดมความคิด ๓. การทำให้เป็นปกติ ๔. การลงมือกระทำ

^{๕๙}วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒

ตารางที่ ๒.๑๐ ความหมายขององค์กรชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๔๙, หน้า ๒๒)	องค์กรชุมชนเป็นรูปแบบของการพัฒนาชุมชนในเขตที่มีมาตรฐานการครองชีพของประชาชนค่อนข้างสูง และเพียบพร้อมไปด้วยบริการสาธารณูปการต่างๆ อย่างไรก็ตามการก่อตั้งองค์กรชุมชนสำหรับการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นสื่อสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ของประชาชนในชนบทให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่มีระเบียบวินัย

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง

๒.๔.๑ นิยามของการพึ่งพาตนเอง

แนวคิดการพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) ถือเป็นสิ่งที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งพาตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual help) และการพัฒนาชนบทด้วย แนวคิดการพึ่งพาตนเองให้ความสำคัญต่อการที่ประชาชนสามารถริเริ่มหรือพัฒนาใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกาที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า^{๖๐} และการพึ่งพาตนเองได้ในชุมชนยังช่วยการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล แนวคิดการพึ่งพาตนเองว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรที่แต่ละประเทศมีอยู่ ทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องศักยภาพที่จะพัฒนาของค่านิยมทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนั้นชุมชนต่างๆและประชาชนจะกำหนดการใช้ความต้องการ ค่านิยมและความปรารถนาของตนเองเป็นหลัก^{๖๑} ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธนาคารโลกที่ระบุว่าการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสังคมและสภาพแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องนำค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชนในสังคมหรือประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์^{๖๒} สำหรับประเทศไทยมีนักวิชาการไทย อธิบายความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยไม่หวังพึ่งพิงภายนอก ทั้งนี้ยังมีมุมมองว่าการพึ่งพาตนเองของชุมชนจะต้องมีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของชุมชน และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน

^{๖๐}C.C. Fonchingong, and L.N. Fonjong, The Concept of Self-Reliance in Community Development Initiatives in the Cameroon Grass fields. *GeoJournal*. (57 (May) : 83-94, 2002), p.84.

^{๖๑}R. Preiswerk, **Sources of Resisting to Local Self-Reliance**. In a Strategy for Development. Gatling J. et al, eds. (London : Bogle-L' overture Publications, 1980), p.13.

^{๖๒}J. Galtung, **Self-Reliance a Strategy for Development**. (London : Boyle I' Overture Publication Ltd. 1980.), p.43.

ด้วย^{๖๓} การพึ่งพาตนเองของชุมชนถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือการพึ่งพาตนเองของประชาชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคน ทรัพยากร และสิ่งต่างๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นที่รู้สภาพความเป็นจริงของปัญหาในชุมชนมากกว่าผู้อื่น การพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชน^{๖๔}

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องยังพบว่าการศึกษาแนวคิดการพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) นั้นมิได้แตกต่างไปจากหลักการของแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) และแนวคิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual help) ปรัชญาของการช่วยเหลือตนเองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับการพึ่งพาตนเอง มีผู้ได้ให้นิยามการพึ่งพาตนเองผ่านความร่วมมือที่จะทำให้มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เพราะในสังคมย่อมไม่มีความเสมอภาค การช่วยเหลือตนเองสามารถทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ เพราะการช่วยเหลือตนเองในการพัฒนาชุมชนนั้นถือเป็นการเพิ่มสมรรถภาพและความเชื่อมั่นของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นหลักการของการช่วยเหลือตนเองจึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการแบ่งปันการตัดสินใจที่สำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง^{๖๕}

การพึ่งพาตนเองสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ ระดับแรกเป็นการพึ่งพาตนเองระหว่างประเทศซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการร่วมมือพัฒนาหรือค้นหาแนวทางเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและก่อให้เกิดความร่วมมือในเรื่องเทคโนโลยี ระดับที่สองเป็นการพึ่งพาตนเองของประเทศที่สัมพันธ์กับความจำเป็นสำหรับการพัฒนาซึ่งมีหลักการสำคัญที่มุ่งให้เกิดการนำเข้าสมดุลกับการส่งออก พยายามกู้เงินจากต่างประเทศให้น้อยที่สุด และพยายามสร้างความสมดุลของการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท ระดับที่สามเป็นการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่นซึ่งหมายถึงการสร้างสรรคให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของชุมชนท้องถิ่น โดยมองย้อนกลับไปถึงภัยคุกคามของการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของเมือง และระดับสุดท้ายเป็นการพึ่งพาตนเองของบุคคลที่หมายถึงความสามารถในการคงอยู่ของมนุษย์ทั้งกายภาพและสังคม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มุ่งจะหาผลประโยชน์สูงสุด โดยปราศจากการทำร้ายสิ่งแวดล้อม^{๖๖}

^{๖๓}นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ, **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

^{๖๔}สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

^{๖๕}D. Ghari, **The Basic Needs Approach to Development : Some Issues Regarding Concepts and Methodology**, (Geneva : ILO Publication, 1980), p.42.

^{๖๖}C. Supanee, **Development of a Self-Reliance Measuring Instrument for Farmers of Northern Thailand**. Research Center, (National Institute of Development Administration., 1987), pp.8-9.

ตารางที่ ๒.๑๑ นิยามของการพึ่งพาตนเอง

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Fonchingong, C.C. and Fonjong, L.N. (2002, p.84)	การพึ่งพาตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกาที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า
Preiswerk, R. (1980, p.13)	การพึ่งพาตนเองว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรของแต่ละประเทศมีอยู่ ทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องศักยภาพที่จะพัฒนาของค่านิยมทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
Galtung, J. (1980, p.43)	การพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสังคมและสภาพแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องนำต้องค่านิยมประเพณีและวัฒนธรรมของประชาชนในสังคมหรือประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์
นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ (๒๕๕๐, หน้า ๓๖)	การพึ่งพาตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยไม่หวังพึ่งพิงภายนอก
สนธยา พลศรี (๒๕๔๕, หน้า ๖๒)	การพึ่งพาตนเองของชุมชนถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือการพึ่งพาตนเองของประชาชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคน ทรัพยากร และสิ่งต่างๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง
Ghari, D. (1980, p.42)	การพึ่งพาตนเองผ่านความร่วมมือที่จะทำให้มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เพราะในสังคมย่อมไม่มีความเสมอภาค การช่วยเหลือตนเองสามารถทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์เพราะการช่วยเหลือตนเองในการพัฒนาชุมชนนั้นถือเป็นการเพิ่มสมรรถภาพและความเชื่อมั่นของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

ตารางที่ ๒.๑๑ นิยามของการพึ่งพาตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Supanee Chaiumporn. (1987, pp.8-9.)	<p>การพึ่งพาตนเองสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การพึ่งพาตนเองระหว่างประเทศซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการร่วมมือพัฒนาหรือค้นหาแนวทางเพื่อการเพิ่มประสิทธิผลทางเศรษฐกิจและก่อให้เกิดความร่วมมือในเรื่องเทคโนโลยี ๒. การพึ่งพาตนเองของประเทศที่สัมพันธ์กับความจำเป็นสำหรับการพัฒนาซึ่งมีหลักการสำคัญที่มุ่งให้เกิดการนำเข้าสมดุลกับการส่งออก พยายามกู้เงินจากต่างประเทศให้น้อยที่สุด และพยายามสร้างความสมดุลของการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท ๓. การพึ่งพาตนเองของท้องถิ่นซึ่งหมายถึงการสร้างสรรคให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของชุมชนท้องถิ่น โดยมองย้อนกลับไปถึงภัยคุกคามของการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของเมือง ๔. การพึ่งพาตนเองของบุคคลที่หมายถึงความสามารถในการคงอยู่ของมนุษย์ทั้งกายภาพและสังคม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มุ่งจะหาผลประโยชน์สูงสุด โดยปราศจากการทำร้ายสิ่งแวดล้อม

๒.๔.๒ ความหมายของการพึ่งตนเอง

ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนเป็นคำสอนให้เราได้พึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปพึ่งพาผู้อื่นนั้น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายการพึ่งตนเองไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

การพึ่งตนเองขององค์กร ชุมชนควรจะมีการจัดระบบที่เอื้ออำนวยเพื่อให้สมาชิกสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (self - fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน การพึ่งตนเองที่แท้จริงหมายถึงการมีอิสระของกลุ่มชนในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้ความพยายามและกำลังของตนเอง ส่วนการดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนหมายถึง กลุ่มควรมีความเป็นอิสระสามารถตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของกลุ่มเอง เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกหรือให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่าวคือ องค์กรชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ต้องมีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาที่สมาชิกกำลังประสบผลสำเร็จในที่สุดหรือพึ่งตนเองได้ในที่สุด^{๒๗}

^{๒๗}กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

การพึ่งตนเอง (self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระเช่น สามารถแยกตัวออกมาต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต ตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ได้หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน^{๖๘} นอกจากนี้ยังมีผู้แบ่งความหมายการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทออกเป็น ๕ ด้าน คือ

๑) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self – reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางโครงการ การจัดการ เป็นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อใช้งานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (folk – wisdom) ด้วย

๒) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรและให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลอยู่สูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว

๓) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource self-reliance) ซึ่งหมายถึงสิ่งใดๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้จากธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้ประโยชน์และรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เสื่อมสลายไป

๔) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self-reliance) หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลสตันหา ไม่ให้โลภ โกรธ หลง หรืออยาก ได้อย่างมีจรรยาบรรณความสามารถของตนเอง

๕) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social self-reliance) หมายถึง สภาพการณ์กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่งติดต่อสัมพันธ์กันด้วยดีเสมอ^{๖๙}

การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดเชิงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากมิติต่างๆ ทั้งด้านวุฒิภาวะ การสร้างสรรค์ ด้านการปลดปล่อยสังคม ด้านความเป็นไทยและประชาธิปไตยด้านการรื้อฟื้น เชิดชูพัฒนาคุณค่า ศักดิ์ศรีจิตสำนึกต่อสังคมและจริยธรรมของมนุษย์อีกทั้งด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและด้านอุดมการณ์^{๗๐} การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตแบบพอมีพอกิน ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งทำการเพาะปลูกเพื่อให้ได้อาหารและปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย ซึ่งการกลับไปสู่การผลิตเพื่อพึ่งตนเองนั้น ต้องทำควบคู่ไปกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์อันเหมาะสม

^{๖๘} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า ๖๙-๗๒.

^{๖๙} R.S Burt, *Social Capital : Theory and Research*, (New York : De Grayer, 1992), p.15

^{๗๐} สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, เอกสารสาระการเรียนรู้ประกอบชุดวิชาหลักเทคนิคการบริหารและการวางแผน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑-๓๔.

แก่วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ศักยภาพชุมชนของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้^{๗๑}

ตารางที่ ๒.๑๒ ความหมายของการพึ่งตนเอง

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (๒๕๓๐, หน้า ๓๔)	การพึ่งตนเองขององค์กร ชุมชนควรจะมีการจัดระบบที่เอื้ออำนวยเพื่อให้สมาชิกสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (self - fulfillment) ๑. ช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน การพึ่งตนเองที่แท้จริงหมายถึงการมีอิสระของกลุ่มชนในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้ความพยายามและกำลังของตนเอง ๒. การดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน หมายถึงกลุ่มควรมีความเป็นอิสระสามารถตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของกลุ่มเอง เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกหรือให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๕๕, หน้า ๖๙-๗๒)	การพึ่งตนเอง (self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์การพึ่งตนเองได้มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระเช่น สามารถแยกตัวออกมาต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต ตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ได้หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน
Burt, R.S. (1992, p.15)	ความหมายการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทออกเป็น ๕ ด้าน คือ ๑) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ๒) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ๓) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ ๔) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ ๕) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม

^{๗๑} นิธิ เอียวศรีวงศ์, สังคมแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลีฟวิ่ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

ตารางที่ ๒.๑๒ ความหมายของการพึ่งตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ (๒๕๔๖, หน้า ๓๑-๓๔)	การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดเชิงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากมิติต่างๆ ทั้งด้านวุฒิภาวะ การสร้างสรรค์ ด้านการปลดปล่อยสังคม ด้านความเป็นไทย และประชาธิปไตยด้านการรื้อฟื้น เชิดชูพัฒนาคุณค่า ศักดิ์ศรีจิตสำนึกต่อสังคมและจริยธรรมของมนุษย์อีกทั้ง ด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและด้านอุดมการณ์
นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๔๔, หน้า ๓๘)	การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตแบบพอมีพอกิน ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งทำการเพาะปลูกเพื่อให้ได้อาหารและปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย ซึ่งการกลับไปสู่การผลิตเพื่อพึ่งตนเองนั้น ต้องทำควบคู่ไปกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์อันเหมาะสมแก่วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ศักยภาพชุมชนของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้

๒.๔.๓ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

ในประเทศไทยการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางของการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเองมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งมีผู้กล่าวถึงเบญจฉันทของชุมชนในการพัฒนาและสังคมที่พึ่งประสงค์ เพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสามารถต่อสู้กับแรงกดดันจากภายนอกชุมชนได้ พบว่าเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างคล้ายคลึง ซึ่งเบญจฉันทของชุมชนนี้ต้องประกอบด้วย

๑. จิตใจที่มีเป็นธรรม หมายถึง จิตใจที่มีธรรมะ มีความหมั่นเพียรไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก ไม่สันโดษธรรม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย จะกำหนดแบบแผนการผลิต และทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

๒. แบบแผนการผลิต หมายถึง กำหนดแบบแผนการผลิตทำให้การผลิตเพื่อกินเองใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายอย่าง เป็นเกษตรกรรมผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้ครบ และธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล

๓. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม หมายถึง ความสมดุลที่เกิดขึ้นเพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม และขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมาก และการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

๔. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง ระบบการผลิตแบบใช้เองกินเอง ความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้สิน จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๕. ชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม หมายถึง ระบบชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ใกล้ตัว มีอาหารการกินที่เหลือเฟือ มีเวลาที่จะช่วยเหลือกัน สร้างสรรค์กัน และการผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความช่วยเหลือกัน มีสถาบันทางครอบครัวที่มั่นคง มีการนับถือลำดับอาวุโสและผู้เฒ่าผู้แก่ มีวัดเป็นสถาบันของชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ทางสาธารณสุข ทางศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสถานสังคมสงเคราะห์ และเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

ดังนั้นจากแนวคิดแนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเองข้างต้น มีลักษณะเป็น ภาพกว้างที่มองว่าการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งสภาวะจิตใจของชาวบ้านเอง อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ายังมีแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่น่าสนใจ^{๗๒}

อธิบายลักษณะสำคัญของการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองโดยอยู่บนมุมมองการ ดำเนินการต่างๆด้วยตนเอง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. สามารถกำหนดเป้าหมายและการตัดสินใจของตนเองได้
๒. ยืนอยู่บนความสามารถของตนเองได้
๓. สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้
๔. มีความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้^{๗๓}

และเสนอเงื่อนไขการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง ๖ ประการ สรุปได้ดังนี้

๑. การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชนหรือ เป็นหมู่บ้าน

๒. ต้องมีจิตสำนึกมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐาน กล่าวคือชาวบ้าน ต้องสมัครใจที่จะทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้

๓. มีจิตสำนึกที่มีการผลิตซ้ำขึ้นมาได้อีกเพื่อจะให้กับชนรุ่นหลัง

๔. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างหนึ่ง

๕. การผสานวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะเป็นการผสานวัฒนธรรมของตนเอง หรือ ประสานกิจกรรมกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพราะ สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเอง^{๗๔}

^{๗๒}ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสุขของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : เอช. เอ็น. การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓-๓๕.

^{๗๓}สุพรรณิ ไชยอำพร, แนวความคิดทางทฤษฎีและความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล, (พัฒนบริหารศาสตร์. ๒๖ (ตุลาคม) : ๑๑-๑๒, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐.

^{๗๔}ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บ้านกับเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สัมพันธ์, ๒๕๒๙), หน้า ๙๕-๑๐๑.

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสนใจต่อการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าชุมชนพึ่งพาตนเอง จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยได้ให้คำนิยามชุมชนพึ่งพาตนเองว่าหมายถึงสถานะที่ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สร้างความอยู่รอดของชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเองและชุมชนพึ่งพาตนเองจะมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่

๑. การมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง หมายถึงความมีอิสระ มีเสรีภาพที่ใช้วิจารณ์ญาณและดุลยพินิจของตนเองในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจเพื่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยมีการประเมินตามความเหมาะสมและสถานการณ์ของชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษาชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนเองและส่วนรวม

๓. การใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ หมายถึง การนำความรู้ความสามารถ ทักษะ หรือภูมิปัญญาของสมาชิกในชุมชน พร้อมทั้งทรัพยากรชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่สมาชิกและชุมชน

๔. ความสามารถในการระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนสามารถระดมทุนจากภายในชุมชนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ส่งผลให้ชุมชนไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในอันที่จะทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (๒๕๓๐, หน้า ๓๓-๓๕)	เบญจชั้นของชุมชนนี้ต้องประกอบด้วย ๑. จิตใจที่มีเป็นธรรม ๒. แบบแผนการผลิต ๓. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม ๔. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ๕. ชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม ดังนั้นจากแนวคิดแนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเองข้างต้น มีลักษณะเป็นภาพกว้างที่มองว่าการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง จะต้องมียุทธศาสตร์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งสถานะจิตใจของชาวบ้านเอง

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>สุพรรณณี ไชยอำพร (๒๕๒๙, หน้า ๑๐)</p>	<p>ลักษณะสำคัญของการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองโดยอยู่บนมุมมองการดำเนินการต่างๆด้วยตนเอง ซึ่งสรุปได้ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สามารถกำหนดเป้าหมายและการตัดสินใจของตนเองได้ ๒. ยืนอยู่บนความสามารถของตนเองได้ ๓. สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้ ๔. มีความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้
<p>ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (๒๕๒๙, หน้า ๙๕-๑๐๑)</p>	<p>เงื่อนไขการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง ๖ ประการ สรุปได้ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชนหรือเป็นหมู่บ้าน ๒. ต้องมีจิตสำนึกมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐาน กล่าวคือชาวบ้านต้องสมัครใจที่จะทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น ๓. มีจิตสำนึกที่มีการผลิตซ้ำขึ้นมาได้อีกเพื่อจะให้กับชนรุ่นหลัง ๔. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างหนึ่ง ๕. การผสมผสานวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมของตนเอง หรือประสานกิจกรรมกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๖. ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพราะสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเอง

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๕.๑ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทุกประเทศให้ความสำคัญกับการสร้างเจริญก้าวหน้าให้มีความทันสมัยโดยเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีผลให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทุกด้านส่งผลให้สังคมโลกมีการใช้ทรัพยากรเกินความพอดีขาดความรอบคอบ ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเหลือน้อยลงจนใกล้จะหมดไปหรืออยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมลงจนไม่สามารถสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างไร้ขีดจำกัด แม้ว่าปรากฏการณ์การพัฒนาดังกล่าวจะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าแต่ในขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของมนุษย์เกิดความเสื่อมโทรมด้านคุณธรรมจริยธรรมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ถูกบั่นทอนลงเรื่อย ๆ เกิดการเลียนแบบ

พฤติกรรมการผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสมส่งผลให้สังคมโลกต้องตกอยู่ในภาวะสังคมมีปัญหา และการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากสภาพปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลกประสบกับภาวะความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ทั่วโลก ต่างแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของทุกคนอย่างสมดุลเพื่อก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ สังคมที่ดี มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดีกินดีควบคู่กันไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมและดีขึ้นอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ประนีประนอมระหว่าง กลุ่มที่นิยมการพัฒนา กับกลุ่มที่นิยมสิ่งแวดล้อม ทั้งโลกที่ร่ำรวยและโลกที่ยากจนต่างก็มีความพึงพอใจในแนวคิดนี้ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ทำให้การพัฒนาและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้ กล่าวคือเป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธ ความเจริญก้าวหน้าและมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็นและสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อม^{๗๕}

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ใช่เรื่องใหม่และไม่ใช่เพียงประเทศไทยเท่านั้นที่ประสบปัญหาความไม่ยั่งยืนของการพัฒนา แนวคิดนี้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้เข้าร่วมการประชุมของสหประชาชาติที่มีชื่อว่า “การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสภาพแวดล้อมของมนุษย์” (United Nations Conference on the Human Environment) ที่กรุงสต็อกโฮล์ม การประชุมครั้งนี้ได้ข้อสรุปว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นผลมาจากความผิดพลาดของการพัฒนาในอดีตที่มุ่งการสร้างเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเน้นการสร้างความมั่งคั่งทางวัตถุ เป็นความเจริญที่เสียสมดุลและไม่บูรณาการจึงต้องเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นวิธีใหม่ที่สำคัญกับองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมและองค์ประกอบด้านคนซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาภายใต้กระแสการพัฒนาของโลกที่ต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์และสิ่งแวดล้อม อย่างจริงจัง

องค์การสหประชาชาติได้เรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือยที่ไม่มีสมดุลกับขีดจำกัดการตอบสนองของธรรมชาติโดยได้จัดประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งเป็นที่มาของแผนแม่บทโลกที่ใช้เป็นกรอบทิศทาง การพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ในการประชุมครั้งนั้น ประเทศสมาชิกจำนวน ๑๗๘ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้รวมลงนามในการปฏิบัติตามแผนแม่บทดังกล่าว เพื่อกระตุ้นให้ประเทศต่าง ๆ หันมาให้ความสนใจกำหนดกรอบทิศทาง การพัฒนาประเทศอย่างองค์รวม มุ่งสู่ดุลยภาพการพัฒนา

สำหรับแนวคิดการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักไม่สมดุลกับการพัฒนาด้านอื่น การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ เป็นต้นมาว่าถึงแม้การพัฒนาจะทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตแต่เป็นการเติบโตที่มีรากฐานการพัฒนาไม่เข้มแข็งขาดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม

^{๗๕}ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, *วิถีใหม่แห่งการพัฒนาวิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

อีกทั้งไม่ได้คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควรจึงเป็นการเติบโตที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืนเช่นเดียวกับสถาบันทั้งหลายที่ไม่ได้เน้นเรื่องการวางรากฐานให้เข้มแข็งและไม่ดูแลเรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาจึงเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ^{๗๖} ในทำนองเดียวกันมีผู้ได้ให้แนวคิดว่าการพัฒนาของไทยที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ทรัพยากรที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ถูกทำลายลงมากเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสม ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มขาดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อม กลายเป็นปัญหาสะสมที่บั่นทอนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยมาจนถึง ปัจจุบันและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนหากไม่มีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาให้เหมาะสมและสมดุลอย่างองค์รวมทั้งมิติเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) นั้นเป็นคำที่ใช้กันมากในการพัฒนาประเทศ มีการให้คำนิยามแตกต่างกันไปตามการแปลความของประเทศต่าง ๆ และได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ คำนิยามที่ได้รับการอ้างถึงบ่อยครั้งได้แก่คำนิยามที่บัญญัติโดยคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือที่เรียกในอีกนามหนึ่งว่า Brundtland Commission เพื่อเรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีวิตให้ปลอดภัยและสอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติซึ่งที่ประชุมได้บัญญัติความหมายของคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในรายงานที่มีชื่อว่า Our Common Future ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาเพื่อสนองตอบความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปต้องเดือดร้อนหรือสูญเสียโอกาสที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นอนาคต และในทำนองเดียวกันหนังสือ Global Ecology Handbook ได้ระบุความหมายของคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นนโยบายที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบันโดยต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งต้องใช้ในอนาคต

สำหรับประเทศไทยมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้รวมทั้งการให้คำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในที่ประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๕ ณ เมืองโจฮันเนสเบิร์ก แอฟริกาใต้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยเป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกันเพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกันเพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป^{๗๗} เช่นเดียวกันกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาที่ต้องการการจัดทรัพยากรทั้งธรรมชาติและมนุษย์รวมทั้งทรัพยากรการเงินและวัสดุทั้งปวงให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและอยู่ดีกินดีโดยไม่

^{๗๖}สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. “แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ความยั่งยืน”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม. (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๖) : ๔-๘.

^{๗๗}อมรรารณ ทิวถนอม, “ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย : มิติใหม่ของการพัฒนาประเทศ”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ฉบับที่ ๑๒ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๔๘) : ๔๙-๕๔.

ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสงวนไว้สำหรับคนรุ่นหลัง และการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะเกิดการสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมได้นั้นจะต้องพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถมีศักยภาพในการจัดการการพัฒนา^{๗๘}

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างองค์รวมและต้องบูรณาการบริบททุกด้านของสังคมเข้าด้วยกันส่งผลให้ กรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งมีนักวิชาการและสถาบันต่าง ๆ ได้เสนอกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้อย่างหลากหลายแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับการนำมิติใดของสังคมมาเป็นกรอบการพิจารณา^{๗๙} ทั้งนี้จากการศึกษากรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของนักวิชาการและสถาบันที่นำเสนอมา นั้นล้วนเกี่ยวข้องกับการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาให้ครบทุกด้านและต้องดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดที่สำคัญ ๓ ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

แนวคิดข้างต้นสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนดังแนวคิดที่ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือการกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งการพัฒนาตามแนวคิดนี้ยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไปรวมทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้ปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย^{๘๐} ในทำนองเดียวกันมีผู้กล่าวถึงลักษณะที่แสดงถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาที่สนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เปิดโอกาสให้ทุกฝ่าย มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและยุติธรรม มีการผสมผสานกิจกรรม เพื่อให้สังคมเกิดความผูกพันและอนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม คำนึงถึงการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้อย่างสอดคล้องกับชุมชน^{๘๑} เช่นเดียวกันกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการพัฒนาในลักษณะบูรณาการเป็นองค์รวมที่ตัวแปรทั้งหลายต้องมาประสานกันครบองค์อย่างมีดุลยภาพ แม้ว่าจะอยู่ในบริบทที่มีความหลากหลายบนความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาตามขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรของตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นความพยายามในการทำให้ดีขึ้นอย่างมั่นคงถาวรบนพื้นฐานของศักยภาพและทรัพยากรที่มีจำกัด โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุลทุกมิติเน้นการพัฒนาบน

^{๗๘}ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์, “การพัฒนาแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

^{๗๙}สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, คู่มือแนวทางชีวิต “รักพ่อเพื่อพ่อขอดำเนินชีวิตด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๔๓.

^{๘๐}นิตยา กมลวิทนนิศา, “บริบทไทยว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ฉบับที่ ๒๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๖) : ๑๔-๒๐.

^{๘๑}วสุธร ตันวิวัฒนกุล, การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.ph.buu.ac.th/pdf/vasutom/develop_old.pdf [๒๖ กันยายน ๒๕๕๗]

ฐานทรัพยากร จุดแข็งและศักยภาพของตนเอง รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืนตลอดไป^๒

ประเทศไทยได้รับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาปรับใช้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) รัฐได้เน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เน้นการพัฒนาอย่างองค์รวม โดยใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้ขึ้นจนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศที่ได้ัญญาและยึดแนวคิด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปรัชญานำทางในการบริหารประเทศโดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งการพัฒนาที่มีดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกันสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ มั่นคงและยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาประเทศอย่างองค์รวม โดยประชาชนที่ส่วนร่วมมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างถาวร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการดำเนินการบนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างองค์รวมให้มีความสมดุลอย่างรอบด้าน โดยต้องคำนึงถึงทุกมิติอย่างรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคำนึงถึงความเป็นองค์รวมในเชิงบูรณาการโดยพิจารณาผลเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายบนความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนามตามขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรของตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยไม่ส่งผลเสียต่อการพัฒนาในอนาคต

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (๒๕๔๓, หน้า ๓๔)	เป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธ ความเจริญก้าวหน้าและมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็นและสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อม
สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ (๒๕๔๖, หน้า ๔-๘)	การพัฒนาของประเทศไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่สมดุลกับการพัฒนาด้านอื่นการพัฒนาประเทศนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ เป็นต้นมาว่าถึงแม้การพัฒนาจะทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตแต่เป็นการเติบโตที่มีรากฐานการพัฒนาไม่

^๒ ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, “การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอยู่บนฐานทรัพยากรของตนเอง”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, (ฉบับที่ ๒๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๖) : ๙-๑๓.

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	เข้มแข็ง ขาดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม อีกทั้งไม่ได้คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควรจึงเป็นการเติบโตที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืนเช่นเดียวกับสถาบันทั้งหลายที่ไม่ได้เน้นเรื่องการวางรากฐานให้เข้มแข็งและไม่ดูแลเรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาจึงเป็นที่มาของวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ
อมรราวรณ ทิวถนอม (๒๕๔๘, หน้า ๔๙-๕๔)	การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยเป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทยด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกันเพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม
ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (๒๕๔๓)	การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาที่ต้องการการจัดทรัพยากรทั้งธรรมชาติและมนุษย์รวมทั้งทรัพยากรการเงินและวัสดุทั้งปวงให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งและอยู่ดีกินดีโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสงวนไว้สำหรับคนรุ่นหลังและการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน
สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (๒๕๔๙, หน้า ๔๓)	การพัฒนาอย่างองค์รวมและต้องบูรณาการบริบททุกด้านของสังคมเข้าด้วยกันส่งผลให้ กรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งมีนักวิชาการและสถาบันต่าง ๆ ได้เสนอกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้อย่างหลากหลายแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับการนำมิติใดของสังคมมาเป็นกรอบการพิจารณา
นิตยา กมลวาทนินสา (๒๕๔๖, หน้า ๑๔-๒๐)	หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนดังแนวคิดที่ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการพัฒนา ที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือการกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวทางการพัฒนาสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
วสุธร ตันวัฒนกุล [๒๖ กันยายน ๒๕๕๗]	การพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาที่สนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เปิดโอกาสให้ ทุกฝ่าย มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและยุติธรรม มีการผสมผสานกิจกรรม เพื่อให้สังคมเกิดความผูกพันและอนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม คำนึงถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้อย่างสอดคล้องกับชุมชน
ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ (๒๕๕๖, หน้า ๙-๑๓)	การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นความพยายามในการทำให้ดีขึ้นอย่างมั่นคงถาวรบนพื้นฐานของศักยภาพและทรัพยากรที่มีจำกัด โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุลทุกมิติเน้นการพัฒนาบนฐานทรัพยากร จุดแข็งและศักยภาพของตนเอง รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืนตลอดไป

๒.๕.๒ การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ

หลักการเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ตามแนวพุทธ คือ การพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๘๓} โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ ดังนี้

ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจ และ ด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัยและ วัฒนธรรม เพื่อเร่งแก้ปัญหาสังแวดล้อมอย่างเอาจริง ท่านให้ความสำคัญกับพฤติกรรม การหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อพัฒนาการมาก

ด้านจิตใจ พัฒนาจิตใจให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยเท่าที่มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ดี อย่างฉลาดและมีจุดหมายที่ นิรามิสสุข หมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียร พยายาม ขยัน อดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓๘.

ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน^{๘๔}

เน้นหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธโดยยึดหลักบูรณาการ (Intergration) คือ หลักการของความสมดุล หมายถึงการทำให้สมบูรณ์ด้วยการนำหน่วยย่อยแต่ละหน่วยซึ่งมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันมารวมกันทำให้เกิดความพอดีหรือสมดุล และองค์รวมนั้นมีการดำเนินไปด้วยดี มีภาวะและคุณสมบัติในตัวเอง เช่น คนเป็นองค์รวมเกิดจากกายกับใจ นอกนั้นยังมีส่วนประกอบอื่นๆ มากมายและส่วนประกอบอื่นๆ ก็เข้ามาบูรณาการประสานกัน โดยแต่ละส่วนก็มีพัฒนาการในตัวเอง ธรรมชาติและสังคมก็มีสภาพในทำนองเดียวกันนี้ คือต่างเป็นองค์รวม^{๘๕}

มนุษย์ที่บรรลุจุดหมายพัฒนามนุษย์ทั้งระบบแล้วจะเป็นปัจจัยตัวกระทำนำระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นไปในทางที่ดีเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์ เป็นแกนกลางประสานบูรณาการกับระบบขององค์รวมใหญ่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน^{๘๖}

พัฒนาการของผู้ที่ได้รับการศึกษา เรียกว่า การเป็นผู้มีตนได้พัฒนาแล้ว ๔ ด้าน อันได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา โดย ๔ ด้าน^{๘๗} ต้องเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน เสริมซึ่งกันและกัน

ตารางที่ ๒.๑๕ การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๒๓๘)	การพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๒๔๘)	ประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ ดังนี้ ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่อง ไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจและด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านจิตใจ พัฒนาจิตให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยเท่าที่มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ได้

^{๘๔}อ้างแล้ว, หน้า ๒๔๘.

^{๘๕}ดลพัฒน์ ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

^{๘๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓๗.

^{๘๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สุขภาวะขององค์รวมแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙.

ตารางที่ ๒.๑๕ การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพปริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
ดลพัฒน์ ยศธร (๒๕๔๒)	หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ด้วยการนำหน่วยย่อยแต่ละหน่วยซึ่งมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกันมารวมกันทำให้เกิดความพอดีหรือสมดุล และองค์รวมนั้นมีการดำเนินไปด้วยดี มีภาวะและคุณสมบัติในตัวเอง
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (๒๕๓๙, หน้า ๒๓๗)	มนุษย์ที่บรรลุจุดหมายการพัฒนามนุษย์ทั้งระบบแล้วจะเป็นปัจจัยตัวกระทำนาระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นที่ไปในทางที่ดีเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์ เป็นแกนกลางประสานบูรณาการกับระบบองค์กรรวมใหญ่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (๒๕๔๙, หน้า ๖๙)	พัฒนาการของผู้ที่ได้รับการศึกษา เรียกว่า การเป็นผู้มีตนได้พัฒนาแล้ว ๔ ด้าน อันได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา โดย ๔ ด้าน ต้องเชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน เสริมซึ่งกันและกัน

๒.๕.๓ ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธต้องมีการพัฒนาแยกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่ง คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา และอีกส่วนหนึ่งคือการพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วัฒนธรรม หรือ พัฒนา^{๘๘} สำหรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยรวมแล้วชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนา ระบบการดำเนินชีวิตของคนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เป็นปัจจัยหลักในการประสานและบูรณาการระบบความสัมพันธ์แบบองค์กรรวมเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขร่วมกัน ระหว่างบุคคล สังคม และสภาพแวดล้อมอันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อยไป^{๘๙}

^{๘๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

^{๘๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕, ๑๗๑-๑๗๒, ๑๘๐-๑๘๒.

นอกจากนี้ยังสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธว่าองค์ประกอบฝ่ายมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้ความสำคัญที่สุดกับเรื่องการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง^{๙๐} จึงต้องมีการพัฒนามนุษย์ โดยถือเอาการพัฒนาคนและเอามนุษย์ที่มีการพัฒนาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งระบบการพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วย ๓ ด้านของการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กัน กระบวนการพัฒนา จึงต้องพัฒนาเต็มทั้งคน และด้วยเหตุที่มนุษย์มีปัจจัยที่มีเจตน์จำนง หรือเป็นปัจจัยตัวกระทำ ในขณะที่ตัวมนุษย์เองมีความหมายสองส่วน คือ ในฐานะบุคคลที่เป็นส่วนร่วมในสังคม และในฐานะชีวิตที่เป็นสถานะอันมีในธรรมชาติ คือ ธรรมชาติส่วนหนึ่ง การแก้ปัญหาด้วยบูรณาการก็คือการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติไปด้วยกันและดียิ่งขึ้นด้วยกันอย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงหมายถึง การพัฒนาคน ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี^{๙๑} การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในนัยของความหมายต่อการแก้ปัญหาการพัฒนาที่ผิดพลาดขององค์การสหประชาชาติที่ผ่านไปก่อนหน้านี้ นั้น หมายถึงการแก้ปัญหาของอารยธรรมทั้งหมด^{๙๒} ต้องสืบค้นเหตุปัจจัยของปัญหาลงไปถึงรากฐานความคิดหรือทฤษฎีที่เป็นฐานก่อกำเนิด และกำกับกระแสของอารยธรรมนั้น เพื่อให้เห็นลู่ทางของการแก้ปัญหา แล้วโยงไปสู่ขั้นการพิจารณาในการแก้ปัญหา ซึ่งทัศนะที่มีต่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น อารยธรรมตะวันตกเดิมมองว่ามนุษย์แยกต่างหากออกจากธรรมชาติ และมีอำนาจครอบงำเหนือธรรมชาติจึงเป็นตัวการก่อปัญหาให้แก่มนุษย์ชาติเมื่อจะแก้ปัญหาให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ต้องเปลี่ยนรากฐานความคิดใหม่เพราะว่าปัญหาการพัฒนา มิใช่มีเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ปรากฏทางด้านความคิดชีวิต ทั้งกายใจ และสังคมด้วย รากฐานความคิด และปัจจัยต่างๆ ทางภูมิธรรมภูมิปัญญา ที่อยู่เบื้องหลังความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการที่จะเข้าใจและปรับปรุงแก้ไขพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ชาติอย่างแท้จริง^{๙๓}

^{๙๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^{๙๑}ดลพัฒน ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขภูษิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

^{๙๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๕.

^{๙๓}วิชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, “สัมภาษณ์พิเศษ”, **สารคดี**, ฉบับที่ ๑๖๖ ปีที่ ๑๔ (ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๘๒.

ตารางที่ ๒.๑๖ ความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒๑)	การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธต้องมีการพัฒนาแยกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่ง คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา และอีกส่วนหนึ่งคือการพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วิชา หรือ พัฒนา
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๗๕, ๑๗๑-๑๗๒, ๑๘๐-๑๘๒)	หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยรวมแล้วชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนา ระบบการดำเนินชีวิตของคนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เป็นปัจจัยหลักในการประสานและบูรณาการระบบความสัมพันธ์แบบองค์รวมเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขร่วมกันระหว่างบุคคล สังคม และสภาพแวดล้อมอันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อยไป
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๗๕)	นัยสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธว่าองค์ประกอบฝ่ายมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้ความสำคัญที่สุดกับเรื่องการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง
ดลพัฒน์ ยศธร (๒๕๔๒)	การพัฒนามนุษย์ โดยถือเอาการพัฒนามนุษย์และเอามนุษย์ที่มีการพัฒนาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งระบบการพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วย ๓ ด้านของการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๑๑๕)	การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในนัยของความหมายต่อการแก้ปัญหา การพัฒนาที่ผิดพลาดขององค์การสหประชาชาติที่ผ่านไวก่อนหน้านั้น หมายถึงการแก้ปัญหาของอารยธรรมทั้งหมด
วิชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ (๒๕๔๑, หน้า ๘๒)	ทัศนะที่มีต่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น อารยธรรมตะวันตกเดิมมองว่ามนุษย์แยกต่างหากออกจากธรรมชาติ และมีอำนาจครอบงำเหนือธรรมชาติจึงเป็นตัวการก่อปัญหาให้แก่มนุษย์ชาติเมื่อจะแก้ปัญหาให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๖ หลักธรรมตามแนวพุทธศาสนา

หลักธรรมในการอธิษฐานธรรม ๗^{๔๔}

อธิษฐานธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ผู้ปฏิบัติธรรมนี้จะเป็นไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการ พบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งมีแต่ความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่น ปัญหาถูกไปติดยาเสพติด ก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำการที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษารือกันก็ต้องอยู่พร้อม ๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่กำลังไปด้วยความเต็มใจ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องไม่บัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากให้ลูกตนเองชั่ว

๕. ไม่ชมแห่งล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือชมแห่งรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่ำข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖. สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗. ให้การอารักขา คຸ້ມครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การคุ้มครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

^{๔๔}พระไตรปิฎกภาษาไทย, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๑.

ตารางที่ ๒.๑๗ หลักธรรมตามแนวพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>พระไตรปิฎกภาษาไทย (๒๕๕๓, หน้า ๓๑)</p>	<p>อปปริหานิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ผู้ปฏิบัติธรรมนี้จะเป็นไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการ พบปะประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องไม่บัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่ การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็น เพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่ำข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น ๖. สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์ ๗. ให้การอารักขา คุ่มครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การค้ำครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน มีงานวิจัยที่ได้สรุปไว้ดังนี้

ทุนชุมชน : เจื้อนไซในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม ผลการศึกษาพบว่า การนำเข้าแนวคิดแห่งทุนนิยมมาสู่สังคมไทย ตามแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมแห่งความทันสมัยหรือสังคมอุตสาหกรรมนั้น ทำให้ชุมชนกลายเป็นหน่วยของสังคมที่ตกอยู่ในสภาพของสังคมชายขอบแห่งทุนนิยม ด้วยทุนชุมชนถูกผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในระดับมหภาค นอกจากนี้แนวคิดแห่งทุนนิยมยังกดทับความหมายของทุนให้แคบลงเหลือเพียงการให้ความสำคัญต่อแนวคิดเชิงเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่แท้จริงแล้วการดำรงอยู่ของชุมชนในชนบทมาอย่างช้านานเกิดจากการผสมผสานทุนชุมชนในมิติต่างๆ ร่วมกันอย่างเหมาะสม โดยงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาความหมายของทุนชุมชน ตั้งแต่ยุคสังคมประเพณีจนกระทั่งชุมชนก้าวเข้าสู่สังคมแห่งทุนนิยม และการสะสมทุนชุมชนมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ซึ่งนัยของทุนชุมชนที่งานวิจัยนี้ค้นพบประกอบด้วยสี่ส่วนสำคัญ ได้แก่ ๑) ความเป็นเจ้าของทุนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ๒) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ๓) ระบบความรู้ในชุมชน และ ๔) ระบบคุณค่าและบรรทัดฐานที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยนัยของทุนชุมชนจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ดังนั้น เมื่อชุมชนถูกแทรกแซงด้วยระบบทุนนิยมได้ส่งผลให้วิถีการผลิตของชุมชนเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้า เกิดการจำแนกแจกแจงเชิงโครงสร้างทางสังคมและการเข้ามาของทุนนิยมทำให้การสะสมทุนชุมชนมีการปรับตัวเพื่อให้ชุมชนยังสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ต่อไป โดยการปรับตัวของทุนชุมชนมีทั้ง ๑) การจรรโลงทุนชุมชนเดิมที่ยังคงคุณค่าและทำให้ชุมชนสามารถคัดค้านต่ออำนาจของทุนนิยมได้ ๒) การบูรณาการทุนชุมชนจากสังคมประเพณีกับทุนชุมชนในสังคมทุนนิยมเข้าด้วยกันเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนปัจจุบัน และ ๓) การสร้างทุนชุมชนชุดใหม่ขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาของชุมชน การปรับตัวของทุนชุมชนที่เข้มแข็งย่อมก่อให้เกิดการสร้างอำนาจอิสระให้แก่ชุมชนในการจัดการต่อทรัพยากรในชุมชน การจัดการต่อปัญหาของชุมชนได้โดยไม่ต้องตกอยู่ในภาวะการพึ่งพิงภายนอก หากแต่ได้ก่อให้เกิดอำนาจต่อรองอย่างเท่าเทียมกับระบบทุนนิยม^{๙๕} มีผู้ศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสุขภาพ : กรณีศึกษาประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า การที่จะนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่องานพัฒนาได้นั้น จำเป็นต้องมีตัวกระทำการที่ทำหน้าที่จัดการแปลงทุนทางสังคมลักษณะเชิงโครงสร้างดังกล่าวออกมาเป็นภาคปฏิบัติการทางสังคม ตัวกระทำการที่กล่าวถึง ได้แก่ แกนนำหมู่บ้านที่ผ่านการสั่งสม บ่มเพาะประสบการณ์ และความรู้จากการเคลื่อนไหวงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งบริบททางประวัติศาสตร์ชุมชนที่หล่อหลอมอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวคิดการทำงานพัฒนา ทุนทางสังคม

^{๙๕}พิศมัย รัตนโรจน์สกุล, “ทุนชุมชน : เจื้อนไซในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศุภชัยบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖)

ดั้งเดิมที่นำมาแปลงเป็นภาคปฏิบัติการทางสังคม อาทิ ค่านิยมการเคารพนับถือผู้อาวุโสและผู้นำหมู่บ้าน ระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น มโนสำนึกความเป็นพี่น้อง และสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ขยายขอบเขตกว้างขวาง ภาคปฏิบัติการทุนทางสังคมตั้งอยู่บนบรรทัดฐานความไว้วางใจระหว่างกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบแผนความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันทั้งระหว่างแกนนำกับชาวบ้าน และแกนนำด้วยกันเอง นอกจากนี้ ทุนเศรษฐกิจได้สนับสนุนการแปลงทุนทางสังคมเป็นภาคปฏิบัติการเช่นกัน ภาคปฏิบัติการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ ได้ผลิตทุนทางสังคมผ่านสัญญาตัวใหม่ เช่น วาทกรรมการพึ่งตนเอง ระบบเงินตราชุมชน โรงเรียนชาวนา โรงเรียนวัฒนธรรม บุญฉางข้าว และโรงสีชุมชน ทุนทางสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของชีวิตรูปแบบใหม่และผลิตความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และพบว่าองค์กรลักษณะประชาสังคมเอื้อต่อการแปลงทุนทางสังคมออกมาเป็นภาคปฏิบัติการ และเอื้อต่อการผลิตใหม่ทุนทางสังคม^{๙๖} สำหรับ ทุนทางสังคมกับการป้องกันอาชญากรรม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บนฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์เอื้ออำนวยให้เกิดวิธีการผลิตที่พึ่งตนเอง และบนฐานของชุมชนที่มีประวัติความเป็นมา มีความคิด ความเชื่อร่วมกัน บนหลักการของพุทธศาสนา และมีภูมิปัญญาในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น มีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนต้องพึ่งพิงภายนอก ความเจริญที่เข้ามา ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองน้อยลง รวมทั้งลดการพึ่งพาภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่บางส่วนจางหายไป จนเมื่อประสบปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมที่เป็นผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ได้มีแกนนำกระตุ้นปุกจิตสำนึก การร่วมมือแก้ไข ปัญหา พื้นฟูทุนทางสังคมขึ้นมาใหม่ทำให้เกิดระบบคิด และแนวทางการปฏิบัติในชุมชนที่เพียงพออยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความเกื้อกูลร่วมมือร่วมใจกัน พึ่งพาอาศัยกัน^{๙๗} สำหรับทุนทางสังคมกับการบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยกะปิ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และองค์การบริหารส่วนตำบลเขาสามยอต อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความสำเร็จขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่สามารถได้รับรางวัลธรรมภิบาลจะต้องมีทุนทางสังคมอยู่ในระดับที่สูงพอควร กล่าวคือ จะต้องอาศัยผู้นำและทีมงาน ทุนมนุษย์การมีส่วนร่วม การให้การรับรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วม และการให้การช่วยเหลือแก่ชุมชนโดยรวมทั้งหมด การพิจารณาจะต้องพิจารณาทุกมิติร่วมกัน โดยทั้ง ๖ มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อย่างเชื่อมโยงกัน ทั้งในระบบคิดและวิธีปฏิบัติซึ่งจะทำให้เกิดผลลัพธ์สุดท้ายคือ ความเต็มใจในการเสียภาษี ความพึงพอใจในการบริการ การเก็บภาษีเพิ่มมากขึ้น และการใช้จ่ายอย่างโปร่งใส โดยมีเป้าหมายเพื่อการกินดีอยู่ดีของประชาชนในชุมชน ๒) การนำทุนทางสังคมมาใช้นั้นจะช่วยเป็นการสร้างพลังอำนาจของชุมชน

^{๙๖} ประชาธิป กะทา, การศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสุขภาพ : กรณีศึกษาประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย, (รายงานการวิจัย : ส่วนวิจัยและพัฒนาสถาบันและวัฒนธรรมศึกษา, ๒๕๔๗)

^{๙๗} ไกรวุฒิ วัฒนสิน, “ทุนทางสังคมกับการป้องกันอาชญากรรม”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙)

การให้อำนาจและการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ มีวัฒนธรรม การพึ่งพาอาศัยกัน ความไว้วางใจกัน ความเป็นเอกภาพเหล่านี้เป็นต้น จะช่วยให้พลังผลักดัน สร้างสรรค์องค์การบริหารส่วนตำบลให้มีความเข้มแข็ง ๓) องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งมี พัฒนาการและบริบทที่แตกต่างกันการจัดการภายในของตนเองจึงต้องรู้จักประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมให้ เป็นประโยชน์ ดังนั้นคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องสนใจและเอาใจ ใส่อย่างจริงจัง เพื่อร่วมกันยกระดับศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลให้สามารถประสานพลัง ให้เกิดการจัดการอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน ๔) ฐานะของการคลังองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีความมั่นคง และยั่งยืนก็ขึ้นอยู่กับประชาชนในพื้นที่ได้เรียนรู้ในการจัดการตนเอง การกระจายอำนาจและให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นได้ อันจะทำให้ประชาชนได้รู้จักเรียนรู้ในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและเป็นฐานรากที่มั่นคง ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงต่อไป^{๙๘} ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพ ของชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัดลำปางและตาก ผลการศึกษาพบว่า องค์กรออมทรัพย์ชุมชนนาก่วมใต้ ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนเมือง โดยครัวเรือนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์บ้านสะแกเครือตั้งอยู่ในพื้นที่กึ่งชุมชนเมืองซึ่งครัวเรือนใหญ่ประกอบ อาชีพเกษตรกรรม การรวมตัวเป็นทุนทางสังคมของสองกลุ่มในระยะแรกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจเนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนโดยจัด กิจกรรมเงินออมและการกู้ยืมเงินเพื่อสนับสนุนการผลิตในหมู่สมาชิก โดยอาศัยผู้นำและ คณะกรรมการบริหารกองทุนซึ่งได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก การทำกิจกรรมกลุ่มของทั้งสองกลุ่ม ไม่ประสบปัญหาหนี้เสียเนื่องจากมีกระบวนการควบคุมทางสังคมหรือ “กฎเกณฑ์ของชาวบ้าน” ที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ทุนทางสังคมและกิจกรรมของกลุ่มมีวิวัฒนาการและการปรับตัวก่อให้เกิดการ ขยายเครือข่ายระดับตำบล อำเภอและจังหวัด ทั้งนี้พบว่ามีข้อแตกต่างกันในระหว่างสองกลุ่มที่ ศึกษา กล่าวคือ องค์กรออมทรัพย์ฯ มีการระดมเงินออม ๒ ประเภท คือ กองทุนหมุนเวียนหนึ่ง ร้อยบาทและกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท ซึ่งเน้นเรื่อง “การออมเพื่อให้” กิจกรรมด้าน สวัสดิการ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความต้องการของสมาชิกโดยจัดกิจกรรมด้านสวัสดิการร้อยละ ๕๐ ของกองทุนสวัสดิการชุมชนและผลกำไรจากดอกเบี้ยของกองทุนหมุนเวียนโดยมีเงินหมุนเวียนจาก สมาชิกภายในกลุ่มประมาณ ๑.๑ ล้านบาท สำหรับกลุ่มออมทรัพย์ฯ เน้นกิจกรรมการออมเงินสินเชื่อ โดยมีกิจกรรมออมทรัพย์ ๒ ประเภท คือ สัจจะสะสมสามัญและสัจจะสะสมพิเศษโดยนำเงินผล กำไรมาจัดกิจกรรมสวัสดิการเพียงร้อยละ ๕ มีเงินหมุนเวียนจากสมาชิกภายในกลุ่มประมาณ ๘.๔ ล้านบาท^{๙๙} สำหรับเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง ผลการศึกษา

^{๙๘} ไตรรัตน์ โภคพลากรณ, “ทุนทางสังคมกับการบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยกะปิ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และองค์การบริหารส่วนตำบลเขาสามยอต อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี”, *วิทยานิพนธ์สังคมสังเคราะห์ศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙)

^{๙๙} วิทยา คามณี, “ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ ชุมชนในจังหวัดลำปางและตาก” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๑)

พบว่า ๑) ผู้วิจัยศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเอง ๓ มิติ ได้แก่ มิติโครงสร้าง มิติการรับรู้ และมิติความสัมพันธ์ มิติโครงสร้างประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มิติการรับรู้ประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร และมิติความสัมพันธ์ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยและหลักธรรม ๒) กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ของชุมชน ได้แก่ ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ด้านการจัดการการเงิน ความรู้ด้านการดำเนินชีวิต ความรู้ ด้านการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านการจัดสวัสดิการกลุ่ม ๓) ทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเองมีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ของชุมชน ทุนทางสังคมในมิติโครงสร้างมีลักษณะเป็นรูปแบบของการติดต่อทางสังคมระหว่างบุคคล กลุ่มและชุมชนซึ่งทำให้บุคคล กลุ่ม และชุมชนมีช่องทางที่ทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้และประสบการณ์และยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางความรู้ด้วย ทุนทางสังคมในมิติการรับรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการที่บุคคลและกลุ่มได้ติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การระบุดูปัญหาาร่วมกัน การทำความเข้าใจ และการจัดการความขัดแย้ง และทุนทางสังคมในมิติความสัมพันธ์มีลักษณะเป็น ความผูกพันหรือเป็นความสัมพันธ์ของบุคคล และกลุ่ม ยังผลให้บุคคลมีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน และแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๔) ตัวแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง สามารถอธิบายได้ว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่ชุมชนได้สร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทุนทางสังคมได้เกื้อกูลให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้โดยการทดลองปฏิบัติ และการถ่ายทอดบทเรียนจากการดำเนินงาน จนเกิดการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชน นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ก่อให้เกิดการพึ่งพากันเองภายในชุมชน^{๑๐๐} สำหรับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับระบบการจัดสวัสดิการสังคมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมนั้นมอง ๔ ด้าน คือ ต้นทุนเดิมที่มีอยู่ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรที่มีในชุมชน ทั้งด้านบุคคล ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม กองทุนต่าง ๆ และการหนุนเสริมจากหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน แต่ละพื้นที่มีทุนทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป และได้นำทุนที่มีอยู่ขึ้นมาจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน ซึ่งการจัดสวัสดิการนั้น ไม่เน้นเพียงแค่การช่วยเหลือ การจ่ายเงินสวัสดิการ แต่เป็นการให้สวัสดิการทั้งด้านการดูแลสุขภาพ การให้กำลังใจ การให้ความช่วยเหลือแบ่งปันกัน การตั้งวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพื่ออย่างน้องมาเป็นหลักในการดูแลซึ่งกันและกัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research :PAR) โดยทำการเลือกพื้นที่ศึกษา ๔ พื้นที่ใหม่ ได้แก่ การอนุรักษ์ป่าชุมชน ตำบลบ้านโฮ้งดอยกานต์) อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บ้านแม่ขนาด อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และจากการจัดกิจกรรม การถอดบทเรียน และการคืนข้อมูลสู่ชุมชนในพื้นที่เก่า ๔

^{๑๐๐}กมลวรรณ วรรณนัง, “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓)

พื้นที่ ได้แก่ การอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านป่าไผ่ ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บ้านดอนหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน การอนุรักษ์ป่าชุมชน มีพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์ป่าชุมชนกันมากขึ้นเนื่องจาก ป่าชุมชนเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการและใช้ประโยชน์จากป่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนนั้นมีหลากหลาย ซึ่งในชุมชนที่ศึกษาทั้งบ้านป่าไผ่ ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน และตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน มีการดูแลรักษาป่ามานาน มีการปรับใช้พิธีกรรมทางความเชื่อดั้งเดิม จารีตที่สืบทอดกันมา เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การบวชป่า ความเชื่อในการตัดไม้ลักษณะต่าง ๆ พื้นที่ห้ามตัดไม้ รวมกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การปลูกต้นไม้ การทำกฎกติการ่วมกัน การตั้งคณะกรรมการป่า ในการดูแล กิจกรรมเหล่านี้ เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การขยายแนวคิดจากรุ่นสู่รุ่น การพาเด็ก เยาวชนเข้ามาเรียนรู้ เข้ามาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การสร้างสำนึกรักท้องถิ่น รักผืนป่าของตัวเอง เป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ชาวบ้านได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า เพราะป่าเป็นแหล่งอาหารเป็นต้นน้ำลำธาร การสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ป่า เป็นการสร้างสวัสดิการให้สังคม ไม่ใช่เพียงแค่มนุษย์ที่อยู่ใกล้ป่า แต่เป็นการจัดสวัสดิการให้กับทุก ๆ ชีวิตที่เกิดขึ้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บ้านดอนหลวง เป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตที่ยาวนาน มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น คือการทอผ้า ซึ่งแต่เดิมนั้นมีการทอผ้าใช้เองในครัวเรือน เมื่อมีการทอผ้ามากขึ้น มีการแบ่งปัน และแบ่งขาย ทำให้มีคนสนใจมากขึ้นจึงมีการพัฒนาเป็นเชิงพาณิชย์ มีการพัฒนาสินค้า พัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ ให้มีความทันสมัยมากขึ้น จนกลายเป็นแหล่งผลิตสินค้าพื้นเมืองและมีนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมและซื้อสินค้าอย่างต่อเนื่อง และในส่วนของบ้านแม่ชะนาค ความเป็นชุมชนชนเผ่าปกากะญอ ที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดกันมา แต่ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้การท่องเที่ยวก็เลือนหายไปด้วย รวมทั้งคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับจารีต ประเพณีและพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี ทางชุมชนได้หาแนวทางในการรักษาฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ความเป็นอยู่ พิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ การแต่งกาย ภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ การทอผ้าของชนเผ่า และการพัฒนาสถานที่สำคัญในชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้ชุมชนคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิม สถานที่สำคัญของชุมชนให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป โดยการท่องเที่ยวเป็นเพียงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลชุมชนให้กับพื้นที่อื่นได้รับรู้ การดึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้กับคนอื่นเข้ามาเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ และผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนแม่ชะนาค เพื่อรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า นอกจากนี้มีการประสานเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัด เพื่อเชื่อมเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดลำพูนต่อไป

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน เป็นทุนทางสังคมที่เกิดจากความเอื้ออาทร การช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน การรักษาพยาบาล นอกจากรักษาด้านร่างกายแล้ว การแพทย์พื้นบ้านเป็นการเข้าไปดูแลสุขภาพจิตใจทั้งของผู้ป่วยเอง และของสมาชิกในครอบครัว เป็นการแพทย์แบบองค์รวม คือ ไม่แยกคนไข้ออกจากสมาชิกในครอบครัว วิธีการรักษามีหลากหลาย ทั้งการรักษาด้วยสมุนไพร การนวด การเป่า การเรียกขวัญ การเลี้ยงผี ในพื้นที่ มีหมอพื้นเมืองอยู่ค่อนข้างมาก แต่ละคนมีองค์ความรู้แตกต่างกันออกไป มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ทั้งมีการพัฒนารูปแบบการรักษา

การผลิตตัวยาให้มีการใช้ที่ง่ายขึ้น การรักษาแบบพื้นบ้านจึงเป็นการเพิ่มทางเลือกหนึ่งให้ผู้เจ็บป่วยได้เข้าถึงการรักษาพยาบาลที่ใกล้ตัวมากขึ้น กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นการจัดสวัสดิการโดยชุมชนในลักษณะการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการให้กับสมาชิกในกลุ่ม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิต จากการรวมกลุ่มของแม่ค้าและพ่อค้าตลาดของตำบลป่าไผ่ ได้มีการขยายสมาชิกในชุมชน และพัฒนาจนเป็นเครือข่ายระดับตำบล ในการดูแลซึ่งกันและกันระดับตำบล ส่วนในพื้นที่ตำบลเหมืองจี้ นั้น เริ่มจากกลุ่มผู้อายุรวมตัวกันเป็นกลุ่มสวัสดิการผู้สูงอายุตำบลเหมืองจี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดูแลซึ่งกันและกันยามเจ็บป่วย การเอื้ออาหาร การช่วยเหลือแบ่งปัน และการสร้างหลักประกันให้กับลูกหลานในอนาคต ทั้งสองพื้นที่นี้มีคณะกรรมการในการดูแลบริหารกลุ่ม มีกฎระเบียบ สร้างข้อตกลงในการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก การจัดสวัสดิการนั้นนอกจากจะเป็นลักษณะของเงินสนับสนุนยามเจ็บป่วย ทุนการศึกษา ยังเป็นการช่วยเหลือแบ่งปันกัน การให้กำลังใจซึ่งกันและกัน นำมาสู่สังคมแห่งความเอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือกัน

เครือข่ายของทุนทางสังคมด้านการจัดสวัสดิการสังคมที่มีอยู่ในชุมชนชนบท ทุนทางสังคมถือเป็นทุนประเภทหนึ่งที่จะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงหรือโดยอ้อมกับความร่วมมือร่วมใจ จึงอาจกล่าวได้ว่าทุนทางสังคมสามารถลดช่องว่างระหว่างคนกับคน คนกับสถาบัน หรือระหว่างสถาบันกับสถาบัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนสามารถทำงานร่วมกันได้ ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่คนได้มองเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มองเห็นคุณค่า มีความคาดหวัง และเป้าหมายร่วมกัน (Common purpose) ก็จะทำให้คนหรือสถาบันสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เรียกว่าทุนทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้สามารถทำงานร่วมกันจนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ทุนทางสังคมนั้นนอกจากจะเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของผู้คนในชุมชนแล้ว ยังจะก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ขยายออกไปในหลายระดับ ทั้งระดับกลุ่มองค์กร ระดับชุมชนและเครือข่าย ดังนั้น การให้ชุมชนสามารถใช้ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรและการบริหารจัดการกันเอง จะทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนได้อย่างกว้างขวาง และจะเกิดความยั่งยืนมากกว่าการที่คนภายนอก เข้าไปจัดการให้ ในการศึกษาเครือข่ายของทุนทางสังคมด้านการจัดสวัสดิการสังคมที่มีอยู่ในชุมชนชนบทครั้งนี้ เป็นการศึกษาเครือข่าย ๔ ประเด็นหลัก มีรูปแบบและการบริหารจัดการที่แตกต่างกันออกไป แต่มีจุดเชื่อมโยงที่คล้ายคลึงกัน คือ การสร้างการเรียนรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพึ่งพาตนเอง การรักษาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน การช่วยเหลือ เกื้อหนุน และแลกเปลี่ยนระหว่างคนในชุมชน ได้เริ่มลดลงโดยเฉพาะ ในชุมชนเขตใกล้เมือง เช่น ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน บ้านดอน ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ทั้งนี้ในพื้นที่เขตนอกเมืองความสัมพันธ์ลักษณะเช่นนี้ยังคงอยู่แต่ก็มีไม่มากเหมือนในอดีต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในการวิธีการผลิตที่ชุมชนส่วนใหญ่มุ่งผลิตเพื่อการค้าหรือเกษตรเชิงเดี่ยวแทนการผลิตเพื่อการดำรงชีวิต การแลกเปลี่ยนแรงงาน หรือการเอามื้อเอารวัน จะเกิดขึ้นเฉพาะกับเครือญาติหรือคนใกล้ชิดกันเท่านั้น^{๑๐๑} สอดคล้องกับผู้ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

^{๑๐๑}สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน, ทุนทางสังคมกับระบบการจัดสวัสดิการสังคมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน, (รายงานการวิจัย : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๓)

กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบลคลองขนาน ปาก้ายและตลิ่งชัน อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษาพบว่า ในชุมชน ๓ ตำบลนั้นมีทุนทางสังคมอยู่พอสมควร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มากและสวยงาม แต่บางส่วนกำลังจะถูกทำลาย สิ่งเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอสู่ประชาชนทั้ง ๓ ตำบล นำเสนอโดยชาวบ้านเอง เพราะเป็นข้อมูลที่พวกเขาค้นพบ อาทิ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน บุคคลที่เป็นศิลปิน เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากร สิ่งที่ขาดหายไปจากความทรงจำของชาวบ้านได้ถูกค้นพบ อาทิ ศิลปะพื้นบ้าน มโนราห์ การแสดงที่มีศิลปินพื้นบ้านอาวุโสสามารถให้ข้อมูลและถ่ายทอด นอกจากนี้ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาได้ถูกนำมาเผยแพร่ เช่น การปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ การทำบ้านดิน การทำอาหารต่าง ๆ ตลอดจนการต่อเรือหัวโทง ในส่วนของทุนทางสังคมด้านการไว้วางใจและเชื่อมั่นสถาบันต่าง ๆ นั้นอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูงและยังไว้วางใจคนในหมู่บ้านกันได้อยู่ แต่การรวมกลุ่มนั้นมักเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมกองทุนกู้ยืม สหกรณ์ และเป็นสมาชิกเครือข่ายอาสาสมัครต่าง ๆ^{๑๐๒}

สรุป จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม มีการบูรณาการทุนชุมชนจากสังคมประเพณีกับทุนชุมชนในสังคมทุนนิยมเข้าด้วยกันพร้อมสร้างทุนชุมชนชุดใหม่ขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่องานพัฒนา อีกทั้งทุนมนุษย์ได้แก่การมีส่วนร่วม การให้การรับรู้ร่วมกัน และการให้การช่วยเหลือแก่ชุมชนโดยรวมทั้งหมด อนึ่ง แต่ละพื้นที่มีทุนทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป และได้นำทุนที่มีอยู่นั้นมาจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน การจัดสวัสดิการนั้นต้องคำนึงถึงการช่วยเหลือ การจ่ายเงินสวัสดิการ และลักษณะทุนทางสังคมที่เกิดจากความเอื้ออาทรซึ่งและกัน

ตารางที่ ๒.๑๘ งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พิศมัย รัตนโรจน์สกุล (๒๕๕๖)	ทุนชุมชนที่งานวิจัยนี้ค้นพบประกอบด้วย ๔ ส่วน ได้แก่ ๑) ความเป็นเจ้าของทุนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ๒) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ๓) ระบบความรู้ในชุมชน ๔) ระบบคุณค่าและบรรทัดฐานที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยนัยของทุนชุมชนจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามการปรับตัวของทุนชุมชนมีทั้ง ๑) การจรรโลงทุนชุมชนเดิมที่ยังคงคุณค่าและทำให้ชุมชนสามารถคัดค้านต่ออำนาจของทุนนิยมได้

^{๑๐๒}สถาบันพระปกเกล้า, การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ในเขตตำบลคลองขนาน ปาก้ายและตลิ่งชัน อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่, (รายงานการวิจัย : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔)

ตารางที่ ๒.๑๘ งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	<p>๒) การบูรณาการทุนชุมชนจากสังคมประเพณีกับทุนชุมชนในสังคมทุนนิยมเข้าด้วยกันเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนปัจจุบัน</p> <p>๓) การสร้างทุนชุมชนชุดใหม่ขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาของชุมชน</p>
<p>ประชาติป กะทา (๒๕๔๗)</p>	<p>ภาคปฏิบัติการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น ได้ผลิตใหม่ทุนทางสังคมผ่านสัญญาตัวใหม่ ทุนทางสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของชีวิตรูปแบบใหม่และผลิตความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และพบว่าองค์กรลักษณะประชาสังคมเอื้อต่อการแปลงทุนทางสังคมออกมาเป็นภาคปฏิบัติการ และเอื้อต่อการผลิตใหม่ทุนทางสังคม</p>
<p>ไกรวุฒิ วัฒนสิน (๒๕๔๙)</p>	<p>กระบวนการทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บนฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์เอื้ออำนวยให้เกิดวิถีการผลิตที่พึ่งตนเอง และบนฐานของชุมชนที่มีประวัติความเป็นมา มีความคิด ความเชื่อร่วมกัน บนหลักการของพุทธศาสนา และมีภูมิปัญญาในการจัดทรัพยากรธรรมชาติทำให้ชุมชนมีความเป็นบึงแก่ง มีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง</p>
<p>ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ (๒๕๔๙)</p>	<p>๑) ความสำเร็จขององค์การบริหารส่วนตำบลที่สามารถได้รับรางวัลธรรมภิบาล จะต้องอาศัยผู้นำและทีมงานทุนมนุษย์การมีส่วนร่วม การให้การรับรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วม และการให้การช่วยเหลือแก่ชุมชนโดยรวมทั้งหมด การพิจารณาจะต้องพิจารณาทุกมิติร่วมกัน โดยทั้ง ๖ มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อย่างเชื่อมโยงกัน</p> <p>๒) การนำทุนทางสังคมมาใช้จะช่วยเป็นการสร้างพลังอำนาจของชุมชน การให้อำนาจและการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ มีวัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัยกัน ความไว้วางใจกัน</p>

ตารางที่ ๒.๑๘ งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	<p>๓) คณะผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องสนใจและเอาใจใส่อย่างจริงจัง เพื่อร่วมกันยกระดับศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลให้สามารถประสานพลังให้เกิดการจัดการอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน</p> <p>๔) ฐานะของการคลังองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีความมั่นคงและยั่งยืนก็ขึ้นอยู่กับประชาชนในพื้นที่ได้เรียนรู้ในการจัดการตนเอง การกระจายอำนาจและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย</p>
<p>วิทยา คามุณี (๒๕๕๑)</p>	<p>ทุนทางสังคมและกิจกรรมของกลุ่มมีวิวัฒนาการและการปรับตัวก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายระดับตำบลอำเภอและจังหวัด ทั้งนี้พบว่า มีข้อแตกต่างกันในระหว่างสองกลุ่มที่ศึกษา คือ</p> <p>๑. องค์กรออมทรัพย์ฯ มีการระดมเงินออม ๒ ประเภท คือ กองทุนหมุนเวียนหนึ่งร้อยบาทและกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท เน้นการออมเพื่อให้ กิจกรรมด้านสวัสดิการ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความต้องการของสมาชิกโดยจัดกิจกรรมด้านสวัสดิการร้อยละ ๕๐ ของกองทุนสวัสดิการชุมชนและกำไรจากดอกเบี้ยมีเงินหมุนเวียนจากสมาชิกในกลุ่มประมาณ ๑.๑ ล้านบาท</p> <p>๒. กลุ่มออมทรัพย์ฯ เน้นกิจกรรมการออมเงินสินเชื่อ โดยมีกิจกรรมออมทรัพย์ ๒ ประเภท คือ สัจจะสะสมสามัญและสัจจะสะสมพิเศษโดยนำเงินผลกำไรมาจัดกิจกรรมสวัสดิการเพียงร้อยละ ๕ มีเงินหมุนเวียนจากสมาชิกภายในกลุ่มประมาณ ๘.๔ ล้านบาท</p>
<p>กมลวรรณ วรรณนัง (๒๕๕๓)</p>	<p>๑) ทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเอง ๓ มิติ ได้แก่ มิติโครงสร้างประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มิติการรับรู้ประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร และมิติความสัมพันธ์ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัย และหลักธรรม</p>

ตารางที่ ๒.๑๘ งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	<p>๒) กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ของชุมชน ได้แก่ ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ด้านการจัดการการเงิน ความรู้ด้านการดำเนินชีวิต ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านการจัดสวัสดิการกลุ่ม</p> <p>๓) ทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเองมีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ของชุมชน</p> <p>๔) ตัวแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง สามารถอธิบายได้ว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่ชุมชนได้สร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทุนทางสังคมได้ก่อเกิดให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้โดยการทดลอง ปฏิบัติ และการถ่ายทอดบทเรียนจากการดำเนินงาน จนเกิดการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชน นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ก่อให้เกิดการพึ่งพากันเองภายในชุมชน</p>
<p>สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน (๒๕๕๓)</p>	<p>ทุนทางสังคมนั้นมอง ๔ ด้าน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ต้นทุนเดิมที่มีอยู่ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. ทรัพยากรที่มีในชุมชน ทั้งด้านบุคคล ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ๓. กองทุนต่าง ๆ ๔. การหนุนเสริมจากหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน
<p>สถาบันพระปกเกล้า (๒๕๕๔)</p>	<p>ทุนทางสังคม สิ่งเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอสู่ประชาชนทั้ง ๓ ตำบล นำเสนอโดยชาวบ้านเอง เพราะเป็นข้อมูลที่พวกเขาค้นพบ อาทิ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน บุคคลที่เป็นศิลปิน เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากร สิ่งที่ขาดหายไปจากความทรงจำของชาวบ้านได้ถูกค้นพบ เป็นต้น</p>

๖.๒.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ ซึ่งการจัดการความรู้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน มีงานวิจัยที่ได้สรุปไว้ดังนี้

การจัดการภาครัฐในสหรัฐอเมริกาจำนวน ๑๔ แห่ง พบว่า แหล่งความรู้ชุดแจ้งที่ได้รับของแต่ละเครือข่ายจะถูกระบุไว้หลังจากนั้นเครือข่ายต่างๆ สำหรับความรู้ฝังลึกถือว่าเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการเครือข่ายและพบว่ากระบวนการจัดการความรู้ มี ๕ ขั้นตอนดังนี้ ๑) การบูรณาการสารสนเทศที่มีอยู่เดิมกับสารสนเทศจากภายนอกเข้าด้วยกัน ซึ่งข้อมูลจากภายนอกอาจจะอยู่ในรูปของฐานข้อมูลออนไลน์ การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ รายงานทางการวิจัยของรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ๒) การเปลี่ยนแปลงสารสนเทศที่มาจากกระบวนการบูรณาการสารสนเทศที่มีอยู่เดิมกับสารสนเทศจากภายนอกให้อยู่ในรูปของความรู้ชุดแจ้ง ซึ่งพบว่าการสร้างความรู้ชุดแจ้งที่ปรากฏจะมีการสร้าง ห้องสมุด ฐานข้อมูล เว็บไซต์ และแผนที่ความรู้ ๓) กระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ฝังลึก ความรู้ฝังลึกของแต่ละเครือข่ายจะมาจากประสบการณ์ กิจกรรม การดำเนินการต่างๆ ของเครือข่าย ซึ่งได้แก่ การปรึกษาหารือ การประชุมเชิงปฏิบัติการการทำงานของชุมชนปฏิบัติการ (Community of Practices) ในเครือข่าย คณะกรรมการที่ปรึกษาและการแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลในเครือข่าย เป็นต้น ๔) การจัดการความรู้ชุดแจ้งและความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ของเครือข่ายกิจกรรมที่พบว่าเครือข่ายได้ทำในกระบวนการนี้ ได้แก่ จัดหาแนวทางในการแบ่งปันความรู้ อำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดกลุ่มต่างๆ เพื่อมาศึกษา อำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดการทำงานหรือการศึกษาของกลุ่มต่างๆ ในฐานะที่เป็นชุมชนปฏิบัติการ (Community of Practices-Cops) การรวบรวมสารสนเทศ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และส่งเสริมการประชุมเชิงปฏิบัติการและการฝึกอบรม เป็นต้น ๕) ความรู้หรือประโยชน์ที่ได้รับรวมทั้งปัญหาจากการทำงาน of เครือข่าย ความรู้ที่ค้นพบ ได้แก่ ข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นจากเครือข่าย รายงานการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ของเครือข่าย และระบบหรือตัวแบบการตัดสินใจของเครือข่าย เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าความรู้ฝังลึกเป็นสิ่งสำคัญที่ได้จากกระบวนการจัดการความรู้ และการดำเนินการของแต่ละกลุ่มย่อยต่างๆ มีความคล้ายคลึงกับชุมชนปฏิบัติการ (Community of Practices-Cops) ที่พบได้แพร่หลายจากการศึกษาครั้งนี้ เครือข่ายการจัดการภาครัฐเหล่านี้เปลี่ยนแปลงความรู้ฝังลึก โดยการสร้างข้อมูลและประชุม การแลกเปลี่ยนสารสนเทศ การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น^{๑๐๓} การศึกษาการจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการสร้างผังเครือข่าย (network mapping) เพื่อเป็นการแสดงผังโครงสร้างความสัมพันธ์และการแบ่งบทบาทภายในเครือข่าย ขั้นตอนที่สองเป็นการจัดทำแผนที่ความรู้ (knowledge mapping) เพื่อแสดงแหล่งความรู้และการใช้ความรู้ภายในเครือข่าย ขั้นตอนที่สามเป็นการบริหารความรู้ (knowledge administration) เพื่อเป็นการดำเนินการจัดการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติ ขั้นตอนที่สุดท้ายสรุปทเรียน

^{๑๐๓} Agranoff, Robert, "Managing within Networks : Add value to Public Organization" Washington, D.C. (Washington, D.C Georgetown University Press., 2007.)

ร่วมกันของเครือข่าย (knowledge sharing)^{๑๐๔} การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพหัตถกรรมโดยภูมิปัญญาไทย ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบการจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะ วิชาชีพหัตถกรรมโดยภูมิปัญญาไทยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ๖ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบการจัดการความรู้ วิชาชีพหัตถกรรม ๒) รูปแบบปฏิสัมพันธ์การจัดการความรู้วิชาหัตถกรรม ๓) รูปแบบการจัดการ ความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพหัตถกรรม ๔) รูปแบบการจัดการความรู้การสร้างชุดฝึกอบรมวิชาชีพหัตถกรรม ๕) รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพงานเครื่องถม ๖) รูปแบบ ความสัมพันธ์การจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency - based Learning : CBL) วิชาชีพหัตถกรรมซึ่งหลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพหัตถกรรม ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามแนวทางของ รูปแบบการจัดการความรู้มีความเป็นไปได้และเหมาะสมในการนำไปใช้ในการจัดหลักสูตรวิชาชีพ ระยะสั้นสอดคล้องกับความต้องการของตลาดสามารถสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับชุมชน องค์กร และประเทศ^{๑๐๕} มีผู้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้สำหรับกลุ่มบริหารองค์กรการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ได้ระบบที่ประกอบด้วย ส่วนข้อมูลกลางเป็นเว็บหน้าหลัก ส่วนงานหลักจัดเก็บเอกสารความรู้ ลงทะเบียนเอกสารความรู้ และจัดเก็บข้อมูลผู้รู้ ส่วนสนับสนุนเป็นชุมชนนักปฏิบัติ และกระดานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประเมินผลการใช้งานระบบอยู่ในเกณฑ์ดี^{๑๐๖} นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมากขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อยในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วม นวัตกรรมเวิร์คเคอร์ สิ่งท้าทายและยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การดำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และการบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงาน ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา รูปแบบการ

^{๑๐๔} ประชาสารค์ แสนภักดี, “การจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗)

^{๑๐๕} จารุวรรณ รัตนโกศา, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพหัตถกรรมโดยภูมิปัญญาไทย” *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๒)

^{๑๐๖} ลัดดา เจียมจิตต์ตรง, “การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้สำหรับกลุ่มบริหารองค์กรการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๓)

บริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่นำเสนอ เน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการ ด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้พัฒนานอลิติจ์เวอร์เคอร์ พัฒนาฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของสถาบันและพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ ด้านการประเมิน คือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นอลิติจ์เวอร์เคอร์ ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์พลังร่วม ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้ วัฒนธรรมการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และด้านการบริการความรู้ ชุมชนนอลิติจ์เวอร์เคอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ และการบริการ^{๑๐๗} ยังมีผู้ศึกษาได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การนำการจัดการความรู้มาใช้พัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ไทย : ศึกษาธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) ผลการศึกษาพบว่า ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) มีการนำการจัดการ ความรู้มาใช้เป็นกลยุทธ์หลักสำหรับการกำหนดนโยบาย ด้วยการจัดระบบการบริหารงานการจัดการความรู้แบบบนลงล่าง (Top-Down Knowledge Management) ซึ่งเริ่มจากผู้บริหารระดับสูงที่เป็นกำลังหลักในการเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ของธนาคาร ให้เข้ากับการปฏิบัติงานของผู้บริหารระดับกลาง (ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่าย) และผู้บริหารระดับล่าง (ผู้จัดการสาขา) โดยครอบคลุมการดำเนินงานทั้งใน ด้านการเงิน ทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ผลิตภัณฑ์ และการตลาด ด้วยการผ่านการใช้กระบวนการจัดการความรู้ทั้ง ๓ ขั้นตอน ได้แก่ การแสวงหาและการพัฒนาความรู้ การจัดเก็บและการค้นหาความรู้ และการถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์ความรู้ และจากการที่ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) ได้มีการใช้กระบวนการจัดการความรู้มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานทั้ง ๕ ด้าน ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพในการสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจในระดับสูง แต่ก็มีมีการใช้การจัดการความรู้ในแต่ละด้านมาน้อยแตกต่างกันออกไป โดยสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปน้อยได้ คือ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการตลาดกับด้านการเงิน ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านทรัพยากรมนุษย์ ผู้วิจัยได้นำผลจากการวิจัยในครั้งนี้ มาพัฒนาขึ้นเป็นกลยุทธ์การจัดการความรู้เพื่อมาใช้พัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจของธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) หรือ K-Stars of Knowledge Management Pattern of KASIKORNBANK อัน ประกอบ ไป ด้วย กระบวนการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการความรู้ด้านการตลาด การจัดการความรู้ด้านการเงิน การจัดการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์ และการจัดการความรู้ด้านทรัพยากรมนุษย์ และจากการวิจัยได้พบว่า ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) มีการใช้กระบวนการ

^{๑๐๗}บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

การจัดการความรู้ในระดับสูง ทั้งนี้เพราะธนาคารมีการนำกระบวนการจัดการความรู้ทั้ง ๓ ขั้นตอน เข้ามาใช้ในการดำเนินงานครบทั้ง ๕ ด้าน ได้อย่างทั่วทั้งองค์การ ทำให้ธนาคารมีความสามารถในการพัฒนาการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจ ทั้งด้านอัตราการขยายตัวของธุรกิจ ความสามารถในการทำกำไร และส่วนแบ่งการตลาด เมื่อเทียบกับระบบธนาคารพาณิชย์ไทย^{๑๐๘} สำหรับการจัดการความรู้ในระบบราชการไทย : กรณีศึกษา กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัยและกรมสุขภาพจิต ผลการศึกษาพบว่า ๑) การจัดการความรู้ของระบบราชการไทย ในหน่วยงานที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในการจัดการความรู้ พบว่าการสร้างและค้นหาความรู้ ส่วนใหญ่มีการสร้างและค้นหาความรู้จากการสอบถามผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ ส่วนใหญ่จะจัดเก็บข้อมูลอยู่ในรูปของแฟ้มเอกสาร ซึ่งทำให้มีข้อจำกัดในการสืบค้น และการแลกเปลี่ยนข้อมูลทำได้ยาก เสียเวลา และบางครั้งอาจจะทำให้ข้อมูลต่าง ๆ สูญหายไปตามกาลเวลา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการสำรวจพบว่า กิจกรรมที่นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยกันระหว่างกลุ่มเพื่อนที่ไม่เป็นทางการ การสอนงานจากหัวหน้า เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ได้ความรู้ที่เป็นประสบการณ์ที่ฝังอยู่ในตัวของผู้แลกเปลี่ยน นอกจากนั้น ยังมีวิธีการแลกเปลี่ยนแบบเป็นทางการ เช่น การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา กระบวนการสุดท้าย คือ การประยุกต์ใช้ความรู้ จากการสำรวจ พบว่าหน่วยงานทั้ง ๓ หน่วยงานมีการประยุกต์ใช้ความรู้ในการทำงานในระดับสูง ๒) ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้ จากการศึกษาตัวแปรวัฒนธรรมองค์การที่ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ร่วมขององค์การ การสร้างระบบแรงจูงใจ ผู้นำหรือผู้บริหารที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการความรู้ พบว่ามีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ และเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความรู้โดยรวม จากการสำรวจพบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลเรียงตามลำดับมีดังนี้ คือ (๑) ผู้นำหรือผู้บริหารที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (๒) การสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (๓) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการความรู้ (๓) ผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการความรู้ จากการศึกษาพบว่า การจัดการความรู้มีผลต่อผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการความรู้ ทั้งในเรื่องของผลสัมฤทธิ์ในการทำงานและรูปแบบการบริหารงานโดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อนำเรื่องของผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานกับรูปแบบการบริหารงานโดยใช้เทคโนโลยีมาเปรียบเทียบกัน พบว่าการจัดการความรู้มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานมากกว่า เช่น เรื่องการทำงานอย่างถูกต้อง ตรงเวลา การเพิ่มพูนความสามารถในการทำงาน ความมั่นใจในการตัดสินใจ เป็นต้น^{๑๐๙}

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ มี ๕ ขั้นตอนดังนี้ การบูรณาการสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงสารสนเทศ กระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ฝังลึก การจัดการ

^{๑๐๘}แสงจันทร์ ศรีประเสริฐ, “กลยุทธ์การนำการจัดการความรู้มาใช้พัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ไทย: ศึกษาธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)”, วิทยานิพนธ์การจัดการดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓)

^{๑๐๙} ปิยรัตน์ กาญจนะจิตรา, “การจัดการความรู้ในระบบราชการไทย : กรณีศึกษาดกรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัยและกรมสุขภาพจิต”, ดุขฎิบัณฑิตปริชญาดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐)

ความรู้ชัดแจ้งและความรู้ฝังลึก ความรู้หรือประโยชน์ที่ได้รับรวมทั้งปัญหาจากการทำงานของเครือข่าย และการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ด้วยการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วม องค์กรที่สามารถจัดการความรู้ทำให้ได้เปรียบในการแข่งขัน และสัมพันธ์กับการทำงานอย่างถูกต้อง ตรงเวลา การเพิ่มพูนความสามารถในการทำงาน ความมั่นใจในการตัดสินใจของสมาชิกในองค์กร

ตารางที่ ๒.๑๙ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
Agranoff, Robert (2007)	<p>กระบวนการจัดการความรู้ มี ๕ ขั้นตอนดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) การบูรณาการสารสนเทศที่มีอยู่เดิมกับสารสนเทศจากภายนอกเข้าด้วยกัน ๒) การเปลี่ยนแปลงสารสนเทศที่มาจากกระบวนการสารสนเทศที่มีอยู่เดิมกับสารสนเทศจากภายนอกให้อยู่ในรูปของความรู้ชัดแจ้ง ๓) กระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ฝังลึก ความรู้ฝังลึกของแต่ละเครือข่ายจะมาจาก ประสบการณ์ กิจกรรม การดำเนินการต่างๆ ของเครือข่าย ๔) การจัดการความรู้ชัดแจ้งและความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ของเครือข่ายกิจกรรมที่พบว่าเครือข่ายได้ทำในกระบวนการนี้ได้แก่ จัดหาแนวทางในการแบ่งปันความรู้ อำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดกลุ่มต่างๆ เพื่อมาศึกษา อำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดการทำงานหรือการศึกษาของกลุ่มต่างๆ ๕) ความรู้หรือประโยชน์ที่ได้รับรวมทั้งปัญหาจากการทำงานของเครือข่าย ความรู้ที่ค้นพบ ได้แก่ ข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นจากเครือข่าย รายงานการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ของเครือข่าย และระบบหรือตัวแบบการตัดสินใจของเครือข่าย เป็นต้น
ประชาสรรค์ แสนภักดี (๒๕๔๗)	<p>รูปแบบการจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การสร้างผังเครือข่าย (network mapping) ๒. การจัดทำแผนที่ความรู้ (knowledge mapping) ๓. การบริหารความรู้ (knowledge administration) ๔. การสรุปบทเรียนร่วมกันของเครือข่าย (knowledge sharing)

ตารางที่ ๒.๑๙ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>จารุวรรณ รัตนโกคา (๒๕๕๒)</p>	<p>รูปแบบการจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพพัฒนาระบบโดยภูมิปัญญาไทยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ๖ รูปแบบ ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) รูปแบบการจัดการความรู้ วิชาชีพพัฒนาระบบ ๒) รูปแบบปฏิสัมพันธ์การจัดการความรู้วิชาชีพพัฒนาระบบ ๓) รูปแบบการจัดการ ความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพพัฒนาระบบ ๔) รูปแบบการจัดการความรู้การสร้างชุดฝึกอบรมวิชาชีพพัฒนาระบบ ๕) รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพพัฒนาระบบ ๖) รูปแบบความสัมพันธ์การจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency - based Learning : CBL) วิชาชีพพัฒนาระบบ
<p>ลัดดา เจียมจิตต์ตรง (๒๕๕๓)</p>	<p>การจัดการความรู้ พบว่า ได้ระบบที่ประกอบด้วย ส่วนข้อมูลกลางเป็นเว็บหลัก ส่วนงานหลักจัดเก็บเอกสารความรู้ ลงทะเบียนเอกสารความรู้ และจัดเก็บข้อมูลผู้รู้ ส่วนสนับสนุนเป็นชุมชนนักปฏิบัติ และกระดานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประเมินผลการใช้งานระบบอยู่ในเกณฑ์ดี</p>
<p>บุญส่ง หาญพานิช (๒๕๕๓)</p>	<p>การบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ ๒. การถ่ายทอดความรู้ ๓. การจัดอบรมสัมมนา ๔. การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ ๕. การให้คำปรึกษา <p>รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ ประกอบด้วย ๑๐ ด้าน</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านวิสัยทัศน์ ๒. ด้านภารกิจ ๓. ด้านนโยบาย ๔. ด้านเป้าหมาย ๕. ด้านการประเมิน

ตารางที่ ๒.๑๙ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
	<p>๖. ด้านยุทธศาสตร์ ๗. ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ ๘. ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ ๙. ด้านผลการดำเนินการ ๑๐. ด้านการบริการความรู้</p>
<p>แสงจันทร์ ศรีประเสริฐ (๒๕๕๓)</p>	<p>ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) ได้มีการใช้กระบวนการจัดการความรู้มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานทั้ง ๕ ด้าน ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจ ธนาคารมีการนำกระบวนการจัดการความรู้ทั้ง ๓ ขั้นตอนเข้ามาใช้ในการดำเนินงานครบทั้ง ๕ ด้าน ได้อย่างทั่วถึงทั้งองค์กร ทำให้ธนาคารมีความสามารถในการพัฒนาการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจ ทั้งด้านอัตราการขยายตัวของธุรกิจ ความสามารถในการทำกำไร และส่วนแบ่งการตลาด เมื่อเทียบกับระบบธนาคารพาณิชย์ไทย</p>
<p>ปิยรัตน์ กาญจนจิตรรา (๒๕๕๐)</p>	<p>๑) การสร้างและค้นหาความรู้ ส่วนใหญ่มีการสร้างและค้นหาความรู้จากการสอบถาม ผู้รู้ หรือผู้มีประสบการณ์และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ ส่วนใหญ่จะจัดเก็บข้อมูลอยู่ในรูปของแฟ้มเอกสาร ซึ่งทำให้มีข้อจำกัดในการสืบค้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า กิจกรรมที่นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีลักษณะการพูดคุยกันระหว่างกลุ่มเพื่อน เป็นต้น</p> <p>๒) ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้ คือ (๑) ผู้นำหรือผู้บริหารที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (๒) การสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (๓) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการความรู้</p> <p>๓) การจัดการความรู้มีผลต่อผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการความรู้ ทั้งในเรื่องของผลสัมฤทธิ์ในการทำงานและรูปแบบการบริหารงานโดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการความรู้มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานมากกว่า</p>

๖.๒.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาตนเอง มีงานวิจัยที่ได้สรุปไว้ดังนี้

มีผู้ศึกษาเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรเพื่อการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชุมชนสาคลี ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสาคลี มีประวัติความเป็นมาไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ปี มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ ๘ หมู่บ้าน ใน ๓ ตำบล ชุมชนมี ๙๑๔ ครอบครัว ๔,๙๘๐ คน ลักษณะทางกายภาพเหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม โครงสร้างทางวัฒนธรรมและทางสังคมผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปัจจุบันมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ส่งผลต่อการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรเพื่อพึ่งพาตนเอง พบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ชุมชนได้วางบทบาทของตนเองสร้างสติปัญญา สร้างสำนึก ความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนให้เกิดขึ้น มีการดำเนินงานที่เป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาตนเอง^{๑๑๐} สำหรับ วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา ผลการศึกษาพบว่า วิธีการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระซึ่งประกอบด้วย ๕ หมู่บ้านคือ หมู่ที่ ๓,๕,๖,๗ และ ๑๐ สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งระดับครอบครัวและระดับชุมชน โดยสามารถพึ่งตนเองได้ทั้ง ๕ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านเทคโนโลยีดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกพืช การทำฝายชะลอน้ำ และการทำประปาภูเขา ๒) ด้านเศรษฐกิจครอบครัวมีรายได้เฉลี่ย ๖๕๐,๐๐๐ บาทต่อปี มีที่ดิน ๑๘-๒๓ ไร่ต่อครอบครัว อาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ และทำนา ๓) ด้านทรัพยากร มีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่ร่วมกับป่าได้ดี มีการปลูกป่าซ่อมแซมและเสริมด้วยการปลูกป่าชายคลอง การปลูกป่าข้างบ้านเพื่อเป็นไม้ใช้สอยและพืชสวนครัว ๔) ด้านจิตใจ ชาวชุมชนเขาพระเป็นชุมชน ๒ ศาสนาคือ พุทธและอิสลามที่ยึดมั่นในศาสนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน ๕) ด้านสังคมวัฒนธรรม เป็นสังคมชนบท มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลกัน มีกลุ่มสัจจะวันละบาทที่ดูแลด้านสวัสดิการของสมาชิกชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย สำหรับการเพิ่มขีดความสามารถของ BAN มีความสมดุลของดิน ป่า น้ำและวิถีชีวิตผ่านเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ปัจจัยภายในที่สำคัญต่อการพึ่งตนเองของชุมชน ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาของผู้นำทางธรรมชาติ ทุนทรัพยากร ทุนทางสังคมที่ยึดมั่นต่อการเอื้ออาทร ทุนการเงินและสวัสดิการชุมชน สำหรับปัจจัยภายนอกนี้เกิดจากที่ชุมชนต้นน้ำเขาพระเป็นชุมชนที่มีผลต่อแหล่งต้นน้ำของจังหวัดสงขลา คือลุ่มน้ำรัตนภูมิและสภาพทะเลสาบสงขลา ดังนั้น หน่วยงานรัฐและเอกชนจึงใส่ใจในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนที่มีผลต่อป่าต้นน้ำ จึงเข้าไปมีบทบาทในการให้ความรู้ และส่งเสริมกระบวนการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำให้คงสภาพและให้ประชาชนอยู่ร่วมกับป่าได้โดยเป็นผู้ดูแลรักษาป่า^{๑๑๑} สำหรับการศึกษาเรื่องการศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน : กรณีศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า ๑. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี เกษตรกรมีความจำเป็นต้องพึ่งพา

^{๑๑๐}สุพจน์ แสงเงิน, เครือข่ายการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรเพื่อการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชุมชนสาคลี, (รายงานการวิจัย : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๕)

^{๑๑๑}พจนีย์ ทรัพย์สมาน, วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา, (รายงานการวิจัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๕)

เครื่องจักรกลการเกษตร เพื่อใช้เป็นเครื่องฟუნแรง โดยรถไถนาเดินตามมีความจำเป็นต่อการเตรียมแปลงซึ่งเป็นกระบวนการแรกของการเพาะปลูก เกษตรกรส่วนใหญ่มีรถไถนาเดินตามเป็นของตนเอง ที่ไม่มีก็จะอาศัยการว่าจ้าง ซึ่งเกษตรกรมีความพึงพอใจที่จะใช้รถไถนาเดินตาม แทนการใช้แรงงานสัตว์ที่มีข้อจำกัดอยู่หลายอย่าง ดังนั้นการเลี้ยงสัตว์จึงเพื่อไว้ขาย ในด้านของความรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรกรมีแหล่งข้อมูลข่าวสารความรู้มากมายที่จะเป็นประโยชน์ต่ออาชีพของตน มีความรู้ความเข้าใจและสนใจที่จะนำวิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะทำให้เกิดผลประโยชน์มากกว่าที่ทำอยู่ในปัจจุบันและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยน ๒. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาเงินกู้จากภายนอก เป็นทุนและใช้สอยในชีวิตประจำวัน และชำระคืนเงินกู้เมื่อขายผลผลิตได้ ซึ่งการกู้เงินนั้นส่วนใหญ่จะกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จากสหกรณ์การเกษตร และจากกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเกษตรกรสามารถกู้เงินได้ง่ายและสะดวกขึ้น ในด้านของรายได้รายจ่าย เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายในการจ้าง แรงงาน เพราะแรงงานในครอบครัวไม่พอ ต้องซื้อปุ๋ยที่มีราคาแพง ทำให้ผลกำไรที่เกษตรกรได้รับเหลือน้อยจากการที่ช่วงเวลาทำนามีเพียงปีละ ๓ - ๔ เดือน เกษตรกรส่วนใหญ่จะต้องประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น การรับจ้าง ไปพร้อมกันด้วยจึงมีเวลามาทำการเกษตรไม่เต็มทีจึงต้องจ้างคนอื่น ๓. ปัจจัยทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง และยังคงปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง เกษตรกรในเขตชลประทานมีข้อได้เปรียบที่มีแหล่งน้ำจากชลประทานอุดมสมบูรณ์ ส่วนพื้นที่ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวหอมมะลิ ที่มีผลผลิตสูงกว่าค่าเฉลี่ยทั่วไปมาก และพันธุ์ข้าวยังมีคุณภาพดีเพราะจะมีการนำพันธุ์ดีมาใช้อยู่ตลอดเวลา ๔. ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ เกษตรกรมีปัญหาขาดแรงงานในการทำเกษตรในแต่ละกระบวนการผลิต สืบเนื่องมาจากสมาชิกในครอบครัวในวัยทำงานต้องไปทำงานอื่นๆ เช่น รับจ้าง ทำให้มีสมาชิกที่ทำการเกษตรเพียง ๑ - ๒ คน ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการให้มีความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการเกษตร การใช้น้ำชลประทาน แต่ยังไม่เห็นว่ามีประโยชน์ซึ่งอาจเป็นเพราะเกษตรกรมีอายุมากและไม่ได้นำความรู้ไปปรับปรุงพัฒนาการผลิตอย่างจริงจัง ๕. ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง เกษตรกรทุกคนจะเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานนอกจากนั้นยังเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นๆ อีกด้วย จึงมีความคุ้นเคยในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเกษตรกรให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเป็นอย่างดี ๖. ปัจจัยการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรในด้านต่างๆ เช่น การเงิน การแนะนำ ฝึกอบรม การดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และการสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อการทำเกษตร ซึ่งเกษตรกรมีพฤติกรรมสนองตอบต่อความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกเป็นอย่างดี เมื่อสรุปผลการศึกษาปัจจัยทั้ง ๖ ประการ พบว่าทุกปัจจัยมีผลดีต่อศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกร ยกเว้นปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ที่เกษตรกรค่อนข้างเป็นผู้สูงอายุ ที่อาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนา แต่ก็สามารถแก้ไขได้โดยใช้การกระตุ้นที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องและใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่มที่เกษตรกรคุ้นเคย สร้างแกนนำเกษตรกรที่มีความสามารถ^{๑๑๒} การพัฒนาศักยภาพชุมชนชนบทเพื่อการพึ่งพาตนเองบนฐานทุนทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนอำเภอดอนสักพื้นที่ริมฝั่งทะเลใน

^{๑๑๒} สุวิทย์ พันธุ์สุมาและคณะ, การศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน : กรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์, (รายงานการวิจัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙)

ป่าดอนสัก สภาพพื้นที่เป็นที่ดอนสลับกับที่ราบ ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ทั้งป่าดินน้ำแร่ ทะเลมีป่าชายเลนผืนใหญ่ที่สุดในอ่าวบ้านดอน ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม สังคม วัฒนธรรมชุมชนมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดของชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อประเพณีที่เป็นทุนทางสังคมทั้งในด้านการทำมาหากินและการประกอบอาชีพ ด้านการศึกษามีโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๗ โรงเรียน ความสัมพันธ์ชุมชนยังมีระบบเครือญาติ มีภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ยังปรับใช้ได้ ตามยุคสมัย อาชีพของชุมชนทำประมงชายฝั่ง การทำเกษตรกรรม ระบบการเมืองการปกครองในอดีตมีผู้นำที่อนุเคราะห์ด้วยธรรม ปัจจุบันยึดผลประโยชน์ทุนทางสังคมมีรูปแบบเชิงสสารและโครงสร้าง เมืองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ ทุนคน ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรม และทุนองค์ความรู้ ทุนคนคนมีคุณภาพ ในด้านสุขภาพปานกลาง มีจิตใจดีโอบอ้อมอารี สติปัญญาเฉลียวฉลาด ทุนวัฒนธรรมมีพื้นฐานจากพระพุทธศาสนาที่เป็นบ่อเกิดความเชื่อและประเพณีเฉพาะถิ่นที่สร้างอัตลักษณ์ของตนที่เติมเต็มทุนชีวิตให้สมบูรณ์ สถาบันครอบครัวที่เคยเข้มแข็งอ่อนแอลง สถาบันศาสนาที่เป็นแก่นของชุมชนปัจจุบันไม่ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน สถาบันการเมืองการปกครองเดิมปกครองด้วยธรรมและ มีธรรมาภิบาล ปัจจุบันเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมดอนสักเดิมมีรูปแบบเชิงสสารที่เป็นคุณค่าเกี่ยวกับความไว้วางใจ ความสามัคคี การให้และแบ่งปัน การต่างตอบแทน การเอื้ออาทร ค่านิยม การแลกเปลี่ยนและบรรทัดฐานทางสังคม ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม ในรูปแบบเชิงโครงสร้างมีกลุ่มและเครือข่ายในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานการผลิตให้ครอบครัวอยู่รอด มีระบบเศรษฐกิจชุมชน ๖ ระบบประกอบด้วย เศรษฐกิจชุมชนหาของป่าพึ่งพาธรรมชาติ เศรษฐกิจภาคการประมง เศรษฐกิจชุมชนภาคการเกษตร เศรษฐกิจชุมชนนอกภาคเกษตร เศรษฐกิจชุมชนด้านการเลี้ยงสัตว์ เศรษฐกิจชุมชนจากการสนับสนุนของรัฐเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ปัจจุบันเศรษฐกิจทุนได้เข้าไปเปลี่ยนวิถีการผลิตที่ต้องพึ่งพาตลาด กระทบต่อวิถีชีวิตผลการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเกิดชุมชนพึ่งตนเองเข้มแข็ง ๒ ชุมชนใน ๒ ตำบล คือชุมชนพึ่งตนเองบ้านดอนหาร ตำบลดอนสักเกิดชุมชนพึ่งตนเองระดับครัวเรือนที่ปฏิบัติกิจกรรมหมูลุมไม้ใช้ทุน ๖ ครัวเรือน หมูเติบโตด้วยอาหารที่จัดการเองพร้อมขยายพันธุ์เพิ่มครัวเรือนพึ่งตนเอง มีปุ๋ยอินทรีย์จากคอกหมู ๒,๓๐๐ กิโลกรัม เกิดการลดรายจ่ายในการทำเกษตรประมาณ ๑๑,๕๐๐ บาท ครัวเรือนใช้ปุ๋ยในสวนผลไม้ สวนยางพารา พืชผักสวนครัว และพืชไร่ ชุมชนพึ่งตนเองบ้านครามบน ตำบลชลครามปฏิบัติกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เกิดชุมชนพึ่งตนเองการฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ คลองพังแทและการฟื้นฟูพันธุ์ปลาให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้การจัดการฟื้นฟูพันธุ์ปลา ๓๕ ครัวเรือน มีปลาเพิ่มขึ้น ๖,๐๐๐ ตัว ชุมชนลดรายจ่ายด้านอาหาร ๓,๕๐๐ บาทต่อสัปดาห์ต่อ ๓๕ ครัวเรือน ชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้บ้านเขาเหนียด ตำบลปากแพรก และชุมชนบ้านศรีไชยคราม ตำบลไชยครามได้พัฒนาศักยภาพด้านการลดละเลิกการใช้สารเคมีในการปลูกพืช ผลลัพธ์ในด้านการพัฒนาศักยภาพชุมชน ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ช่วยเหลือดูแล เอื้ออาทร เกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการให้ การแบ่งปัน และต่างตอบแทน มีความไว้วางใจกันจากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มและเครือข่ายพึ่งตนเองและพึ่งกันเองในกิจกรรมที่ปฏิบัติมีจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งน้ำในชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ

ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน ผลลัพธ์ในด้านเศรษฐกิจพอเพียงเกิดการลดรายจ่ายในการทำการเกษตรและรายจ่ายด้านอาหาร^{๑๑๓} การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท ผลการวิจัยพบว่า ๑). โมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิด ของการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ตามลำดับ ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวในองค์ประกอบแต่ละด้านดังกล่าวมีจำนวน ๘, ๙, ๑๐, ๙, ๑๒ และ ๗ ตัวแปร ตามลำดับ รวมทั้งหมด ๕๕ ตัวแปร ๒) ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม อยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นด้านสาธารณสุข เพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย และพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวมและความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านจิตใจ อยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรม เท่านั้นที่ชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูงกว่าค่าเฉลี่ย ๓) ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี ๖ ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว และการได้รับความรู้ การฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้น ตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ ฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ครอบครัวได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๑ สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวม ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว รองลงมาคือจำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว ตามลำดับ ฟังก์ชันการจำแนกที่ได้ สามารถพยากรณ์ชุมชนได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๒ ๔) ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี ๖ ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว ร้อยละของสมาชิกใน

^{๑๑๓} เปรมชญา ชนะวงศ์, การพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองบนฐานทุนทางสังคม, (รายงานการวิจัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๙)

ครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย และภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ประมาณร้อยละ ๑๐.๖ สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้นำชุมชนและบริบทของชุมชนที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมมี ๕ ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนผู้พึ่งพิงเฉลี่ยต่อครอบครัว จำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน จำนวนผู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ตามลำดับ โดยจำนวนกลุ่มกิจกรรม/องค์กรที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ในปัจจุบัน และสัดส่วนของหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบอาชีพ รับราชการหรือค้าขาย มีผลในทางบวก ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยรวมได้ประมาณร้อยละ ๕๒.๕ ๕) ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มพบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว ๕ ประการ ประกอบด้วย การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชน ๙ ประการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและการเรียนรู้ตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนาการแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและหาแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งนี้ครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกันไป ภายใต้เป้าหมายเดียวกันคือ การพึ่งตนเองได้ของครอบครัวและชุมชน^{๑๑๔} นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ผลการศึกษาพบว่า ๑) บริบทชุมชนและสถานการณ์วิสาหกิจชุมชน คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก แรกเริ่มเป็นกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร รวมกลุ่มกันเพื่อรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ต่อรอง จัดซื้อปัจจัยการผลิตและขอสนับสนุนเงินทุน มีการรวมตัวแบบหลวมๆ สมาชิกไม่ค่อยมีส่วนร่วม มีเพียงผู้นำและแกนนำดำเนินการเป็นหลัก บางส่วนรวมกลุ่มกันเพื่อหารายได้เสริมและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยทำกิจกรรมการผลิตและการแปรรูป มีทั้งการดำเนินการร่วมกันและแยกกันทำ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและตลาด จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเมื่อปี ๒๕๔๘ และได้รับการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางถึงดี ๒) กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองที่

^{๑๑๔} วรณี แกมเกตุ, การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท, (รายงานการวิจัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖)

เหมาะสม แบ่งเป็น (๑) ด้านการพัฒนาการบริหารจัดการองค์กร ได้แก่ การทบทวนและปรับปรุงโครงสร้างองค์กร บทบาทหน้าที่ ภาวะเป็ยบ ข้อตกลงร่วม การจัดระบบข้อมูล การทำบัญชี การพัฒนาผู้นำและสมาชิก การพัฒนาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม การสร้างคนรุ่นใหม่ การประชุมพบปะอย่างต่อเนื่อง (๒) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์/กิจกรรม ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลด้านการผลิต จัดทำแผนพัฒนาการผลิตให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการตลาด ค้นหาผู้รู้ รวบรวมภูมิปัญญา องค์ความรู้ พัฒนาระบบการผลิตและแปรรูปเพื่อให้ได้คุณภาพมาตรฐาน ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพ และรักษาสิ่งแวดล้อม พัฒนาบรรจุภัณฑ์และจัดระบบควบคุมคุณภาพมาตรฐาน (๓) ด้านการพัฒนาการตลาด ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลด้านการตลาด จัดทำแผนพัฒนาการตลาด สสำรวจตลาด ทดสอบผลิตภัณฑ์ ขยายช่องทางการตลาด ส่งเสริมการขาย สร้างความมั่นใจและประชาสัมพันธ์ (๔) ด้านการพัฒนาเครือข่าย ได้แก่ การศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลเครือข่าย จัดทำแผนบูรณาการ กำหนดบทบาท ข้อตกลงร่วม การจัดกระบวนการเรียนรู้ เช่น การจัดเวทีเรียนรู้ ศึกษาดูงาน ทาแปลงเรียนรู้ ทดสอบและพัฒนา วางแผนการผลิตและการตลาด และ ๓) ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง แบ่งเป็น (๑) ปัจจัยภายในกลุ่ม ได้แก่ การมีส่วนร่วม ความเสียสละ สามัคคี ความร่วมมือของสมาชิกและครอบครัว การดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การควบคุมคุณภาพสินค้า การพัฒนาความรู้/ภูมิปัญญา การพัฒนาผลิตภัณฑ์/กิจกรรมและการตลาด ศักยภาพของผู้นำและสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน (๒) ปัจจัยในชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน วัฒนธรรมและประเพณี โครงสร้างประชากรในชุมชน การพัฒนาคนรุ่นใหม่ ทรัพยากรที่มีในชุมชน การจ้างงานในชุมชน/รายได้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการมีตลาดชุมชนรองรับ และ (๓) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายรัฐ ระบบเสริมหนุน เครือข่าย กลไกทางการตลาด และการคมนาคม^{๑๑๕}

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองระดับถึงพฤติกรรมของชาวบ้านสามารถแก้ปัญหาต้องสร้างองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งลักษณะเด่นขององค์กรที่มีความเข้มแข็ง คือมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีต้นทุนมรดกวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่ม พึ่งพิงช่วยเหลือกัน สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาได้จริง มีความพยายามสร้างรายได้ให้กับองค์กร และเป็นที่ยูงานแล้วขยายผลสู่องค์กรชาวบ้านอื่น มรดกวัฒนธรรมชาวบ้านไทยนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีค่ามหาศาล การพึ่งพาตนเองทำให้เกิดพลังแก่องค์กรชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน และการแก้ปัญหาต้องให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม และผู้ที่จจะรวมกลุ่มกันได้นั้น และมีปัญหาร่วมกัน รวมกันแบบไม่เป็นทางการ

^{๑๑๕} ักัญญา อธิปอนันต์, กลยุทธ์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง, (รายงานการวิจัย : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๐)

ตารางที่ ๒.๒๐ งานวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง

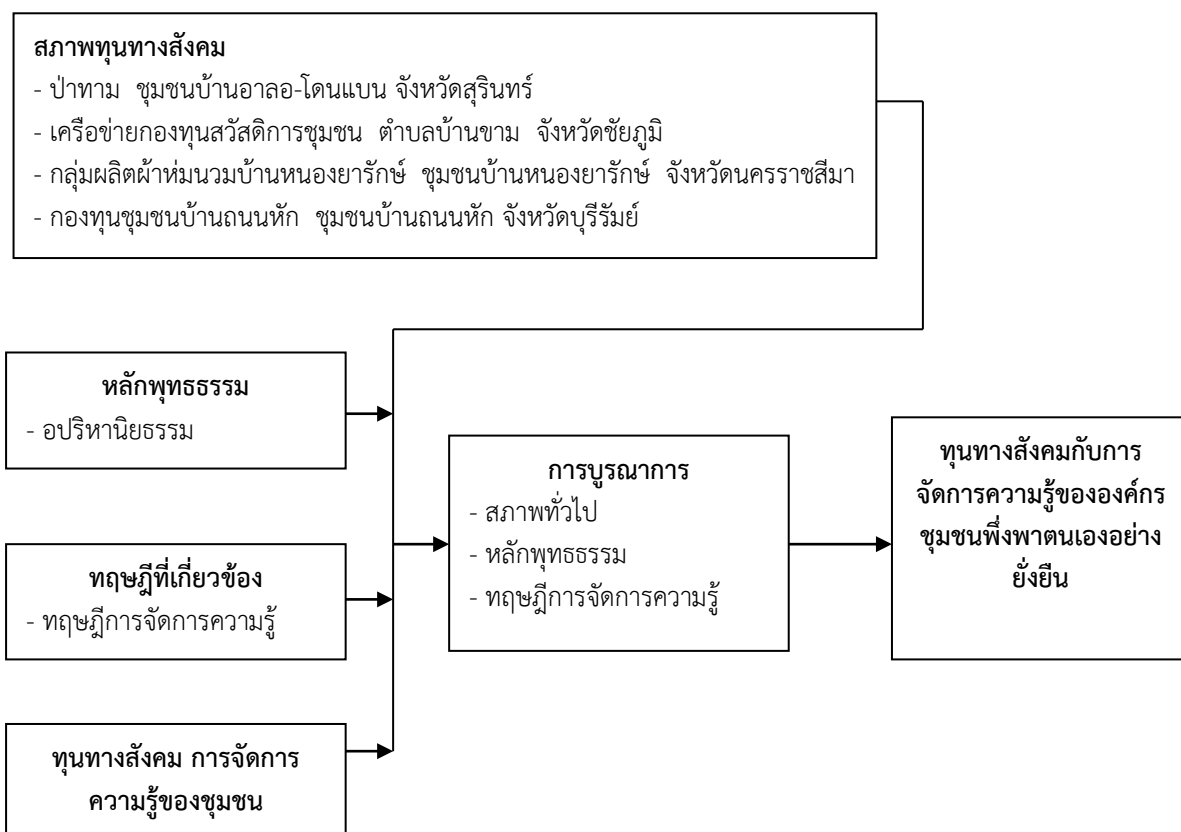
นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>สุพจน์ แสงเงิน (๒๕๔๕)</p>	<p>พึ่งพาตนเอง พบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. องค์กรชุมชน ๒. ผู้นำชุมชน ๓. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
<p>พจนีย์ ทรัพย์สมาน (๒๕๕๕)</p>	<p>สามารถพึ่งตนเองได้ทั้ง ๕ ด้าน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านเทคโนโลยีดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปลูกพืช การทำฝายชะลอน้ำ และการทำประปาภูเขา ๒. ด้านเศรษฐกิจครอบครัวมีรายได้เฉลี่ย ๖๕๐,๐๐๐ บาทต่อปี มีที่ดิน ๑๘-๒๓ ไร่ต่อครอบครัว อาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ และทำนา ๓. ด้านทรัพยากร มีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างดีมีการปลูกป่าซ่อมแซมและเสริมด้วยการปลูกป่าชายคลอง การปลูกป่าข้างบ้านเพื่อเป็นไม้ใช้สอยและพืชสวนครัว ๔. ด้านจิตใจ ชาวชุมชนเขาพระเป็นชุมชน ๒ ศาสนาคือ พุทธและอิสลามที่ยึดมั่นในศาสนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน ๕. ด้านสังคมวัฒนธรรม เป็นสังคมชนบท มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลกัน มีกลุ่มสัจจะวันละบาทที่ดูแลด้านสวัสดิการของสมาชิกชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย
<p>สุวิทย์ พันธุ์สุมาและคณะ (๒๕๔๙)</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ๒. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ๓. ปัจจัยทรัพยากรธรรมชาติ ๔. ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ๕. ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง ๖. ปัจจัยการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้มีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรในด้านต่าง ๆ

ตารางที่ ๒.๒๐ งานวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
<p>เปรมชญา ชนวงค์ (๒๕๔๙)</p>	<p>ระบบการเมืองการปกครองในอดีตมีผู้นำที่อนุเคราะห์ด้วยธรรมปัจจุบันยึดผลประโยชน์ทุนทางสังคมมีรูปแบบเชิงสสารและโครงสร้าง เมืองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ทุนคน ๒. ทุนสถาบัน ๓. ทุนวัฒนธรรม ๔. ทุนองค์ความรู้
<p>วรรณิ แกมเกตุ (๒๕๔๖)</p>	<p>การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว ๕ ประการประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง ๒. การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว ๓. การลดรายจ่ายของครอบครัว ๔. การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออม ๕. กิจกรรมด้านอาชีพเสริม
<p>กัญญา อธิปอนันต์ (๒๕๕๐)</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑. บริบทชุมชนและสถานการณ์วิสาหกิจชุมชน คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก โดยทำกิจกรรมการผลิตและการแปรรูป มีทั้งการดำเนินการร่วมกันและแยกกันทำ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและตลาด จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเมื่อปี ๒๕๔๘ และได้รับการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางถึงดี ๒. กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองที่เหมาะสม แบ่งเป็น <ol style="list-style-type: none"> (๑) ด้านการพัฒนาการบริหารจัดการองค์กร (๒) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์/กิจกรรม (๓) ด้านการพัฒนาการตลาด (๔) ด้านการพัฒนาเครือข่าย

๖. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองในข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยได้นำแนวคิดด้านทุนทางสังคม ดังแผนภาพที่ ๒.๒

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีกระบวนการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพการศึกษาศาสนาทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และเพื่อนำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวข้างต้นวิธีวิจัยที่มีความเหมาะสมจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีผู้อธิบายการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการมุ่งค้นหาคำตอบต่อคำถามต่าง ๆ โดยเป็นการศึกษาปรากฏการณ์สังคมและพื้นที่ที่หลากหลายพร้อมทั้งวิถีชีวิตของบุคคลในพื้นที่เหล่านั้น^๑ ซึ่งคล้ายคลึงกับการศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับการให้ความหมายหรือการให้นิยามสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดค่านิยมและอุดมการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้น ๆ การวิจัยชนิดนี้มักเป็น

---

^๑Berg, Bruce L., *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, 6thed,(Boston:Pearson Education, Inc, 2006), p.49.

การศึกษาติดตามระยะยาวและใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตัดความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเป็นหลัก^๒

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้จัดเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies) ซึ่งมีผู้นิยามการศึกษาในลักษณะนี้ว่าเป็นการศึกษาพื้นที่หนึ่ง ๆ หรือในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือเอกสารเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืออาจจะเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ^๓ซึ่งจัดว่ามีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการศึกษาครั้งนี้ เพราะผู้วิจัยได้ให้ความสนใจขององค์กรชุมชน ๔ แห่งที่มีความหลากหลายกันตามด้านกิจกรรมขององค์กรชุมชน โดยเป็นตัวแทนของชุมชนแต่ละแห่งที่ครอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งจะทำให้ได้รับข้อมูลที่มีความน่าสนใจ นอกจากนี้การศึกษาเฉพาะกรณียังจัดเป็นประเภทกรณีศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive Case Studies) ที่ต้องการให้ผู้ศึกษาได้นำเสนอการพรรณนาซึ่งอิงกรอบแนวคิดทั้งหมดเพื่อใช้สำหรับให้ผู้วิจัยได้ติดตามผลตลอดทั้งหมดของการศึกษา

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยแบบสำรวจ (survey research) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาเดียว (cross-sectional design) และใช้ข้อมูลของตัวอย่างแต่ละคน (individual) เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ สมาชิกกลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. สมาชิกเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ๓. สมาชิกกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. สมาชิกกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๒,๗๔๐ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๖)

๓.๒.๒กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ๑. สมาชิกกลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. สมาชิกเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ๓. สมาชิกกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. สมาชิกกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓๕๓ คนได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งสัดส่วน ของ Taro Yamane^๔เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมดังปรากฏในตารางที่ ๓.๑

^๒สุภางค์ จันทวานิช, การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๖.

^๓Bogdan, R. C., and Biklen, S. K., *Qualitative Research for Education*, 4thed, (Boston :Allyn and Bacon, 2003), p.56.

^๔ยุทธ ไถยวรรณ, *วิจัยการตลาด*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

ตารางที่ ๓.๑ แสดงกลุ่มประชากร

สมาชิกกลุ่ม	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์	๑,๒๐๐	๑๕๕
สมาชิกเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ	๖๒๕	๘๑
กลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา	๒๒	๓
กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนน หัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์	๘๙๓	๑๕๕
รวม	๒,๗๔๐	๓๕๓

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ สำหรับการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญขององค์กรชุมชนแต่ละแห่ง มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๗ คน ได้แก่ ๑. นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๔ คน ๑. ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน ๒. เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน ๓. กลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน และกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน การเก็บข้อมูลลักษณะนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสืบค้นข้อมูลระดับลึกในเรื่องที่ต้องการได้อย่างลึกซึ้ง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ จะใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองและปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาประกอบด้วยคำถามแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ การวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชน พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพรายได้

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทุนทางสังคมลักษณะคำถามในตอนที่ ๒ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ๕ ระดับ ของลิคเอร์ท(Likert) โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

กำหนดเกณฑ์การให้คะแนน

๕ คะแนน หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับมากที่สุด

๔ คะแนน หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับมาก

๓ คะแนน หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับปานกลาง

๒ คะแนน หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับน้อย

๑ คะแนน หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับน้อยที่สุด

การแปลคะแนน โดยการนำแบบสอบถามมาหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนของกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนสำหรับเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย^๔

โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย มีดังนี้

๔.๕๑ - ๕.๐๐ หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับมากที่สุด

๓.๕๑ - ๔.๕๐ หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับมาก

๒.๕๑ - ๓.๕๐ หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับปานกลาง

๑.๕๑ - ๒.๕๐ หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับน้อย

๑.๐๐ - ๑.๕๐ หมายถึง สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนการหาคุณภาพเครื่องมือลักษณะคำถามในตอนที่ ๓ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ๕ ระดับ ของลิคเอร์ท(Likert) โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนคำตอบระดับสมรรถนะ

๕ คะแนน หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับมากที่สุด

๔ คะแนน หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับมาก

๓ คะแนน หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับปานกลาง

๒ คะแนน หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับจริงน้อย

๑ คะแนน หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับน้อยที่สุด

การแปลคะแนน โดยการนำแบบสอบถามมาหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนสำหรับเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย^๕

^๔ไพศาล หวังพานิช, การวัดและประเมินผลการเรียน,(กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๒.

^๕ไพศาล หวังพานิช, การวัดและประเมินผลการเรียน, หน้า ๑๑๒.

โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย มีดังนี้

๔.๕๑-๕.๐๐ หมายถึง ภาระงานการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับมากที่สุด

๓.๕๑-๔.๕๐ หมายถึง ภาระงานการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับมาก

๒.๕๑-๓.๕๐ หมายถึง ภาระงานการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับปานกลาง

๑.๕๑-๒.๕๐ หมายถึง ภาระงานการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับน้อย

๑.๐๐-๑.๕๐ หมายถึง ภาระงานการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับน้อยที่สุด

๓.๓.๒ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้

สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ซึ่งกำหนดนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ (Coefficient of correlation)

เกณฑ์ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนโดยการทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์หากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ ๐ แสดงว่าตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่ถ้าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าไม่เท่ากับ ๐ แสดงว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันแล้วนำค่าที่ได้ไปวัดระดับความสัมพันธ์ ดังนี้^๗

ค่าสหสัมพันธ์ ๐.๐๑-๐.๒๐ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำมาก

ค่าสหสัมพันธ์ ๐.๒๑-๐.๔๐ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ

ค่าสหสัมพันธ์ ๐.๔๑-๐.๖๐ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง

ค่าสหสัมพันธ์ ๐.๖๑-๐.๗๕ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างสูง

ค่าสหสัมพันธ์ ๐.๗๖-๐.๙๐ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

ค่าสหสัมพันธ์ ๐.๙๑-๑.๐๐ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก

๓.๓.๓ แบบสอบถามโดยผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นแล้วมีการหาคุณภาพ ดังนี้

๓.๓.๓.๑ Face Validity : การหาค่าความตรงเชิงพินิจโดยอาจารย์ที่ปรึกษา

๒ ท่าน

๑. พระมหาบุญเลิศ อินทปัลโล, รศ.ดร. ประธานกรรมการ

๒. รศ.ดร.อภิรักษ์ จันทะนี กรรมการ

๓.๓.๓.๒ ค่า IOC (Index of congruence) เป็นการหาค่าความสอดคล้อง

โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน ได้แก่

ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล หัวหน้าสาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ หัวหน้าฝ่ายวิชาการและวางแผน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๗ อภิรักษ์ จันทะนี และสุธานันท์ โพธิ์ชาธาร, นักบริหารกับมิติด้านการวิจัย, (นครราชสีมา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ถ้ายอง ปลั่งกลาง ข้าราชการบำนาญ
พระเมธีสุตาภรณ์, ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๓.๓.๓ นำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์แล้วผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง
ตามเนื้อหา(Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of
Item Objective Congruence, IOC) ทั้งนี้สามารถพิจารณาข้อคำถามที่มีค่า ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไป
โดยใช้เกณฑ์^๘ ดังนี้

- +๑ หมายความว่า มั่นใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้อง
- ๐ หมายความว่า ไม่มั่นใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้อง
- ๑ หมายความว่า ข้อคำถามไม่มีความสอดคล้อง

๓.๓.๔ **แบบสัมภาษณ์** เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview)
ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบเนื้อหาการวิจัย โดยนำประเด็นข้อคำถามจากแบบสอบถามมาสัมภาษณ์ผู้
ที่มีส่วนได้เสียตามโครงสร้างของแบบสอบถามแบบปลายเปิดจำนวน ๑๖ ท่าน ดังนี้

นายเอื้อก มีแก้ว ประธานกรรมการตำบลนาดีอำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์

นายจรูญ งามแยะ นายก อบต.นาดี รองประธานตำบลนาดี
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

นายนพรัตน์ ศรีรัมย์ ผอ.ร.ร.โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

นายประจวบ แต่งทรัพย์ ประธาน ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส
จังหวัดชัยภูมิ

นายสวัสดิ์ แก้วบัณฑิตย์ รองประธาน ตำบลบ้านขามอำเภอจตุรัส
จังหวัดชัยภูมิ

นางสุมาลี แสงทอง เลขาธิการตำบลบ้านขามอำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

นางอุทัย เต็ดพุดชา ประธานกลุ่มผ้าไหมนวมหนองยารักษ์ตำบลพุดชา
อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

นางกะวีย์ โอตกระโทก ประธานกลุ่มผ้าไหมนวมตำบลพุดชา
อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

นายประพันธ์ เต็ดพุดชา ผู้ใหญ่บ้านหนองยารักษ์เหนือ ตำบลพุดชา
อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

นางสำรวย โส่นารายณ์ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกง

^๘ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน, การประยุกต์ใช้ SPSS วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กาฬสินธุ์ :
ประสานการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
 นายประพงษ์ พันธ์ ร่องประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก
 ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
 นางศุภาวรรณ สุขอนุศาสตร์ เลขานุการประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก
 ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
 นายภูษิต ลัทธินธรรม พัฒนาการจังหวัดชัยภูมิ
 นางบุญยิ่ง เทศน้อย นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการพิเศษ
 รักษาราชการแทน พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์
 นายทินกร บุญเงิน พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา
 ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรป่าไม้ที่ ๘ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๘
 (นครราชสีมา)

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนการเก็บข้อมูลได้ดังนี้

๓.๔.๑ เชิงธุรการ ผู้วิจัยจะได้ขอหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลการวิจัยจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ไปยัง ๑. กลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านออลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ๓. กลุ่มผลิตผ้าท่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

๓.๔.๒ เชิงวิชาการ เก็บข้อมูลดังนี้

๓.๔.๒.๑ แบบสอบถาม แจกแบบสอบถามโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งสัดส่วนกับ ๑. สมาชิกกลุ่มป่าทาม ชุมชนบ้านออลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ๒. สมาชิกเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ๓. สมาชิกกลุ่มผลิตผ้าท่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ๔. สมาชิกกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓๕๕ คนโดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๓.๔.๒.๒ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ความเหมาะสม ได้แก่ สำหรับการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญขององค์กรชุมชนแต่ละแห่ง มีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ คน ได้แก่ ๑. นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๔ คน ๑. ป่าทาม ชุมชนบ้านออลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน ๒. เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน ๓. กลุ่มผลิตผ้าท่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน และกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓ คน การเก็บข้อมูลลักษณะนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสืบค้นข้อมูลระดับลึกในเรื่องที่ต้องการได้อย่างลึกซึ้งโดยการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ และส่งคำถามการ

สัมภาษณ์ล่วงหน้า ใช้เวลาสัมภาษณ์คนละไม่เกิน ๑ ชั่วโมง บันทึกผลการสัมภาษณ์ และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าสถิติเชิงบรรยายด้วย จำนวนร้อยละเฉลี่ย $\bar{X}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. นอกจากนี้ยังดำเนินการหาความสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป และสถิติเชิงอ้างอิง เพื่อทำการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างด้วยสถิติค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Coefficient of correlation)

๓.๕.๒ ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการวิเคราะห์สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและสังเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนโดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพและหลักพุทธธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาที่นำมาบูรณาการกับรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และ นำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจะทำการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น ๔ ส่วนตามพื้นที่ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทขององค์กรชุมชน โดยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม กลุ่มผลิตผ่านวมบ้านหนองยารักษ์ กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่สะท้อนทุนทางสังคมและการจัดการความรู้ดังนี้

๔.๑.๑ สภาพทุนทางสังคมเป้าหมาย ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

การศึกษาเป้าหมาย ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ผู้วิจัยได้ดำเนินการในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาเป้าหมายบ้านอาลอ-โดนแบน ความเป็นมาบ้านอาลอ-โดนแบน พัฒนาการเป้าหมายชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน เป้าหมายอนุรักษ์เป้าหมายชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ผลงานการดูแลรักษาของเป้าหมายราษฎรตำบลนาดี จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ทุนทางสังคมเป้าหมายชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ประวัติความเป็นมาเป้าหมาย ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

เป้าหมายบ้านอาลอ-โดนแบน มีพื้นที่ป่าประมาณ ๗๐๐ ไร่ ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่ที่ ๑๐ บ้านอาลอ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์ อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าตำบลท่าสว่าง-ตำบลเพ็ญราชน

อาณาเขต	ทิศเหนือ	จดห้วยระวี
	ทิศใต้	จดที่ทำการเกษตรของราษฎร
	ทิศตะวันออก	จดที่ทำการเกษตรของราษฎร
	ทิศตะวันตก	จดลำน้ำชี

เดิมพื้นที่ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก มีไม้มีค่ามากมาย เช่น ยาง ตะเคียนทอง แดง ประดู่ ต่อมาได้มีการลักลอบตัดไม้เป็นจำนวนมาก มีคนลักลอบตัดต้นไม้ทำ

บ้านเรือนไปขายยังตำบลอื่น ๆ มีการลักลอบตัดไม้เพื่อส่งขายเป็นไม้หมอนรถไฟ และลักลอบตัดไม้เป็นไม้พืนสำหรับรถไฟ เมื่อป่าไม้เริ่มหมดก็มีราษฎรเข้าไปยึดถือครอบครองนำที่ดินมาทำไร่อ้อยและไร่ป่อ จนพื้นที่ป่าโล่งเตียน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๗ อดีตกำนันตำบลนาดี นายจรูญ งามแยะ พร้อมด้วยอดีตผู้ใหญ่บ้านลาออ นายดี ศรีสุข ได้ตระหนักถึงความสำคัญจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าจึงได้ร่วมกันประชุมและรณรงค์ชาวบ้านให้มาร่วมกันอนุรักษ์ป่า โดยเดินพบปะพูดคุยกับชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในระยะแรกเริ่มมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยแต่ก็พยายามระดมความคิดและมีการห้ามปรามไม่ให้ผู้ใดเข้าไปยึดถือครอบครองป่าต่อไป โดยยกเลิกการทำไร่อ้อย ป่อ และปล่อยให้ต้นไม้มิซึ่งมีอยู่เดิมมีการฟื้นฟูตนเองขึ้นมาตามธรรมชาติ

ปี พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๓๐ มีการร่วมกันจัดทำแนวป้องกันไฟป่าและมีการออกกฎระเบียบป้องกันการลักลอบตัดไม้ โดยมีการตั้งคณะกรรมการชาวบ้านขึ้นมาดูแลรักษาหากใครไม่เชื่อฟังโดยมีการออกกฎใครตัดไม้ ๑ ต้น ปรับเป็นเงิน ๕๐๐ บาท และมีการแบ่งเงินค่าปรับให้กับราษฎรผู้นำจับผู้ใดพบเห็นการตัดไม้และมาแจ้งกับคณะกรรมการก็จะได้รับรางวัล

ปี พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๔๙ พื้นที่ป่ามีการฟื้นฟูตนเองตามธรรมชาติและบางส่วนราชการก็ช่วยกันดูแลรักษาพร้อมกันทำทางเดินในป่าเป็นแนวป้องกันไฟป่า จนสภาพป่าดงงามเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” จากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถภายหลังได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ทางคณะกรรมการดูแลรักษาป่าได้ดำเนินการดูแลรักษาให้พื้นที่ป่ามีการฟื้นฟูตนเองตามธรรมชาติ และบางส่วนราชการก็ช่วยกันดูแลรักษาพร้อมกันทำทางเดินในป่าเป็นแนวป้องกันไฟป่า จนสภาพป่าดงงามทางคณะกรรมการได้ดำเนินการประสานการดำเนินการไปยังชุมชนใกล้เคียงที่มีป่าชุมชนในพื้นที่เพื่อรวมเป็นการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้รวมเป็นชุมชนผืนเดียวกันโดยได้รับความร่วมมือจนสามารถรวมและขยายเขตการอนุรักษ์ขยายพื้นที่ป่าชุมชนรวมเป็นพื้นที่ทั้งหมด ๓,๔๕๐ ไร่ โดยส่วนที่ได้รับขยายเพิ่มเติมตามพื้นที่ดังต่อไปนี้

๑. บ้านลาออ ม.๑๐ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์ บ้านโดนแบน ม. ๑๐ ต.นาดี
๒. บ้านประทัดบุ ม.๕ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม ๕๕๐ ไร่
๓. บ้านโดนออง ม.๑๑ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม ๖๐๐ ไร่
๔. บ้านหัวตะพาน ม.๕ ต.เพ็ชราม อ.เมือง จ.สุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม ๘๐๐ ไร่
๕. บ้านแสงพัน ม.๒ ต.ลำดวน อ.เมือง จ.สุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม ๘๐๐ ไร่

๒) ความเป็นมาบ้านอาลอ-โดนแบน

บ้านอาลอ-โดนแบน เดิมนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวเขมร และเป็นเส้นทางเกวียนที่คนลาวใช้ขนเกลือจากมหาสารคามไปแลกเปลี่ยนในเขตเขมร ทั้งได้อาศัยบริเวณริมหนองน้ำข้างหมู่บ้านเป็นที่พักแรมของกองเกวียน นานเข้าก็ได้ปักหลักตั้งรกรากอยู่ถาวร ต่อมาคนส่วย (ชนชาติที่พูดภาษามอญ-เขมร) หรือพวกคนเลี้ยงช้างได้เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดีอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จึงกลายเป็นชุมชนที่รวมคนหลากหลายเชื้อชาติมาจนถึงบัดนี้กำนันเอือก

มีแก้ว^๑ เล่าถึงเรื่องราวการรวมตัวของชนหลายชาติว่า “แรกๆ ที่มาอยู่ร่วมกัน เขมร ลาว และส่วยเข้ากันไม่ค่อยได้ ต่างคนต่างทำมาหากิน และใช้ภาษาของตนเอง กระทั่งภายหลังได้มีการผูกเสี่ยว และให้ลูกหลานแต่งงานกัน ทุกคนจึงอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว จนถึงวันนี้คนในชุมชนล้วนแต่เป็นเครือญาติกัน แม้จะมีหลายภาษาแต่ก็สามารถสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ” ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนมีประชากร ๑๘๕ ครัวเรือนหรือเกือบ ๑,๒๐๐ คน ประกอบด้วย ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านอาลอบ้านโดนแบน บ้านโดนยอง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและบ้านประทัดบุ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ลาว และส่วยชาวบ้านในชุมชนดำรงชีวิตด้วยการทำไร่อ้อย ไร่ปอ และทำนาบ้างเก็บของป่า และบ้างก็ล่าสัตว์ ด้วยความคุ้นเคยกับสภาพความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า จึงไม่ได้ลุ่มคิดว่าการรุกคืบถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำไร่จะส่งผลร้ายต่อสภาพป่าและโยงโยมมาสู่ตัวพวกเขา กอปรกับขณะนั้นได้มีการลักลอบตัดไม้จากนายทุน ส่งผลให้พื้นที่ป่าที่เคยเต็มเปี่ยมค่อยๆ ร่อยหรอลง ปลาที่เคยวางไข่ในป่าทามเมื่อยามน้ำหลากก็ลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย เมื่อสัญญาณอันตรายอันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เลวร้ายกำลังคืบคลานเข้ามา...ความพยายามพลิกฟื้นผืนป่าจึงเกิดขึ้น

๓) พัฒนาการป่าทามชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

นายจรรูญ งามแยะ อดีตกำนันตำบลนาดี ร่วมกับผู้ใหญ่ตี ศรีสุข เปิดปฏิบัติการอนุรักษ์ป่าในปี ๒๕๒๗ เริ่มต้นด้วยการเจรจาขอเวนคืนที่ดินจากชาวบ้านที่ทำไร่ปอเพื่อนำมาฟื้นฟูเป็นป่าชุมชน เป็นเวลานานถึง ๓ ปี กว่าที่ชาวบ้านจะยอมออกจากพื้นที่ป่าจนหมด จากนั้นจึงรณรงค์โดยออกพบปะชาวบ้านทุกหลังคาเรือน ขอความร่วมมือให้ช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า พร้อมกันนั้นยังได้จัดตั้งคณะกรรมการจากหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

โครงสร้างคณะกรรมการป่าทามชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

๑. ฝ่ายอำนวยการ ประกอบด้วยผู้มีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑.๑ นายเอือก มีแก้ว กำนัน ต.นาดี	ประธานกรรมการ
๑.๒ นายจรรูญ งามแยะ นายก อบต.นาดี	รองประธาน
๑.๓ นายธงชัย มุ่งเจริญพร นายก อบจ.สุรินทร์	กรรมการ
๑.๔ นายวินิต กลั่นเกลี้ยง ปลัด อบต.นาดี	กรรมการ
๑.๕ นายเกษม ลาดสะอาด ผอ.รร.นาดีวิทยา	กรรมการ
๑.๖ นายสมพจน์ นพแก้ว ผอ.รร.บ้านประทัดบุอาลอ	กรรมการ
๑.๗ นายทวีศักดิ์ บุญสด ผอ.รร.บ้านโคกวัด	กรรมการ
๑.๘ นายสัมฤทธิ์ มั่นหมาย อ.รร.บ้านประทัดบุอาลอ	กรรมการ
๑.๙ นายสมชาย สายแก้ว อ.รร.บ้านประทัดบุอาลอ	กรรมการ
๑.๑๐ นายชัยสิทธิ์ ชิดชอบ อ.รร.พยารามวิทยา	กรรมการ
๑.๑๑ นายนพรัตน์ คริ่งมี ผอ.รร.โดนแบน	กรรมการ
๑.๑๒ นายอดิเรก คริ่งที ผอ.รร.สำโรงนาดี	กรรมการ
๑.๑๓ ส.ส.ชูชัย มุ่งเจริญผล ส.ส.จ.สุรินทร์	กรรมการ

^๑ สัมภาษณ์ ประธานกรรมการตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์

- ๑.๑๔ ส.ส.ทวีสุข เหลืองสกุลไทย ส.ส.จ.สุรินทร์ กรรมการ
- ๑.๑๕ คณะผู้อำนวยการโรงเรียนในเขต ต.นาดี ทุกโรงเรียน
๒. คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์ ประกอบด้วยผู้มีรายชื่อต่อไปนี้
- ๒.๑ นายเอือก มีแก้ว ประธานกรรมการ
- ๒.๒ นายดี ศรีสุข กรรมการ
- ๒.๓ นายสำเร็จ ไร่คำ กรรมการ
- ๒.๔ นายประสิทธิ์ ไร่คำ กรรมการ
- ๒.๕ นายบัว นิคามุ กรรมการ
- ๒.๖ นายเทียน สมบูรณ์ กรรมการ
- ๒.๗ นายอ่อนศรี เจริญผล กรรมการ
- ๒.๘ นายสุข สติธิการปรกรณ์ กรรมการ
- ๒.๙ นายสุพจน์ มีแก้ว กรรมการ
๓. คณะกรรมการป้องกันรักษาป่า ประกอบด้วยผู้มีรายชื่อต่อไปนี้
- ๓.๑ นายเฉลิม ผสมศรี ประธานกรรมการ
- ๓.๒ นายสำเร็จ มีแก้ว กรรมการ
- ๓.๓ นายชวน สาระพล กรรมการ
- ๓.๔ นายสมบัติ บุตรดี กรรมการ
- ๓.๕ นายเปาว์ สุรินทร์งาม กรรมการ
- ๓.๖ นายคมสันต์ไร่คำ กรรมการ
- ๓.๗ นายเทอด ศรีเอี่ยม กรรมการ
- ๓.๘ นายเกียรติ จันทร์ปรุง กรรมการ
- ๓.๙ นายเนิน สุรินทร์งาม กรรมการ
- ๓.๑๐ นายเฉลิม บุญต่อ กรรมการ
- ๓.๑๑ ผู้ใหญ่บ้าน-ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ สารวัตรกำนันทุกหมู่บ้าน กรรมการ
- ๓.๑๒ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี ทุกคน กรรมการ
- ๓.๑๓ หัวหน้าสถานีตำรวจภูธร ต.เพ็ญราม กรรมการ
๔. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วยผู้มีรายชื่อต่อไปนี้
- ๔.๑ นายจรูญ งามแยะ นายก อบต.นาดี ประธานกรรมการ
- ๔.๒ นายเอือก มีแก้ว กำนัน ต.นาดี กรรมการ
- ๔.๓ นายวินิต กลั่นเกลี้ยง ปลัด อบต.นาดี กรรมการ
- ๔.๔ นายสมศักดิ์ เพชรมาก หัวหน้า สอ.บ้านอาลอ กรรมการ
- ๔.๕ นายนพรัตน์ ศรีงมี กรรมการ
- ๔.๖ นายสมพจน์ นพเก้า ผอ.รร.บ้านโคกวัด กรรมการ
- ๔.๗ นายทวีศักดิ์ บุญสด ผอ.รร.บ้านประทัดบุ กรรมการ
- ๔.๘ นายบรรพต สายแก้ว กรรมการ
- ๔.๙ นายชัยสิทธิ์ ชิดชอบ ผอ.รร.พยารามวิทยา กรรมการ

๔.๑๐ นายบุญชวน อุทาร์มย์	ผช.ผอ.รร.นาดีวิทยา	กรรมการ
๕. กรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วยผู้มีรายชื่อดังนี้		
๕.๑ พระครูนันท์พัฒนภรณ์	เจ้าคณะ ต.นาดี	ประธานกรรมการ
๕.๒ พระครูสุขเขตวรธรรม	รองเจ้าคณะ ต.นาดี	กรรมการ
๕.๓ พระอธิการประสิทธิ์ฐานวโร	เจ้าอาวาสวัดดอนวิเวก	กรรมการ
๕.๔ พระคุณบุญญาคุณาทร	เจ้าอาวาสวัดหัวตะพาน	กรรมการ
๕.๕ หลวงพ่อมหาสมร	เจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ	กรรมการ

การร่วมกันออกกฎป้องกันการลักลอบตัดไม้และห้ามจับสัตว์ป่า รวมถึงจัดทำแนวป้องกันไฟป่า นอกจากนี้ชาวบ้านยังร่วมด้วยช่วยกันขุดคลองรอบป่าเป็นการประกาศแนวเขตป่าเพื่อป้องกันการบุกรุก กำนันเอือกซึ่งได้เข้าร่วมทำป่าชุมชนมาตั้งแต่แรกเริ่มก่อนเข้ามารับตำแหน่งกำนันในปี ๒๕๓๖ ได้สานต่องานป่าชุมชนโดยขยายพื้นที่ป่าออกไปอย่างต่อเนื่อง กล่าวว่า “การทำป่าชุมชนไม่ได้มีอะไรซับซ้อนยากเย็น แค่ดูแลอย่าให้คนตัดต้นไม้ และอย่าให้ไฟไหม้ เพียงเท่านั้นป่าก็จะขึ้นได้เอง... ธรรมชาติจะปลูกป่าเอง” กว่า ๓๐ ปีแห่งการฟื้นฟู ดูแล อนุรักษ์ ผืนป่าที่เคยเตียนโล่งกลับคืนสู่ความเขียวชอุ่มสดใสร่มเงาใบบง ดินที่แตกกระแหงพลิกฟื้นสู่ความชุ่มชื้นเป็นอาหารให้ต้นไม้ได้เติบโตเป็นไม้ใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนอีกครั้ง และจากผืนป่าไม่ถึงพันไร่ แต่ด้วยความร่วมมือร่วมใจในการปกป้องดูแลของทุกชีวิตในชุมชนแห่งนี้ ทำให้ผืนป่าทามริมลำน้ำชีที่บัดนี้มีกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ กลายเป็นป่าทามที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุด และได้รับการคุ้มครองให้เป็นป่าวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ “ป่าชุมชนที่นี่เป็นป่าผสมระหว่างป่าโคกกับป่าทามป่าโคกเป็นป่าที่ชาวบ้านพึ่งพาปัจจัย ๔ ส่วนป่าทามเป็นป่าที่มีน้ำท่วมขังในบางฤดู ในฤดูน้ำหลาก ป่าทามจะเป็นที่วางไข่ของปลา เมื่อถึงหน้าแล้งน้ำลด บริเวณนี้จึงถือเป็นแหล่งอาหารและชุมรายได้ของชุมชน” กำนันเอือกกล่าว “พวกเราได้ประโยชน์จากป่าอย่างมากมาย ทั้งเก็บหน่อไม้ ขุดมัน เก็บผัก หามตแดง พอถึงหน้าฝนในเดือนหกเดือนเจ็ด จะมีน้ำหลากมาท่วมป่าทาม ปลาจะขึ้นมาจากลำน้ำชีวางไข่ตามกอไม้ใบหญ้า เสียงปลากะเทบกันเป็นจังหวะดัง โฮ โฮ โฮ! สนั่นไปทั้งลำน้ำ” เสียงกระทบกันของปลาจากคำบอกเล่าของชาวบ้านประหนึ่งเสียงร้องบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าและผืนน้ำทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าระบบนิเวศได้กลับคืนสู่สมดุล และเป็นประจักษ์พยานได้อย่างดีว่า “ธรรมชาติที่สมบูรณ์ยังให้คุณประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้อย่างมหาศาล” แม้วันนี้ชาวชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนจะสามารถพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมามีลมหายใจและยืนหยัดเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตให้กับพวกเขาได้อีกครั้ง แต่บทเรียนจากอดีตได้สอนให้พวกเขาตระหนักถึงความสำคัญของป่า พร้อมทั้งถ่ายทอดจิตสำนึกรักษ์ธรรมชาติสู่เยาวชนคนรุ่นหลังเพื่อให้สานต่อเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ป่าสืบต่อไป ทุกวันศุกร์ เด็กๆ ในชุมชนทั้งระดับประถมและมัธยมหลายร้อยคนจะมารวมตัวกันที่ “ห้องเรียนธรรมชาติ” หรือป่าชุมชน เพื่อศึกษาเรื่องธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาไทยเกี่ยวกับพืชสมุนไพร โดยมี “ปราชญ์ชาวบ้าน” ซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้สอน อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันสิ่งแวดล้อมโลก^๒

^๒ สัมภาษณ์ นายนพรัตน์ คริ่งมี ผอ.รร.โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

๔) เป้าหมายอนุรักษ์ป่าทามชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

สภาพป่าอาลอ-โดนแบน ในปัจจุบันเป็นลักษณะป่าเบญจพรรณและบางส่วนเป็นป่าเต็งรังมีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่น ความสูงของต้นไม้ประมาณ ๑๕-๒๐ เมตร ชนิดไม้ที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้แดง มะค่าแต้ ประดู่ พันธชาติ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เียง ไม้พลวง ไม้กระโดน ไม้ตัวไม้เม็ก ไม้ลำดวน พื้นที่ป่ามีนกหลากหลายชนิดใช้เป็นที่อยู่อาศัยที่วางไข่ เช่น นกแก้วแร้ว นกเอี้ยง นกเขา นกกระยางขาว มีสัตว์บกพวกกระทาย กระรอก กระแต ตัวกินมดและงูดิน

หมู่บ้านที่ร่วมดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า

๑. บ้านออลอ ม.๑๐ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์
๒. บ้านประทัดบุ ม.๕ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์
๓. บ้านโดนออง ม.๑๑ ต.นาดี อ.เมือง จ.สุรินทร์
๔. บ้านหัวตะพาน ม.๕ ต.เพ็ชราม อ.เมือง จ.สุรินทร์
๕. บ้านแสงพัน ม.๒ ต.ลำดวน อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์

และมีราษฎรตำบลใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันคือ ราษฎรจากตำบลท่าสว่าง และตำบลเพ็ชราม นอกจากนี้ยังมีราษฎรจากจังหวัดบุรีรัมย์ ในอนาคตคณะกรรมการดูแลรักษาป่าจะได้ประสานงานขอความร่วมมือในการอนุรักษ์และขยายพื้นที่ป่าให้มากยิ่งขึ้น

๕) ผลงานการดูแลรักษาของป่าของราษฎรตำบลนาดี จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ดังนี้

๑. ป่าชุมชนอาลอ-โดนแบน เป็นสถานที่ศึกษาดูงานและเป็นสถานที่เรียนรู้ของกลุ่มเด็กรักป่า ซึ่งมีทางโรงเรียนประถมคือ โรงเรียนบ้านประทัดบุอาลอ โรงเรียนมัธยมคือ โรงเรียนนาดีวิทยาและโรงเรียนขยายโอกาสคือ โรงเรียนบ้านโคกวัด มาเรียนรู้ต้นไม้ในป่าและยาสมุนไพรต่างๆ ซึ่งมีผู้เฒ่าชื่อ พ่อเปียน มีแก้ว เป็นหมอยาสมุนไพรในหมู่บ้านอาลอ เป็นผู้สอนให้เยาวชนที่มาเรียนรู้เรื่องต้นไม้และยาสมุนไพรต่างๆ ทุกวันศุกร์ ซึ่งป่าชุมชนอาลอ-โดนแบน เป็นสถานที่ศึกษาดูงานของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรป่าชุมชนซึ่งจัดขึ้นโดยสำนักงานป่าไม้ในจังหวัดสุรินทร์ เป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นต้นมา โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นวิทยากรบรรยายและนำศึกษาดูงาน

๒. ป่าชุมชนอาลอ-โดนแบน ได้รับการคัดเลือกเป็นป่าวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ โดยการศึกษาจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น

๓. ป่าชุมชนอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี ที่ตั้งอยู่ติดลำน้ำชีได้จัดให้เป็นแหล่งอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าทามของภาคอีสาน โดยการศึกษาและสำรวจจากสถาบันวิจัยและพัฒนา

๔. ป่าชุมชนอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี มีคณะกรรมการ ได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แก่นักศึกษาจากสถาบันราชภัฏจังหวัดสุรินทร์

๕. ป่าชุมชนอาลอ-โดนแบน ได้รับความสนใจจากองค์กรเอกชนต่างๆ มาศึกษาดูงาน โดยเฉพาะมูลนิธิพัฒนาอีสาน ได้เชิญคณะกรรมการไปบรรยายให้กับต่างประเทศที่มาอบรม ณ มูลนิธิพัฒนาอีสานเป็นประจำ

รางวัลที่ได้รับ

ปี ๒๕๔๐ ได้รับรางวัลตำบลที่อนุรักษ์ป่าไม้ยืนต้น โดยกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

ปี ๒๕๔๐ ได้รางวัลโลโก้โครงการพัฒนาป่าชุมชนดีเด่น โดยสำนักงานป่าไม้จังหวัด สุรินทร์

ปี ๒๕๔๑ ได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตจากรพะบาทสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

ปี ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานเข็มด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่นจาก พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

ปี ๒๕๔๔ ได้รับรางวัลโลโก้ด้านอนุรักษ์ป่าพื้นบ้าน อาหาร ชุมชนดีเด่น โดยกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ปี ๒๕๔๖ ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ ๕ จาก ฯพณฯอนันต์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีและองคมนตรี

๖) กิจกรรมและองค์กรที่ให้การสนับสนุนปลูกป่าอालอ-โดนแบน

๑. นักเรียนโรงเรียนบ้านประทัดบุอาลอ ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓-๖ ศึกษาอาสาสมัครในป่าอาลอ-โดนแบน สัปดาห์ละ ครั้งต่อชั้นเรียน

๒. โรงเรียนบ้านโคกวัด ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ และมีธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ศึกษาอาสาสมัคร เดือนละ ๑ ครั้งต่อชั้นเรียน

๓. โรงเรียนนาดีวิทยา ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ร่วมกันปลูกป่าปีละ ๑ ครั้ง

๔. หมู่บ้านในตำบลนาดีทุกหมู่บ้านร่วมกันปลูกป่าในวันสำคัญ

๕. โรงเรียนทุกโรงเรียนในตำบลนาดี ปลูกป่าวันสำคัญปีละ ๒ ครั้ง

๖. องค์กรบริหารส่วนตำบลนาดีเห็นความสำคัญของป่าอาลอ-โดนแบนจึงได้ตั้งงบประมาณร่วมปลูกป่าชุมชนในสาธารณประโยชน์

๗. องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ได้ให้การสนับสนุนพันธุ์หว่าย พันธุ์ไม้ต่างๆ ปลูกป่าในปี ๒๕๔๗และ ๒๕๔๘

๘. ป่าไม้จังหวัดสุรินทร์จัดฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครผู้พิทักษ์ป่าเพื่อมาดูแลรักษาป่า และฝึกให้ประชาชนอาสาสมัครผู้พิทักษ์ป่าไปจัดตั้งองค์กรในชุมชนเพื่อฝึกอบรมในอำเภอต่างๆ และอีกหลายรุ่นต่อไป

๙. กองกำลังสุรนารีมาให้ความรู้เรื่องปาร์กซ์น้ำให้แก่ราษฎรในชุมชนตำบลนาดี

๑๐. มูลนิธิพัฒนาอีสาน พาบุคลากรมาศึกษาดูงาน และได้เชิญประธานอาสาสมัครผู้พิทักษ์ป่าบรรยายเรื่องป่าอยู่กับคน คนอยู่กับป่าที่มูลนิธิพัฒนาอีสาน

๑๑. สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้มาใช้สวนป่าชุมชนอาลอ-โดนแบนในการศึกษาวิจัยเรื่องป่าวัฒนธรรมและมาอบรมผู้นำชุมชนเพื่อให้เห็นความสำคัญของป่าชุมชนที่สถานีอนามัยบ้านอาลอ ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์เป็นเวลา ๓ วัน

๑๒. สำนักงานป่าไม้เขต ๕ อุบลราชธานี ได้สนับสนุนด้วยการอบรมผู้นำชุมชนและราษฎรให้รู้เรื่องเกี่ยวกับป่าทาบและเห็นความสำคัญของป่าทาบ ซึ่งเป็นป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน

๑๓. สถาบันราชภัฏสุรินทร์ ได้พานักศึกษามาดูงาน เรื่องต้นไม้ในป่า และได้รับเชิญให้เป็นผู้บรรยายพิเศษเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ความรู้แก่นักศึกษา

๑๔. ที่ว่าการอำเภอเมืองสุรินทร์ ให้การสนับสนุนในด้านพันธุ์ไม้ต่างๆ และความอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาศึกษาดูงานจากต่างจังหวัด

๑๕. สถานีตำรวจภูธรตำบลเพี้ยราม ได้ร่วมกันอาสาสมัครผู้พิทักษ์ป่า การดูแลรักษาป่าและมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกตามโครงการในหลวงและสมเด็จพระบรมราชินีนาถในทุกปี

๗) แนวทางการพัฒนาป่าชุมชนในอนาคต

๑. จัดทำแนวขอบเขตรอบป่า โดยการขุดคลองน้ำ
๒. ปลูกพื้นที่เพิ่มในพื้นที่เสื่อมโทรม
๓. จัดทำแนวป่ากันไฟป่า
๔. จัดทำสวนรวมพันธุ์ไม้หายาก พืชสมุนไพรและของป่า
๕. จัดทำศาลาเอนกประสงค์เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
๖. จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เพิ่มเติม

๘) ข้อบังคับการอนุรักษ์ป่าอโล-โดนแบน

๑. ไม่ทำลายป่าเพื่อสร้างป่าให้เจริญงอกงาม
๒. ช่วยกันฟื้นฟูป่าเพิ่มเติมและถาวรแบบยั่งยืน
๓. ทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ชัดเจน
๔. จัดทำแนวป้องกันไฟป่า
๕. ผู้ใดฝ่าฝืน ตัดป่า ทำลายป่า ถูกปรับตันละ ๕๐๐ บาท
๖. ให้รางวัลผู้พบเห็นการตัดไม้ทำลายป่า
๗. แต่งตั้งคณะกรรมการระดับตำบลและระดับหมู่บ้านดูแลรักษาป่าชัดเจน
๘. ถ้ามีกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการพิทักษ์ป่าก่อนทุกครั้ง

๙. เจ้าหน้าที่ ทสพช. ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบและดูแลป่าแห่งนี้โดยตรง

๙) ทูทางสังคมป่าทามชุมชนบ้านอโล-โดนแบน

ป่าทามเป็นป่าชุมชนแหล่งสำหรับศึกษาดูงานเรื่องป่าชุมชนจากหน่วยงานต่างๆ “ครูบางคนมาจากต่างพื้นที่ ไม่รู้เรื่องสมุนไพรภูมิปัญญาของไทย ต้องให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาสอน บางโอกาสพ่อและคณะกรรมการป่าชุมชนจะจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้กันเพื่อวางแผนการอนุรักษ์ป่า การที่เราเริ่มต้นจากกิจกรรมเล็กๆ เช่นนี้ จะทำให้ทุกคนที่เป็นนักรักป่ารู้สึกได้ว่าตัวเองไม่ได้ทำหน้าที่เฉพาะในชุมชนของตน แต่กำลังทำหน้าที่อนุรักษ์ป่าเพื่อสาธารณชน...ขาดป่าก็เหมือนขาดครูการอนุรักษ์ป่าก็เท่ากับรักษาชีวิตเราและลูกหลานเราด้วย...กฎของนักรักป่าที่เราพร้อมกันสร้างขึ้นมี ๓ ข้อ คือ ฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลาย อนุรักษ์ป่าที่มีอยู่ และไม่ทำลายป่าให้เสียหายไปกว่าเดิม สำหรับคนในชุมชน เราพยายามสร้างกฎการอนุรักษ์ขึ้นมาโดยไม่ผูกติดกับกฎหมาย โดยอนุรักษ์ด้วยจิตสำนึก

สาธารณะ แต่สำหรับนายทุนที่ลักลอบตัดไม้เราต้องอาศัยกฎหมายโดยมีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้เป็นที่ปรึกษา” กำนันแห่งลำน้ำซีกลาว ผลจากการร่วมแรงร่วมใจในการพลิกฟื้นป่าทามให้กลับมามีลมหายใจหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนแห่งชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้ได้รับพระราชทาน“ธงพิทักษ์ป่า รักษาชีวิต” จากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-ราชินีนาถ ในฐานะป่าอนุรักษ์ดีเด่น เมื่อปี ๒๕๔๑และยังมีรางวัลอื่นๆ อาทิ รางวัลผู้นำชุมชนดีเด่น ด้านการอนุรักษ์ป่าปี ๒๕๔๒ รางวัลลูกโลกสีเขียวประเภทชุมชนดีเด่น ปี ๒๕๔๖และรางวัลลูกโลกสีเขียว รางวัล “ลีปนพนธ์ เกตุทัต ๕ ปีแห่งความยั่งยืน” ปี ๒๕๕๒ ซึ่งกำนันเอือกได้กล่าวถึงรางวัลที่ได้รับอย่างมีนัยยะว่า “รางวัลเป็นผลพลอยได้ หัวใจอยู่ที่การปลูกจิตสำนึก”วันนี้ป่าชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนเติบโตใหญ่ และได้ขยายเครือข่ายป่าไปสู่ชุมชนในตำบลใกล้เคียงในแถบกลุ่มน้ำชีรวมพื้นที่กว่า ๕,๐๐๐ ไร่ พร้อมกันนั้นชาวบ้านทุกคนมิได้หยุดยั้งที่จะประสานพลังร่วมกันก้าวเดินต่อไปเพื่อขยายเครือข่ายป่าให้หลอมรวมเป็นป่าใหญ่ผืนเดียวกันไปจนถึงแม่น้ำมูลที่อำเภอท่าตูม“วันนี้ได้เห็นความผูกพันของชุมชนกับป่าก็สุขใจตอนนี้เป็นห่วงก็แต่เรื่องปัญหาทุนนิยมที่เข้ามาสู่ชุมชนห่วงความคิดเด็ก กังวลว่าจะหลงไหลไปกับระบบดังกล่าวแล้วละทิ้งต้นไม้ ทิ้งแม่น้ำ ทุกครั้งที่มีโอกาสได้คุยกับเด็กเมื่อมาศึกษาป่าชุมชน พ่อจะย้ำเสมอว่า ป่าคือต้นกำเนิดของภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นรากฐานของการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบสิ้น อยากเห็นเด็กๆ เป็นส่วนหนึ่งในการดูแลรักษาป่าชุมชนให้อุดมสมบูรณ์อย่างนี้ตลอดไป” กำนันเอือกพอพระแห่งชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ผู้ที่ความตายเท่านั้นที่จะพรากเขาไปจากงานด้านการอนุรักษ์ได้

ทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมด้านความไว้วางใจเริ่มต้นจาก นายจรูญ งามแยะ ได้ตระหนักถึงความสำคัญ จำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าจึงได้ร่วมกันประชุมและรณรงค์ชาวบ้านให้มาร่วมกันอนุรักษ์ป่า ส่งผลให้เกิดความร่วมมือจากชาวบ้าน แม้ช่วงแรก ๆ ชาวบ้านบางกลุ่มจะมีความระแวงแต่โดยส่วนมากให้ความร่วมมือให้ความไว้วางใจผ่านบุคคลตัวแทน บุคคลใกล้ชิด ด้วยวิธีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ทุนทางสังคมด้านความไว้วางใจก่อให้เกิดกิจกรรมด้านอื่น ๆ สืบมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ มาจนถึงปัจจุบัน

ทุนทางสังคมด้านการเงินเป็นเงินที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน แต่ไม่มีการบริจาคเป็นตัวเงินไว้ทำกิจกรรมชัดเจน เช่น โรงเรียนจะจัดสรรงบประมาณในลักษณะจัดโครงการอนุรักษ์ป่าทาม และจัดนักเรียนครูเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลจะจัดโครงการอนุรักษ์ป่าทามทุกปีงบประมาณและเข้าร่วมกิจกรรมทุกปี เป็นต้น ทุนทางสังคมด้านการเงินเหล่านี้จากการสัมภาษณ์ นายสุพจน์ มีแก้ว กรรมการฝ่ายอนุรักษ์ ระบุว่า ด้านการเงินของงบประมาณต่าง ๆ ที่สนับสนุนชาวบ้านและคณะกรรมการจะไม่เห็นเป็นตัวเงินชัดเจน เห็นเพียงการเข้าสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าทาม แต่การเงินที่เกิดขึ้นหลังการอนุรักษ์ป่าทามนั้นชาวบ้านเห็นจนชินตาและสัมผัสได้ ดูได้จากเด็กๆ สามารถเข้ามาหาเห็ดขายได้เงินครั้งละ ๒๐๐ ถึง ๕๐๐ บาทต่อครั้ง ในช่วงเห็ดออกมาก ๆ สามารถหาเงินเข้ากระเป๋าได้ครั้งละ ๕๐๐ ถึง ๑,๐๐๐ บาทต่อครั้ง ในรอบ ๑ เดือน ผู้หาเห็ดมีรายได้ไม่น้อยกว่า ๒๐,๐๐๐ ถึง ๓๐,๐๐๐ บาท และเมื่อมีป่าทามชาวบ้านจะมีรายได้จากการหาปลารอบป่าทามได้มากขึ้น แต่รายได้จะน้อยกว่าการหาเห็ด ทั้งนี้เป็นเพราะการหาปลานั้นเด็กๆ หรือชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถลงแหจับปลาได้ อีกทั้งทุนทางการเงินที่คณะกรรมการและชาวบ้านสัมผัสได้คือเงินสนับสนุน

กิจกรรมอนุรักษ์ป่าทามทุกครั้งที่มีกิจกรรมอนุรักษ์ป่าทามหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจะให้การสนับสนุนกิจกรรมทุกปี

ทุนทางสังคมด้านธรรมชาติของป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ปัจจุบันนี้ป่าทามริมลำน้ำซีมีกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ กลายเป็นป่าทามที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุด และได้รับการคุ้มครองให้เป็นป่าวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ป่าชุมชนที่นี้เป็นป่าผสมระหว่างป่าโคกกับป่าทามป่าโคกเป็นป่าที่ชาวบ้านพึ่งพาปัจจัย ๔ ส่วนป่าทามเป็นป่าที่มีน้ำท่วมขังในบางฤดู ในฤดูน้ำหลาก ป่าทามจะเป็นที่วางไข่ของปลา เมื่อถึงหน้าแล้งน้ำลด บริเวณนี้จึงถือเป็นแหล่งอาหารและขุมรายได้ของชุมชน

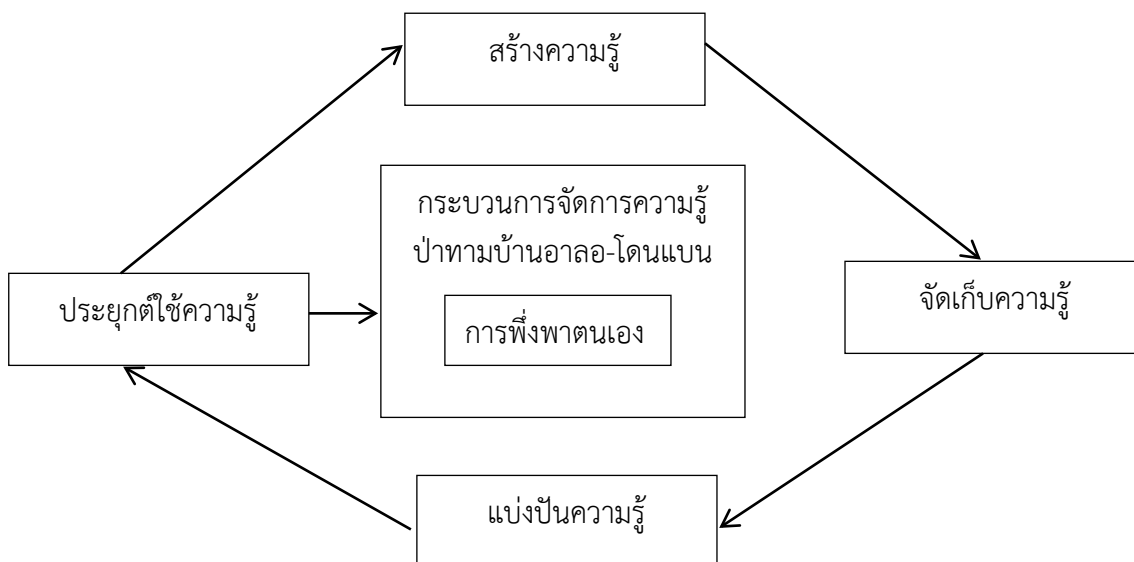
ทุนทางสังคมด้านบุคคลของป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ มาถึงปัจจุบัน มีประสบการณ์อนุรักษ์ป่าทามร่วมกับชุมชนหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานภาคเอกชน ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน จึงอาศัยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ขับเคลื่อนกลไกการรักษาป่าทามในรูปแบบคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ และเป็นตัวแทนจากหลายชุมชน

ทุนทางสังคมด้านการให้ความรู้ ครูโรงเรียนบ้านประทัดบุอาลอ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ป่าทามเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตของชุมชน เป็นทุนที่สำคัญของชุมชนเพราะให้ความครอบคลุมทุกสาระการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนและผู้สนใจจะเข้ามาเรียนรู้ที่ป่าทามแห่งนี้ ในทุกปีการศึกษาโรงเรียนและองค์กรภาครัฐเอกชนจะเข้าเรียนรู้จัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าทามเช่น นักเรียนโรงเรียนบ้านประทัดบุอาลอ ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓-๖ ศึกษาสาสมุนไพรในป่าอาลอ-โดนแบน สัปดาห์ละ ครั้งต่อชั้นเรียน โรงเรียนบ้านโคกวัด ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ และมีมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ศึกษาสาสมุนไพร เดือนละ ๑ ครั้งต่อชั้นเรียน โรงเรียนนาดีวิทยา ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ร่วมกันปลูกป่าปีละ ๑ ครั้ง และโรงเรียนทุกโรงเรียนในตำบลนาดี ปลูกป่าวันสำคัญปีละ ๒ ครั้ง

ทุนทางสังคมด้านโครงสร้างพื้นฐานของป่าทามนั้นไม่ชัดเจนเหมือนกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั่วไปเพราะโครงสร้างพื้นฐานของป่าทามนั้นเป็นผืนป่าที่อนุรักษ์ไว้เกิดเป็นป่าทามที่สมบูรณ์ ไร่เป็นทุนให้ชุมชนได้บริโภคเป็นจำนวน ๓,๔๕๐ ไร่ และมีป่ารอบๆ ป่าทามได้รับการอนุรักษ์เพิ่มเติม จำนวน ๑,๔๗๗ ไร่โดยประมาณ และโครงสร้างพื้นฐานป่าทามหากเครือข่ายอนุรักษ์สามารถดำเนินการได้สำเร็จคาดว่าจะมีโครงสร้างพื้นฐานป่าทามของชุมชนเกิดขึ้นกว่าอีก ๕,๐๐๐ ไร่

โครงสร้างพื้นฐานของป่าทาม บ้านอาลอ-โดนแบน ยังสร้างโครงสร้างด้านแหล่งอาหารชุมชนไว้ในชุมชนโดยป่าทามที่อุดมสมบูรณ์นั้น ชาวบ้านสามารถหาผักในพื้นที่ป่าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาลมาบริโภคและผักป่ามีคุณสมบัติพิเศษให้คุณค่าทางสมุนไพร ช่วยดูแลรักษาโรคให้แก่ผู้บริโภคอีกด้วย โครงสร้างพื้นฐานของป่าทาม บ้านอาลอ-โดนแบน ที่สำคัญ คือ ต้นไม้ที่มีความสูงประมาณ ๑๕ ถึง ๒๐ เมตร มีต้นไม้หลายชนิดที่เป็นต้นไม้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ ไม้แดง ไม้มะค่า ประดู่ เป็นต้น ควบคู่กับนกพื้นเมืองพันธุ์ต่าง ๆ และสัตว์อื่นที่อาศัยอยู่กับต้นไม้ เช่น นกแก้วแล้ว นกเอี้ยงนกเขา กระจง กระจอก ตั๊กแตน และงูดิน

โดยกระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองป่าทามบ้านอาลอ-โดนแบน มีกระบวนการดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองป่าทามบ้านอาลอ-โดนแบน

๔.๑.๒ สภาพทุนทางสังคมเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม

การศึกษาเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้ดำเนินการในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ บริบทชุมชนบ้านขาม ข้อมูลด้านการองค์กร ปัจจัยส่งผลให้ชาวบ้านขามเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) บริบทชุมชนบ้านขาม

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านขามเริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ. ศ. ๒๓๕๗ หรือประมาณ ๑๘๗ ปี มาแล้วที่เรียกว่าบ้านขามเพราะชาวบ้านเห็นว่ามัตันมะขามมากและมีเจ้าขุนมูลนายมาปกครอง ทำให้ชาวบ้านเกรงขามและเคารพนับถือมาก ราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา คนกลุ่มแรกที่มาตั้งรกรากที่บ้านขามคือ นายอิม เพิ่มสนาม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้าน ๑๔ คนสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสภาพดินร่วนปนทราย บ้านเรือนเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้มีใต้ถุนหลังคาหญ้าคา อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย ใช้ตะเกียงในการให้แสงสว่างใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยใช้กระบือในการไถนา

สภาพปัจจุบันของหมู่บ้าน

บ้านขามได้รับการรับตั้งให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบมีครัวเรือนในหมู่บ้านจำนวน ๒๕๐ ครัวเรือน

มีประชากรในหมู่บ้าน ๑,๑๖๒ คนมีนาย ประจวบ แต่งทรัพย์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยมีการแบ่งการปกครองออกเป็นออกเป็น ๑๕ คຸ່ມ มีหัวหน้าคຸ່ມ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ๑ โรง มีวัด ๑ แห่ง มีกลุ่มองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน ๑๒ กลุ่ม มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างทันสมัย มีการใช้เครื่องจักรในการทำเกษตร เช่น รถไถนาแทนกระบือ ใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยคอก เป็นต้น ปัจจุบันชุมชนบ้านขามได้รับการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ถือได้ว่าเป็นสถานที่ศึกษาดูงานในด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชนให้ยั่งยืน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกลุ่มเครือข่าย กลุ่มโรงสีชุมชน ร้านค้าศูนย์สาธิตการตลาด และกองทุนหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และเป็นสถานที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน เพื่อพัฒนาให้เกิดเครือข่ายองค์กรชุมชน

สาธารณูปโภค

แต่ก่อนถนนในหมู่บ้านเป็นทางเกวียน ปัจจุบันถนนในหมู่บ้านขามทั้งหมู่บ้านยาวประมาณ ๔,๐๐๐ เมตร จำแนกเป็นถนนลูกรัง ๒,๕๐๐ เมตร คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๕๐% ถนนคอนกรีต ๑,๐๐๐ เมตรคิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐๐ % และ ถนนลาดยาง ๕๐๐ เมตร คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕% ทำให้มีความสะดวกในการขนส่ง ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านใน พ. ศ. ๒๕๒๒ มีการระบบประปาหมู่บ้านของกรมอนามัยใน พ. ศ. ๒๕๔๐ โดยมีการเก็บค่าน้ำยูนิต ๕ บาท ในชุมชน มีโทรศัพท์สาธารณะ ๑ เครื่อง ทำให้คนในชุมชนสามารถติดต่อสื่อสารได้สะดวกและสะดวกและรวดเร็ว

แหล่งน้ำในหมู่บ้าน โดยภาพรวม สามารถจำแนกได้ดังนี้

- สระน้ำมีสระจำนวน ๓ สระ โดยอยู่บริเวณวัด ๑ สระ และในที่สาธารณะประโยชน์ ๒ สระ จุดเด่นในสระสามาใช้อุปโภคบริโภคได้ตลอดทั้งปี จุดด้อย บางสระเป็นน้ำกร่อยไม่สามารถบริโภคได้

- คลองมีจำนวน ๓ แห่ง ได้แก่ คลองไผ่งาม, คลองลำคั่นฉู, คลองกุดตาไป
- จุดเด่น ราษฎรสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตร และมีปลาชุกชุม
- จุดด้อย ไม่ครอบคลุมพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด และมีขนาดเล็ก
- ฝ่ายกั้นน้ำ มีจำนวน ๓ แห่ง โดยกั้นคลองไผ่งาม คลองลำคั่นฉู
- จุดเด่น เก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง และเพื่อให้ราษฎรใช้ในการทำการเกษตร
- จุดด้อย เริ่มทรุดโทรม บางปีไม่สามารถเก็บกักน้ำไม่ค่อยอยู่เพราะฝายมีขนาดเล็ก

บริการสาธารณะในหมู่บ้าน

๑. หอกกระจายข่าว	จำนวน ๑ แห่ง
๒. ที่อ่านหนังสือพิมพ์	จำนวน ๑ แห่ง
๓. ศาลาประจำหมู่บ้าน	จำนวน ๑๐ หลัง
๔. ศาลาเฉลิมพระเกียรติ	จำนวน ๑ แห่ง
๕. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน	จำนวน ๑ แห่ง
๖. ป่าชุมชน	จำนวน ๔๐ ไร่
๗. รางเก็บผลผลิต	จำนวน ๑ แห่ง
๘. ลานตากผลผลิต	จำนวน ๑ แห่ง
๙. ประปาหมู่บ้าน	จำนวน ๑ แห่ง

๑๐. โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน ๑ แห่ง

ที่สาธารณะประโยชน์ ๔ แปลง คือ

แปลงที่ ๑ ๓ งาน เป็นที่ทิ้งขยะ

แปลงที่ ๒ ๔๐ ไร่ เป็นที่ตั้งป่าชุมชนบ้านขาม

แปลงที่ ๓ ๔ ไร่ เป็นที่ศูนย์สาธิตการตลาดร้านค้าชุมชนบ้านขาม

แปลงที่ ๔ ๕๐ ไร่ เป็นสระน้ำและเป็นที่ก่อตั้งโรงสีข้าวครบวงจรบ้านขาม

ลักษณะประชากร

หมู่บ้านขามมีจำนวนประชากร ๑,๑๖๒ คน แบ่งเป็นหญิง ๕๙๓ คน ชาย ๕๖๙ คน
คนดังจะแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของประชากรลักษณะและช่วง

ลักษณะของประชากร	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๕๖๙	๔๘.๙๖ %
หญิง	๕๙๓	๕๑.๐๔ %
อายุ		
๑ วัน - ๓ ปีเต็ม	๓๔	๒.๙๖ %
๒ ปี ๑ วัน - ๖ ปีเต็ม	๕๕	๑๒.๔๑ %
๖ ปี ๑ วัน - ๑๒ ปีเต็ม	๙๘	๘.๔๓ %
๑๒ ปี ๑ วัน - ๑๕ ปีเต็ม	๕๕	๔.๗๓ %
๑๕ ปี ๑ วัน - ๑๘ ปีเต็ม	๓๗	๓.๑๘ %
๑๘ ปี ๑ วัน - ๕๐ ปีเต็ม	๖๕๗	๕๖.๕๔ %
๕๐ ปี ๑ วัน - ๖๐ ปีเต็ม	๘๒	๗.๐๖ %
รวม	๑,๑๖๒	๑๐๐ %

ด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

รายได้เฉลี่ยของประชากรในบ้านขามประมาณ ๒๒,๐๐ บาท/คน/ปี มีพื้นที่ทำการเกษตร ๓,๕๐๐ ไร่ แบ่งเป็นที่นา ๑,๒๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๙% ที่ไร่ ๑,๕๐๐ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๖% ที่สวนและอื่นๆ ๘๐๐ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๘๕% มีผลผลิตด้านการทำนาทั้งหมู่บ้านปีละประมาณ ๕๗๒ เกวียน ขายไปจำนวน ๓๖๒ เกวียนคิดเป็นร้อยละ ๖๘.๗๐% เก็บไว้จำนวน ๑๖๕ เกวียนคิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓๐% <๒๕๔๔> ทั้งหมู่บ้านซื้อปุ๋ยเคมีปีละ ประมาณ ๑,๙๑๑ กระสอบคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐๔% ปุ๋ยคอกประมาณ ๑๐,๐๐๐ กระสอบ คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๙๖% (๒๕๔๔) เก็บภาษีได้

ตาราง ๔.๒ ตารางแสดงผลผลิตทางการเกษตรของบ้านขาม ทั้งที่ขาย และเก็บไว้บริโภค (เป็นเงิน)

ผลผลิต	เป็นเงิน	ร้อยละ
ข้าว	๒,๖๓๕,๐๐๐	๒๕.๑๐ %
ข้าวโพด	๖,๒๒๕,๐๐๐	๕๙.๒๙ %
พริก	๓๐,๐๐๐	๐.๒๘ %
อ้อย	๓๐๐,๐๐๐	๒.๘๖ %
ไก่พันธุ์	๘๐๐,๐๐๐	๗.๖๑ %
หมู	๖๐,๐๐๐	๐.๕๗ %
โค	๔๕๐,๐๐๐	๔.๒๙ %
รวม	๑๐,๕๐๐,๐๐๐	๑๐๐%

ด้านวัฒนธรรมและประเพณี

- บ้านขามมีวัด ๑ แห่ง ชื่อวัดศรีวิเศษประชานิมิตร มีพระครูสุตภัทรธรรม (พระมหาสำเริง สิริธโร) เป็นเจ้าอาวาสมี พระสงฆ์ ๑๑ รูปสามเณร ๑๐ รูป

- ภาษาพื้นบ้านคือ ภาษาไทยโคราช

- ในรอบหนึ่งปีในหมู่บ้านขาม มีการทำบุญงานประเพณี ดังนี้

มกราคม	ทำบุญประเพณี	ปีใหม่
กุมภาพันธ์	ทำบุญประเพณี	วันมาฆบูชา
มีนาคม	ทำบุญประเพณี	เทศน์มหาชาติ
เมษายน	ทำบุญประเพณี	สงกรานต์
พฤษภาคม	ทำบุญประเพณี	ทำบุญกลางบ้าน
กรกฎาคม	ทำบุญประเพณี	วันเข้าพรรษา
สิงหาคม	ทำบุญประเพณี	วันแม่
กันยายน	ทำบุญประเพณี	สารทไทย
ตุลาคม	ทำบุญประเพณี	วันออกพรรษา
พฤศจิกายน	ทำบุญประเพณี	วันลอยกระทง
ธันวาคม	ทำบุญประเพณี	วันพ่อ

ด้านการศึกษา

บ้านขามมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ๑ แห่ง คือ โรงเรียนบ้านขามราษฎร์กุล ก่อตั้งเมื่อวันเมื่อ ๑ มิถุนายน ๒๔๙๘ ในปัจจุบันมี นาย สมศักดิ์ ภัคตีพงษ์ เป็นผู้อำนวยการ มีครูจำนวน ๑๐ คน เปิดการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยนักเรียนจำนวน ๑๕๓ คน

สำหรับโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาในหมู่บ้านยังไม่มี ต้องเดินทางไปเรียนนอกหมู่บ้าน ซึ่งโรงเรียนที่มีนักเรียนในชุมชนเดินทางไปศึกษาต่อมากที่สุด คือ โรงเรียนโนนศรี้อย ซึ่งอยู่ในเขตหมู่บ้านโนนศรี้อยเหนือ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลบ้านขาม อำเภอ จัตุรัส จังหวัด ชัยภูมิ

ตารางที่ ๔.๓ ตารางแสดงจำนวนร้อยละของนักเรียนจำแนกตามระดับชั้น

ระดับชั้น	จำนวน(ห้องเรียน)	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ชั้นอนุบาล ๑	๑	๒๐	๑๓.๐๗ %
ชั้นอนุบาล ๒	๑	๑๗	๑๑.๑๒ %
ประถม ๑	๑	๑๘	๑๑.๗๖ %
ประถม ๒	๑	๑๘	๑๑.๗๖ %
ประถม ๓	๑	๒๑	๑๓.๗๓ %
ประถม ๔	๑	๑๘	๑๑.๗๖ %
ประถม ๕	๑	๒๐	๑๓.๐๗ %
ประถม ๖	๑	๒๑	๑๓.๗๓ %
รวม	๘	๑๕๓	๑๐๐%

ข้อมูลด้านอื่นๆ

๑. ลักษณะที่เป็นศักยภาพด้านดี ซึ่งเอื้อต่อการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้แก่

ชุมชน

๑.๑ บทบาทขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสตรี อาสาพัฒนา และกลุ่มองค์กรอื่นมีประสบการณ์ในการทำงาน มีความตั้งใจสูงในการพัฒนาท้องถิ่นของตน มีความเป็นผู้นำ มีความเข้มแข็ง ความซื่อสัตย์และโปร่งใส ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านในชุมชน ให้การยอมรับโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายประจวบ แต่งทรัพย์ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านให้การสนับสนุนและให้ความไว้วางใจสูง

๑.๒ กลุ่มและกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิต การตลาด ธนาคารข้าว โรงสีนางข้าว ลานตากและรับซื้อผลผลิต กลุ่มอาชีพต่างๆ คณะกรรมการมีแนวทางในการบริหารที่ทำให้ทุกกลุ่มมีการเชื่อมโยงและประสานงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดเครือข่าย องค์กรชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มในการขายผลผลิต เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๓ ชาวบ้านขามมีอุดมการณ์ร่วมกัน คือการเห็นชุมชนของตนพัฒนาเพื่อป้องกันการถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนภายนอก ประกอบกับชาวบ้านขามมีความสมัครสมานสามัคคีมีความซื่อสัตย์ อดทน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาต่างๆ และต้องการที่จะพัฒนา ศักยภาพของตนเองและชุมชนอยู่^๓

๑.๔ ชุมชนบ้านขามมีการใช้เวทีชาวบ้านในการจัดทำโครงการและแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนให้ได้ทราบความต้องการและแนวทางแก้ไขที่แท้จริง เป็นการให้คนในชุมชน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของเพื่อสร้างชุมชนของตนเองด้วยตนเอง จึงทำให้บ้านขามเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นหมู่บ้านต้นแบบของการพัฒนาและเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และมีโอกาสได้ต้อนรับคณะศึกษาดูงานชุมชนอื่น เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายองค์กรชุมชน

๒) ข้อมูลด้านการองค์กร

๒.๑ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอจตุรัสเข้ามาส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่ม โดยให้ประชาชนรู้จักเก็บออม จัดตั้งคณะกรรมการบริหารครั้งแรก ๑๔ คนและร่วมร่างระเบียบของกลุ่มโดยอาศัยระเบียบของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ต้นแบบ สมาชิกครั้งแรก ๒๑๒ คน มีเงินทุน ๑๑๒,๓๒๐ บาท ปัจจุบันมีสมาชิก ๖๒๕ คนและมีเงินสั่งจะสะสมทั้งสิ้น ๒,๑๓๗,๗๐๐ บาท โดยมีเงินในบัญชีธนาคาร ๔๖,๕๓๕.๘๕ บาทให้แก่สมาชิก กู้ยืมจำนวน ๑๕๐ คน เป็นเงิน ๒,๐๕๗,๗๐๐ บาท (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖)

การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์คณะกรรมการและสมาชิก ใช้คุณธรรม ๕ ประการ เป็นแนวทางในการดำเนินการคือ

๑. มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
๒. มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม
๓. มีความรับผิดชอบ
๔. มีความเห็นอกเห็นใจกัน
๕. มีความไว้วางใจกัน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม ได้จัดตั้งให้มีกลุ่มกิจกรรมเครือข่ายที่สำคัญ คือ โรงสีชุมชน ร้านค้าศูนย์สาธิตการตลาด ปืมน้ำมัน กองทุนปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ ธนาคารข้าวและส่งเสริมกลุ่มอาชีพต่างๆ ในหมู่บ้าน

^๓ สัมภาษณ์ นายภูษิต ลัทธินธรรม พัฒนาการจังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์

๒.๒ มูลเหตุจูงใจในการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

มูลเหตุจูงใจในการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม เริ่มต้นจากผู้นำเข้มแข็ง คือ ผู้ใหญ่ประจวบ แต่งทรัพย์^๔ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านขามเห็นว่าประชาชนในหมู่บ้านของตนมีฐานะค่อนข้างยากจน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ปลูกข้าวโพด มันสำปะหลัง ไม่มีแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ จึงมองหาโอกาสทั้งแนวทางแก้ไขด้วยแนวคิดที่ว่า “ถ้าต่างคนต่างอยู่ต่างทำจะไม่มีพลังในการต่อรอง” และการพัฒนาทุกอย่างต้องเริ่มจากคนของเราภายในหมู่บ้านก่อน ทุกคนในหมู่บ้านเห็นพร้อมต้องกันว่าจะร่วมกันหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทุกคนจึงมีความต้องการที่ตรงกันเห็นอกเห็นใจกัน คณะกรรมการหมู่บ้าน (ผู้นำ) จึงได้ไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจากหมู่บ้านใกล้เคียงว่าเขาทำกันอย่างไร แล้วนำมาซึ่งการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามขึ้น โดยยึดหลักที่ว่า “คนจนมาลงหุ้นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”

๒.๓ ความเป็นมาของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม

เมื่อผู้นำได้ไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านใกล้เคียงแล้ว จึงกลับมาจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ จำนวน ๑๕ คน ในครั้งแรกการหาสมาชิกแรกเข้าของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะทุกคนฐานะยากจน และยังไม่ค่อยมั่นใจกับกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้น ดังนั้นคณะกรรมการกลุ่มจำนวน ๑๕ คน จึงเป็นหัวหน้าหอสำคัญในการนำร่องการสมัครก่อและให้สมาชิกในครอบครัวของตนเองลงหุ้นสมัครทุกคนเพื่อเป็นตัวอย่างสร้างความมั่น และได้ช่วยกันออกประชาสัมพันธ์ด้วยการไปพบกับลูกบ้านที่ละครัวเรือนเพื่อพูดคุยและสร้างความเข้าใจ

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ โดยในครั้งแรกมีสมาชิกจำนวน ๑๑๒ คน เงินสัจจะสะสมครั้งแรก ๙,๓๔๐ บาท คณะกรรมการดำเนินงานมี ๑๕ คน แต่ละครัวเรือนสามารถเป็นสมาชิกได้มากกว่า ๑ คน เงินสัจจะสะสมขั้นต่ำ ๑๐ บาท ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน ๓๑๒ คน มีเงินออมทั้งสิ้น ๑๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๒.๔ โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

คณะกรรมการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม ประกอบด้วย

๑. นายประจวบ แต่งทรัพย์	ประธาน
๒. นายสวัสดิ์ แก้วบัณฑิตย์	รองประธาน
๓. นางสุมาลี แสงทอง	เลขานุการ
๔. นายไสว สุขม่วง	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม
๕. นางสาวปาริชาติ หมั่นบรรจง	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม
๖. นายกิตติศักดิ์ แต่งทรัพย์	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม
๗. นางทิพย์ เณรชู	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม

^๔ สัมภาษณ์ นายประจวบ แต่งทรัพย์ ประธาน ตำบลบ้านขาม อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

๘. นายจรัส สุขเสมอ	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม
๙. นางอ้อย แก้วทับทิม	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม
๑๐. นายแสง สุขมาก	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม
๑๑. นายถนอม วิเชียร	ฝ่ายรับฝากเงินสัจจะสะสม

๒.๕ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการแต่ละคณะ

คณะกรรมการบริหารงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม แบ่งออกเป็น ๔ คณะ ดังนี้

๑. คณะกรรมการอำนวยการ จำนวน ๕-๙ คน มีหน้าที่ในการบริหาร จัดการกลุ่มออมทรัพย์ให้มีประสิทธิภาพ เป็นที่พึงพอใจของสมาชิก ตลอดเป็นตัวแทนของกลุ่มในการประสานงาน และติดต่อกับองค์กรภายนอก

๒. คณะกรรมการพิจารณาเงินกู้ จำนวน ๓-๕ คน มีหน้าที่ในการพิจารณาให้กู้เงิน ยืมเงินติดตามโครงการ และเร่งรัดหนี้สิน

๓. คณะกรรมการตรวจสอบ จำนวน ๓-๕ คน มีหน้าที่ในการตรวจสอบบัญชีและผลการดำเนินงานของกลุ่ม

๔. คณะกรรมการส่งเสริม จำนวนขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก และระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม มีหน้าที่ชักชวนผู้สมัครใจ สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ตลอดจนการให้ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์แก่สมาชิก ประสานงานระหว่างสมาชิกกับกลุ่ม และกลุ่มกับสมาชิกให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

๒.๖ สถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีสมาชิกกลุ่ม ๓๑๒ คน มีเงินออม จำนวน ๑๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท การฝากเงินของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การฝากสัจจะพิเศษ คือสมาชิกจะนำเงินมาฝากเดือนละเท่าไรก็ได้ ไม่จำกัดจำนวน ส่วนการถอนเงินนั้นสามารถถอนได้เดือนละ ๑ ครั้ง เท่านั้น

๒. การฝากสัจจะออมทรัพย์ คือสมาชิกคนใดทำข้อตกลงไว้กับคณะกรรมการกองทุนว่า ในแต่ละเดือนจะนำเงินมาฝากเท่าไรก็ต้องฝากเงินในจำนวนที่ตกลงไว้เป็นประจำทุกเดือน ส่วนการถอน สามารถได้ปีละ ๑ ครั้ง และสามารถถอนได้เท่ากับจำนวนเงินที่ตนฝากไว้

๒.๗ การบริหารจัดการกลุ่ม

๑. ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๒. การรับสมัครกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตปัจจุบัน กำหนดเงื่อนไขของการสมัครเป็นสมาชิกไว้ ดังนี้

๑. ผู้จะสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม จะต้องเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านขาม และมีรายชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน

๒. ต้องชำระค่าสมัครและค่าสมุด เป็นเงิน ๒๕ บาท

๓. ต้องส่งเงินสัจจะสะสมอย่างน้อยเดือนละ ๒๐ บาท และไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท

๔. เมื่อฝากเงินสัจจะสะสมครบ ๑ ปี สามารถขอกู้เงินจากกลุ่มฯได้

๓. การส่งเงินสัจจะสะสมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กำหนดไว้ ดังนี้
กำหนดให้สมาชิกส่งเงินสัจจะสะสมทุกวันที่ ๒ ของเดือน ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐-
๑๐.๐๐ น. ตามลำดับหมายเลขของสมาชิก

๔. ทะเบียนและบัญชีต่าง ๆ ของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม มีการจัดทำ
ทะเบียนไว้ ดังนี้

๑. ทะเบียนคุมลูกหนี้เงินกู้รายตัว
๒. ทะเบียนคุมสัญญาเงินกู้
๓. แบบฟอร์มสัญญาเงินกู้
๔. สมุดบัญชีเงินสด-เงินฝากธนาคาร (ส)
๕. สมุดบัญชีรายได้และหนี้สิน (ร)
๖. สมุดบัญชีรายจ่ายและทรัพย์สิน(จ)
๗. สมุดบัญชีงบกำไร-ขาดทุน
๘. สมุดบัญชีงบดุล

๕. วิธีการได้มาของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

คณะกรรมการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามได้มาจากการคัดเลือก โดย
พิจารณาจากผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมในเรื่องของความเสียสละเวลาที่จะมาทำงานให้กับกลุ่มอย่าง
สม่ำเสมอและต้องมีคุณธรรม ๕ ประการในการดำเนินงาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละความ
รับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจกันและความไว้วางใจกัน

๖. วาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีวาระการ
ดำรงตำแหน่ง ๑ ปี และเมื่อครบกำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง คณะกรรมการจะเชิญสมาชิกทุกคน
ประชุมและร่วมกัน สรรหาและแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาใหม่จำนวน ๑๕ คน โดยสามารถเป็นคน
เดิมได้ ๘๐ % ส่วนอีก ๒๐ % ต้องเป็นคนใหม่

๗. การประชุมคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กำหนดให้มีการประชุม
ทุกเดือน สำหรับวันที่ในการประชุมไม่ได้กำหนดไว้แน่นอน แต่จะนัดหมายวันประชุมในวันที่สมาชิก
ทุกคนสะดวก สถานที่ประชุมใช้ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม ตำบลบ้านขาม อำเภอ
จัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ โดยมีประธานกลุ่มฯทำหน้าที่ในการประชุม วาระในการประชุมประกอบด้วย
เรื่องต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องการเงิน การส่งเงินสัจจะประจำเดือน การบริหารจัดการเงินของกลุ่มแก่
สมาชิก เช่นการนำไปซื้อน้ำมัน เวลาในการประชุมส่วนใหญ่จะใช้เวลาตอนเย็นหลังจากที่สมาชิกทุกคน
ว่างจากประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันเสร็จแล้ว แต่การประชุมถ้าประชุมตอนบ่ายๆ จะดีมากกว่า
เพราะเมื่อเสร็จจากการประชุมคณะกรรมการสามารถใช้เวลาที่เหลือติดตามการดำเนินงานของ
คณะกรรมการได้ เพื่อจะได้ไม่ละเลยในการปฏิบัติงาน เรื่องที่ประชุมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการบริหาร
จัดการเงิน เช่น การกู้เงินของสมาชิก การนำเงินไปใช้ของสมาชิก เป็นต้น ใช้เวลาที่เหลือติดตามการ
ดำเนินงานของคณะกรรมการได้ เพื่อจะได้ไม่ละเลยในการปฏิบัติงาน เรื่องที่ประชุมส่วนใหญ่จะเป็น
เรื่องการบริหารจัดการเงิน เช่น การกู้เงินของสมาชิก การนำเงินไปใช้ของสมาชิก เป็นต้น

๘. การประชุมใหญ่สามัญประจำปี กำหนดให้มีการประชุมในวันที่ ๒๕ ธันวาคม ของทุกปี วัตถุประสงค์ของการจัดการประชุมฯ ก็เพื่อให้คณะกรรมการทุกฝ่ายรายงานผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาให้สมาชิกได้ทราบ จึงได้กำหนดเงื่อนไขของการประชุมไว้ว่า ในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี คณะกรรมการทุกฝ่ายทุกคนต้องมา สมาชิกทุกคนต้องมา เริ่มการประชุมตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. เป็นต้นไป และเมื่อประชุมชี้แจงตามวาระการประชุมครบถ้วนคณะกรรมการและสมาชิกทุกคนจะรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน

๙. การจัดสรรกำไรประจำปีให้แก่สมาชิก คณะกรรมการมีรูปแบบวิธีการบริหารจัดการเงินกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในแต่ละปี ดังนี้ เมื่อได้ดอกผลจากการกู้เงินของสมาชิกจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต คณะกรรมการจะจัดสรร ๔๐ % ของดอกผลทั้งหมดสำหรับใช้เป็นเงินทุนด้านสวัสดิการแก่สมาชิกในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา วัฒนธรรม คนด้อย (คนด้อยโอกาส) ที่เหลือจะนำมาจัดสรรให้แก่สมาชิกในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การปันผลเงินฝาก ค่าตอบแทนคณะกรรมการ และการซื้อสิ่งของให้จับสลาก โดยมีวิธีการ คือ ในส่วนของเงินปันผลเงินฝากคณะกรรมการจะคิดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากให้ ๗ บาท/ปี และทำเป็นบัญชีไว้ในสมุดทะเบียน ในส่วนของค่าตอบแทนคณะกรรมการจะนำมาจากผลกำไรดอกเบี่ยเงินกู้ของสมาชิก ๕๐,๐๐๐ บาท และนำมาจ่ายให้คณะกรรมการทั้งคณะคนละเท่าๆ กัน ในส่วนของสิ่งของสำหรับการจับสลาก คณะกรรมการจะคิดจำนวนเงินที่จะนำไปซื้อสิ่งของและมอบหมายคณะกรรมการผู้รับผิดชอบไปเลือกซื้อสิ่งของ โดยแยกเป็น ๒ หมวดรางวัลคือ รางวัลใหญ่และรางวัลชมเชย ได้แก่ ของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น โทรศัพท์ พัดลม ข้าวสาร น้ำปลา ฯลฯ จำนวนมากกว่า ๒๐๐ ชิ้น และเมื่อถึงวันประชุมใหญ่สามัญประจำปี สมาชิกมาครบถ้วนแล้ว คณะกรรมการผู้จัดการประชุมจะเขียนชื่อสมาชิกทุกคนโดยดูจากใบเซ็นชื่อใส่ลงในชั้น เมื่อการประชุมชี้แจงผลการดำเนินงานตามวาระการประชุมจบลง คณะกรรมการที่จะแจกเงินปันผลเงินและจับสลากรางวัลแก่สมาชิก ซึ่งสมาชิกทุกคนจะได้รับของจับสลากกลับบ้านไปทุกคน

๑๐. การประชาสัมพันธ์ข่าวสารของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เนื่องจากชุมชนบ้านขาม มีรูปแบบการปกครองแบ่งออกเป็นคุ้มบ้าน ๑๕ คุ้ม และมีหัวหน้าคุ้มแต่ละคุ้มเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ รักษาความสงบเรียบร้อย เป็นหูเป็นตาในทุกเรื่องแทนผู้ใหญ่บ้าน การสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ไปถึงสมาชิกในคุ้มบ้านจึงมักสื่อสารผ่านทางหัวหน้าคุ้มเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเมื่อมีข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ ที่ต้องการจะสื่อสารให้สมาชิกรู้ คณะกรรมการก็จะเชิญหัวหน้าคุ้มประชุมชี้แจงทำความเข้าใจให้ตรงกันอย่างชัดเจนก่อน แล้วมอบหมายให้หัวหน้าคุ้มทำหน้าที่ประชุมชี้แจงให้สมาชิกได้ทราบตรงกันต่อไป โดยอาจใช้หอกระจายข่าวในการสื่อสาร หรือโดยการพูดคุยบอกต่อเป็นการส่วนตัวตามแต่ความเหมาะสมของแต่ละคุ้ม

๒.๘ ผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม ก่อตั้งมาเมื่อปี ๒๕๓๓ นับถึงปัจจุบัน (ปี ๒๕๕๖) ก็มีอายุถึง ๒๒ ปีแล้ว ปัจจุบันมีเงินสะสมสะสมทั้งสิ้นประมาณ ๙ ล้านบาท และได้มีการบูรณาการเงินทุนต่าง ๆ ของชุมชน เป็นเงินทุนชุมชนจำนวนมากกว่า ๑๕ ล้านบาท และมีกิจกรรมเครือข่ายของกลุ่มฯ หลายกิจกรรม ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาด โรงสีข้าวชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชน วันละ ๑ บาท กลุ่มรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว มันสำปะหลัง ไข่ หมู ฯลฯ) ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้ประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มฯ มีหนี้สินลดลง

ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้สมาชิกก็มีเงินออมเป็นของตนเอง สำหรับใช้เป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพ และเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน โดยที่ไม่ต้องไปกู้จากแหล่งเงินทุนภายนอกที่ต้องเสียดอกเบี้ยสูงเหมือนแต่ก่อน จึงทำให้สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และผลที่ได้รับจากการดำเนินงานที่สำคัญคือทำให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เช่นความรับผิดชอบต่อการประกอบอาชีพของตนเอง ความรับผิดชอบต่อการส่งเงินสัจจะประจำเดือน และเงินกู้ของกลุ่ม และผลที่ก่อให้เกิดต่อสังคมและชุมชนในภาพรวมคือทำให้ชุมชนมีเงินทุนเป็นของตนเองสำหรับใช้ในการบริหารจัดการชุมชนด้านเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้เศรษฐกิจฐานรากของชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สามารถแยกผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามที่เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนได้เป็นประเด็น ดังนี้

ด้านสมาชิก

๑) สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามสามารถลดหนี้สินในระดับครัวเรือนได้ เพราะเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมอาชีพด้านๆ และเกิดอำนาจในการต่อรองทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ฯ

๒) สมาชิกในชุมชนรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตที่พึงพิงทางการเงินในชุมชน สะดวก รวดเร็ว

๓) สมาชิกมีความรู้สึกว่าคุณทุกข่ยากหรือผู้อ่อนแอในชุมชนได้รับการช่วยเหลือ โดยกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในเรื่องของการจัดสวัสดิการสังคม เช่น คนชรา คนพิการ ผู้สูงอายุ ฯลฯ

๔) สมาชิกเกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกัน ได้มีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้นโดยผ่านกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๕) เกิดการบูรณาการทุนระดับตำบลโดยใช้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นแกนหลักทำให้สมาชิกกลุ่มทุกกลุ่มได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

๖) สร้างความมีวินัยให้กับสมาชิกโดยการกู้เพียง ๑ สัญญาต่อ ๑ ครอบครัว เพื่อป้องกันหนี้ซ้ำซ้อน ทำให้เกิดการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มๆทุกคน และทุกคนเห็นคุณค่าของกลุ่มออมทรัพย์บ้านขามมากยิ่งขึ้น

๗) สมาชิกรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จึงช่วยกันดูแลโดยการร่วมคิด ร่วมวางแผนการดำเนินงาน ร่วมดำเนินการ และสุดท้ายคือการทำทุกคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

ด้านคณะกรรมการ

๑) คณะกรรมการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ ต่อส่วนรวมในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของบ้านขามได้อย่างราบรื่น ไม่มีปัญหาเรื่องเงินทอง และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก

๒) คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามมีความเข้มแข็ง มีความสามารถได้รับการยอมรับจากสมาชิก

๓) คณะกรรมการมีแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีความกล้าหาญที่จะทำกิจกรรมที่ยากและท้าทายให้ประสบความสำเร็จ เช่น การจัดโรงสีชุมชนครบวงจรเพื่อตัดปัญหาพ่อค้าคนกลางที่

เอาเปรียบ การนำกองทุนต่าง ๆ มาบูรณาการร่วมกันเพื่อสร้างเอกภาพในการบริหารจัดการ สร้างความมีวินัยให้กับสมาชิกโดยการกู้เพียง ๑ สัญญาต่อ ๑ ครอบครัว เพื่อป้องกันหนี้ซ้ำซ้อน เป็นต้น

๔) เป็นแกนกลางในการบูรณาการโครงการ กิจกรรม แผนงานทุกด้านที่ลงสู่ชุมชน เนื่องจากคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน ฉะนั้นการทำงานเป็นองค์กรรวมเชื่อมโยงงานต่าง ๆ ได้ดี

ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

๑) ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในตำบลบ้านขามดีขึ้นจากการบูรณาการกองทุนเข้าด้วยกันทำให้ประชาชนมีแหล่งเงินทุนที่เข้าถึงได้ง่ายในการประกอบอาชีพ มีอาชีพเสริมรายได้หลายทางยิ่งขึ้น

๒) มีกิจกรรมด้านสวัสดิการทางสังคมที่ครบวงจรทำให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนอีสานโดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ทำให้มีการดูแลกันบนพื้นฐานของความเอื้ออาทร รักใคร่สามัคคี

๓) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามสามารถช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้านจากปัญหาหนี้สินนอกระบบ ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมีเงินเก็บของครอบครัวเพิ่มขึ้น

๒.๙ กิจกรรมเครือข่ายของกลุ่ม หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน (เป็นกิจกรรมที่สมาชิกและชุมชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต)

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม มีกิจกรรมเครือข่ายที่เกิดจากการดำเนินงานของสมาชิกและคณะกรรมการเพื่อสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนได้อย่างกว้างขวางครอบคลุม ดังนี้

๑. การกู้เงิน คณะกรรมการฯ กำหนดให้สมาชิกยื่นความจำนงขอกู้เงินได้เดือนละ ๑ ครั้ง และเมื่อสมาชิกได้รับเงินกู้ไปแล้วและมีการส่งเงินกู้คืนตามกำหนดตั้งแต่ ๓ เดือน เมื่อสิ้นปีสมาชิกจะได้รับสวัสดิการจากกลุ่มเหมือนเช่นสมาชิกคนอื่นทั่วไป เช่น ดอกเบี้ยเงินฝาก การรักษาพยาบาล

๒. กิจกรรมพัฒนาอาชีพและรายได้ของกลุ่มฯ ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาด โรงสีข้าวชุมชน กลุ่มรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว มันสำปะหลัง ไข่ หมู ฯลฯ) โดยแต่ละกิจกรรมมีวัตถุประสงค์และรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้ ศูนย์สาธิตเพื่อการตลาดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคแก่สมาชิกเพื่อสมาชิกจะได้ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันราคายุติธรรมและเมื่อสิ้นปียังได้ปันผลกำไรคืน โรงสีข้าวชุมชน ตั้งขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกนำผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว มาสีเพื่อใช้เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน ส่วนรายได้จากการสีข้าวจะเป็นผลประโยชน์ของกลุ่มนำไปขายเป็นรายได้เพื่อนำมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาโรงสี ส่วนกลุ่มรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ไข่ หมู จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกนำผลผลิตทางการเกษตรมาขายในราคายุติธรรม ไม่ต้องถูกพ่อค้าจากภายนอกกดราคาและทางกลุ่มจะเป็นผู้รวบรวมผลผลิตทางการเกษตรและเป็นตัวแทนในการนำผลผลิตไปขายแก่พ่อค้าภายนอกเอง หากในช่วงใดที่ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ราคาไม่ดี ไม่เหมาะสม ไม่คุ้มทุน คณะกรรมการก็จะยังไม่ขายผลผลิตนั้น รอจนกว่าราคาของผลผลิตจะเหมาะสมจึงจะขาย ส่วนกำไรที่ได้จากการขายผลผลิตจะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการด้านการตลาด ผลจากการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตทำให้กลุ่มฯ ทำให้สมาชิกได้รับประโยชน์ คือสามารถขายผลผลิตได้ใน

ราคาที่ยุติธรรม ไม่ต้องรีบขายจนถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา เอาเปรียบเหมือนที่ผ่านมา ะผลที่ได้รับทางอ้อมคือกลุ่มมีรายได้จากผลกำไรจากการผลผลิตสำหรับใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

๓. กิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน ได้มีการจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการชุมชนวันละ ๑ บาท ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลและค่าทำศพ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการคือเมื่อสมาชิกเจ็บป่วยและต้องนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาล จะได้รับเงินช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลคืนละ ๒๐๐ บาท โดยให้ไม่เกิน ๑๐ คืน และถ้าสมาชิกคนใดถึงแก่ความตาย จะได้รับเงินช่วยเหลือในการทำศพ ๑๕,๐๐๐ บาท นอกจากนี้ยังมีเงินทุนที่ได้มาจากดอกผลของดอกเบี้ยเงินกู้ ๔๐ % ของแต่ละปีจัดเป็นสวัสดิการด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณี และคนด้อยโอกาส โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานคือ ในด้านของการศึกษาจะมอบเป็นทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดีแต่ยากจน ๔,๐๐๐ บาท มอบให้แก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๔,๐๐๐ บาท ด้านวัฒนธรรมโดยมอบเงินทุนให้แก่วัดเพื่อการบูรณะ บำรุงรักษา หรือจัดกิจกรรมทางศาสนาในโอกาสต่าง ๆ และสุดท้ายมอบเป็นเงินช่วยเหลือแก่คนพิการ คนละ ๒๐๐ บาท/เดือน

๔. กิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน เมื่อมีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในโอกาสต่าง ๆ เช่นการพัฒนาทาง การปลูกต้นไม้ การทำความสะอาดสถานที่สาธารณประโยชน์ จะใช้เงินทุนที่ได้มาจากดอกผลของดอกเบี้ยเงินกู้ ๔๐ % เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

๒.๑๐ หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุน/ส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตคณะกรรมการมิได้ทำงานเพียงลำพังแต่มีหน่วยงานต่างๆ เข้าไปสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ได้แก่

๑. พัฒนาการอำเภอ พัฒนาการประจำตำบล จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ เข้ามาสนับสนุนโดยการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต วิธีการบริหารงานจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกิจกรรมเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ การจัดทำบัญชีกลุ่มออมทรัพย์แบบง่าย การตรวจสอบบัญชี การติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน ให้ความช่วยเหลือ เป็นที่ปรึกษา ร่วมประชุมสามัญประจำปีทุกปี

๒. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการให้ความรู้ ความเข้าใจเรื่องการเกษตรแก่สมาชิก เช่น การทำปุ๋ยต่าง ๆ วิธีการเลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลดี การปลูกพืชผสมผสานตามฤดูกาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เข้ามาสนับสนุนด้านการดูแลรักษาอนามัยแก่สมาชิก เช่นการรักษาสุขภาพให้แข็งแรง การบริโภคอาหารที่เหมาะสมถูกวิธี การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย การดูแลผู้พิการร่วมกับคณะกรรมการ นอกจากนี้ยังบุคคลสำคัญที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม ซึ่งทำให้คณะกรรมการและสมาชิกประทับใจ

๓. นายอำเภอจตุรัส ได้เข้าช่วยในเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การสร้างเครือข่าย และการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของบ้านขาม เยี่ยมเยียนสมาชิกในพื้นที่ ให้กำลังใจคณะกรรมการในการดำเนินงาน เป็นที่ปรึกษาการดำเนินงาน และร่วมประชุมในวันประชุมสามัญประจำปี ร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

๔. เจ้าหน้าที่เกษตร และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอจตุรัส ได้กระตุ้นให้แนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มฯ และการบริหารงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยร่วมประชุมชาวบ้านให้คำปรึกษาดูตามความก้าวหน้าการดำเนินงานตลอดจนให้ความรู้เรื่องระบบบัญชี

๕. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สนับสนุนงบประมาณในการสนับสนุนลานตากผลผลิตเพิ่ม และซื้อรถตัดผลผลิต ฯลฯ

๖. เจ้าหน้าที่กองทุนทางสังคม (SIF) สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างโรงสี สร้างลานตากผลผลิต และทุนหมุนเวียนรับซื้อผลผลิต

๗. งบประมาณจาก ส่งเสริมการจัดซื้อเครื่องสีข้าว ทำระบบไฟฟ้าโรงสีชุมชน ก่อสร้างฉางเก็บผลผลิต และต่อเติมศูนย์สาธิตการตลาด

๘. เจ้าหน้าที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนนครราชสีมา ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมในเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตฯ เช่น ให้ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มฯ การเป็นวิทยากรกระบวนการ ให้คำปรึกษา/ข้อเสนอแนะด้านต่าง ๆ ฯลฯ

๙. เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ช่วยในเรื่องเกี่ยวกับการเกษตร เช่น ให้ความรู้ในการดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตร ให้งบประมาณในเรื่องการเกษตร ฯลฯ

๒.๙ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

การดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเมื่อปี ๒๕๓๓ จนถึงปัจจุบัน (๒๕๕๖) นับเป็นเวลา ๒๒ ปี การดำเนินงานยังไม่เคยประสบกับปัญหาสิ่งใด เนื่องจากชาวบ้านขามมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่กันแบบพี่น้อง มีสิ่งใดมักพูดคุยกัน หาข้อยุติด้วยเหตุผล เคารพผู้อาวุโส การทำสิ่งใดมักพร้อมเพรียงกัน ตรงไปตรงมาและเห็นแก่ประโยชน์ของสมาชิกและส่วนรวมเป็นหลัก การดำเนินงานจึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เรียบง่าย ตลอดมา จะมีเพียงข้อขัดข้องในการดำเนินงานบ้างในบางครั้ง ได้แก่

๑. สมาชิกส่งเงินไม่ทันตามกำหนดเวลา คณะกรรมการได้ลงไปติดตามที่บ้านและให้เพื่อนผันการส่งเงินเป็นรายงวด

๒. สมาชิกกู้เงินไปใช้ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๓. เกิดปัญหาเรื่องภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง ทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตน้อย ส่งเงินกู้ไม่ทันตามกำหนดเวลา

๔. มีสมาชิกที่เป็นเครือญาติกันกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตให้กันเอง

๒.๑๐ ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตประสบผลสำเร็จ

ถ้ามองถึงปัจจัยภายในของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สิ่งที่ทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จในด้านของสมาชิก ปัจจัยสำคัญคือการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิก เช่น การร่วมกันร่างระเบียบข้อบังคับการดำเนินงานของกลุ่มและการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของผู้เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ปัจจัยของความสำเร็จลำดับต่อมาคือการมีความรับผิดชอบที่ดีมากของสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นความรับผิดชอบในการการฝากเงินสัจจะ การส่งเงินกู้คืน ปัจจัยต่อมาคือการเกื้อกูลกันระหว่างคนจนกับคนรวย “คนจนอาศัยคนรวย คนรวยช่วยคนจน” คนรวยเงินฝากไม่กู้ได้รับสิ่งตอบแทนคือดอกเบี้ย ส่วนคนจน ฝากเงินเพื่อกู้ สิ่งที่ต้องเสียคือดอกเบี้ยให้กับคนรวย สิ่งที่ได้รับคือเงินทุนในการไปประกอบอาชีพ / ใช้จ่ายในครัวเรือนยามเดือดร้อนจำเป็น ดอกเบี้ยถูก

จะเห็นว่าทั้งคนจนและคนรวยต่างพึ่งพาอาศัยกัน ไม่เอาเปรียบกัน และปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงาน ประสบผลสำเร็จสุดท้ายคือการเป็นคนที่มีความรู้ คุณภาพ ชื่อสัตย์ ของสมาชิก^๕

ในด้านของคณะกรรมการ ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ประสบผลสำเร็จคือรูปแบบ วิธีการ ความสามารถ เทคนิคในการบริหารเงินของกลุ่มฯ ไม่ว่าจะ เป็นด้านการกู้เงิน มาตรการการส่งคืนเงินกู้ เช่น หากสมาชิกส่งเงินกู้คืนไม่ครบแม้แต่คนเดียวก็ไม่มี การปล่อยเงินกู้ในครั้งต่อไป การให้มีการค้าประกันการกู้เงินของสมาชิก ๒ คน เพื่อเป็นการให้คู่ค้า ประกันติดตามกันเอง ปัจจัยของความสำเร็จลำดับต่อมาคือรูปแบบ วิธีการบริหารงานของ คณะกรรมการ ใช้หลักการบริหารงานในรูปแบบเดียวกันทุกเรื่อง คือการยึดหลักประชาธิปไตยและ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการคิด ตัดสินใจ ปัจจัยความสำเร็จลำดับต่อมาคือการทำงานร่วมกันแบบ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความมีคุณธรรมและความรับผิดชอบของคณะกรรมการ

และถ้ามองถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลทำให้การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านขามประสบผลสำเร็จ สิ่งแรกก็คือผลพวงจากสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี ๒๕๓๐ ค่าครองชีพสูง สินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันราคาแพง คนตกงาน บัญชีราคาแพง น้ำการเกษตร ไม่พอใช้ สินค้าทางการเกษตรราคาตกต่ำ เกษตรกรขาดทุน ไม่มีเงินทุนสำหรับใช้และประกอบอาชีพ ในปีต่อไป สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทยทั่วไปในวงกว้าง รวมทั้งเกษตรกรบ้านขามด้วยเช่นกัน ต้องตกอยู่ในสภาพที่ยากจน ไม่มีเงินทุนในการดำรงชีพ ต้องไป กู้เงินนอกระบบจากภายนอก อัตราดอกเบี้ย ร้อยละ ๔ บาท/เดือน คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อ การผลิตบ้านขาม จึงได้สำรวจข้อมูลสมาชิกที่เป็นหนี้ในระบบ นำเงินกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตั้งเป็นกองทุนช่วยเหลือผู้เป็นหนี้ในระบบนำเงินจากกองทุนไปคืนให้แก่เจ้าของเงินหนี้ในระบบ แล้วให้สมาชิกผ่อนชำระคืนกับคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ฯ เสียดอกเบี้ยร้อยละ ๑ บาทต่อเดือน และจากปัญหาที่เกษตรกรไม่มีที่ดินของตนเองในการปลูกข้าวต้องไปเช่าที่ดินของคนอื่นปลูก คณะกรรมการจึงนำเงินทุนที่เป็นกำไรของกลุ่มฯไปซื้อที่ดินจำนวน ๒๐๐ ไร่ แล้วนำมาแบ่งให้ เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินของตนเองปลูกข้าว คนละ ๔ ไร่ เมื่อได้ผลผลิตให้นำผลผลิต ๑ ใน ๔ ส่วนเข้า กลุ่มซึ่งได้จัดตั้งเป็นธนาคารข้าว โดยให้ระยะเวลาแก่เกษตรกรในการใช้ที่ดินในการปลูกข้าวคนละ ๑ ปี เมื่อครบกำหนดให้หมุนเวียนให้กับเกษตรกรคนอื่นที่ไม่มีที่ดินปลูกข้าวต่อไป กิจกรรมต่อมาคือ การให้เงินสมาชิกไปจัดงานตามวัฒนธรรมประเพณีของครัวเรือน เช่นงานบวช งานแต่ง งานละไม เกิน ๓๐,๐๐๐ บาทเมื่อจัดงานเสร็จแล้วให้นำมาคืนกลุ่ม โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย และกิจกรรมสุดท้าย คือการซื้อปุ๋ย เมล็ดพันธุ์พืชทางการเกษตรให้แก่สมาชิกที่เป็นเกษตรกรนำไปใช้ก่อนและเมื่อขาย ผลผลิตได้จึงค่อยนำเงินมาคืนกลุ่ม เสียดอกเบี้ยร้อยละ ๕๐ สตางค์ต่อเดือน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจาก สถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลทำให้การดำเนินงานกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิตประสบผลสำเร็จได้ ด้วยรูปแบบ/วิธีการบริการจัดการเงินทุนของ คณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม ทันเวลา ครอบคลุมทุกด้าน สามารถตอบสนอง ความต้องการและแก้ไขปัญหาของสมาชิกได้ตรงประเด็น

^๕ สัมภาษณ์ นางสุมาลี แสงทอง เลขานุการ ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

นอกจากนี้การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตประสบผลสำเร็จเช่นกัน ซึ่งหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงาน ได้แก่ ธกส. เข้ามาสนับสนุนโดยการเสนอเงินทุนในการกู้ แต่ทางคณะกรรมการไม่ตกลงเนื่องจากกลุ่มมีเงินมากอยู่แล้วและยังเห็นว่าเป็นการนำเงินของชาวบ้านออกนอกชุมชน เราควรปิดช่องทางที่จะทำให้เงินรั่วไหลออกนอกชุมชนจะดีที่สุด ส่วนหน่วยงานที่สนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มมาอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง คือพัฒนาชุมชนได้เข้ามาสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ การทำบัญชี การดำเนินงานกิจกรรมเครือข่าย ติดตามให้คำปรึกษาและวางแผนการดำเนินงานด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่นการฝึกอบรมการศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มศักยภาพคณะกรรมการให้สามารถบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ฯให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒.๑๑ ร้านค้าศูนย์สวัสดิการตลาด

สาขา ๑

เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ. ศ. ๒๕๓๓ มีสมาชิกเริ่มตั้ง ๒๑๗ คน เงินทุน ๘๘,๐๗๐ บาทโดยลง หุ้นละ ๒๐ บาทโดยมีสมาชิกหุ้นได้ไม่เกิด ๑๐๐หุ้น ต่อมาเนื่องจากหมู่บ้านขามชนะการประกวดกิจกรรมหมู่บ้านพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตดีเด่น กรมการพัฒนาชุมชนจึงสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างอาคารเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาทและจัดซื้อปุ๋ยเพื่อในร้านค้าเป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาทและชาวบ้านได้ร่วมกันสมทบแรงงานก่อสร้างโดยใช้ที่สร้างสาธารณะประโยชน์เป็นสถานที่ก่อสร้างสินค้าที่จำหน่ายเป็นสินค้าอุปโภคบริโภครวมถึงน้ำมันเชื้อเพลิง ใช้ระบบการขายคือจ้างพนักงานขายประจำละปี ๒ - ๓ ใช้ระบบคูปองคือเมื่อซื้อสินค้าจะได้รับคูปองเป็นมูลค่าเท่ากับสินค้าที่ซื้อ แล้วนำคูปองมารับผลตอนสิ้นปี

พ. ศ. ๒๕๓๖ ดำเนินการมาประมาณ ๔ ปีจึงจัดให้สมาชิก ๑ คนลงหุ้นได้ไม่เกิน ๒๕ หุ้น เนื่องจากมีการได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างสมาชิกจากยอดเงิน

พ. ศ. ๒๕๓๗ เปลี่ยนระบบการขายจากจ้างคนขายประจำมาเป็นหมุนเวียนกันขายโดยสมาชิกเข้าเวรขายสินค้า ๑ คน/ครึ่ง/เดือน กรรมการ ๒ครึ่ง/เดือน ปัจจุบันมีสมาชิก ๓๒๕ คนเงินทุน ๑๘๔,๖๓๐ บาท

สาขา ๒

เริ่มจากตั้งแต่ปี พ . ศ. ๒๕๔๑ สมาชิกเริ่มก่อตั้ง ๑๓๑ คน เงินทุน ๕๔,๐๐๐ บาท เนื่องจากบ้านขามเป็นหมู่บ้านใหญ่เพื่อให้บริการได้ครอบคลุมพื้นที่จึงขยายสาขาไปตั้งในบริเวณโรงสีชุมชนโดยแยกการบริหารอย่างชัดเจนกับสาขา ๑ เพื่อมีการจ้างพนักงานขายประจำ เนื่องจากอยู่ห่างชุมชนแต่เส้นทางที่ชาวบ้านใช้ในการเดินทางไปร้านจึงมีลูกค้าประจำ ปัจจุบันมีสมาชิก ๑๗๐ คน เงินทุน ๘๐,๐๐๐ บาท

โรงสีชุมชน

เนื่องจากในชุมชนไม่มีโรงสีข้าวที่ได้มาตรฐาน ดังนั้นชุมชนจึงเสนอโครงการเพื่อก่อตั้งโรงสีขนาด ๓ ลูกบประมาณ ๙๑๙,๐๐๐ บาท โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนชุมชน ๔๓๐,๐๐๐ บาท อบต. บ้านขาม ๑๘๓,๐๐๐ บาท ราษฎรสมทบ ๓๐๐,๐๐๐ บาท และได้จากรับบจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มยอดโครงการนี้

- สำนักงานจังหวัด ชัยภูมิ สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างฉางเก็บผลผลิต ๑ แห่ง ขนาด ๑๕๐ เกวียน เป็นเงิน ๘๑๔,๐๐๐ บาท
- กองทุนชุมชน สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างฉางเก็บผลผลิตและติดตั้งตราซัง กลาง ๑ แห่ง เป็นเงิน ๑,๗๕๐,๐๐๐ บาท
- อบต. บ้านขามสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างลานตากแห้งผลผลิตและติดตั้งตราซัง กลาง ๑ แห่ง เป็นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท

ธนาคารข้าว

เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้จัดประชุม ชาวเสนอโครงการธนาคารข้าวตามแนวราชดำริ เพื่อช่วยเหลือพี่น้องในหมู่บ้านไม่ได้ทำนา หรือขาดแคลนข้าวในสำหรับบริโภคและทำพันธุ์ โดยระยะเริ่มแรกได้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านที่มีข้าวได้บริจาคให้แก่ธนาคารประมาณ ๑ ตัน ปัจจุบันปัญหาเรื่องการขาดแคลนข้าวได้ลดลง

กองทุนหมู่บ้าน

เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยมีสมาชิกเริ่มก่อตั้งจำนวน ๑๕๒ คน เงินลงทุนเริ่มแรก ๗,๘๕๐ บาท โดยเปิดบัญชีเงินฝากธนาคารออมสิน สาขาจัตุรัส ได้รับการจัดสรร เงินทุน ๑ ล้านบาทเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ ปัจจุบันมีสมาชิก ๑๗๕ คน ให้สมาชิกที่กู้เงินเพื่อ ประกอบอาชีพเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๕ มีสมาชิกที่ได้รับการอนุมัติกู้เงิน ๑๐๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๘%ของสมาชิกทั้งหมด มียอดเงินกู้จำนวน ๙๗๔,๐๐๐บาทคิดเป็นร้อยละ ๙๗.๔๐% ของ เงินทุน โดยคิดอัตรา ดอกเบี้ยร้อยละ ๖ บาท/ปี การค้าประกันให้สมาชิกรวมกลุ่มๆละ ๖ คนขึ้นไป เพื่อทำโครงการขอเงินกู้กองทุนโดยสมาชิกทุกคนค้าประกันซึ่งกันและกันให้ชำระคืนใน วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๔๖

ปัจจุบันมีเงินสัจจะสะสม ๘๕,๙๓๐ บาท(๕/๙/๒๕๔๕) มีการให้สมาชิกกู้ยืม จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒% ของสมาชิกทั้งหมด มียอดเงินให้กู้ ๘๑,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๒๖% ของเงินสัจจะสะสม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๒ บาท/เดือน

กลุ่มสตรี

เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยรับสมัครสตรีอาสาพัฒนาจัดประชุมให้ความรู้โดย เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและคปต.จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีจำนวน ๙ คน ส่งเสริมอาชีพตาม ความสมัครใจปัจจุบันได้ ส่งเสริมให้ผลิต น้ำยาล้างจานและแชมพูสระผมจากว่านหางจระเข้และมะกรูด

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยพระครูธรรมมงคล จังหวัดสมุทรปราการ มอบเงินทุน ก่อสร้างอาคาร๑๒๐,๐๐๐ บาทโดยสร้างที่ วัดประจำหมู่บ้าน คือวัดศรีวิเศษประชาชนมิตร และ ชาวบ้านร่วมสมทบทุนสร้างรั้วป้าย และอุปกรณ์เครื่องเล่นในร่ม และกลางแจ้งปัจจุบันมีเด็กเข้ารับ การเลี้ยงดู จำนวน ๕๐ คน มีผู้ดูแลจำนวน ๒ คน

กลุ่มเพาะเห็ด

เริ่มก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๔๐ ชาวบ้านขามจำนวน ๒๐ คนได้ไปดูงานเพาะเห็ดที่ อำเภอคอนสวรรค์เมื่อ กลับมาแล้วได้รวมหุ้นกันปลูกเห็ดคือ เห็ดกระด้าง โดยซื้อก้อนเชื้อเห็ดจาก อำเภอคอนสวรรค์ ราคาก้อนละ ๕ บาท จำนวน ๕,๐๐๐ ก้อนปลูกขายได้กำไรมาแบ่งกันภายในกลุ่มต่อมา

สมาชิก อบต. นายสวัสดิ์ แก้วบัณฑิต^๖ ได้ไปอบรมการทำเชื้อเห็ดที่กรุงเทพฯ และได้นำความรู้มาเผยแพร่แก่สมาชิกในกลุ่มต่อไปปัจจุบันนอกจากเห็ดกระด้างแล้วยังปลูกเห็ด นางฟ้าอีกด้วย

กลุ่มสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน

เริ่มก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๔๐ กรมประชาสงเคราะห์ส่งเสริมให้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางการประสานงานทางกรมประชาสงเคราะห์ สนับสนุนเงินเริ่มต้น ๑๒,๕๐๐ บาท และชาวบ้านสมทบ ๕,๐๐ บาท รวมเงินก่อตั้ง ๑๗,๕๐๐ บาท ปัจจุบันมีเงิน ๑๑๗,๖๐๐ บาท โดยนำเงินที่มีอยู่ช่วยเหลือแก่สมาชิกในหมู่บ้านที่มีความเดือดร้อน เช่น เจ็บป่วย อุกฉิน หรือเป็นเงินกู้เพื่อการศึกษาแก่บุตรหลานผู้ยากจน กู้ไปประกอบอาชีพโดยได้รับเงินบริจาคจากชาวบ้านเป็นประจำทุกปี มีกรรมการ ๙ คน วาระคราวละ ๑ ปี

กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน

เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ ชาวบ้านก่อตั้งกันเอง เพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อมีผู้เสียชีวิตในหมู่บ้าน กรรมการจะเก็บหลังคาเรือนละ ๒๐ บาท แล้วมอบให้แก่ญาติผู้เสียชีวิตในวันฌาปนกิจในคืนวันสวดพระอภิธรรมวันสุดท้ายชาวบ้านขามจะร่วมกันเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมให้ โดย นาย ทิม เถรหนูเป็นผู้บริจาคเป็น กองทุนเริ่มต้นในการดำเนินงาน

กองทุนยาเวชภัณฑ์

เริ่มตั้งเมื่อปี พ. ศ. ๒๕๓๗ มีสมาชิกเริ่มก่อตั้ง ๒๐๒ คน เงินทุน ๙,๔๘๐ บาท สาธารณสุขอำเภอ จตุรัส เข้ามาตั้งศูนย์ อสม. ขึ้นและชาวบ้านลงหุ้น หุ้นละ ๑๐ บาท เพื่อซื้อยามาจำหน่ายเป็นการบริการให้แก่ชุมชนโดยปัจจุบันมีสมาชิกเท่าเดิมเงินทุน ๑๑,๐๐๐ บาท

กองทุนปุ๋ย/เมล็ดพันธุ์

ให้สมาชิกเป็นการลงทุนให้ก่อน เมื่อขายผลผลิตได้แล้วจึงมาคืนกลุ่มดอกเบ็ญร้อยละ๒ บาท ต่อเดือน แต่ไม่มีพาดนู้ให้กู้ถูกตามความเป็นจริงที่ชาวบ้านทำแต่มีข้อแม้ว่าจะต้องนำผลผลิตมาขายให้แก่กลุ่มเท่านั้น เพื่อให้ชาวบ้านรวมตัวกันเกิดในการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง ให้ชาวบ้านเรียนรู้ระบบการซื้อขาย ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรม

โดยในปีนี้จะแนวคิดว่าจะพยายาม ลดดอกเบ็ญเงินกู้ให้ถูกลง ซึ่งขณะนี้คณะกรรมการกำลังพิจารณาอยู่เพราะหัวใจของชาวบ้านคือต้นทุนในการทำเกษตร หากสามารถลดต้นทุนในการซื้อเมล็ดและปุ๋ยได้ก็จะช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และชาวบ้านอยู่ดีกินดีขึ้น มีฐานะที่ดีขึ้น

เงินปันผล (กลุ่มออมทรัพย์)

๑. กรรมการดำเนินงาน ๑๐%
๒. เข้ากองทุนหมู่บ้าน ๑๐%
๓. ทุนดำเนินงาน<สำรอง> ๑๐%
๔. ทุนสาธารณะประโยชน์ ๕%
๕. ปันผลให้สมาชิก ๖๕%

เงินปันผล (ศูนย์สาธิตการตลาด)

^๖ สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ แก้วบัณฑิต รองประธาน ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

๑. กรรมการดำเนินงาน ๑๐%
๒. ฝ่ายชาย ๓๐%
๓. เข้ากองทุนหมู่บ้าน ๕%
๔. เฉลี่ยคือในการซื้อสินค้า<ร้อยละ ๓ บาท>
๕. ปีนี้ผลให้สมาชิก<ที่เหลือ>

การเสี่ยสละของสมาชิกของกลุ่ม

ปี ๒๕๓๗

ทั้งสมาชิกและกรรมการมีความเห็นร่วมกันว่า เนื่องจากหมู่บ้านมีปัญหาการขาดแคลนน้ำ จึงนำผลกำไรของกลุ่มมาแก้ไขปัญหา โดยนำเงินไปซื้อที่ดินชุดสระประมาณ ๕ ไร่ เป็นเงิน ๙๒,๐๐๐ บาท และขอความอนุเคราะห์จาก อบต. บ้านขาม ชุดสระให้คิดเป็นเงิน ๒๗๐,๐๐๐ บาท

ปี ๒๕๔๐

ซื้อที่สร้างประปาหมู่บ้านเป็นเงิน ๒๐,๕๐๐ บาท เนื้อที่ประมาณ ๒๐๐ ตารางวา โดยการมอบหมายสร้างระบบประปาหอสูงหมู่บ้านให้ และสมาชิกออกเงินซื้อที่ดิน

ปี ๒๕๔๑

ซื้อถังขยะเป็นเงิน ๘,๐๐๐ บาท มอบให้เป็นสมบัติของหมู่บ้าน

ปี ๒๕๔๒

สร้างศาลาเฉลิมพระเกียรติกลางน้ำ งบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาทโดยนำเฉพาะดอกเบี้ยมาใช้ของกลุ่มทรัพย์มาสร้าง

ปี ๒๕๔๓

มอบเป็นกองทุนการศึกษา ๕,๐๐๐ บาทให้แก่โรงเรียนโดยนำเฉพาะดอกเบี้ยมาใช้ มอบเป็นเงินค่าอาหารกลางวันศูนย์เด็กเล็ก ๑,๐๐๐ บาทสร้างกุฏิ ๓,๕๐๐ บาท

ปี ๒๕๔๔

ถมที่จากคลองสระน้ำเพื่อขยายลานตากผลผลิต งบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท โดยเอาเงินดอกเบี้ยของกลุ่มออมทรัพย์

ปี ๒๕๔๕

ชุมชนขยายซ่อมแซมศาลาเฉลิมพระเกียรติกลาง งบประมาณ ๙๐,๔๙๒ บาท เป็นค่าแรงงาน+ค่าอาหารเป็นเงินของชุมชน

๓. ปัจจัยส่งผลให้ชาวบ้านขามเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

๑. บทบาทขององค์กรชุมชนในการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน และกลุ่มองค์กรอื่น ๆ มีความตั้งใจในการพัฒนาท้องถิ่นของตน มีภาวะความเป็นผู้นำ มีความเข้มแข็ง ซื่อสัตย์และโปร่งใส สมาชิกในกลุ่มบ้านขาม ให้การยอมรับโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายประจวบ แต่งทรัพย์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านขามซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านให้การสนับสนุน และให้ความไว้วางใจสูง

๒. กลุ่มและกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์
สาธิตการตลาด ธนาคารข้าว โรงสี ฉางข้าว ลานตากข้าว กลุ่มอาชีพ คณะกรรมการบริหารกลุ่มมี
ความตั้งใจในการพัฒนาท้องถิ่นของตนการดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้น คณะกรรมการบริหาร
มีความเห็นตรงกันว่าการเชื่อมโยงและประสานรวมกันของกิจกรรมที่เป็นเครือข่ายในการดำเนิน
กิจกรรมทางสังคมนั้นคือ การสร้างความ เข้มแข็ง ให้กับการดำเนินชีวิตเพื่อส่วนรวมโดยเฉพาะในเรื่อง
ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน และต้องการเกาะกลุ่มกัน

๓. ชาวบ้านขามยี่ดอุดมการณ์ร่วมกันอันสำคัญประการหนึ่งความสามัคคี
ของชุมชน สิ่งที่เป็นปัญหาในชุมชนจะถูกรวบรวม และแก้ไขโดยการจัดเวทีชาวบ้าน

๔. ชาวบ้านขามมีวัฒนธรรม มีวินัย มีความซื่อสัตย์ อดทน พากเพียรมานะ
พยายามที่จะต่อสู้ปัญหาอุปสรรค มีความสามัคคี มีความพร้อมในการให้ความร่วมมือมีการช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองตั้งนั้นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ในการดำเนิน
กิจกรรมเพื่อสร้างชุมชนของตนเองด้วยตนเองจึงทำให้บ้านขามเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เป็น
หมู่บ้านต้นแบบของการพัฒนาที่มีความเข้มแข็ง และยั่งยืนตลอดไป

ทุนทางสังคม

ประชาชนชุมชนบ้านขามได้ให้ความไว้วางใจในตัวผู้นำ คือ นายประจวบ แต่งทรัพย์ มี
บทบาทเป็นผู้นำชุมชน ฐานะผู้ใหญ่บ้าน โดยประชาชนคาดหวังในผู้ใหญ่ประจวบ แต่งทรัพย์ ว่า
สามารถนำพาประชาชนพ้นจากปัญหาความยากจน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ผลตอบแทน
น้อย หน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้าช่วยเหลือได้ทันตามความต้องการ จากความไว้วางใจที่
ประชาชนมีต่อผู้ใหญ่ประจวบ แต่งทรัพย์ ส่งผลให้ต้องเดินทางไปศึกษาดูงานภายนอกชุมชน นำองค์
ความรู้มาปรับใช้ ซึ่งแนวคิดที่ผู้ใหญ่ประจวบ แต่งทรัพย์ใช้ครั้งแรก คือ “คนจนต้องมาลงหุ้น
ช่วยเหลือกันและกัน” เมื่อแนวคิดเข้าสู่การลงมือปฏิบัติ ความไว้วางใจเริ่มขึ้นนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่ม
ออมทรัพย์เพื่อการผลิต ของผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรมในชุมชน ประชาชนในหมู่บ้านขามผู้ถือหุ้น
ไว้วางใจว่า เพื่อนสมาชิกที่กู้เงินไปลงทุนต้องคืนเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยให้แก่ตนเองแน่นอน และความ
ไว้วางใจเกิดขึ้นระหว่างผู้ลงหุ้นกับผู้เกิดขึ้น ส่งผลให้การก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม
เติบโตมาถึงปัจจุบัน อีกทั้งความไว้วางใจยังมีลักษณะการปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกกับ
คณะกรรมการผู้บริหารกลุ่มออมทรัพย์ ขยายไปสู่โรงเรียน วัด หน่วยงาน เข้าร่วมกิจกรรมด้วย
ความไว้วางใจกันและกัน ซึ่งทุกครั้งที่มีการประชุมพระสงฆ์ ครู จะเข้าร่วมประชุมปรึกษากับ
ผู้บริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามมีเงินทุนเป็นเงินออมทั้งสิ้น ๑๑,๐๐๐,๐๐๐
บาท และเงินทุนยังปรากฏในรูปแบบการบูรณาการกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชน จัดเป็นเงินทุนกว่า ๑๕
ล้านบาท ซึ่งเป็นทุนในกิจกรรม ศูนย์สาธิตการตลาด โรงสีชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชน วันละ ๑
บาท กลุ่มรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรส่งผลให้เกิดการสนับสนุนด้านธุรกิจจากภาครัฐ และ
ภาคเอกชน ในรูปแบบเงินสนับสนุนโครงการ กิจกรรม และดอกเบี้ยเงินออม โดยเฉพาะเงินทุน
สำหรับสร้างโรงสีชุมชน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ มียาชาว่า จัดซื้อเครื่องสีข้าว จัดทำระบบ
ไฟฟ้าโรงสีข้าว ก่อสร้างฉางเก็บผลผลิต และต่อเติมศูนย์สาธิตการตลาดของชุมชน

เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีทุนทางธรรมชาติคือ การประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างมั่นคงบนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ดำเนินมาครั้งสร้างหมู่บ้าน ช่วยให้ประชาชนประกอบอาชีพทางการเกษตร มีแหล่งอาหาร มีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน รักษาปัจจัยพื้นฐานสำหรับประกอบอาชีพทางการเกษตรไว้ได้ เช่น มีที่ดินสำหรับการเกษตร มีโรงสีสำหรับแปรรูปทางการเกษตรไว้ในชุมชน มีเงินทุนและแหล่งรับซื้อผลิตผลทางการเกษตรไว้ในชุมชน มีศูนย์สาธิตการตลาดของชุมชนจัดจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นแก่สมาชิกในชุมชน และประชาชนรักษาธรรมชาติของการดำเนินชีวิตภาคการเกษตรไว้ได้ ลูกหลานลดการไปทำงานต่างถิ่น ครอบครัวเข้มแข็ง

ด้านบุคคลเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีทุนทางสังคมจำนวนมากหลายสาขาอาชีพ แม้ปัจจุบันผู้ใหญ่ประจำบวบ แต่งทรัพย์ จะเสียชีวิตไปแล้ว แต่ทุนทางบุคคลซึ่งได้ร่วมตัวบริหารจัดการความรู้ ถึงทุนทางสังคมมาใช้ ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางบุคลากร ได้แก่

๑. คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๒. พัฒนาการอำเภอ พัฒนาการซึ่งเป็นทุนทางบุคคลภายนอกชุมชนที่เข้ามาให้การสนับสนุนต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ

๓. เจ้าหน้าที่ศูนย์สาธิตการตลาด ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นในชุมชน

๔. คณะกรรมการโรงสีชุมชน ธนาคารข้าว กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน กองทุนยาเวชภัณฑ์ กองทุนปุ๋ย เมล็ดพันธ์ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์เฉพาะด้านในชุมชน

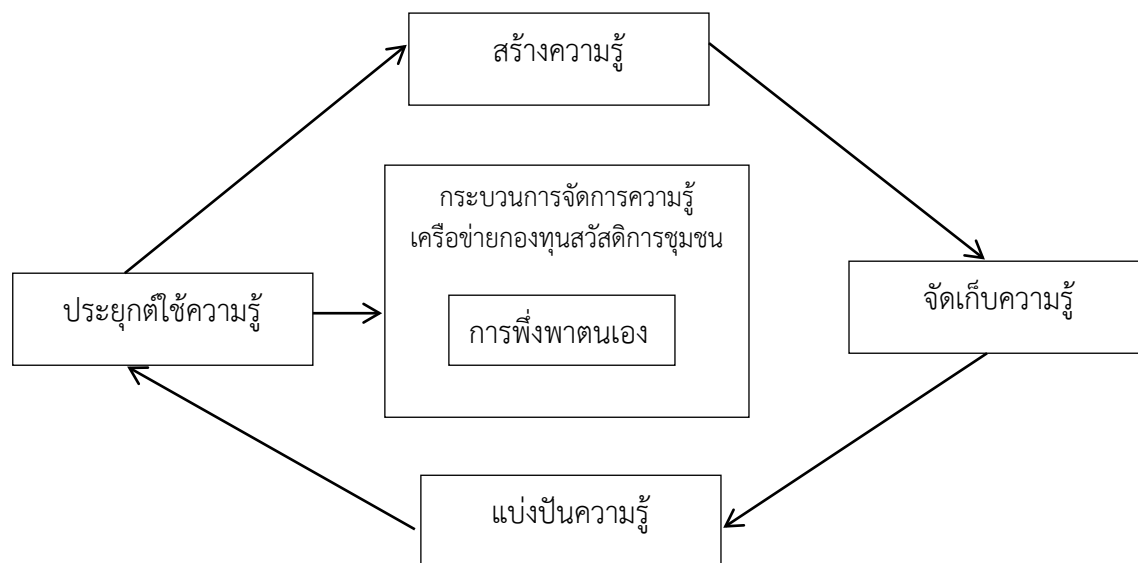
ทุนทางสังคมด้านบุคลากร เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม จึงมีทรัพยากรบุคคลที่หลากหลาย จึงดึงมาใช้ในการบูรณาการในแต่ละภารกิจงานได้อย่างเหมาะสม

เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีทุนด้านการให้ความรู้โดยการพัฒนาการเรียนรู้จากสภาพปัญหาการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ปัญหาการพึ่งพาองค์กรภายนอกชุมชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ การเรียนรู้เพื่อจะแก้ไขปัญหาด้วยตัวของสมาชิกในชุมชนเอง การเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งพากันและกันในชุมชน การเรียนรู้การก่อตั้งองค์กรชุมชนให้เกิดการแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยเฉพาะการขาดแคลนเงินทุน ดังนั้น การดึงทุนทางสังคมที่เป็นความถูกนำมาประยุกต์ใช้ โดยแลกเปลี่ยนความทุกข์ ปัญหาชีวิต ผ่านการรับรู้ของผู้ใหญ่ประจำบวบ แต่งทรัพย์ ทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องกลุ่มสัจจะออมทรัพย์จากภายนอกชุมชน นำมาสู่การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามในช่วงปี ๒๕๓๔ มีเงินสะสมครั้งแรก ๙,๓๔๐ บาท โดยวิธีการให้ความรู้เป็นการให้ข้อมูลที่แท้จริงแก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง และเปลี่ยนความรู้ กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจากภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการใช้ทุนทางความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ถูกนำมาเป็นทุนทางสังคมของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีการใช้แหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้เส้นทางถนนคอนกรีตเสริมเหล็กภายในหมู่บ้านในการจัดส่งผลิตผลทางการเกษตรเข้าสู่ชุมชนและเชื่อมต่อกับภายนอกชุมชน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากโทรศัพท์สาธารณะที่มีความสมบูรณ์พร้อมใช้ไฟฟ้ามีการใช้ทุกครัวเรือนสะดวกต่อการปรับประยุกต์ใช้ในกิจการอื่น ๆ รวมถึงการกำจัดขยะมูลฝอย

สิ่งปฏิกูลภายในชุมชน ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรทางสังคมที่สำคัญ นำไปสู่การจัดความรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน

โดยกระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีกระบวนการดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม

๔.๑.๓ สภาพทุนทางสังคมกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์

การศึกษาของกลุ่มผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอมือง นครราชสีมา ผู้วิจัยได้ดำเนินการในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ สภาพทั่วไปของตำบลพุดซา การบริหารจัดการกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยารักษ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สภาพทั่วไปของตำบลพุดซา

สภาพทางกายภาพ

ตำบลพุดซา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอมืองนครราชสีมา ห่างจากที่ว่าการอำเภอมืองประมาณ ๑๖ กิโลเมตร เดิมเรียกว่า บ้านพุดซา ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งขึ้นการปกครองกับตำบลพุดซา อำเภอมืองนครราชสีมา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้แยกเป็นตำบลพุดซา และปัจจุบันตำบลพุดซาขึ้นกับอำเภอมืองนครราชสีมา เหตุที่มีชื่อตำบลว่า พุดซา เนื่องจากมีบึงขนาดใหญ่ประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่ และมีต้นพุดซาขึ้นบริเวณรอบบึงเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๘ หมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ ๓๙.๕๐ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๒๔,๖๗๘.๕๐ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ดอน โดยเป็นพื้นที่ราบลุ่มในบริเวณตอนล่าง

ซึ่งเหมาะสำหรับปลูกข้าวและพืชผัก ส่วนบริเวณตอนบนจะเป็นพื้นที่ดอนเหมาะสำหรับปลูกพืชไร่ไม้ผล มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านป่าปึง อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลพันดุง อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ทิศใต้ ติดต่อบ้านปรุใหญ่ ตำบลหนองจะบก อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านโคกสูง ตำบลจอหอ และตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านพลกรัง และตำบลปรุใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

จำนวนประชากรซึ่งได้ข้อมูลจากสำนักงานทะเบียนราษฎรอำเภอเมืองนครราชสีมา ณ วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ พบว่ามีครัวเรือนทั้งสิ้น ๒,๕๙๓ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น ๙,๔๔๑ คน แบ่งเป็นชาย ๔,๔๐๕ คน และหญิง ๕,๐๓๖ คน และจากข้อมูลตามฐานจำนวนประชากร จปฐ. ตำบลพุดซา ณ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖ พบว่าประชากรที่อาศัยอยู่จริงรวมทั้งสิ้น ๗,๐๑๐ คน แยกเป็นชาย จำนวน ๓,๓๖๔ คน และหญิง จำนวน ๓,๖๔๖ คน

สภาพทางชีวภาพ

แหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่ ได้แก่ ๑) ลำบริบูรณ์ เป็นลำน้ำขนาดเล็กที่แยกมาจากลำตะคองบริเวณอำเภอสูงเนิน ๒) คลองละลม เป็นคลองที่แยกจากลำบริบูรณ์บริเวณตำบลสีมูม ๓) คลองพุดซา เป็นคลองที่แยกมาจากคลองละลม ๔) คลองโกรก เป็นคลองที่แยกมาจากคลองละลม ๕) เหมืองลาว ๖) คลองจิก ๗) บึงพุดซา ๘) บึงลำโพง และ ๙) บึงบ้านเขว้า

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ๑) บึงสาละ ๒) สระบ้านกล้วย ๓) คลองส่งน้ำชลประทาน จำนวน ๓ เส้น ๔) สระน้ำสาธารณะขนาดเล็ก จำนวน ๓ แห่ง และ ๕) ประปาผิวดิน จำนวน ๙ แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ ๑๘ หมู่บ้าน

พื้นที่สาธารณประโยชน์ จำนวน ๓๒ แปลง รวมพื้นที่ ๓,๓๗๘ ไร่ ๒ งาน ๓๑ ตารางวา ซึ่งในจำนวนนี้ได้ออก น.ส.ล. (หนังสือสำคัญที่หลวง) แล้วจำนวน ๑๕ แปลง โดยพื้นที่ที่ออก น.ส.ล. รวมพื้นที่ ๒,๒๐๘ ไร่ ๓ งาน ๘ ตารางวา โดยมีพื้นที่ที่ได้รับการพิจารณาอนุมัติจากกรมป่าไม้ให้จัดทำโครงการป่าชุมชน ได้แก่ ป่าชุมชนหนองปึก มีพื้นที่อยู่ในหมู่ที่ ๑ พื้นที่ดำเนินการทั้งหมด ๑๙ ไร่ ๒ งาน ๖๔ ตารางวา

สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งมีพื้นที่ที่ทั้งอาศัยน้ำฝนและอยู่ในเขตชลประทาน โดยมีพืชหลัก ได้แก่ ข้าวเจ้า สำหรับพื้นที่ลุ่มสามารถทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง นอกจากนี้ยังปลูกมันสำปะหลัง หอมแบ่ง และผักกินใบต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการทำปศุสัตว์และการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด และเมื่อว่างจากกิจกรรมทางการเกษตรของตนและครอบครัวแล้วจะหารายได้เพิ่มด้วยการรับจ้างทั่วไป และรับจ้างทางการเกษตร โดยประชากรหนุ่มสาวมักออกไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยข้อมูล จปฐ. ตำบลพุดซา ณ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖ พบว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของประชากรเป็นจำนวน ๕๗,๔๓๙.๓๖ บาท

ตารางที่ ๔.๔ แสดงหน่วยธุรกิจในตำบลพุดซา

ที่	หน่วยธุรกิจ	จำนวน
๑	ปั้มน้ำมัน	๒
๒	โรงต้มกลั่นสุรา	๗๒
๓	ร้านค้า	๕๖
๔	ร้านซ่อมเครื่องยนต์	๑๒
๕	โรงสีข้าว	๖
๖	โรงผลิตน้ำตาล	๑
๗	ตลาดชุมชน	๑

สภาพทางสังคม

ด้านการศึกษา ตำบลพุดซามีสถานศึกษาถึง ๘ แห่งกระจายอยู่ทั่วตำบล ได้แก่ โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๕ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน ๑ แห่ง ศูนย์การเรียนชุมชน จำนวน ๑ แห่ง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลพุดซา จำนวน ๑ แห่ง

สถาบันและองค์กรทางศาสนา ประชาชนในตำบลพุดซานับถือศาสนาพุทธ และมีศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม จำนวน ๘ แห่ง โดยเป็นวัดพุทธศาสนา จำนวน ๗ แห่ง และสำนักสงฆ์ จำนวน ๑ แห่ง

ด้านสาธารณสุข ตำบลพุดซามีสถานพยาบาลของรัฐภายในตำบล ๒ แห่ง ได้แก่ ศูนย์สุขภาพชุมชนหนองยารักษ์ และสถานอนามัยตำบลพุดซา และมีโรงพยาบาลประจำอำเภอเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นโรงพยาบาลที่อยู่ไม่ห่างจากตำบลพุดซามากนัก นอกจากนี้ยังมีสถานพยาบาลเอกชน จำนวน ๔ แห่ง

การบริการพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคมติดต่อระหว่างตำบลพุดซากับตำบลข้างเคียงและอำเภอเมืองนครราชสีมา มีเส้นทางคมนาคมเส้นทาง ได้แก่ ๑) ถนนลาดยางสายบ้านพุดซา-วัดเลียบ ๒) ถนนลาดยางสายโคกสูง - เมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ๓) ถนนลาดยางสายบ้านกระเสี้ยว ตำบลก่าปึง อำเภอโนนไทยถึงถนนโคกสูง - เมืองนครราชสีมา สำหรับการคมนาคมภายในตำบลใกล้เคียงใช้ถนนลาดยางสายโคกสูง - เมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นเส้นทางหลักในการติดต่อกับตำบลใกล้เคียงและภายในตำบล ในการติดต่อระหว่างหมู่บ้านและภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งแยกจากถนนลาดยางเข้าหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีบริการด้านขนส่งมวลชน โดยมีบริการรถสองแถวประจำทางทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการเดินทางติดต่อระหว่างตำบลและอำเภอ จากเส้นทางในการคมนาคมต่าง ๆ ทำให้การคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีบางพื้นที่ยังเป็นถนนหินคลุกและลูกรังสำหรับการโทรคมนาคมในเขตพื้นที่ได้รับความสะดวกทุกหมู่บ้าน โดยมีระบบโทรศัพท์และโทรศัพท์ประจำบ้าน จำนวน ๘๙๗ เครื่อง และโทรศัพท์สาธารณะจำนวน ๑๐ จุด พร้อมนี้ยังมีศูนย์บริการอินเทอร์เน็ตฟรีโดยศูนย์ ฯ ดังกล่าวอยู่ ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลพุดซา ในส่วนของไฟฟ้า ประชากรตำบลพุดซามีไฟฟ้าให้ครบทุกหลังคาเรือน แต่บางส่วนต้องพ่วงกับบ้านใกล้เคียง และบางส่วนใช้ไฟฟ้าเพื่อการเกษตร สำหรับน้ำประปานั้น มีประปาผิวดิน จำนวน ๙ แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ ๑๘ หมู่บ้าน

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตำบลพุดซา มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน ๘๐ คน และตำรวจหมู่บ้าน จำนวน ๘๐ คน

๒. สภาพทั่วไปของบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา

สภาพทางกายภาพ

ประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านพบว่าบ้านหนองยารักษ์ เริ่มตั้งหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่ามีผู้คนที่อื่นป่วยเป็นโรคท้องร่วงอย่างแรงจนถึงขั้นล้มตาย แต่เมื่อมีการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนปัจจุบัน และเมื่อได้อาศัยแหล่งน้ำทางด้านทิศใต้ของชุมชนเพื่ออุปโภคบริโภค ปรากฏว่าไม่มีผู้คนเจ็บป่วยล้มตายอีก เมื่อข่าวแพร่กระจายออกไปก็มีผู้คนอพยพมาอาศัยแหล่งน้ำดังกล่าวเพิ่มขึ้น พร้อมกับตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นการถาวร โดยใช้ชื่อเรียกหมู่บ้านว่า บ้านหนองยารักษ์ สำหรับแหล่งน้ำดังกล่าวมีชื่อเรียกในปัจจุบันว่า สระตาเพชร ต่อมาเกิดการขยายครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีการแยกหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านหนองยารักษ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพทั่วไปของทั้งสองหมู่บ้าน

บ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ โดยหมู่บ้านหนองยารักษ์ มีพื้นที่ประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๕๖๒.๕๐ ไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน ๑,๑๗๑ ไร่ จากการสำรวจข้อมูล จปฐ. ตำบลพุดซา ปี ๒๕๕๖ พบว่ามีจำนวนครัวเรือน ๑๗๔ ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด ๖๔๖ คน โดยมีประชากรที่มีช่วงอายุ ๒๖ ปีถึง ๔๙ ปี มากที่สุดเป็นจำนวน ๒๓๖ คน รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๐๔ คน

ตารางที่ ๔.๕ จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงของบ้านหนองยารักษ์ (ข้อมูล จปฐ. ตำบลพุดซา ปี ๒๕๕๖)

ช่วงอายุประชากร	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	รวมจำนวน (คน)
น้อยกว่า ๑ ปี	๓	๕	๘
๑-๒ ปี	๑๐	๙	๑๙
๓-๕ ปี	๑๔	๒๒	๓๖
๖-๑๑ ปี	๓๗	๒๖	๖๓
๑๒-๑๔ ปี	๑๖	๑๘	๓๔
๑๕-๑๗ ปี	๒๑	๑๒	๓๓
๑๘-๒๕ ปี	๒๔	๒๐	๔๔
๒๖-๔๙ ปี	๑๑๕	๑๒๑	๒๓๖
๕๐-๖๐ ปี	๓๔	๓๕	๖๙
๖๐ ปีขึ้นไป	๓๙	๖๕	๑๐๔
รวมทั้งหมด	๓๑๓	๓๓๓	๖๔๖

บ้านหนองยารักษ์ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองนครราชสีมา ติดกับทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๒๐๙๘ สายตำบลโคกสูง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ถึงอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเป็นดินร่วมปนทราย โดยบ้านหนองยารักษ์มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านเขว้า บ้านลำโพงใต้ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
ทิศใต้ ติดต่อบ้านพุดซา ตำบลพุดซา และตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัด
นครราชสีมา

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านหนองยารักษ์เหนือ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัด
นครราชสีมา

ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านดอนกระทิง และบ้านดอนพัฒนา ตำบลพุดซา อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา

สำหรับหมู่บ้านหนองยารักษ์เหนือ หมู่ที่ ๑๗ ได้แยกหมู่บ้านออกจากหมู่ ๑๒ เมื่อปี
พ.ศ. ๒๕๔๐ มีพื้นที่ประมาณ ๓ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๑,๘๗๕ ไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม
๑,๑๖๔ ไร่ มีจำนวนครัวเรือน ๑๕๘ ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด ๕๑๐ คน โดยมีประชากรที่มี
วงอายุ ๒๖ ปีถึง ๔๙ ปีมากที่สุดเป็นจำนวน ๑๘๕ คน รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า
๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๘๔ คน

ตารางที่ ๔.๖ จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงของบ้านหนองยารักษ์เหนือ (ข้อมูล จปฐ. ตำบลพุดซา
ปี ๒๕๕๖)

ช่วงอายุประชากร	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	รวมจำนวน (คน)
น้อยกว่า ๑ ปี	-	๒	๒
๑-๒ ปี	๖	๒	๘
๓-๕ ปี	๑๕	๘	๒๓
๖-๑๑ ปี	๒๔	๑๗	๔๑
๑๒-๑๔ ปี	๗	๑๒	๑๙
๑๕-๑๗ ปี	๗	๑๐	๑๗
๑๘-๒๕ ปี	๒๗	๓๑	๕๘
๒๖-๔๙ ปี	๙๐	๙๕	๑๘๕
๕๐-๖๐ ปี	๓๗	๓๖	๗๓
๖๐ ปีขึ้นไป	๓๓	๕๑	๘๔
รวมทั้งหมด	๒๔๖	๒๔๖	๕๑๐

บ้านหนองยารักษ์เหนือ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองนครราชสีมา ติดกับทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๒๐๙๘ สายตำบลโคกสูง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ถึงอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินเป็นดินร่วมปนทราย มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านลำโพง บ้านลำโพงใต้ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
ทิศใต้ ติดต่อบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านโคกสูง และตำบลจอกหอ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

สภาพทางชีวภาพ

ทั้งสองหมู่บ้านมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีชื่อท้องถิ่นว่า คลองจิก ความยาวประมาณ ๓ กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีสระตาเพชร อยู่ในพื้นที่บ้านหนองยารักษ์เหนือ โดยมีขนาดประมาณ ๒ ไร่ สำหรับแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเอง ได้แก่ ประปาผิวดิน ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านใช้น้ำประปาส่วนกันโดยใช้น้ำจากสระตาเพชรในการผลิต สามารถผลิตน้ำได้เพียงพอตลอดปี นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สาธารณะประโยชน์จำนวน ๔ แปลง ได้แก่ หนองน้ำสาธารณะประโยชน์ และพื้นที่ป่าช้าสาธารณะซึ่งในปัจจุบันใช้เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์โดยมีพื้นที่รวม ๗ ไร่ ๑ งาน ๔๐ ตารางวา ในจำนวนนี้ได้มีการออก น.ส.ล. แล้ว ๒ แปลง พื้นที่รวม ๔ ไร่ ๕ ตารางวา

สภาพเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ของทั้งสองหมู่บ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรมอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งหมู่บ้านหนองยารักษ์ มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน ๘๘ ครัวเรือน และบ้านหนองยารักษ์เหนือ มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน โดยมีพืชหลัก คือ ข้าวเจ้าไวแสง พันธุ์เหลืองประทิว ๑๒๓ และพืชผักกินใบต่าง ๆ ซึ่งนิยมปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเจ้าหน้าปีเสร็จแล้ว โดยปลูกในพื้นที่นาข้าว หากไม่ปลูกผักก็จะรับจ้างแรงงานภาคเกษตร เช่น การทำความสะอาดต้นหอมก่อนนำส่งขายตลาด นอกจากนี้ยังมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยเลี้ยงไว้บริเวณหัวไร่ ปลายนา เพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนจึงนำไปจำหน่าย พร้อมนี้ยังมีตลาดนัดบริเวณบ้านหนองยารักษ์ทุกเย็นวันพฤหัสบดี ซึ่งชาวบ้านสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรมาวางจำหน่าย

ตารางที่ ๔.๗ พื้นที่เพาะพืชเศรษฐกิจหลักของบ้านหนองยารักษ์และบ้านหนองยารักษ์เหนือ

ที่	รายการผลิต	พื้นที่ปลูก (ไร่)	
		บ้านหนองยารักษ์	บ้านหนองยารักษ์เหนือ
๑	ข้าวเจ้าหน้าปี	๑,๐๗๖	๑,๐๑๔.๕๐
๒	พืชผัก	๙๕	๑๔๙.๕๐

ตารางที่ ๔.๘ หน่วยธุรกิจในพื้นที่ของบ้านหนองยารักษ์และบ้านหนองยารักษ์เหนือ

ที่	หน่วยธุรกิจ	จำนวน
๑	ร้านค้า	๙
๒	ร้านเสริมสวย	๓
๓	ร้านซ่อมเครื่องยนต์	๒
๔	โรงกลั่นสุราชุมชน	๒
๕	โรงสีข้าว	๑

รายได้เฉลี่ยของทั้งสองหมู่บ้านค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ภายในตำบล พุดซา โดยบ้านหนองยารักษ์เป็นหมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเป็นลำดับที่ ๖ ของตำบล (เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย) เป็นจำนวน ๕๓,๕๙๐.๔๘ บาท และบ้านหนองยารักษ์เป็นหมู่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีเป็นลำดับที่ ๒ ของตำบล (เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย) เป็นจำนวน ๖๓,๘๓๒.๐๖ บาท

สภาพสังคม

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน บ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่ม โดยส่วนมากจะเป็นเครือญาติกันจึงมีความเอื้ออาทรและพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดีต่อกัน และเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งมักมีผู้สูงอายุอยู่ในบ้านด้วยภายในครอบครัวประกอบด้วยสมาชิก พ่อ แม่ ญาติฝ่ายแม่หรือญาติฝ่ายพ่อ ลูกและหลาน ปัจจุบันมีการเพิ่มขึ้นของประชากรจึงมีการขยายหมู่บ้านออกไป สภาพบ้านเรือนส่วนมากเป็นบ้านไม้ได้ถูกล้าง มีความมั่นคงถาวร และมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ

ศาสนา ประชากรของทั้งสองหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยมีสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่ วัดหนองยารักษ์ ซึ่งชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านร่วมกันประกอบกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่นตลอดทั้งปี เช่น เทศน์มหาชาติ ก่อพระเจดีย์ทราย วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา

ภาษา ประชากรของทั้งสองหมู่บ้านใช้ภาษาโคราชในการติดต่อสื่อสารกัน

การศึกษา ประชากรของทั้งสองหมู่บ้านช่วงอายุ ๑๕-๖๐ ปี สามารถอ่าน เขียนภาษาไทยได้ และคิดเลขอย่างง่ายได้ทุกคน เด็กอายุ ๓-๕ ปี ได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียนทุกคน เด็กอายุ ๖-๑๕ ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ ๙ ปีทุกคน พร้อมทั้งยังมีโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ จำนวน ๑ โรง ได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองยารักษ์ลำโพง ซึ่งมีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับเตรียมความพร้อมก่อนอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกจากนี้ยังมีศูนย์ฝึกอาชีพประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสาธารณะประโยชน์ที่ทั้งสองหมู่บ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ

ด้านสาธารณสุข มีสถานพยาบาลของรัฐ จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งแต่เดิมคือสถานีอนามัยหนองยารักษ์

กลุ่ม/องค์กรสำคัญ ของทั้งสองหมู่บ้าน ได้แก่ ตำรวจหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ทั้งยังมีประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ

ตารางที่ ๔.๙ กลุ่มองค์กรที่สำคัญของบ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ

ที่	กลุ่ม/องค์กร	บ้านหนองยารักษ์	บ้านหนองยารักษ์เหนือ
๑	อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	๓ คน	๓ คน
๒	ตำรวจบ้าน	๒ คน	๒ คน
๓	ลูกเสือชาวบ้าน	๕ คน	๕ คน
๔	กลุ่มอาชีพต่าง ๆ	๒ กลุ่ม	๓ กลุ่ม
๕	กลุ่มสตรีแม่บ้าน	๑ กลุ่ม	๑ กลุ่ม

ตารางที่ ๔.๑๐ ผู้มีความรู้ความชำนาญด้านต่างๆ ของบ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ

ที่	ผู้มีความรู้ความชำนาญด้านต่าง ๆ	ความรู้ความชำนาญ
๑	นายสมศักดิ์ เกิดหมื่นไวย์	การผลิตข้าวอินทรีย์
๒	นางประคอง ทองโคกสูง	การแปรรูปผลผลิต
๓	นางกนกวรรณ สีขาว	การรักษาด้วยการนวดแผนไทย
๔	นางอุทัย เด็ดพุดซา	การทำผ้าห่มนวม
๕	นายธีระชัย เชาวโคกสูง	การทำนายดวงชะตา

บ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ มีผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป ในส่วนของผู้นำอย่างเป็นทางการปรากฏในตารางที่ ๘ และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระครูพิสิษฐธรรมากร (สมพอ ฐานกโร) เจ้าอาวาสวัดหนองยารักษ์

ตารางที่ ๔.๑๑ ผู้นำอย่างเป็นทางการของบ้านหนองยารักษ์ และบ้านหนองยารักษ์เหนือ

หมู่บ้าน	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
บ้านหนองยารักษ์	นายชกัล ธีัญญาหาร นายอุ้น พงษ์ชะเกาะ นายสุวัฒน์ ตันพุดชา นางมิ่งหมาย ตอมพุดชา นายมะเลิง โกสันเทียะ นางลัดดา โกสันเทียะ นายอนันต์ แต้มพุดชา	ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. สมาชิก อบต. ประธานกลุ่มทำนาปลูกผัก ประธานกลุ่มสุรากลั่นพื้นบ้าน
บ้านหนองยารักษ์เหนือ	นายประพันธ์ เต็ดพุดชา นายชูชีพ ตัดพุดชา นายศร เม่ากรุด นางสุรสิทธิ์ ลาวพิมาย นายธนโชติ คุณขุนทด นางสงกรานต์ ตอมพุดชา นางกะวีย์ โอดกระโทก นางประคอง รุ่งาน	ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. สมาชิก อบต. ประธานกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยารักษ์ กลุ่มประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านต.พุดชา ประธานกลุ่มผ้าห่มนวมแม่กะวีย์ ประธานกลุ่มผ้าห่มนวมมณฑา

การบริการพื้นฐาน ด้านการคมนาคมค่อนข้างสะดวก โดยพบว่าทั้งสองหมู่บ้านอยู่ติดถนนลาดยางสายหลัก ได้แก่ ถนนโคกสูง เมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นถนนเชื่อมระหว่างตำบลพุดชา กับตำบลใกล้เคียง นอกจากนี้การสัญจรภายในหมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้านยังเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก มีบางส่วนที่ยังเป็นถนนหินคลุก และถนนลูกรัง ส่วนการขนส่งมวลชน นั้น มีรถโดยสารประจำทางให้บริการ ในเส้นทางโคกสูง-เมืองนครราชสีมา โดยรถโดยสารดังกล่าววิ่งผ่านจากตำบลพุดชาผ่านสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ตลาดสุระนคร (ตลาดค้าส่งขนาดใหญ่ของจังหวัดนครราชสีมา) ห้างร้านต่าง ๆ สถานีขนส่งผู้โดยสารของจังหวัดนครราชสีมาทั้ง ๒ แห่ง โรงพยาบาลเอกชนที่ทันสมัย โรงพยาบาลประจำจังหวัด ตลาดแม่กิมเฮง เป็นต้น

๓. การบริหารจัดการกลุ่มผ้าไหมหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

การก่อตั้งกลุ่ม

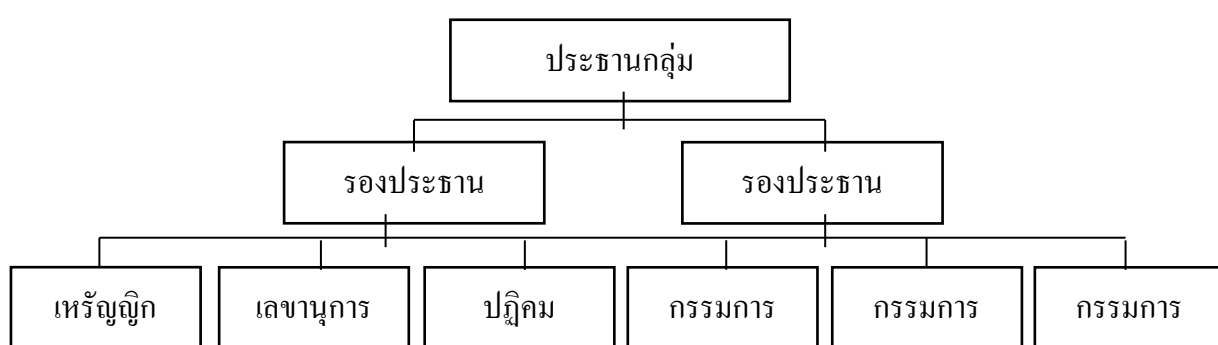
การประกอบอาชีพทำผ้าไหมของบ้านหนองยารักษ์ พบว่า แต่เดิมการทำผ้าไหมเป็นในลักษณะต่างคนต่างทำภายในครอบครัวของตน ซึ่งเริ่มจากนางจันทร์ นางแดง นางเขียว และนางตุ้ม เป็นผู้มีความสามารถทอผ้าและเย็บที่นอนเก่ง เป็นความรู้ความชำนาญที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ^๗ โดยจะผลิตผ้าไหมก็ต่อเมื่อมีเวลาว่างจากฤดูกาลเพาะปลูก ปริมาณการผลิตมักเป็นไปตามความต้องการใช้สอยในครัวเรือน และเป็นของฝากของขวัญแก่ญาติพี่น้องตามเทศกาลต่าง ๆ วัตถุประสงค์ก็จะใช้วัตถุประสงค์ที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น นุ่น ฝ้าย แต่อย่างไรก็ตามไม่สามารถกำหนดระยะเวลาของการเริ่มทำผ้าไหมเพื่อใช้เองภายในครัวเรือนได้ แต่ก็สามารถนับรวมได้ว่ามีการทำผ้าไหมมาใช้มาแล้วสี่ช่วงอายุคน แต่เดิมการผลิตมุ่งเพื่อใช้ในครัวเรือน แลกเปลี่ยนสิ่งของอย่างอื่น ต่อมามีความต้องการผ้าไหมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้ใช้บอกต่อ ๆ กันไป เมื่อได้รับการตอบรับอย่างดีภายในท้องถิ่น จึงได้ขยายตลาดไปนอกพื้นที่ตำบลพุดซา โดยในการจำหน่ายครั้งแรกนั้น ผู้นำกลุ่มซึ่งภายหลังได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานกลุ่มได้นำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายที่ตลาดภายในจังหวัด ซึ่งขณะนั้นทำแค่พอจำหน่าย แต่ก็ได้รับความนิยมจากลูกค้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำหมู่บ้านที่ทำผ้าไหม ผลจากยอดจำหน่ายที่เพิ่มขึ้นจึงได้มีความคิดที่จะช่วยเหลือเพื่อนบ้านโดยเฉพาะแม่บ้านที่ยากจน และมีเวลาว่างประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ จึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันผลิตผ้าไหม ประกอบด้วยสมาชิก ๒๒ คนซึ่งเป็นชาวบ้านจากทั้งสองหมู่บ้านรวมกันโดยสมัครใจ โดยเงินทุนในครั้งแรกสมาชิกระดมทุนด้วยการซื้อหุ้นละ ๒,๐๐๐ บาท และมีการจ้างงานในหมู่บ้านอีกประมาณ ๒๐๐ ครัวเรือน โดยจ่ายค่าแรงตามชิ้นงานที่ทำ เช่น คนเย็บริม คนเนา คนปูใย เมื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์แล้วก็มีผลตามหุ้นที่เหลือจากการปันผลจะนำมาหมุนเวียนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่อไป โดยสมาชิกที่ทำเป็นอาชีพหลักจะมีรายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน และถ้าทำเป็นอาชีพเสริมจะมีรายได้เดือนละ ๓,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาท ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้มีพ่อค้าคนกลางมารับไปจำหน่าย สมาชิกกลุ่มได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครราชสีมา ว่ากลุ่มควรจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ เพื่อความสะดวกในการขอรับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น การสนับสนุนพื้นที่จัดจำหน่าย พื้นที่แสดงสินค้าในงานเทศกาลต่าง ๆ รวมทั้งการขอรับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มจึงเห็นพ้องต้องกันจึงได้ทำการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน โดย

^๗สัมภาษณ์ นางอุทัย เด็ดพุดซา ประธานกลุ่มผ้าไหมหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

ใช้ชื่อว่า “กลุ่มผ้าห่มนวมหนองยาร์กซ์” ทำให้กลุ่มได้รับการสนับสนุนทางช่องทางการตลาดของหน่วยงานภาครัฐในการออกร้านแสดงและจำหน่ายสินค้าจนเป็นที่รู้จักมากขึ้น^๘

โครงสร้างและการแบ่งหน้าที่ของกลุ่ม

สำหรับโครงสร้างและการแบ่งหน้าที่ภายในกลุ่ม ผ้าห่มนวมหนองยาร์กซ์ พบว่าช่วงแรกมีเพียงการคัดเลือกประธานกลุ่ม โดยในครั้งนั้น นางอุทัย เต็ดพุดชา ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการทำผ้าห่มนวม เป็นประธานกลุ่ม ส่วนหน้าที่ต่าง ๆ ภายในกลุ่มยังไม่ชัดเจนนัก เป็นไปในลักษณะช่วยกันทำ ปัจจุบันกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยาร์กซ์ มีสมาชิก จำนวน ๒๒ คน^๙ มีการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มตามคำแนะนำของพัฒนาการอำเภอเมืองนครราชสีมา โดยมีโครงสร้าง ดังนี้

ภาพที่ ๑ แผนผังโครงสร้างของกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยาร์กซ์

ทุนที่ใช้ในการดำเนินงานกลุ่ม

สำหรับทุนในการดำเนินงานกลุ่ม ในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งกลุ่ม ได้ใช้วิธีระดมทุนจากสมาชิกด้วยกัน โดยช่วยกันระดมทุนคนละ ๒,๐๐๐ บาท เพราะสมาชิกกลุ่มมีความเห็นร่วมกันว่าควรจะช่วยพึ่งพาและช่วยเหลือกันเองภายในกลุ่มก่อนที่จะไปขอขบประมาณสนับสนุนจากภายนอก เพราะเป็นการยากที่หน่วยงานต่าง ๆ จะช่วยเหลือด้านเงินทุนตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ โดยนางสุนีย์ จันทร์พุดชา สมาชิกกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยาร์กซ์ กล่าวว่า “ใครเค้าจะให้เงินโดยที่พวกเองยังไม่ได้ทำอะไรเลย เพื่อเอาเงินเค้ามาแล้วผ้าห่มนวมขายไม่ได้จะทำไป...” เงินที่ระดมทุนจากสมาชิกจึงนำมาลงทุนเพื่อทำผ้าห่มนวม โดยกลุ่มได้นำไปลงทุนซื้อวัสดุอุปกรณ์ และจ่ายค่าจ้างแรงงานแก่สมาชิกกลุ่ม ต่อมากลุ่มเริ่มได้รับการยอมรับจากลูกค้าทั้งในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดต่าง ๆ ทำให้มียอดสั่งซื้อเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่นที่มักจะแจกผ้าห่มกันหนาวให้ชาวบ้านในช่วงฤดูหนาวของทุกปี ทำให้กลุ่มเริ่มขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนในการผลิต แต่สมาชิกก็ยังคงพึ่งพาตนเองทุกวิถีทาง เช่น สมาชิกในกลุ่มให้กู้ยืมเงินมาลงทุนโดยไม่คิดดอกเบี้ย นอกจากทุน

^๘สัมภาษณ์ นายทินกร บุญเงิน พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรป่าไม้ที่ ๘ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๘ (นครราชสีมา) ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

^๙สัมภาษณ์ นางกะวีย์ โอดกระโทก ประธานกลุ่มผ้าห่มแม่กะวีย์ ตำบลพุดชา อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

ที่เป็นเงินแล้ว ยังมีทุนที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ พบว่าสมาชิกบางคนนำอุปกรณ์ที่ตนนำมาใช้ในการผลิต เช่น จักรเย็บผ้าเพื่อใช้ผ่อนแรงในการทำงาน ส่วนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกลุ่ม พบว่า กลุ่มมีค่าใช้จ่ายประจำที่เป็นต้นทุนการผลิตหลายรายการ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ค่าเช่า ค่าวัตถุดิบเพื่อผลิตสินค้า ค่าขนส่ง

การบริหารจัดการกลุ่ม

การบริหารจัดการภายในกลุ่ม พบว่า เมื่อรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มเริ่มแรกก็ยังไม่รู้เรื่องอะไรมากนัก แต่ก็มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองนครราชสีมา เข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม แล้วสมาชิกจึงได้ประชุมปรึกษาหารือในการจัดทำระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่ม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ พร้อมนี้ได้มีการคัดเลือกสมาชิกที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการเป็นคณะกรรมการบริหารกลุ่ม โดยปัจจุบันมีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ รายนามคณะกรรมการบริหารกลุ่มผ้าไหมนวมหนองยารักษ์

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	นางสงกรานต์ ตอมพุดซา	ประธาน
๒	นางอุทัย เต็ดพุดซา	รองประธาน
๓	นางชุตติกาญจน์ ทองหมื่นไวย	รองประธาน
๔	นางจำนง เชาวโคกสูง	เหรัญญิก
๕	นางกรรณิกา สวยกลาง	เลขานุการ
๖	นางประคอง ทองโคกสูง	ปฏิคม
๗	นางสมาน เม่ากรูด	กรรมการ
๘	นางรำไพ ต้นพุดซา	กรรมการ
๙	นางบุญส่ง เม่ากรูด	กรรมการ

เมื่อมารวมตัวกันจึงมีการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มโดยกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ในระเบียบข้อบังคับกลุ่มจะกล่าวถึงหน้าที่ของแต่ละคนและกำหนดแบบแผนในการดำเนินงาน สำหรับข้อบังคับกลุ่มที่ควบคุมการดำเนินงานเพื่อวัตถุประสงค์ของกลุ่มมีหลายข้อด้วยกัน เช่น ข้อ ๑๐ ให้เหรัญญิกตรวจสอบบัญชีการใช้จ่ายของกลุ่มทุก ๓ เดือนและแจ้งให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มทราบ เพื่อแจ้งให้สมาชิกทราบโดยทั่วกัน ข้อ ๑๕ ให้มีการประชุมเพื่อสรุปผลงานและปรับปรุงการปฏิบัติงานทุก ๓ เดือนและแจ้งให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มทราบ เพื่อแจ้งให้สมาชิกทราบโดยทั่วกัน

ในส่วนของการผลิต คณะกรรมการบริหารกลุ่มได้จัดระบบการผลิตโดยแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้ ๑) ฝ่ายตัดผ้า ๒) ฝ่ายปูและตีหุ่น หรือตีเส้นใยสังเคราะห์ ๓) ฝ่ายเย็บเนาให้ผ้ากับหุ่นหรือใยสังเคราะห์ยึดติดกันและแต่งริมให้เรียบร้อยสวยงาม ๔) ฝ่ายพับผ้านวมและบรรจุหีบห่อ กรณีที่สมาชิกกลุ่มแต่ละฝ่ายไม่สามารถผลิตชิ้นงานได้ทันตามกำหนด กลุ่มจะมีการจ้างงานเพิ่มเติมจากชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน โดยค่าตอบแทนจ่ายตามปริมาณงาน^{๑๐}

กลุ่มได้ผลิตผ้านวมขนาด ๕ ฟุต เป็นผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่ม โดยมีปริมาณการผลิตประมาณ ๔๐๐ ผืนต่อวัน แต่มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์พิเศษตามความต้องการของลูกค้า โดยเฉพาะ เช่น หมอนและที่นอนสำหรับใช้ในพิธีแต่งงาน โดยปัจจุบันนอกจากจะผลิตผ้าห่มนวมแล้วยังผลิตที่นอน เบาะรองนั่ง หมอนหนุน หมอนข้าง ซึ่งสามารถสรุปต้นทุนในการผลิตและราคาขายดังนี้^{๑๑}

ตารางที่ ๔.๑๓ ต้นทุนและราคาขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

ผลิตภัณฑ์	ขนาด	ต้นทุนต่อหน่วย (บาท)	ราคาขายต่อหน่วย (บาท)
ผ้าห่มนวม	๕ ฟุต	๑๓๐-๒๘๐	๒๔๐
ที่นอนปิกนิก	๓.๕ ฟุต	๑๕๐	๒๕๐
เบาะรองนั่ง	เล็ก ๑๖x๑๖ นิ้ว	๒๐	๓๙
เบาะรองนั่ง	กลาง ๒๐x๒๐	๓๐	๕๙
เบาะรองนั่ง	นิ้ว	๔๐	๖๙
หมอนหนุน	ใหญ่ ๒๓x๒๓ นิ้ว	๗๐	๑๐๐
หมอนข้าง	มาตรฐาน	๘๐	๑๐๐

สำหรับด้านการตลาดนั้น เนื่องจากกลุ่มได้ผลิตภัณฑ์จนเป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดอื่น ๆ ทำให้การจำหน่ายผลิตภัณฑ์เป็นไปได้ดีโดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวที่หน่วยงานราชการต่าง ๆ นิยมจัดซื้อผ้าห่มสำหรับแจกจ่ายประชาชนและในด้านการปันผลกำไรนั้นทางกลุ่มได้ยึดการปันผลตามหลักการสหกรณ์ ซึ่งจะปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นปีละหนึ่งครั้ง โดยกำหนดสัดส่วนในการจัดสรร ดังนี้ ^{๑๒}๑) จัดสรรให้ผู้ถือหุ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ ๒) จัดสรรเพื่อเป็นทุนสำรองของกลุ่มไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ ๓) จัดสรรเพื่อปันผลให้สมาชิกผู้ผลิตไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ ๔) จัดสรรให้คณะกรรมการไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ และ ๕) จัดสรรเป็นสวัสดิการกลุ่มไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐

^{๑๐}สัมภาษณ์ นางกรรณิกา สวากลาง เลขานุการกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยารักษ์ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางอุทัย เต็ดพุดซา ประธานกลุ่มผ้าห่มนวมหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

^{๑๒}สัมภาษณ์ นางสงกรานต์ ตอมพุดซา สมาชิกกลุ่ม ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

ทุนทางสังคม

ประชาชนบ้านหนองยารักษ์ มีความไว้วางใจกับตัว นางอุทัย เต็ดพุดชา ซึ่งมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการผลิตผ้าทอจนกลายเป็นผู้นำชุมชนซึ่งเป็นต้นแบบด้านการผลิตผ้าทอจำหน่าย สร้างชื่อเสียงให้แก่ชาวบ้านหนองยารักษ์ นำไปสู่ความไว้วางใจในการก่อตั้งกลุ่มผ้าทอหมู่บ้านหนองยารักษ์ นำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การผลิตและจัดจำหน่ายผ้าทอหมู่บ้านที่เป็นเอกลักษณ์สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดนครราชสีมา ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่กันและกันบนพื้นฐานความไว้วางใจ รวมถึงความไว้วางใจในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม อีกทั้งยังได้รับความไว้วางใจจากหน่วยงานภาครัฐ

กลุ่มผลิตผ้าทอหมู่บ้านหนองยารักษ์ มีการดึงเงินทุนจากสมาชิกเริ่มแรกด้วยความสมัครใจ ใช้วิธีซื้อหุ้นละ ๒,๐๐๐ บาท จากสมาชิกทั้งหมด ๒๒ คน โดยกลุ่มได้นำไปลงทุนซื้อวัสดุอุปกรณ์และจ่ายค่าจ้างแรงงานแก่สมาชิกกลุ่ม ต่อมากลุ่มเริ่มได้รับการยอมรับจากลูกค้าทั้งในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดต่าง ๆ ทำให้มียอดสั่งซื้อเข้ามาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่นที่มักจะแจกผ้าทอกันหนาวให้ชาวบ้านในช่วงฤดูหนาวของทุกปี ทำให้กลุ่มเริ่มขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนในการผลิต แต่สมาชิกก็ยังคงพึ่งพาตนเองทุกวิถีทาง เช่น สมาชิกในกลุ่มให้กู้ยืมเงินมาลงทุนโดยไม่คิดดอกเบี้ย นอกจากนี้ทุนที่เป็นเงินแล้ว ยังมีทุนที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ พบว่าสมาชิกบางคนนำอุปกรณ์ที่ตนนำมาใช้ในการผลิต เช่น จักรเย็บผ้าเพื่อใช้ผ่อนแรงในการทำงาน ส่วนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกลุ่ม พบว่า กลุ่มมีค่าใช้จ่ายประจำที่เป็นต้นทุนการผลิตหลายรายการ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ค่าเช่า ค่าวัตถุดิบเพื่อผลิตสินค้า ค่าขนส่ง และสามารถสร้างรายได้เป็นเงินทุนในครอบครัวไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ ต่อเดือนต่อคน โดยสมาชิกที่ทำเป็นอาชีพหลักจะมีรายได้เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน

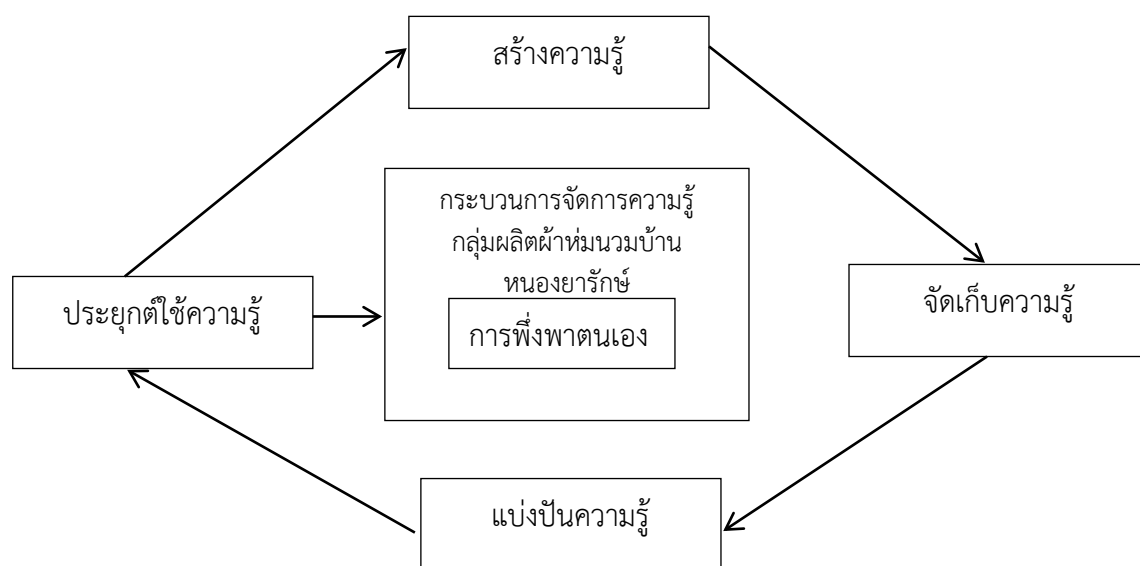
กลุ่มผลิตผ้าทอหมู่บ้านหนองยารักษ์ มีทุนทางธรรมชาติคือ การประกอบอาชีพในชุมชนใช้ชีวิตผสมผสานระหว่างอุตสาหกรรมในชุมชนกับชีวิตภาคการเกษตร โดยช่วงฤดูฝน สมาชิกกลุ่มผลิตผ้าทอหมู่บ้านหนองยารักษ์ ส่วนมากจะงดเว้นการผลิตผ้าทอ แต่จะอาศัยธรรมชาติพื้นที่รอบหมู่บ้านเป็นทุ่งนาประกอบอาชีพทางการเกษตร คือ ทำนาปี และปลูกผักพื้นบ้านไว้บริโภค หลังจากจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรแล้วจึงหันมาดำเนินกิจกรรมทางการผลิตผ้าทอจำหน่ายต่อไป

กลุ่มผลิตผ้าทอหมู่บ้านหนองยารักษ์ ซึ่งเริ่มจากนางจันทร์ นางแดง นางเชียว และนางตุ้ม เป็นผู้มีความสามารถทอผ้าและเย็บที่นอนเก่ง เป็นความรู้ความชำนาญที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยจะผลิตผ้าทอก็ต่อเมื่อมีเวลาว่างจากฤดูกาลเพาะปลูก ปริมาณการผลิตมักเป็นไปตามความต้องการใช้สอยในครัวเรือน และเป็นของฝากของขวัญแก่ญาติพี่น้องตามเทศกาลต่าง ๆ วัตถุดิบก็จะใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น ไม้ ฝ้าย แต่เดิมการผลิตมุ่งเพื่อใช้ในครัวเรือน แลกเปลี่ยนสิ่งของอย่างอื่น ต่อมามีความต้องการผ้าทอเพิ่มขึ้น เมื่อได้รับการตอบรับอย่างดีภายในท้องถิ่น จึงได้ขยายตลาดไปนอกพื้นที่ โดยในการจำหน่ายครั้งเริ่มแรกนั้นผู้นำกลุ่มซึ่งภายหลังได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานกลุ่มได้นำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายที่ตลาดภายในจังหวัด แต่ปัจจุบันมีนางสงกรานต์ ตอมพุดชา เป็นประธานกลุ่ม ซึ่งมีความสามารถในการบริหารจัดการและดึงศักยภาพทุนที่ซ่อนอยู่ในตัวบุคคลของสมาชิกเข้ามาร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง

กลุ่มผลิตผ้าทอมบ้านหนองยารักษ์ มีทุนทางด้านทำให้ความรู้ความสามารถด้านการถ่ายทอดการทอผ้า เย็บผ้า แนวคิดการผลิตผ้าทอม ซึ่งจากเดิมเคยทำไว้ใช้ในชุมชน ต่อมาได้ค้นหา มองเป้าหมายเชิงสร้างความมั่นคงในอาชีพ จึงเกิดการพัฒนาค้นคว้าความรู้ไปสู่การผลิตผ้าทอมจำหน่ายสู่ผู้บริโภคภายนอกชุมชนในลักษณะการตลาด ลองผิด ลองถูก เพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะการสร้างสมดุลในครอบครัว โดยภาวะขาดความสมดุลเกิดจากสมาชิกในชุมชนเข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรม โรงงานขนาดใหญ่ที่มีอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา และต่างจังหวัด ส่งผลให้ครอบครัวเกิดความไม่สมดุล การพบปะของสมาชิกในครอบครัวมีน้อย จากบทเรียนทำให้รู้ว่าการผลิตผ้าทอมจำหน่ายสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพให้เกิดขึ้นภายในชุมชน การพบปะของสมาชิกภายในครอบครัวเป็นไปอย่างสมดุล จึงเกิดการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ส่งเสริมให้เกิดการใช้ความรู้ที่ชุมชนมี สร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มผลิตผ้าทอมบ้านหนองยารักษ์

กลุ่มผลิตผ้าทอมบ้านหนองยารักษ์ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีการคมนาคมติดต่อระหว่างตำบลพุดชากับตำบลข้างเคียงและอำเภอเมืองนครราชสีมา มีเส้นทางคมนาคมเส้นทางลาดยางเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านและเชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ สำหรับจัดส่งผลิตภัณฑ์ไปยังหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอบต.ที่สั่งซื้อผ้าทอมแจกประชาชน สำหรับการโทรคมนาคมในเขตพื้นที่ได้รับความสะดวกทุกหมู่บ้าน โดยมีระบบโทรศัพท์และโทรศัพท์ประจำบ้าน สำหรับให้ผู้ที่สนใจโทรติดต่อสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ได้สะดวก ผู้นำกลุ่มยังสามารถใช้ระบบมีอินเทอร์เน็ตฟรี ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลพุดชา ติดต่อซื้อขายได้ ในส่วนของการไฟฟ้า ประชากรตำบลพุดชามีไฟฟ้าให้ครบทุกหลังคาเรือน เหมาะสมต่อการใช้สำหรับการใช้เครื่องจักรผลิตผ้าทอมทุกชนิด

โดยกระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองกลุ่มผลิตผ้าทอมบ้านหนองยารักษ์ มีกระบวนการดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกลุ่มผลิตผ้าทอมบ้านหนองยารักษ์

๔.๑.๔ สภาพทุนทางสังคมกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

การศึกษากองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาชุมชนบ้านถนนหัก ข้อมูลกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านถนนหัก

ชุมชนบ้านถนนหักก่อตั้งเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.๒๕๐๐ ปัจจุบันชุมชนบ้านถนนหัก มีอายุ ประมาณ ๑๕๓ ปี และไม่สามารถสันนิษฐานได้ว่าบุคคลกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในชุมชน เป็นกลุ่มใด แต่ทราบว่ายอพยพมาจากบ้านหนองท่งบัก ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙ บ้านถนนหัก ได้แบ่งแยกออกเป็น ๓ ชุมชน ดังนี้ ๑) ชุมชนบ้านถนนหัก ๒) ชุมชนวัดถนนหัก และ ๓) ชุมชนถนนหักพัฒนา ตามนโยบายของการตั้งการปกครอง เทศบาลตำบลนางรอง โดยตัดคำว่า “หมู่บ้าน” ออกและใช้คำนำหน้าว่า “ชุมชน” แทนและใช้สัญลักษณ์ ถนน ตรอก ซอยเป็นเขตแบ่ง

จากการที่ได้ปรับเปลี่ยนการปกครองจากหมู่บ้านเป็นชุมชนเมือง พื้นที่อาศัยมีจำกัด การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณูปโภค เส้นทางคมนาคม เริ่มเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ.๒๕๓๒ มีถนนลูกรังเกิดขึ้นในชุมชนมีความยาว ๒.๐๔๓ กิโลเมตร ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.๒๕๓๓ มีถนนลาดยางภายในหมู่บ้านมีความยาว ๗๑๐ เมตร และปัจจุบันมีถนนคอนกรีตรอบชุมชน

จำนวนประชาชน

จำนวนประชากรในปัจจุบัน (๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖) จำนวน ๑๕๕ ครัวเรือน
จำนวนประชากร ๙๖๔ คน แยกเป็นชาย ๓๒๔ คน เป็นหญิง ๓๗๐ คน
ประธานชุมชน คนปัจจุบัน คือ นายประพงษ์ พันธ์

ด้านการปกครอง

ชุมชนบ้านถนนหัก มีประชุมชน
คณะกรรมการ จำนวน ๑๕ คน โดยมีนายประพงษ์ พันธ์ เป็นประธานชุมชน
โดยแบ่งหน้าที่การทำงานเป็นฝ่าย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านถนนหัก เทศบาลเมืองนางรอง ตำบลถนนหัก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากตัวอำเภอนางรองประมาณ ๔ กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดบุรีรัมย์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๕๒ กิโลเมตร สภาพภูมิอากาศ โดยรวม เป็นพื้นที่ราบทุ่งนา ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา และมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ จรดชุมชนวัดถนนหัก เทศบาลเมืองนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศใต้ จรดชุมชนวัดใหม่ไร่ไร่ทอง เทศบาลเมืองนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก จรดชุมชนถนนหักพัฒนา เทศบาลเมืองนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันตก จรดบ้านนางรอง ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ด้านการพัฒนา

ช่วงปลายปี พ.ศ.๒๕๔๔ ชุมชนบ้านถนนหัก เริ่มมีการพัฒนาอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม เริ่มต้นด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมกันพัฒนาโดยคนในชุมชน เพื่อชุมชน โดยมีประชากรเข้าร่วมช่วงแรก ๘๖% และในปีเดียวกัน ก็มีการจัดตั้งกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ชุมชน เพื่อช่วยเหลือพี่น้องในชุมชนเมื่อคนในชุมชนเสียชีวิต ก็จะมีเงินช่วยเหลืองานศพ ปัจจุบันมีสมาชิก ๑๘๕ ครัวเรือน

ในวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๔๔ ได้มีการจัดตั้งกองทุนชุมชน และได้รับการโอนเงินจัดสรรจากรัฐบาลเมื่อ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ ณ ปัจจุบันชุมชนบ้านถนนหักได้รับการยอมรับและได้รับรางวัลต่อไป

ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ ชุมชนบ้านถนนหักได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนนำร่องในโครงการ ๖๗๒ กองทุนแม่ของแผ่นดินชัชชนะยาเสพติดอย่างยั่งยืน นับจากจุดนี้ ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงการพัฒนาที่ยิ่งใหญ่ ประชาชนให้ความสนใจเข้าร่วมร้อยเปอร์เซ็นต์ และเริ่มมีการพัฒนาชุมชนอย่างหลากหลายรูปแบบ มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กร กองทุนต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มคนเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดตลอดเวลา มีการจัดกิจกรรมรณรงค์และส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ตั้งแต่นั้น ชุมชนบ้านถนนหักก็ได้รับรางวัลมากมาย และกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้แบบครบวงจร ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน(ศูนย์การเรียนรู้แบบเคลื่อนที่) คณะกรรมการได้รับรางวัล กลายเป็นบุคคลต้นแบบ เป็นต้น^{๑๓}

ผลงานดีเด่นต่าง ๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน

๑. รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ด้านการบริหารจัดการดีเด่นระดับอำเภอ จากท่านผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อ ๒๕ มีนาคม ๒๕๔๖

๒. รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่มีการบริหารจัดการดีเด่น จากท่านสุวิทย์ คุณกิตติ เมื่อ ๒๙ มีนาคม ๒๕๔๖

๓. รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดีเด่น เมื่อ ๑๒ เมษายน ๒๕๔๖

๔. รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองดีเด่น ประจำปี ๒๕๔๗

๕. รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองดีเด่น ด้านการบริหารจัดการดีเด่น จากท่านพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี

๖. รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งปี ๒๕๕๐ จากท่าน พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๐

๗. โล่รางวัลชนะเลิศ ชุมชนประชาธิปไตยดีเด่นแห่งปี ๒๕๕๐ จากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๐

๘. รับพระราชทานเงินขวัญถุงพระราชทาน จากสมเด็จพระราชินีนาถ ครั้ง ๒ ประจำปี ๒๕๕๐ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๐ โดยรับจาก ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี

^{๑๓}สัมภาษณ์ นางบุญยิ่ง เทศน้อย นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการพิเศษ รักษาการแทนพัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

๙. รางวัลกองทุนแม่ดีเด่นระดับภาค ประจำปี ๒๕๕๐ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๐ โดยได้รับเกียรติฉายารูปร่วมกับทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

๑๐. รางวัลโล่เกียรติคุณ กองทุนดีเด่น ด้าน กองทุนกับการบูรณาการนโยบายการพัฒนาเพื่อการแก้ไขปัญหาในระดับฐานราก ประจำปี ๒๕๕๑ ณ วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๑ จากท่านสุรพงษ์ สืบวงศ์ลี รองนายกรัฐมนตรี

๑๑. โล่เกียรติคุณ หมู่บ้านและชุมชนดีเด่น กองทุนแม่ของแผ่นดิน ที่ได้ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างดียิ่ง เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๑ จากสำนักงานคณะกรรมการ การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม

๑๒. คณะกรรมการกองทุน คือนางสำรวย โฉ่นารายณ์ ได้รับโล่เกียรติดีเด่น ให้เป็นสตรีผู้ยึดมั่นความสุจริตและโปร่งใสในการบริหารงานและการดำรงชีวิต เนื่องในโอกาสวันแม่แห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๑ จาก นายสันทัต จิตุชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ณ วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๑

๑๓. คณะกรรมการกองทุน คือนางสำรวย โฉ่นารายณ์ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณ เป็นบุคคลต้นแบบที่พึงประสงค์ เป็นแบบอย่างการทำความดีของสังคม มีภาวะผู้นำ มีศักยภาพในการสร้างกระแสการพัฒนาคนและสังคมให้เป็นคนดีศรีแผ่นดิน จาก นายอนุสรณ์ วงศ์วรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๑

ปรัชญาที่คณะกรรมการท่องขึ้นใจ ประสบการณ์จากการบริหารจัดการกองทุนชุมชนบ้านถนนหักมาเป็นเวลาเข้าปีที่ ๑๐ สอนให้ทุกคนต้องร่วมกันคิดก่อนที่เดินไปสู่สถาบันการเงิน โดยการต่อยอดเงินล้านที่ ๒ กับธนาคารที่อยู่ใกล้ขีด และยังต้องประเมินดูก่อนว่าคุ้มหรือไม่ ก่อนที่จะตัดสินใจ คำตอบอยู่ที่ว่า ณ วันนี้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ยังไม่ไปใช้บริการการต่อยอดเงินจากธนาคารใดเลย เนื่องจากจะดำเนินการสิ่งเหล่านี้ก่อน คือ

พัฒนาปัจจัยภายในให้เข้มแข็ง

เพื่อประกันความเสี่ยง ต่าง ๆที่จะเกิดขึ้นในการก้าวไปสู่อนาคตของการจัดตั้งธนาคารหรือสถาบันการเงิน สิ่งที่กองทุนได้พัฒนา มีดังนี้

(๑) พัฒนาขีดความสามารถของคณะกรรมการ ด้วยการสะสมประสบการณ์ การศึกษาดูงาน ศึกษารูปแบบการจัดตั้งธนาคารในหลากหลายรูปแบบ เพื่อหาแบบที่เหมาะสม

(๒) ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกวินัยทางการเงินของสมาชิก และรณรงค์การฝากเงินให้มากขึ้น เป็นการสร้างความเข้มแข็ง

(๓) พัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาอาชีพ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีงานทำ มีรายได้ และลดรายจ่าย

(๔) ส่งเสริมการออม จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้สมาชิกรับรู้ถึงรายรับ รายจ่ายของครอบครัว เพื่อสามารถปิดรูรั่ว และกลับไปสู่การออมเงินมากขึ้น และสู่การผลิตไว้กินมากกว่าซื้อกิน

(๕) เอื้อประโยชน์คนจนหรือคนที่ด้อยโอกาสให้มากขึ้น กองทุนต้องสนับสนุนให้ผู้ที่มีด้อยโอกาสในชุมชนให้สามารถพัฒนาครอบครัวของตนได้มากขึ้น

(๖) เชื่อมโยงภาคีการเรียนรู้ กองทุนจะต้องประสานหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความรู้และสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนให้มากที่สุด

ลดอุปสรรคข้อจำกัดจากปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชน ถึงแม้ว่ากองทุนไม่สามารถปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ได้ แต่ก็ควรมีวิธีการลดความรุนแรงของปัจจัยลงได้ ปัจจัยดังกล่าวเช่น

(๑) การแทรกแซงของกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มการเมือง กรรมการกองทุนและกรรมการชุมชนจะต้องวางตัวเป็นกลาง และพยายามให้ความรู้และความเข้าใจแก่สมาชิก เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน

(๒) ร่วมมือกับพันธมิตร ไม่ใช่พันธมิตรเพื่อประชาธิปไตย แต่พันธมิตรในความหมายของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก คือ หน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชน องค์กรภาคประชาชนต่าง ๆ พยายามเข้าไปร่วมและบูรณาการแผนร่วม เพื่อประโยชน์ของพี่น้องประชาชน

(๓) ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกรู้ การทำงานที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา เป็นการตรวจสอบที่ดี ที่จะบอกถึงความจริงจั่งและจริงใจ โดยผ่านการประชาสัมพันธ์ ในทุกรูปแบบ เช่น ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของชุมชน วารสารเผยแพร่ และการประชุมประชาคม และติดป้ายประชาสัมพันธ์ในชุมชน ให้ทุกคนรับรู้ และได้ร่วมคิด ร่วมเสนอแนะ ผ่านผู้แสดงความคิดเห็น

(๔) พัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนา ต้องสนับสนุนและส่งเสริมความรู้ให้กับประชาชนในชุมชนและคณะกรรมการตลอดเวลา

ตัดสินใจเดินหน้าอย่างระมัดระวัง

โดยยึดกรอบการทำงาน ระเบียบข้อบังคับของกองทุนอย่างเคร่งครัด เพื่อสร้างความโปร่งใส ความเป็นธรรม และที่สำคัญต้องรวดเร็วและคล่องตัว

บทเรียนของการบริหารเงินสู่การบริหารจัดการเงิน

๓.๑ หลักแนวความคิดการบริหาร

การทำงานของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ยึดหลักแนวคิดที่ว่า เงินกองทุนคือมรดกของทุกคนในหมู่บ้าน ทำอย่างไรจะทำให้เงินนี้ออกดอกออกผลให้ทุกคนในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน อย่างมีคุณค่าและทั่วถึงโดยการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานออกเป็น ๓ ก้าว เพื่อความเข้มแข็งของกองทุน ดังนี้

ก้าวที่ ๑ จะต้องพึ่งตนเองให้ได้ด้วยเงินออมหรือเงินฝากของสมาชิก

ก้าวที่ ๒ พึ่งพาได้ นั้นหมายความว่า กองทุนจะต้อง สามารถให้คนที่เดือนเข้ามาพึ่งพาอาศัยได้ โดยการเปิดเป็นสถาบันการเงินชุมชน เพื่อการทำงานที่คล่องตัวและการขยายโอกาสได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

ก้าวที่ ๓ เป็นที่พึ่งได้ นั้นก็หมายความว่าสามารถนำประสบการณ์ในการทำงานไปสู่การบอกต่อเล่าต่อ และสอนให้ผู้อื่นที่สนใจได้ดำเนินการเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน^{๑๔}

^{๑๔}สัมภาษณ์ นางสำรวย โฉ่นารายณ์ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

๓.๒ หลักคิดนำไปสู่การปฏิบัติ

กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ได้นำข้อมูลจาก จปฐ. ที่ทางอาสาสมัครสาธารณสุขประจำชุมชน นำมาวิเคราะห์เพื่อนำมาสู่การบริหารงานของกองทุน ที่เรียกว่า “การบริหารจัดการบนความต่าง” เพราะว่า จปฐ. จะบอกสิ่งเหล่า บอกขนาดของครอบครัว บอกอาชีพ บอกปัญหา บอกรายได้ บอกถึงช่วงเวลาของการใช้เงินตามความจำเป็นของแต่ละคน เพราะว่าทุกคนมีความจำเป็นที่แตกต่าง มีความต้องการเงินที่ไม่เท่ากัน และระยะเวลาที่ต้องการไม่เหมือนกัน ทางกองทุนจึงได้นำมา กำหนดการเป็นกรอบการบริหารจัดการจัดการด้วยการบริหารเงินแทนการหารเงิน

จากบทวิเคราะห์ของการบริหารกองทุนหมู่บ้านด้วยการหารเงิน มุมมองผ่าน คณะกรรมการ สะดวก รวดเร็ว ขึ้นตอนไม่ยุ่งยาก เงินได้เท่ากันหมด เพราะเอาจำนวนเงินตั้งหารด้วย จำนวนคนเสร็จ อย่างอื่นไม่ต้องคำนึงถึงมองผ่านตัวเงิน → เงินได้เท่ากันหมด ทำให้เกิดปัญหา คือ คนที่มีปัญหาหนักไม่ได้รับการแก้ไข คนปัญหาเบาบางอาจจะได้รับการแก้ไข ส่วนคนที่ไม่มีปัญหา ก็จะกลายเป็นผู้มีปัญหา นั่นก็คือเป็นหนี้

๓.๒ การบริหารเงิน

เมื่อกองทุนตัดสินใจเลือกการบริหารกองทุนก็หมายความว่า กองทุนจะต้อง บริหาร คน บริหารเงินและบริหารงาน ควบคู่กันไป โดยเน้นการพัฒนาคนมาเป็นอันดับหนึ่ง เมื่อคนมีคุณภาพ ก็จะสามารถบริหารเงินและงานหรือกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก จึง เริ่มด้วยการส่งคณะกรรมการอบรมเพิ่มพูนความรู้ในเรื่อง การเงินการบัญชี เรียนคอมพิวเตอร์ เรียน การจัดทำแผนงานโครงการ อบรมให้ความรู้สมาชิก^{๕๕} ในเรื่องของบริการจัดการกองทุนโดยการปล่อย กู้ทุกวันที ๕ ของเดือน และมีการชำระเป็นรายเดือน หลังจากนั้นก็เริ่มดำเนินการเรื่องการเงิน^{๕๖}

๑) การบริหารเงินฝาก เพื่อสร้างความเชื่อถือ กับสมาชิกที่นำเงินมาฝากกับกองทุนให้ มากขึ้น และเมื่อสมาชิกต้องการถอนเมื่อไหร่ต้องมี ไม่ว่าจะเงินต้นหรือดอกเบี้ย และต้องทำระบบ ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันตลอดเวลา และต้องเก็บหลักฐานเอาไว้ในที่เปิดเผย^{๕๗}

๒) การบริหารเงินหุ้น กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีอยู่ ๓ ประเภท เป้าประสงค์หลัก ของการให้สมาชิกถือหุ้น โดยกองทุน หวังว่าสมาชิกจะมีเงินฝากให้กับครอบครัวมากขึ้น และกองทุน เองก็จะมีเงินหมุนเวียนมากขึ้น กองทุนฯได้แบ่งหุ้นออกเป็น ๓ ประเภท

(๑) **หุ้นแรกเข้า** (บังคับ เฉพาะสมาชิกกองทุนที่มีความต้องการกู้เงินจะต้องเปิด สมุดบัญชีหุ้น ครอบครัวละ ๑ คน หนึ่งจะถือหุ้นได้เพียงคนเดียว ไว้สำหรับการกู้เงิน

(๒) **หุ้นเงินกู้** จะเกิดขึ้นเมื่อมีการกู้เงินกองทุน เท่านั้น โดยเมื่อกู้เงินกองทุน ๑๐๐ บาท จะต้องฝากเงินให้ครอบครัว ๕ บาท เพื่อประกันความเสี่ยงให้กับครอบครัวของสมาชิกที่กู้เงิน

(๓) **หุ้นพิเศษ** เป็นหุ้นสมัครใจ ในการถือหุ้นเพื่อทำธุรกิจร่วมกันซึ่งตอนนี้ทาง กองทุนเปิดเป็นร้านค้าสวัสดิการกองทุน

^{๕๕}สัมภาษณ์ นางสำรวย โฉนารายณ์ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกุง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

^{๕๖}สัมภาษณ์นายประพงษ์ พิชนี รองประธาน ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกุง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

^{๕๗}สัมภาษณ์ นางสำรวย โฉนารายณ์ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกุง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

๓) บริหารงาน/กิจกรรม/ปัญหา

กองทุนใช้ข้อมูล จปฐ. ที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำชุมชนเป็นผู้จัดเก็บ โดยนำข้อมูลมาแยกในเรื่องดังนี้

(๑) ขนาดของครอบครัว จะพบว่า จปฐ.ได้บอกถึงความต่างของขนาดครอบครัว บางครอบครัวมีสมาชิกสูงสุดถึง ๑๕ คน และจำนวนครอบครัวต่ำสุด ๓ คน

(๒) เรื่องของอาชีพ เราจะพบว่า ในชุมชนมีอาชีพหลักคือการทำนา รองลงมาคือ ค้าขาย ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ อุตสาหกรรมในครัวเรือน งานบริการ (ตัดเย็บเสื้อผ้า/ช่างเสริมสวย/ช่างซ่อมรถ/ซ่อมแอร์) นักเรียน และผู้ไม่มีงานทำ(คือเด็กเล็ก ผู้สูงอายุยกเว้นข้าราชการบำนาญ)

(๓) จปฐ.บอกถึงช่วงอายุของคนในชุมชน เราพบว่าตั้งแต่อยู่ที่ท้องของแม่ คืออายุยังไม่ถึง ๑ วัน ถึงอายุ๙๐ กว่าปี ซึ่งอายุที่แตกต่างก็นำมาซึ่ง

(๔) ปัญหาของแต่ละคนจึงแตกต่างกัน เช่น ทารกที่อยู่ในท้องรอการคลอด จะต้องเตรียมเงินไว้สำหรับคลอด เด็กอ่อนก็ต้องเตรียมค่านมค่ารักษาพยาบาล เข้าสู่วัยเรียน จะต้องมีการใช้จ่ายเรื่องค่าเสื้อผ้า ค่าเล่าเรียน วิทยทำงาน จะต้องมีการใช้จ่ายตามงานที่ตนเองทำ เป็นต้น

(๕) นอกจากนั้น ช่วงเวลาของความต้องการใช้จ่ายเงินก็ต่างกันออกไป ตามความจำเป็น ตามปัญหาที่เกิดขึ้น ตามอาชีพที่ต้องทำ ไม่มีใครมีความต้องการในวันเดือน เดือนเดียวหรือปีเดียว กัน จึงทำให้เกิดการบริหารจัดการเงิน ตามความจำเป็นตามช่วงเวลา

(๖) ปัญหาแต่ละปัญหาก็มีความต้องการเงินในจำนวนที่ต่างกัน บางปัญหาต้องการ หนึ่งพันบาท บางปัญหาต้องการเงินเป็นแสนหรือมากกว่าแสน เป็นต้น

(๗) นอกจากนั้นช่วงเวลาของการชำระคืนเงินก็ต้องแตกต่างกันตามจำนวนเงินที่ต้องการ บางคนต้องการชำระคืนให้หมดภายใน ๑ /๓ /๕ หรือ ๑๐ ปี

๒. ข้อมูลกองทุนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

๑) การจัดตั้งกองทุนชุมชนเมือง ชุมชนบ้านถนนหัก

กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๔๔ และได้รับการโอนเงินจัดสรร เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ และได้ปล่อยกู้ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๔^{๑๘}

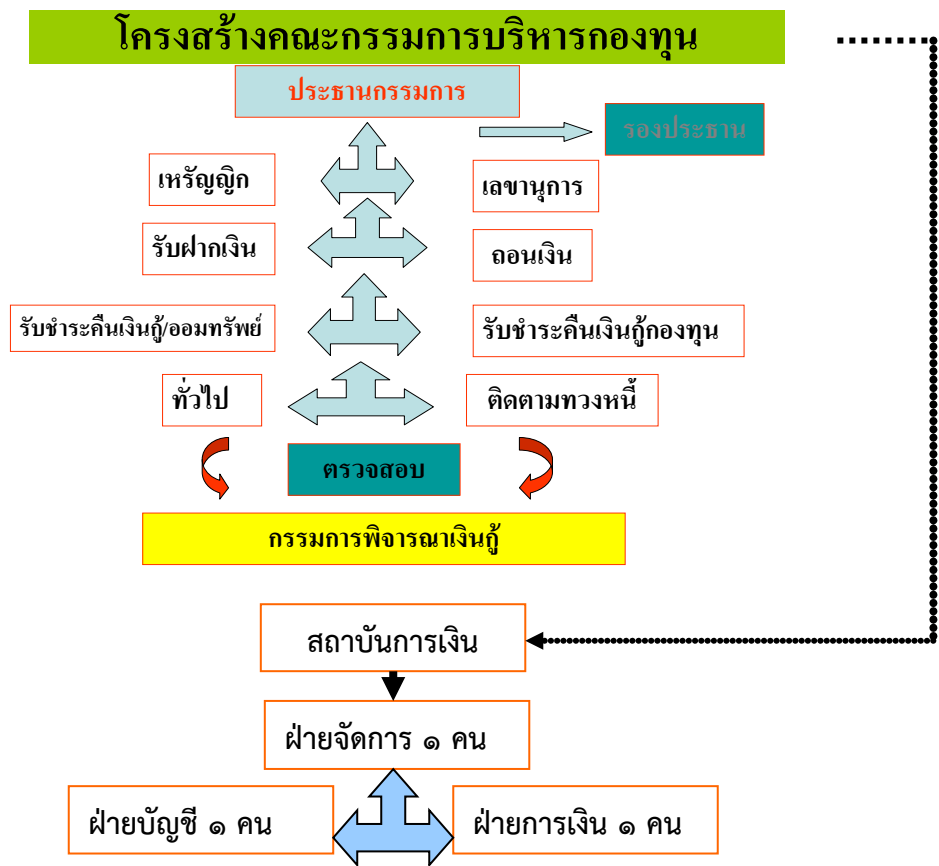
๒) จำนวนสมาชิก

สมาชิกก่อตั้ง	๑๔๗ คน
สมาชิกปัจจุบัน	๘๙๓ คน
สมาชิกกลุ่ม	๑๒ กลุ่ม

๓) คณะกรรมการกองทุน ปัจจุบันมีกรรมการกองทุน จำนวน ๙ คน และมีฝ่ายปฏิบัติงานสถาบันการเงิน จำนวน ๓ คน

^{๑๘}สัมภาษณ์นายประพจน์ พิชนี รองประธาน ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกออานางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

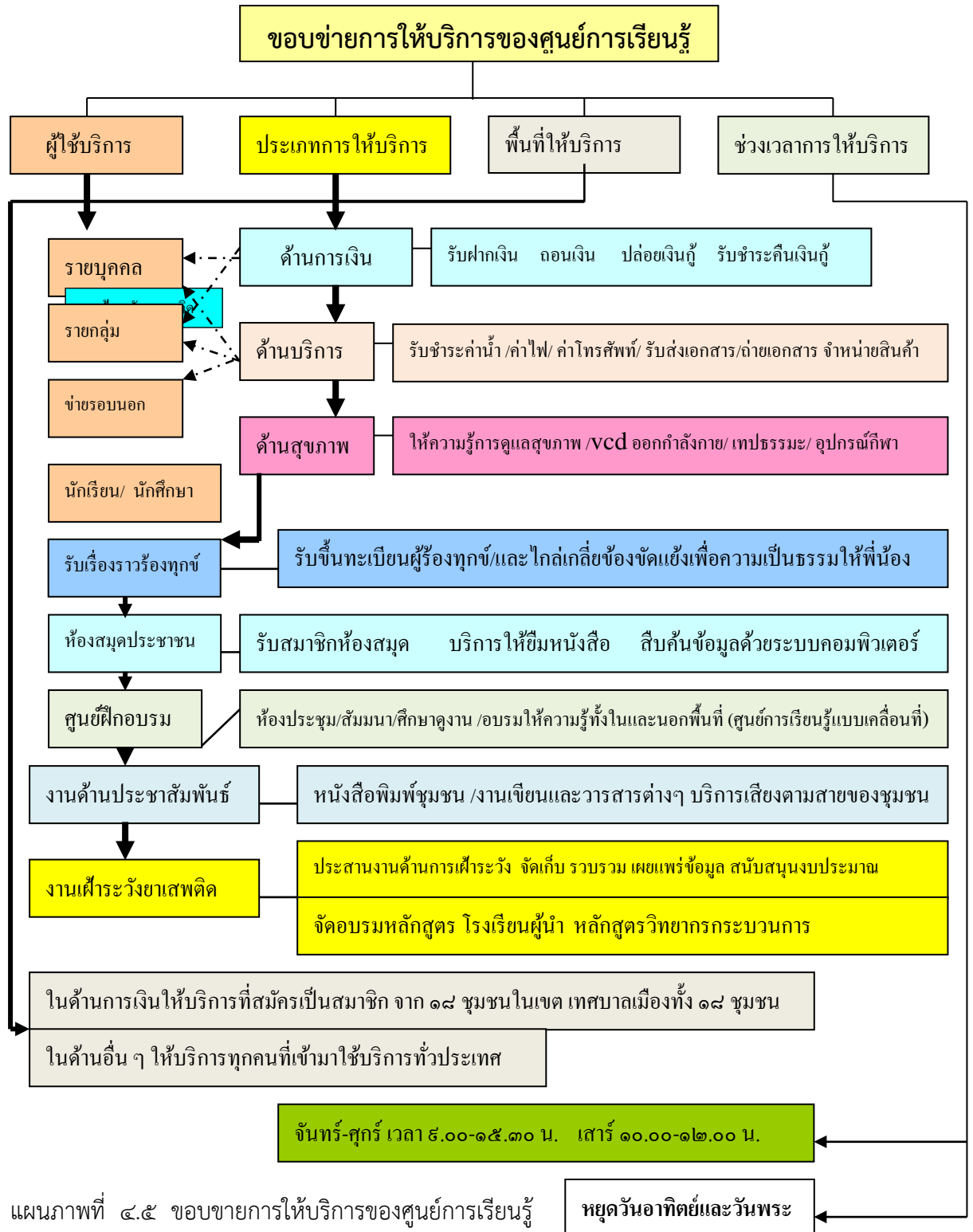

แผนภาพที่ ๔.๔ โครงสร้างคณะกรรมการบริหารกองทุน

ตารางที่ ๔.๑๔ รายชื่อคณะกรรมการกองทุน

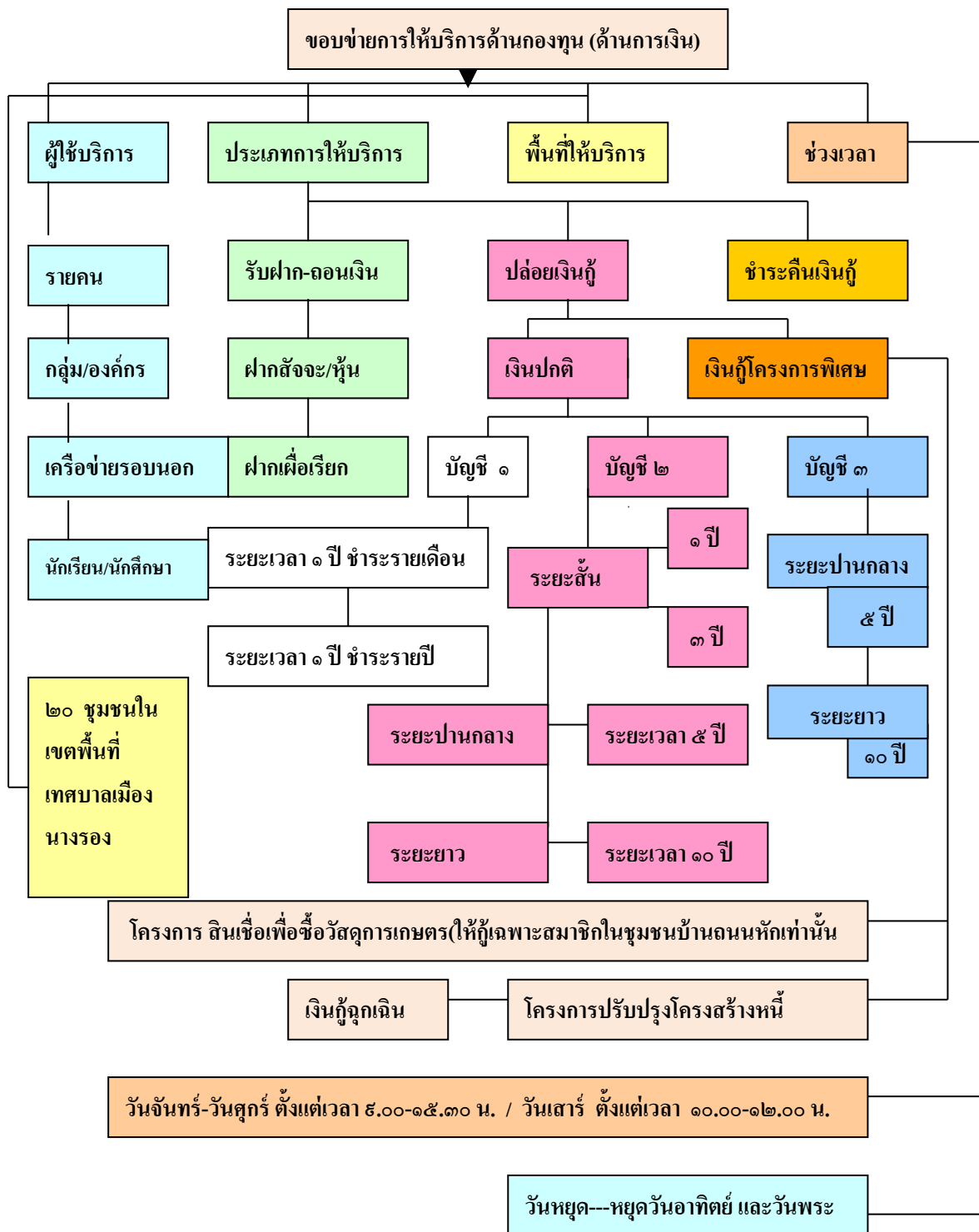
ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
๑	นางสำรวย โฉ่นารายณ์	ประธาน
๒	นายประพงษ์ พัทณี	รองประธานคนที่ ๑
๓	นายเต็ม เสาวพันธ์	รองประธานคนที่ ๒
๔	นางสาวสวิง แมลงทับ	เหรัญญิก
๕	นางศุรวรรณ สุขอนุศาสตร์	เลขานุการ
๖	นางสำเรียม ศรีจันทร์	รับชำระคืนเงินกู้
๗	นางประถม กลมกุล	รับชำระคืนเงินกู้
๘	นางสำรอง เสือโคร่ง	รับฝาก-ถอนเงิน
๙	นายพา พัทณี	ติดตามทวงหนี้
๑๐	นายคง บุญรอด	ตรวจสอบ
๑๑	นายอาจ เนตรกุล	ตรวจสอบ
๑๒	นายสงบ โสขวิญญา	รับสมัครใหม่
๑๓	นายสำราญ สิงโตหิน	ทั่วไป

กิจกรรมหรือธุรกรรมที่ดำเนินงาน
 ขอบข่ายการให้บริการภายในสำนักงานสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบ และสถาบันการ
 เรียนรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

แผนภาพที่ ๔.๕ ขอบข่ายการให้บริการของศูนย์การเรียนรู้

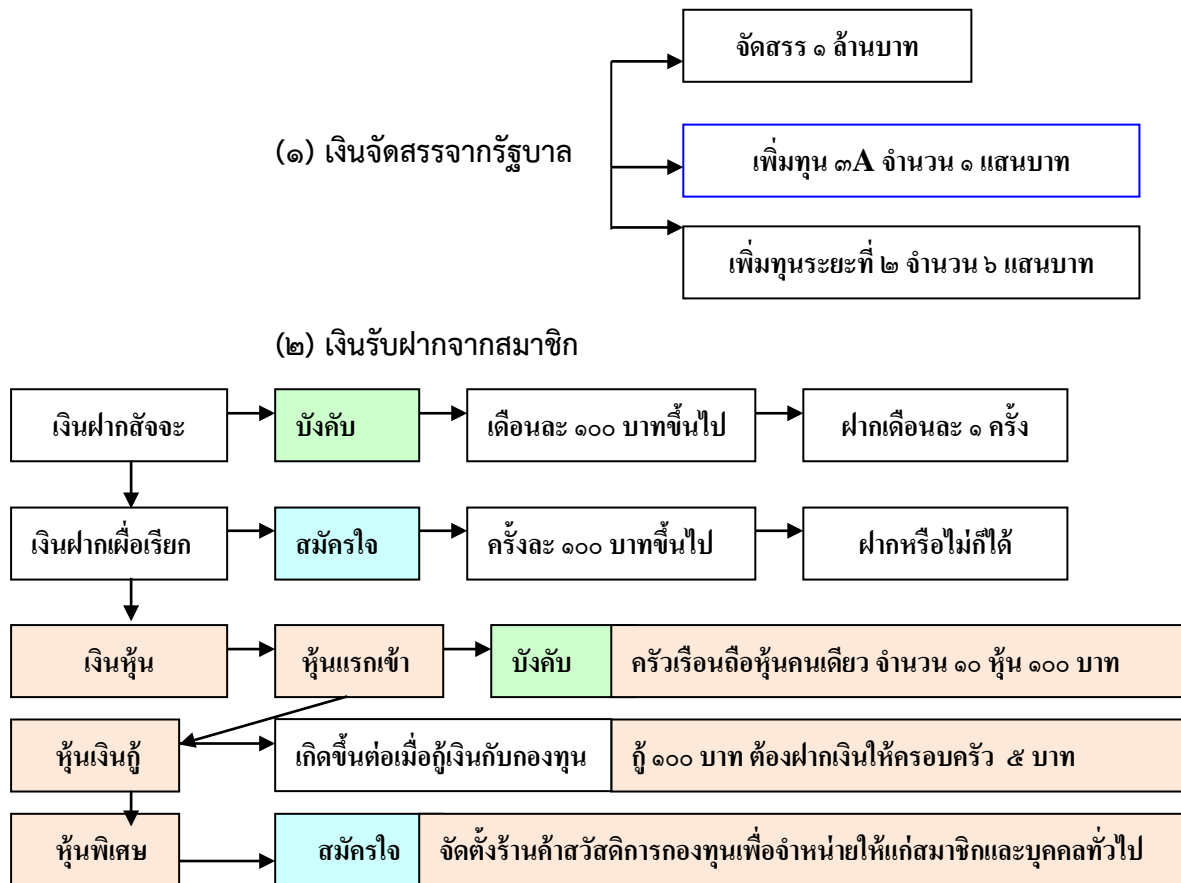
กิจกรรมหรือการบริการด้านกองทุนชุมชนเมืองชุมชนบ้านถนนหัก

แผนภาพที่ ๔.๖ ขอข่ายการให้บริการด้านกองทุน

การเงินของกองทุน

๑. ที่มาของเงิน

แผนภาพที่ ๔.๗ การเงินกองทุน

๒. อัตราดอกเบี้ยเงินรับฝากหรือผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับ

- ๑) เงินฝากประจำหรือเงินฝากสัจจะ รับเงินปันผลตามสัดส่วนของเงินฝาก ได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผลกำไรสุทธิของการบริหารจัดการกองทุน
- ๒) เงินฝากเพื่อเรียก อัตราดอกเบี้ย ร้อย ๔ บาท/ปี (ไม่ว่ากองทุนจะดำเนินงานได้กำไรหรือขาดทุน ก็ต้องจ่าย)
- ๓) เงินหุ้น รับเป็นเงินเฉลี่ยคืนตามสัดส่วนของการถือหุ้น ได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผลกำไรของการบริหารจัดการกองทุน

๓. เงื่อนไขการเบิกหรือถอน

- ๑) เงินฝากประจำหรือสัจจะ ถอนหรือเบิกเงินได้ก็ต่อเมื่อ
  - ตาย
  - ลาออก
  - ย้ายที่อยู่ออกนอกพื้นที่การบริการ
- ๒) เงินฝากเพื่อเรียก ถอนหรือเบิกได้ตลอดเวลา

๓) เงินหุ้น ถอนหรือเบิกได้ต่อเมื่อ

- ตาย
- ลาออก
- ย้ายที่อยู่ออกนอกพื้นที่การบริการ

๔. ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมเงิน

กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ได้ปล่อยเงินกู้เป็นประเภท คือเงินประเภทปกติ คือการกู้ที่ชำระเป็นรายเดือน เงินกู้โครงการพิเศษ (พิเศษเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น) โครงการสินเชื่อเพื่อซื้อวัสดุการเกษตร) ซึ่งนำเงินใน ๒ ส่วนมาให้สมาชิกกู้ คือ เงินเพิ่มทุนระยะที่สอง ที่รัฐบาลจัดสรรมาให้จำนวน ๖๐๐,๐๐๐ บาท และเงิน โครงการอยู่ดีมีสุข ของชุมชนจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท รวม ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาทถ้วน) โดยให้เฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น ชำระเป็นรายปี ต้นสด ดอกเบี้ยลด กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ย ตามระยะเวลาการปล่อยกู้ โดยแยกอัตราดอกเบี้ยเป็น

- ๑) ชำระเงินกู้ภายใน ๑ ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๐.๖๗ บาทต่อเดือน หรือร้อยละ ๘ บาทต่อปี
- ๒) ชำระเงินกู้ภายใน ๓ ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๐.๘๓ บาทต่อเดือน หรือร้อยละ ๘ บาทต่อปี
- ๓) ชำระเงินกู้ภายใน ๕ ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๑.๐๐ บาทต่อเดือน หรือร้อยละ ๑๒ บาทต่อปี
- ๔) ชำระเงินกู้ภายใน ๑๐ ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๒.๒๕ บาทต่อเดือน หรือร้อยละ ๑๕ บาทต่อปี
- ๕) เงินกู้ฉุกเฉินภายในระยะเวลาการชำระคืนภายใน ๓ เดือน ปี อัตราค่าบริการ ๒ บาทต่อเดือน
- ๖) เงินกู้ปรับปรุงโครงสร้างหนี้ ระยะเวลาการชำระคืนตามรอบขอการปล่อยกู้ เสียบำรุงร้อยละ ๒ บาทต่อรอบการปล่อยกู้
- ๗) การชำระคืนโครงการสินเชื่อเพื่อซื้อวัสดุการเกษตร ชำระรายปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๑๐.๒๐

๕. ขั้นตอนการดำเนินงาน

๑) **ต้องสมัครเป็นสมาชิก** ประชาชนที่ต้องการใช้ประโยชน์จากกองทุน จะต้องสมัครเป็นสมาชิก โดยการสมัครฝากเงิน ฝากสัจจะ ฝากหุ้น บังคับเฉพาะผู้ที่ต้องการกู้เงินกับกองทุน โดยมีรายละเอียดตามใบสมัคร

๒) **ขั้นตอนการขอกู้เงิน** ชั้นแรกคณะกรรมการจะตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ยื่นกู้จะต้องมี

(๑) สมาชิกต้องมีสมุดเงินฝากของกองทุน จำนวน ๒ เล่ม เล่มที่ ๑ สมุดเงินฝากสัจจะ และเล่มที่ ๒ ต้องสมุดเงินฝากผู้ถือหุ้น

(๒) ต้องเป็นสมาชิกครบ ๓ เดือน

(๓) ต้องยื่นแบบคำขอกู้ตามแบบที่กองทุนกำหนด

๖. ขั้นตอนการอนุมัติเงินกู้

การอนุมัติเงินกู้ ใช้การพิจารณาการยื่นแบบคำขอกู้ ยื่นก่อนอนุมัติก่อน แต่ก็มีข้อยกเว้นถ้าสมาชิกที่ยื่นเงินกู้มีเหตุจำเป็นเร่งด่วน ก็ถูกนำมาพิจารณาก่อน

๗. **หลักทรัพย์ค้ำประกัน** หลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ ที่กองทุน รับหลักทรัพย์ค้ำประกัน อยู่ ๓ ประเภท

๑) โฉนดที่ดิน ที่ของตนเองและของผู้อื่น

๒) บุคคล จำนวนเท่าไรขึ้นอยู่กับจำนวนเงินกู้ โดยทางกองทุนกำหนดไว้ว่า คนหนึ่งคน ค้ำประกันเงินกู้ได้ไม่เกิน ๑๕,๐๐๐ บาท

๓) สมุดบัญชีเงินฝากสัจจะของผู้กู้หรือของคนในครอบครัว+สมุดผู้ถือหุ้น

๘. ผลประกอบการหรือฐานะทางการเงิน

๑) จำนวนสมาชิก

ผลการดำเนินของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖ สมาชิกทั้งหมด ๒,๙๐๐ คน/ครัวเรือน โดยแยกออกเป็น

- ฝากสัจจะ ๑,๑๓๗ คน
- ผู้ถือหุ้น ๖๗๑ ครัวเรือน
- ฌาปนกิจสงเคราะห์ ๑๘๕ ครัวเรือน
- สวัสดิการวันละบาท ๔๗๒ คน
- ประกันชีวิตแบบทรัพย์สินมั่นคง ๔๓๕ คน

๒) จำนวนเงินทุน

ในด้านเงินทุนหมุนเวียนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านถนนหัก เน้นเรื่อง การรณรงค์เงินฝากจากสมาชิกให้มากที่สุด

เงินกองทุน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๓ A /ทุนสำรอง ๘๑๗,๗๐๖ บาท

เงินหุ้น ๓,๑๓๑,๑๖๐ บาท

สัจจะ ๕,๒๖๖,๔๕๐ บาท

เงินรับฝาก ๑๖,๗๓๐,๒๔๒ บาท

บัญชี ๓ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท

รวม ๒๙,๙๔๕,๕๕๘ บาท

ยอดเงินฝาก ๒๙,๙๔๕,๕๕๘ บาท โดยเป็นเงินที่รัฐบาลจัดสรรให้ ๑,๗๐๐,๐๐๐ บาท เงินฝากของคนในชุมชน ๒๘,๒๔๕,๕๕๘ บาท คิดเป็น ๑,๖๖๑.๕๑ %

ตารางที่ ๔.๑๕ ข้อมูลเปรียบเทียบเงินทุนของรัฐกับเงินของประชาชน

ข้อมูลเปรียบเทียบเงินทุนของรัฐบาลกับเงินของประชาชน			
เงินจัดสรรจากรัฐบาล		เงินฝากจากประชาชน (สมาชิก)	
รายการ	จำนวนเงิน	รายการ	จำนวนเงิน
๑. เงินจัดสรร	๑,๐๐๐,๐๐๐	๑. เงินฝากสัจจะ	๕,๒๖๖,๔๕๐
๒. เพิ่มทุน ๓A	๑๐๐,๐๐๐	๒. เงินรับฝากหรือเงินฝากเพื่อเรียก	๑๖,๗๓๐,๒๔๒
๓. เพิ่มทุนระยะที่ ๒	๖๐๐,๐๐๐	๓. เงินหุ้น	๓,๑๓๑,๑๖๐
		๔. เงินทุนสำรอง	๑๑๗,๗๐๖
		๕. เงินกู้จากธนาคารออมสิน	๓,๐๐๐,๐๐๐
รวมเป็นเงิน	๑,๗๐๐,๐๐๐	รวมเป็นเงิน	๒๘,๒๔๕,๕๕๘

จำนวนเงินที่ปรากฏจะเป็นตัวบ่งบอกถึงความสามัคคีของคนในชุมชน ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน จำนวนเงินทุนของกองทุนฯ ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เมื่อคิดเปรียบเทียบกับเงินที่รัฐจัดสรรให้ สูงกว่าเงินที่รัฐบาลจัดให้ ถึง ๑,๖๖๑.๕๑ %

การปล่อยเงินกู้

จากการที่กองทุนธรรมาภิบาลให้สมาชิกหันมาฝากเงินกับกองทุน จึงทำให้กองทุนมีเงินหมุนเวียนให้กับสมาชิกได้กู้เงินเพื่อนำไปแก้ไขปัญหาและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

กองทุน	๓,๒๑๑,๐๐๐	บาท
บัญชี ๒ ปกติ	๒๖,๔๔๑,๕๕๐	บาท
บัญชี ๒ ฉุกฉิน	๕,๒๙๒,๕๕๐	บาท
บัญชี ๒ โครงการ	๘,๔๐๙,๗๘๙	บาท
บัญชี ๓	๗,๗๙๙,๖๙๙	บาท
โครงการพิเศษ	๒,๘๙๓,๐๐๐	บาท

เป็นเงินทั้งสิ้น ๕๔,๐๔๗,๕๘๘ บาท

จำนวนสมาชิกที่กู้เงิน

ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๖ มีจำนวนสมาชิกที่กู้เงินแต่ละประเภทดังนี้

๑. กองทุน	๑๐๑	คน
๒. บัญชี๒ปกติ	๕๗๑	คน
๓. บัญชี๒ ฉุกฉิน	๕๒๐	คน
๔. บัญชี๒โครงการ	๒๕๔	คน
๕. บัญชี ๓	๓๕	คน
๖. โครงการพิเศษ	๗	คน
รวมจำนวนคนกู้	๑,๔๘๘	คน

การชำระคืนเงินของสมาชิก

จะเห็นว่าการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกจะเป็นไปตามเปอร์เซ็นต์ของการทำให้กู้ เมื่อมี ยอดชำระเข้ามาก็จะหมุนเวียนการปล่อยให้กู้ไปเช่นเดียวกัน ซึ่งเงินชำระคืนนี้ก็จะเข้ามาแทนที่เงิน ผากเพื่อเรียกของสมาชิกที่ถอนออกไปอยู่ตลอดเวลา ทำให้เงินทุนหมุนเวียนมีอยู่ตลอดเวลาถึงแม้ว่า สมาชิกจะถอนเงินก็ตาม^{๑๙}

กองทุน	๑,๓๗๑,๐๐๐	บาท
บัญชี ๒ ปกติ	๙,๔๕๘,๒๕๖	บาท
บัญชี ๒ อุดหนุน	๓,๕๔๗,๔๐๐	บาท
บัญชี๒โครงการ	๘,๔๐๙,๗๘๙	บาท
บัญชี ๓	๒,๑๘๗,๙๒๐	บาท
รวมชำระ	๒๔,๙๗๔,๓๖๕	บาท

การจัดกิจกรรมทางสังคมหรือระบบสวัสดิการ

ที่ผ่านมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ จนถึงปัจจุบันทางกองทุนชุมชนบ้านถนนหักได้นำเงินจัดสรรใน ๔ ส่วน มาจัดกิจกรรมทางสังคมและจัดสวัสดิการดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๖ กิจกรรมทางสังคมและสวัสดิการ

งบจัดสรร	กิจกรรมทางสังคม	หมายเหตุ
๑.ทุนการศึกษาพัฒนาอาชีพ	๑. อบรมอาชีพให้กับคนในชุมชน (๑) อบรมการทำพวงหรีด (๒) อบรมทำดอกไม้จันทน์ (๓) อบรมทำของชำร่วย (๔) อบรมทำบัญชีครัวเรือน (๕) อบรมทำน้ำยาเอนกประสงค์ (๖) อบรมทำไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดก้านมะพร้าว (๗) ทุนคณะกรรมการเรียนด้านคอมพิวเตอร์ (๘) ทุนการศึกษาเด็กที่ยากจน	งบประมาณจาก กองทุน/ กลุ่มสตรีและ จากหน่วยงาน เทศบาล
๒.ทุนสาธารณประโยชน์	๑. สนับสนุนงานประเพณี ๒. กิจกรรมวันสงกรานต์ ๓. กิจกรรมแห่เทียนจำนำพรรษา ๔. งานประจำปีของวัดถนนหักศีลวิสุทธิธรรมทุกปี ๕. สร้างกำแพงโรงเรียนบ้านถนนหัก ๖. งบพัฒนาหมู่บ้านชุมชน	

^{๑๙}สัมภาษณ์ นางศุรวรรณ สุขอนุศาสตร์ เลขานุการ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

ตารางที่ ๔.๑๖ กิจกรรมทางสังคมและสวัสดิการ (ต่อ)

งบจัดสรร	กิจกรรมทางสังคม	หมายเหตุ
๓.ทุนสวัสดิการให้แก่สมาชิก	<p>๑. การช่วยเหลือคนพิการในชุมชน โดยการตัดงบประมาณผ่าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน ปี ๕% ของกำไรสุทธิ</p> <p>๒. ส่งเสริมประชาชนให้ทำบุญในพระศาสนาโดยการนิมนต์พระจำนวนมากมาให้ชาวบ้านได้ร่วมทำบุญ</p> <p>๓. จัดซื้อของขวัญ (สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอกและนม/โอวัลติน) ให้ทุกครัวเรือน ทุกวันที่ ๓๑ ธันวาคม ของทุกปี</p> <p>๔. สนับสนุนกิจกรรมวันแม่ ของขวัญให้แม่ทุกคน</p>	เป็นกิจกรรมทำบุญส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่
๔.จัดงบประมาณกองทุนแม่ของแผ่นดินเพื่อช่วยชณะยาเสพติดชุมชนบ้านถนนหัก	<p>๑. กิจกรรมสนับสนุนการจัดการแข่งขันกีฬาเยาวชนชนดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๙ สนับสนุนโครงการแข่งขันกีฬาเยาวชนด้านยาเสพติดเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์สมเด็จพระราชินี -ปี ๒๕๕๙ สนับสนุนกิจกรรมครอบครัวอบอุ่น ในโครงการกีฬาสัมพันธ์ในชุมชนประสานการรณรงค์การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด -๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๐ สนับสนุนโครงการ”กีฬาเยาวชนร่วมใจเทิดไท้องค์ราชัน” -๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๑ “โครงการ แข่งขันกีฬาเยาวชนเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการป้องกันสารเสพติดถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์สมเด็จพระแม่ของแผ่นดิน -๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๒ สนับสนุนโครงการ..กีฬาเยาวชนคนรุ่นใหม่ ห่างไกลยาเสพติด เพื่อถวายความภักดีและร่วมปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ - ส่งเสริมงานด้านศาสนาผ่านกิจกรรมกองทุนแม่โดยทางกองทุนจะสนับสนุนค่าอาหาร 	

บทบาทการเป็นสถาบันการเรียนรู้กองทุนหมู่บ้าน

องค์ความรู้

ในด้านองค์ความรู้ของศูนย์การเรียนรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีความหลากหลายไม่เฉพาะในเรื่องกองทุน แต่สามารถแยกให้เห็นถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดให้บุคคลทั่วไปที่มีความสนใจดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ องค์ความรู้กองทุนหมู่บ้าน

องค์ความรู้	บุคลากร
๑) ด้านการบริการการเงินกองทุน/กลุ่มออมทรัพย์/กองทุนแม่ของแผ่นดิน/กองทุนสวัสดิการ คนทำงานด้านยาเสพติด	นางสำรวย โล่ห์นารายณ์และคณะกรรมการ กองทุน/กรรมการกองทุนแม่/กรรมการ กองทุนสวัสดิการ คนทำงานด้านยาเสพติด/ วิทยากรกระบวนการชุมชน
๒) การบริหารองค์กร(กองทุนเงินล้าน/กองทุน SML/กองทุนแม่ของแผ่นดิน/กองทุนการศึกษา/ กองทุนยาเสพติด/กองทุนแม่เพื่อการศึกษาของลูก/ โครงการตัดกิเลสวันนิตจิตแจ่มใส/กองทุนกายจากไป แต่ใจยังอยู่/องค์กรภาคประชาชน เครือข่ายการ ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด/กองทุนโรงเรียน บ้านถนนหัก ฯลฯ	นางสำรวย โล่ห์นารายณ์ และคณะทำงาน
๓) องค์ความรู้ด้านอาชีพ - เทคนิคการเลี้ยงวัวในที่แคบ - งานฝีมือ (การพับกระดาษ/กระเป๋าถัก/ของ ชำร่วย/ดอกไม้จันทน์) - จักสาน - ทอเสื่อ - เกษตรผสมผสาน - ช่างและบริการ - อุตสาหกรรมกรในครัวเรือน (พริกแกง/ถั่วคั่ว/ ปลาร้า/ปลาร้าทรงเครื่อง/กะยาสาร ฯลฯ - นวดพื้นบ้าน	- นายสมส่วน จินเป็นวงศ์ - นางจันทราภา สุขเกษม - นายคง บุญรอด - นายสายชล จุฬามณี - นายขวัญ อยู่สุริ - นางประถม กลมกุล - นางสาวสุภาพ เสาวพันธ์ - นางสาวตะเภาแก้ว สุขเกษม

สถานที่

สถานที่ ของ สถาบันการเรียนรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก แยกออกเป็นอาคารศูนย์การเรียนรู้ ที่ใช้เป็นสถานที่อบรม ซึ่งรับได้ครั้งละ ไม่เกิน ๗๐ คน ถ้าผู้ดูมากกว่า ๗๐ คน ก็จัดสถานที่ว่างด้านหน้าของสำนักงาน ซึ่งกองทุนฯได้ซื้อเป็นของกองทุนแล้ว

เครื่องมือ/อุปกรณ์

ช่วงนี้ทางสถาบันเรียนรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ใช้อุปกรณ์ ขององค์กรภาคประชาชน เครื่องช่วยการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งที่ทำการอยู่ภายใต้อาคารสถาบันการเงินชุมชนเดียวกันซึ่งถือว่าสถาบันเรียนรู้มีความพร้อมในระดับหนึ่ง

บุคลากรหรือการบริหารจัดการและวิทยากร

ในส่วนของศูนย์การเรียนรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก แยกวิทยากรออกเป็น ๒ ประเภท

- (๑) วิทยากร/และบุคลากรที่ประจำอยู่สำนักงาน มีหน้าที่ทั้งวิทยากรและเป็นพนักงานประจำสถาบันการเงินชุมชน
- (๒) วิทยากรที่อยู่ในบ้านของตนเอง เช่น ช่างยนต์ /ช่างเย็บผ้า/เสริมสวย/กลุ่มผู้เลี้ยงวัว ขุนในที่แคบ เกษตรผสมผสาน งานฝีมือ ฯลฯ

การดำเนินงานเป็นการเรียนรู้

ที่ผ่านมากองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๖ โดยดำเนินการให้ความรู้ใน ๓ ลักษณะ

- (๑) อบรมด้วยการบรรยาย ในสถานที่บ้าน และนอกสถานที่ (ศูนย์การเรียนรู้เคลื่อนที่)
- (๒) ปฏิบัติจริง ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ
- (๓) บรรยาย/จัดนิทรรศการนอกสถานที่ หรือเรียกว่าศูนย์การเรียนรู้เป็นเคลื่อนที่

แผนการพัฒนาเป็นสถาบันการเรียนรู้

ที่ผ่านมากองทุนชุมชนบ้านถนนหักได้จัดทำแผนการพัฒนาเป็นสถาบันการเรียนรู้โดยการจัดการด้านองค์ความรู้ การจัดการและพัฒนาวิทยากร การจัดอาคารและสถานที่ จัดทำห้องสมุด มุมคลินิกกองทุน การจัดอุปกรณ์และเครื่องมือการถ่ายทอดการจัดหา Computer Printer และ LCD ปฏิทินการจัดการเรียนรู้ แผนการศึกษาดูงานของสถาบันการเรียนรู้ การจัดการศึกษาวิจัยงบประมาณดำเนินการ ที่กองทุนชุมชนบ้านถนนหักเตรียมสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในปี ๒๕๕๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การจัดการด้านองค์ความรู้
๒. การจัดการและพัฒนาวิทยากร
๓. การจัดอาคารและสถานที่
๔. จัดทำห้องสมุด
๕. มุมคลินิกกองทุน
๖. ปฏิทินการจัดการเรียนรู้
๗. แผนการศึกษาดูงานของสถาบันการเรียนรู้
๘. การจัดการศึกษาวิจัย

๙. งบประมาณดำเนินการ ที่กองทุนชุมชนบ้านถนนหักเตรียมสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในปี ๒๕๕๕ จำนวนทั้งสิ้น ๓๙๙,๗๕๐ บาท (สามแสนเก้าหมื่นเก้าพันเจ็ดร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

๑๑. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) คณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุนหรือนักเรียนหรือนักศึกษาหรือบุคคลทั่วไป ไม่น้อย ๒,๐๐๐ คนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้จากสถาบันการเรียนรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

๒) คณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุนหรือนักเรียนหรือนักศึกษาหรือบุคคลทั่วไป ไม่น้อยกว่า ๗๕ %ของผู้เข้ารับการอบรม สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับกองทุน /กับครอบครัว และตนเองได้

๓) คณะกรรมการกองทุนไม่น้อย กว่า ๘๐% ที่เข้ารับการอบรม ด้านการบริหารจัดการกองทุน สามารถบริหารจัดการกองทุน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔) คณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุนหรือนักเรียนหรือนักศึกษาหรือบุคคลทั่วไป ที่ผ่านการอบรมบัญชีครัวเรือน สามารถทำบัญชีครัวเรือนได้จนนำไปสู่การเปลี่ยนในทางที่ดี

๕) คณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุนหรือนักเรียนหรือนักศึกษาหรือบุคคลทั่วไป สามารถมีอาชีพเสริมที่เพิ่มรายได้ให้ครอบครัวบัญชีครัวเรือน สามารถทำบัญชีครัวเรือนได้จนนำไปสู่การเปลี่ยนในทางที่ดี

๖) ๘๐% ของหมู่บ้าน/ชุมชนกองทุนหมู่บ้านและชุมชน สามารถมีเงินทุนหมุนเวียนให้กับพี่น้องได้กู้ยืมตลอดเวลาเมื่อมีปัญหาความเดือดร้อน

๗) ๕๐% ของหมู่บ้าน/ชุมชนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนฯ สามารถแก้ไขปัญหาหนี้ระบบให้กับสมาชิกและคนในชุมชนได้ ด้วยการบริหารจัดการเงิน ไม่ใช่การหารเงิน

๘) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ไม่สามารถเปิดรับสมาชิกเพิ่มได้ เมื่อผ่านการฝึกอบรมและศึกษาดูงานแล้ว สามารถเปิดรับสมาชิกเพิ่มขึ้นได้

๙) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่มีปัญหาด้านการเงิน(คือเงินไม่พอกับความต้องการของสมาชิก) เมื่อผ่านการฝึกอบรมและศึกษาดูงานแล้ว สามารถแก้ไขปัญหาด้านการเงินได้

๑๐) ๑๐๐% กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่เข้ารับการอบรมและศึกษาดูงาน มีผลการดำเนินงานดีขึ้น

ทุนทางสังคม

เกิดจากความไว้วางใจในตัวประธานกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งทำงานช่วยเหลือชุมชนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปลายปี ๒๕๔๔ สมาชิกในชุมชนให้ความไว้วางใจจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชน ผลการจากดำเนินการเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชนทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มอื่น ๆ ตามมา เช่น กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ชุมชน และเมื่อกลุ่มออมทรัพย์ได้จัดตั้งเป็นกองทุนหมู่บ้าน ประธานได้รับความไว้วางใจให้เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน ผลจากความไว้วางใจส่งผลให้ประธานกองทุนหมู่บ้านได้รับความร่วมมือจากสมาชิกกองทุนหมู่บ้านพัฒนาจนกองทุนหมู่บ้านกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้ความไว้วางใจเข้ามาเรียนรู้ และเชิญเป็นวิทยากรบรรยายตามสถานที่ต่าง ๆ มีผลงานดีเด่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีทุนทางการเงินจากการรณรงค์ให้สมาชิกหันมาฝากเงินกับกองทุนหมู่บ้านบ้านถนนหัก ส่งผลให้มีทุนหมุนเวียนเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๔,๔๗๕,๘๘ และนำเงิน

ที่ได้จากการบริหารไปจัดสรรเป็นงบ ศึกษาและพัฒนาอาชีพแก่สมาชิกในชุมชน สนับสนุน งบประมาณ ด้านสาธารณประโยชน์ได้แก่ งานประเพณี งานประจำปีวัดถนนหักคีลวิสุทธาราม สร้างกำแพงโรงเรียน รวมถึงการพัฒนาหมู่บ้าน จัดเป็นเงินทุนสวัสดิการให้แก่สมาชิกและสมทบ เงินกองทุนแม่ของแผ่นดินเพื่อเอาชนะยาเสพติดของชุมชนบ้านถนนหัก

กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีทุนทางธรรมชาติคือ การประกอบอาชีพทางการเกษตร อย่างมั่นคงบนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ดำเนินมาครั้งสร้างหมู่บ้าน ช่วยให้ประชาชนมีอาชีพเสริมนอก ภาครัฐการเกษตร ได้แก่ การทำพวงหรีด การทำดอกไม้จันทน์ การทำของชำร่วย การทำน้ำยา เอนกประสงค์ การทำไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดก้านมะพร้าว การทอเสื่อและการรักษาธรรมชาติ ภายในชุมชนให้เกิดการส่งเสริมอาชีพแบบผสมผสาน เช่น การปลูกมะพร้าวหอมจำหน่ายแก่พ่อค้า ภายนอกชุมชน และเปิดจำหน่ายน้ำมะพร้าวหอมริมถนนสาย ๒๔ โขกชัย-เดชอุดม รวมถึงการ ปลูกกล้วยและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยจำหน่าย

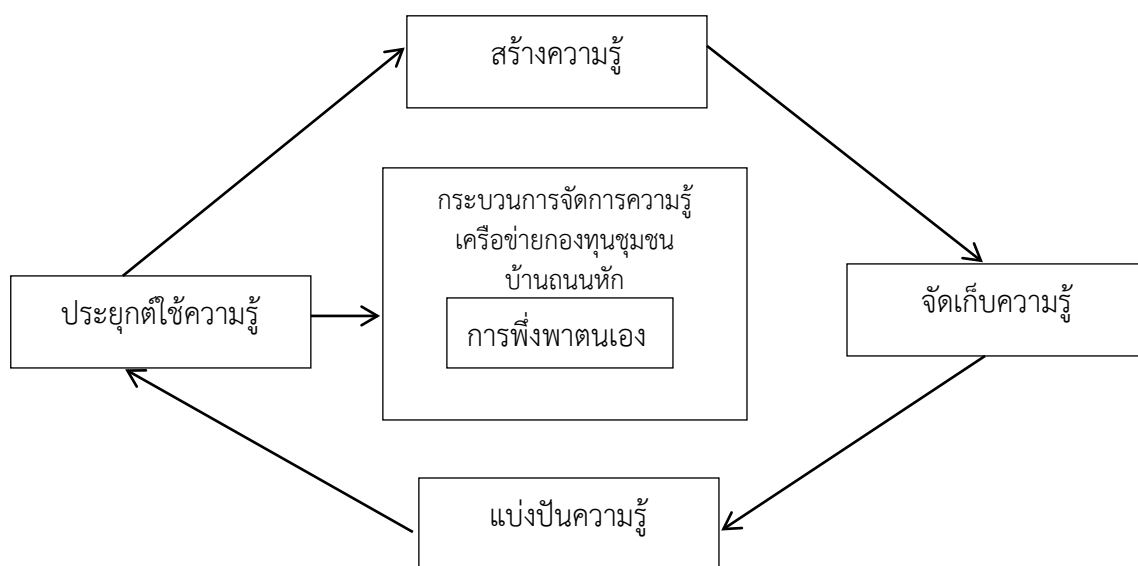
กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการดึงศักยภาพในตัวบุคคลในชุมชนมาใช้ได้อย่าง เหมาะสม โดยเฉพาะทุนในตัวประธานกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะของผู้หญิงเก่งและแกร่งเป็นผู้นำ ชุมชน ดำเนินการพัฒนาชุมชน จนเกิดการยอมรับทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่วนสมาชิกใน ชุมชน เป็นทุนที่สำคัญในการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกองทุนหมู่บ้านด้วย ความซื่อตรง ทั้งการฝากเงินออม จ่ายเงินกู้คืนตรงตามเวลา อีกทั้งสมาชิกส่วนมากของชุมชนใช้ชีวิต สมถะ เป็นต้นแบบของการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงและกู้เงินไปลงทุนในการประกอบอาชีพเพิ่ม รายได้ให้แก่ครอบครัว รวมถึงการแก้ไขปัญหาหนี้สินและช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สมาชิกกองทุน บ้านถนนหัก ตลอดจนจัดสรรงบประมาณส่งเสริมการศึกษาของบุคคลรุ่นใหม่ให้มีการศึกษาที่สูงขึ้น สำหรับนำองค์ความรู้มาสู่การพัฒนาชุมชนในโอกาสต่อไป

กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการพัฒนาความรู้อย่างเป็นระบบ โดยจัดตั้งศูนย์การ เรียนรู้ไว้ที่ทำการกองทุนบ้านถนนหัก เปิดให้สมาชิกทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เข้ามาพัฒนา ความรู้เกี่ยวกับการบริหารกองทุนทั้งในรูปแบบการศึกษานอกระบบ และในระบบ มีทั้งระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานตลอดจนระดับอุดมศึกษาที่มีสถานศึกษาบางแห่งเข้ามาศึกษาทำการวิจัย ถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้สู่นิสิตนักศึกษาของสถาบันเหล่านั้น และกองทุนยังจัดอาคารสถานที่ที่เอื้อ ต่อการให้ความรู้ เช่น จัดทำห้องสมุด ศูนย์อ่านหนังสือ ห้องประชุม เว็บไซต์ เป็นต้น และยังจัด ให้มีการอบรมความรู้เพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตที่หลากหลาย เช่น การอบรม อาชีพพระยะสัน การจัดทำพวงหรีด การสร้างผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การ สนับสนุนผู้นำท้องถิ่น ครูอาจารย์ ผู้นำสมาชิกในชุมชน เลือกใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในกองทุน บ้านถนนหักมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ถูกนำมาเป็นทุนทางสังคมของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการใช้แหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้เส้นทางถนน คอนกรีตเสริมเหล็กภายในหมู่บ้านในการจัดส่งผลผลิตทางการเกษตรเข้าสู่ชุมชนและเชื่อมต่อกับ ภายนอกชุมชน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากโทรศัพท์สาธารณะที่มีความสมบูรณ์พร้อมใช้ ไฟฟ้ามีการ ใช้ทุกครัวเรือนสะดวกต่อการปรับประยุกต์ใช้ในกิจการอื่น ๆ รวมถึงการกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล

ภายในชุมชน ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรทางสังคมที่สำคัญ นำไปสู่การจัดความรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน

โดยกระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีกระบวนการดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๘ กระบวนการจัดการความรู้สู่การพึ่งพาตนเองเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

๔.๒.๑ กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน

วิธีการสร้างความรู้ ป่าทาม มีการทบทวนองค์ความรู้ประสบการณ์ที่ผ่านมาผ่านป่าทามของชุมชนบ้านอาล-โดนแบน พบว่า ในอดีตผืนป่าธรรมของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้สำคัญมีคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้นตะเคียนทอง ต้นแดง ต้นประดู่ เป็นต้น แต่ต่อมาได้มีการลักลอบตัดไม้เพื่อส่งขายเป็นหมอนรถไฟสำหรับรถไฟ และตัดเพื่อทำการเกษตรจากการกำหนดประเด็นปัญหาความรู้สาเหตุของปัญหาพื้นที่ป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน ลดลง นายจรูญ งามแยะ^{๒๐} อดีตกำนันตำบลนาดี ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับนายดี ศรีสุข อดีตผู้ใหญ่บ้านลาออ มองปัญหาป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน ลดลงอย่างต่อเนื่องหากไม่แก้ไขปัญหาและอนุรักษ์ผืนป่าทำให้ ลูกหลานจะพบความลำบากซึ่งการกำหนดประเด็นความรู้เกี่ยวกับ

^{๒๐}สัมภาษณ์ จรูญ งามแยะ นายก อบต.นาดี รองประธานตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

ปัญหาผื่นป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนส่งผลให้มีการเลือกกิจกรรมการพบปะพูดคุยการระดมความคิดการออกกฎระเบียบร่วมกันกับชุมชนกิจกรรมพื้นฟูป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

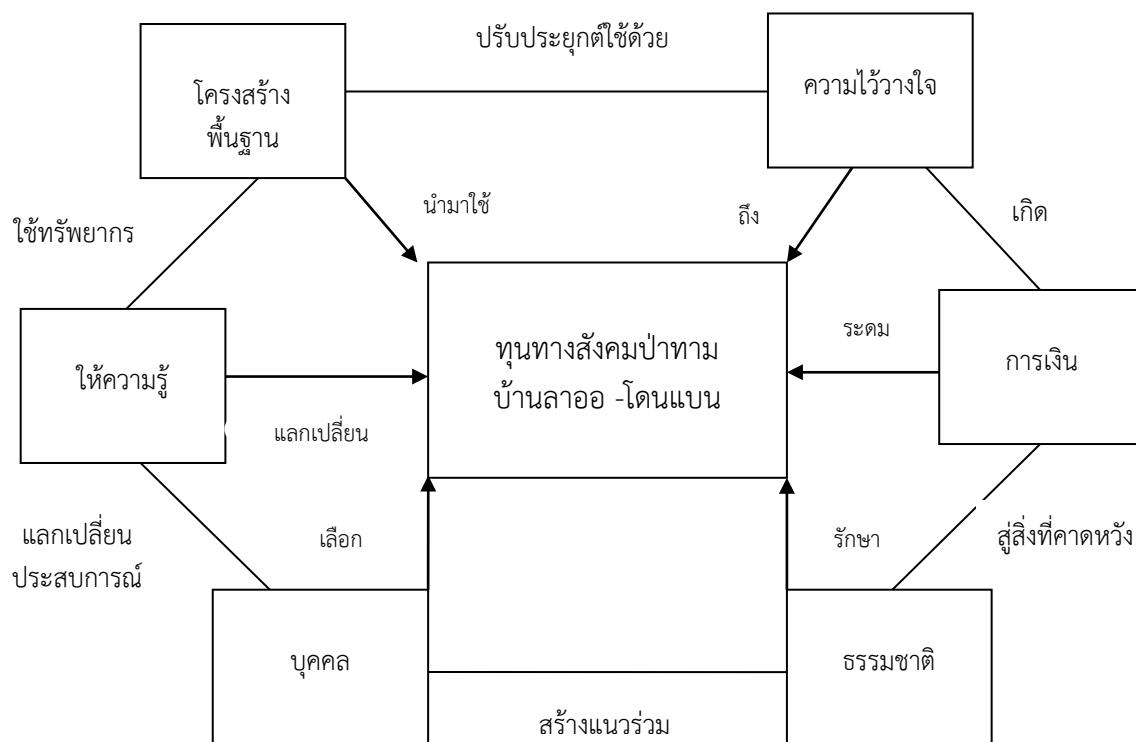
ด้านการจัดเก็บความรู้ การจัดเก็บความรู้อนุรักษ์พื้นฟูป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน มีวิธีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคลโดยการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับป่าทามในลักษณะการสนทนาพูดคุย การระดมความคิดเวทีชุมชนมีการจัดประชุมร่วมกันทุกเดือน หลังจัดกิจกรรมผู้นำได้เข้าประชุมประจำเดือนที่อำเภอ อีกทั้งสมาชิกในชุมชนสามารถค้นหาความรู้ผลประโยชน์ที่เกิดจากการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทามโดยตรงเช่น การเก็บเห็ด หาปลา พักผ่อน ชื่นชมภาคภูมิใจ ต่อรางวัลที่หน่วยงานภายนอกชุมชนมอบให้ เป็นต้น ความรู้ที่เก็บไว้ในตัวบุคคลจะถูกนำไปแลกเปลี่ยนสร้างกฎกติกาของชุมชนการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบหนังสือที่ชุมชนทำไว้โดยจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นจัดให้มีการเรียนการสอนภายในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทามคือโรงเรียนประทีปบุตรหรือส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาคือโรงเรียนนาตวิวิทยากับโรงเรียนบ้านโคกวัด และการจัดเก็บความรู้ด้วยวิธีการจัดเก็บไว้ในตัวบุคคลกับการจัดเก็บเป็นลายลักษณ์อักษรได้มีการพัฒนาต่อยอดกำหนดพื้นที่ป่าทำให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนซึ่งมีทั้งสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาเรียนรู้พร้อมกับการจัดทำเว็บไซต์ข้อจัดเก็บข้อมูลการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

การแบ่งปันความรู้สำหรับการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน โดยเริ่มจากการทบทวนมองประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบในการดำรงชีวิตทั้งปัจจุบันและอนาคตของชุมชน ต่อมาขยายผลการมองปัญหาร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน จัดกิจกรรมระดมความคิดเลือกกิจกรรมสำหรับแก้ไขปัญหาและอนุรักษ์ผื่นป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ร่วมทำกิจกรรมและถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างทำกิจกรรม ขึ้นทบทวนความรู้และปรับประยุกต์ความรู้ใหม่ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไปจากบุคคลในชุมชน ขยายสู่กลุ่มบุคคลในชุมชน ซึ่งมองปัญหาความต้องการเดียวกัน เกิดเป็นองค์ความรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนกิจกรรมที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทามภายใต้กฎกติกาที่สมาชิกในชุมชนตกลงร่วมกัน

ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ วิธีการประยุกต์ใช้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทามอาศัยการทบทวนความรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของผื่นป่าทามรอบชุมชนและตระหนักถึงความสำคัญของการคงอยู่ของป่าทามที่ต้องอยู่คู่กับชุมชน ส่งผลให้ผู้นำชุมชนสมาชิกในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้บอกประเด็นปัญหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันการประยุกต์ใช้ความรู้ที่เด่นชัดคือการอนุรักษ์พื้นฟูป่าทาม การปล่อยพื้นที่ป่าทามให้ฟื้นด้วยตัวของผื่นป่าเองโดยสมาชิกภายในชุมชนไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ด้านผลที่ได้รับจากการประยุกต์ใช้ความรู้ ผลจากการประยุกต์ใช้ความรู้เกี่ยวกับการทบทวนปัญหาสภาพป่าทาม ของชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน การดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าทาม การระดมความคิดสร้างแนวร่วมกันอนุรักษ์พื้นฟูป่าทาม พบว่าสมาชิกในชุมชนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีกลุ่มบุคคลในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์พื้นฟูป่าทามต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมอนุรักษ์พื้นฟูป่าทามภายใน

ชุมชนและภายนอกชุมชนเกิดการระดมทุนจัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทาม เมื่อป่าทามสมบูรณ์ตามที่ชุมชนต้องการสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนและต่อเนื่อง

สรุปทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านออล-โดนแบนมีการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่ชุมชนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามซึ่งคิดว่าผู้ริเริ่มไม่ได้มุ่งครอบครองป่าทามแต่เพียงผู้เดียว ก่อให้เกิดการใช้ทุนทางบุคคลในชุมชนก่อตั้งเป็นองค์กรเล็กๆในชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามโดยรอบชุมชนบ้านออล-โดนแบนและใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามพร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งภายหลังการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามเกิดการสร้างเงินสร้างรายได้กลับเข้าสู่ชุมชน

แผนภาพที่ ๔.๙ การใช้ทุนทางสังคมป่าทามบ้านออล -โดนแบน

กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการชุมชน ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการขององค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน มีลักษณะการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่เรียกว่าเป็นต้นทุนของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดการอนุรักษ์ป่าทาม การปรับใช้ทุนทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของสมาชิกชุมชนเรียกว่า “การจัดการความรู้” จัดการกับสิ่งที่ชุมชนรู้นำไปกำหนดแนวทางการปฏิบัติอนุรักษ์ป่าทามร่วมกัน ส่วนวิธีการปฏิบัติเริ่มต้นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยน ประชุม ลงมติ ปฏิบัติร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกันในชุมชน หนึ่งสิ่งที้องค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ที่นั้นสมาชิกไม่ทราบว่าดำเนินการตามหลักพุทธธรรมข้อใด แต่เมื่อนำผลการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนพบว่ามีปฏิบัติตามหลักการบริหารนิยธรรม ๗ ดังภาพแสดงกระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการขององค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๘ กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการชุมชน ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน

ทุนทางสังคมชุมชน ป่าทาม ชุมชนบ้าน อาลอ-โดนแบน	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรม การบริหารนิยธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนป่าทาม ชุมชน บ้านอาลอ-โดนแบน ที่ยั่งยืน
๑.ด้านความไว้วางใจที่ซื่อ อยู่ตัวผู้นำ นายจรรยา งาม แยะ และสมาชิกผ่านการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าทาม ๒.ด้าน การเงิน เป็น ตัวกลางเชื่อมกิจกรรม อนุรักษ์ป่าทาม หน่วยงานภาครัฐและ เอกชนเข้ามาร่วมอนุรักษ์ ป่าทาม ๓.ด้านธรรมชาติป่าทาม ริมลำน้ำซิมมีกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ กลายเป็นป่าทามที่มี พื้นที่ใหญ่ที่สุด และได้รับ การคุ้มครองให้เป็นป่า วัฒนธรมของจังหวัด สุรินทร์	๑. สร้างความรู้ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ป่าทาม อดีต ปัจจุบัน อนาคต ๒. จัดเก็บความรู้ผล การอนุรักษ์ป่าทาม ความร่วมมือของ สมาชิกป่าทาม ๓. แบ่งปันความรู้ การประสบการณ์หลัง อนุรักษ์ป่าทาม การ เข้าไปเก็บเกี่ยว ผลประโยชน์ในป่าทาม หาเห็ด เก็บสมุนไพร การแบ่งปันความรู้ กิจกรรมอนุรักษ์ป่าทาม แก่บุคคล หน่วยงาน ภายนอก	บริหารนิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้ง แห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการที่องค์กรชุมชน ปฏิบัติประจำ ๑. หมั่นประชุมสมาชิก ทุกเดือน ๒. สมาชิกที่เป็นแกน สำคัญพร้อมเพรียงกัน ประชุม ๓. ไม่กำหนดเกณฑ์ กิจกรรมอนุรักษ์ป่าทาม ที่สมาชิกไม่รู้ในที่ ประชุม ๔. เคารพนับถือข้อมูล ความรู้ที่สมาชิก นำเสนอให้เกิดกา อนุรักษ์ป่าทาม	เกิดองค์กรชุมชนป่าทาม อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าทาม ผ่าน กระบวนการจัดการ ความรู้เกี่ยวกับการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าทาม โดยสร้างความรู้ จัดเก็บ ความรู้ผลอนุรักษ์ป่าทาม แบ่งปัน ความรู้ การ ประสบการณ์ หลัง อนุรักษ์ป่าทาม ประยุกต์ใช้ความรู้ เป็น การนำองค์ความรู้ที่เกิดจาก การทำกิจกรรมร่วมกัน มี ป่าทามที่สมบูรณ์ริมลำ น้ำซิมมีกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ และบูรณาการใช้หลัก การบริหารนิยธรรมเป็น

ตารางที่ ๔.๑๘ กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการชุมชนป่าทาม
ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน (ต่อ)

ทุนทางสังคมชุมชน ป่าทาม ชุมชนบ้าน อาลอ-โดนแบน	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรม อภิธรรมนิยธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนป่าทาม ชุมชน บ้านอาลอ-โดนแบน ที่ยั่งยืน
<p>๔.ด้านบุคคลของป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดน แบน เกิดการปฏิบัติงาน ร่วมกันตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ มาถึงปัจจุบัน</p> <p>๕.ด้านการให้ความรู้ ป่า ทามเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มี ชีวิตของชุมชน จัดสอนใน โรงเรียนบูรณาการทุก สาระการเรียนรู้ ขึ้นอยู่ กับครูผู้สอนและผู้สนใจ จะเข้ามาเรียนรู้ที่ป่าทาม</p> <p>๖.ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ของป่าทามนั้นไม่ชัดเจน เหมือนกับการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานทั่วไป เพราะโครงสร้างพื้นฐาน ของป่าทามนั้นเป็นผืนป่า ที่อนุรักษ์ไว้เกิดเป็นป่า ทามที่สมบูรณ์ ไร่เป็นทุน ให้ชุมชนได้บริโภคเป็น จำนวน ๓,๔๕๐ ไร่ และ มีป่ารอบๆ ป่าทามได้รับ การอนุรักษ์เพิ่มเติม จำนวน ๑,๔๗๗ ไร่ โดยประมาณ</p>	<p>๔. การประยุกต์ใช้ ความรู้ เป็นการนำ องค์รู้ที่เกิดจากการทำ กิจกรรมร่วมกันของ สมาชิกองค์กรชุมชนกับ หน่วยงานภายนอก ชุมชนให้เกิดการ อนุรักษ์ป่าทามได้มาก ที่สุด</p>	<p>๕. ไม่ใช่กำลังพวกพ้อง ข่มเหงผู้มีความคิด แตกต่าง</p> <p>๖. ให้ความเคารพและ ปกป้องรักษาป่าทาม</p> <p>๗. ให้การอารักขา คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บุคคล หน่วยงานที่ ร่วมอนุรักษ์ป่าทาม</p>	<p>เครื่องมือสำคัญในการดึง ทุนทางสังคมมาใช้ ร่วมกับการจัดการความรู้ ซึ่งมีลักษณะซ้อนกันอยู่ ในกิจกรรมที่สมาชิก องค์กรชุมชนปฏิบัติ ร่วมกันเนื่องจึง นำไปสู่ การพัฒนา กิจกรรม อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าทาม อย่างยั่งยืน</p>

๕.๒.๒ กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม

วิธีการสร้างความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีการทบทวนองค์ความรู้ประสบการณ์ความต้องการ ความเดือดร้อน ความยากจน ปัญหาการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมของประชาชนบ้านขาม ของผู้ใหญ่ประจวบ แต่งทรัพย์ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้ผู้ใหญ่บ้านแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชน โดยเฉพาะแนวคิด กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ทำให้ผู้ใหญ่บ้านคิดว่าคนจนต้องพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันก่อนที่จะให้ผู้อื่นเข้ามาช่วยเหลือ นำไปสู่กิจกรรมการพบปะพูดคุย การระดมความคิดเห็นทางแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม มีการดำเนินกิจกรรมและถอดบทเรียนตลอดจนไปศึกษาดูงานภายนอกกลุ่มนำมาจัดทำแผนบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขาม ให้มีความมั่นคงและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน จนเกิดเป็นเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีกิจกรรมบูรณาการเชื่อมต่อหลากหลายกิจกรรมและสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง

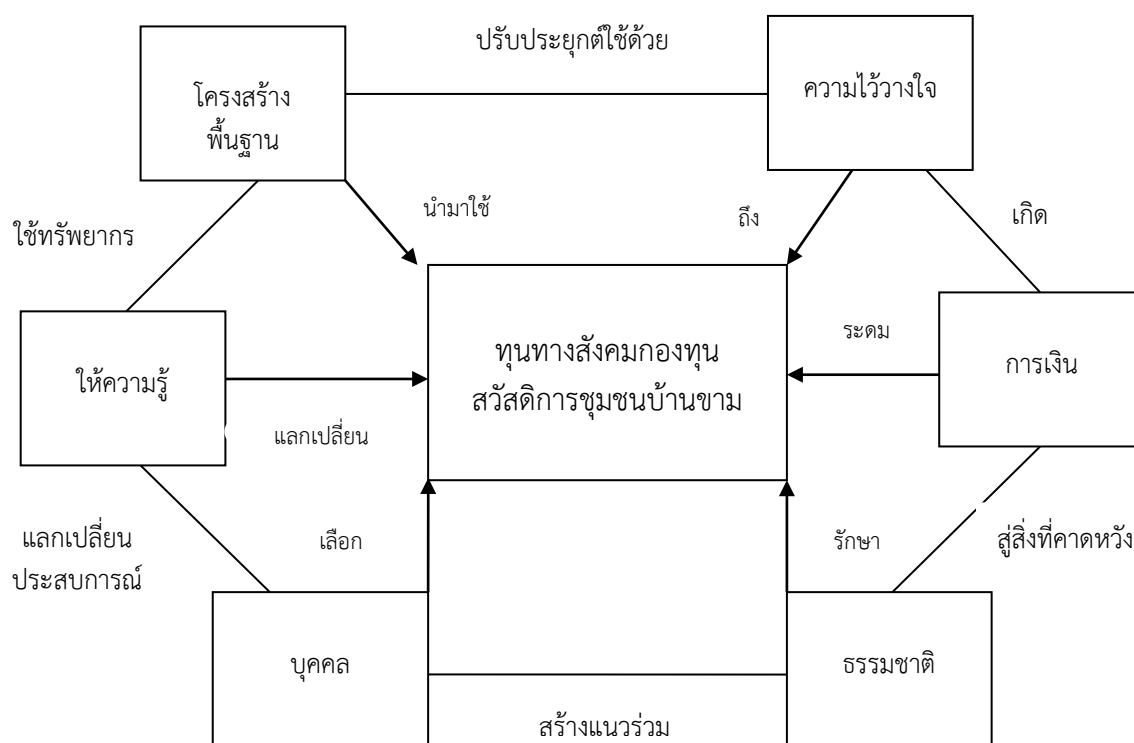
การจัดเก็บความรู้เกี่ยวกับการบริหารเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีวิธีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคล โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม โดยมีลักษณะของการสนทนาพูดคุย การระดมความคิดเห็นที่ชุมชน มีการจัดประชุมร่วมกันทุกเดือน และแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีการจัดทำฐานข้อมูลไว้ในระบบคอมพิวเตอร์โดยจัดเก็บไว้ที่วัด ที่โรงเรียน และสถานที่ดำเนินงานของกลุ่ม มีการจัดศูนย์เรียนรู้ของชุมชนรวบรวมข้อมูลข่าวสารการดำเนินการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขามไว้ที่ศูนย์สาธิตการตลาดชุมชนบ้านขาม เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาเรียนรู้จากฐานข้อมูลที่จัดเก็บ

การแบ่งปันความรู้เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม โดยเริ่มจากการทบทวนมองประเด็นปัญหาความต้องการ ความเดือดร้อน ความยากจน ปัญหาการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมของประชาชนบ้านขาม แก่ผู้ใหญ่ประจวบ แต่งทรัพย์ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ จัดกิจกรรมระดมความคิด รวบรวมองค์ความรู้จากการศึกษาดูงานภายนอก และถ่ายทอดประสบการณ์จนเกิดการทบทวนความรู้และปรับประยุกต์ความรู้ใหม่ เลือกรับกิจกรรมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขามขึ้น มีการแบ่งปันประสบการณ์ ปัญหาความต้องการของสมาชิก ทำให้เกิดการพัฒนาระบบบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นและถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน เช่น กิจกรรมโรงสีชุมชน ธนาคารข้าว กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน กองทุนยาเวชภัณฑ์ กองทุนปุ๋ยเมล็ดพันธ์ เป็นต้น ซึ่งการแบ่งปันความรู้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็ง การเข้าถึงการพึ่งพาตนเองในลักษณะของเครือข่ายที่ต่อยอดจากกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของชุมชน

ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีวิธีการนำความรู้จากประสบการณ์จากการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ไปจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ในชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่งผลให้เกิดการประยุกต์ใช้ความรู้กับกลุ่มสาธิตการตลาด กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำอาชีพ กรรมการหมู่บ้าน

นักวิชาการภายนอกชุมชนที่นำองค์ความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขามไปปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม

สรุปทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

แผนภาพที่ ๔.๑๐ การใช้ทุนทางสังคมกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม

กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพหุบูรณาการขององค์กรชุมชนกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม มีลักษณะการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่เรียกว่าเป็นต้นทุนของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชน การปรับใช้ทุนทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของสมาชิกชุมชนเรียกว่า “การจัดการความรู้” จัดการกับสิ่งที่ชุมชนรู้นำไปกำหนดแนวทางการปฏิบัติของกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขามร่วมกัน ส่วนวิธีการปฏิบัติเริ่มต้นจากการพูดคุย แลกเปลี่ยน ประชุม ลงมติ ปฏิบัติร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกันในชุมชน หนึ่งสิ่งที่องค์กรชุมชนกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้

สมาชิกไม่ทราบว่าดำเนินการตามหลักพุทธธรรมข้อใด แต่เมื่อนำผลการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนพบว่ามีการปฏิบัติตามหลักการบริหารนิยธรรม ๗ ดังภาพแสดงกระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการขององค์กรชุมชนกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๙ กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม

ทุนทางสังคมกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรมการบริหารนิยธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กรชุมชนกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขามที่ยั่งยืน
<p>๑.ด้านความไว้วางใจที่อยู่ในความไว้วางใจ นายประจวบ แต่งทรัพย์ มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน ฐานะผู้ใหญ่บ้าน โดยประชาชนคาดหวังว่าสามารถนำพาประชาชนพ้นจากปัญหาความยากจน</p> <p>๒.ด้านการเงินเป็นตัวกลางเชื่อมกิจกรรมเงินกองทุนอื่นๆในรูปแบบการบูรณาการกิจกรรมอื่นๆในชุมชน</p> <p>๓.ด้านธรรมาภิบาลประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างมั่นคงบนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิม</p> <p>๔.ด้านบุคคลของกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม เป็นบุคคลทำหน้าที่ดำเนินการกิจกรรมแทนสมาชิก</p>	<p>๑. สร้างความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาความยากจน</p> <p>๒. จัดเก็บความรู้ผลก่อตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม</p> <p>๓. แบ่งปันความรู้การประสบการณ์หลังก่อตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขามในรูปแบบการบูรณาการกิจกรรมอื่นๆในชุมชน</p> <p>๔. การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกองค์กรชุมชนให้เกิดการแก้ไขปัญหาความยากจนประชาชนประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างมั่นคงบนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิม</p>	<p>การบริหารนิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการที่องค์กรชุมชนปฏิบัติประจำ</p> <p>๑. หมั่นประชุมสมาชิกทุกเดือน</p> <p>๒. สมาชิกที่เป็นแกนสำคัญพร้อมเพรียงกันประชุม</p> <p>๓. ไม่กำหนดเกณฑ์กิจกรรมกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขามที่สมาชิกไม่รับรู้ในที่ประชุม</p> <p>๔. เคารพนับถือข้อมูลความรู้ที่สมาชิกลำเสนอให้เกิดการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม</p> <p>๕. ไม่ใช่กำลังพวกพ้องข่มเหงผู้มีความคิดแตกต่าง</p>	<p>เกิดองค์กรชุมชนกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม ผ่านการจัดการจัดการความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม สร้างความรู้จัดเก็บความรู้ผลการดำเนินการกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม แบ่งปันความรู้การประสบการณ์หลังดำเนินการกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม ประยุกต์ใช้ความรู้เป็นการนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกัน มีกองทุนสวัสดิการชุมชนบริการแก่ประชาชนเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกองทุน</p>

ตารางที่ ๔.๑๙ กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม (ต่อ)

<p>ทุนทางสังคมกองทุน สวัสดิการชุมชน บ้านขาม</p>	<p>กระบวนการจัดการความรู้</p>	<p>หลักพุทธธรรม อภิธานิยธรรม ๗</p>	<p>ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนกองทุน สวัสดิการชุมชน บ้านขามที่ยั่งยืน</p>
<p>เครือข่ายกองทุน สวัสดิการชุมชน บ้านขาม</p> <p>๕.ด้านการให้ความรู้ เป็นการเรียนรู้และให้ ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหา ด้วยตัวของสมาชิกใน ชุมชนเอง นำไปสู่การ พึ่งพากันและกันใน ชุมชน</p> <p>๖.ด้านโครงสร้าง พื้นฐานของกองทุน สวัสดิการชุมชนบ้าน ขาม เป็นการใช้แหล่ง น้ำธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการประกอบ อาชีพเกษตรกรรมและ ใช้เส้นทางถนน คอนกรีตเสริมเหล็ก ภายในหมู่บ้านในการ จัดส่งผลผลิตทางการ เกษตร</p>		<p>๖. ให้ความเคารพและ ปกป้องรักษากองทุน สวัสดิการชุมชนบ้าน ขาม</p> <p>๗. ให้การอารักขา คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บุคคล กองทุน สวัสดิการชุมชนบ้าน ขาม</p>	<p>ย่อยๆในบ้านขาม และบูรณาการใช้ หลักอภิธานิยธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการดึงทุนทาง สังคมมาใช้ร่วมกับการ จัดการความรู้ ซึ่งมีลักษณะซ้อนกัน อยู่ในกิจกรรมที่ สมาชิกองค์กรชุมชน ปฏิบัติร่วมกันเนื่อง นี้จ นำไปสู่การ พัฒนากิจกรรม กองทุนสวัสดิการ ชุมชนบ้านขามอย่าง ยั่งยืน</p>

๕.๒.๓ กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มผลิตผ้าทอหมู่บ้านหนองยารักษ์

การสร้างความรู้เกิดจากการตัดสินใจของสมาชิกภายในกลุ่มประชุมปรึกษาหารือกัน ซึ่งสิ่งที่ผลักดันให้ตัดสินใจเลือกผลิตผ้าทอนวมนั้นเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์มาก่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นพบว่า การตัดสินใจของกลุ่มนั้นขาดการวิเคราะห์วัตถุดิบในท้องถิ่นที่ใช้ในการผลิต และด้านเงินทุนหมุนเวียน ดึงเห็นได้ว่ากลุ่มต้องระดมเงินทุนกันเองเพื่อนำมาซื้อวัตถุดิบ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อนำมาผลิตผ้าทอนวม เพราะปัจจุบันนุ่นและฝ้ายที่เคยมีในท้องถิ่นก็ลดจำนวนลงจนไม่สามารถใช้ในการผลิตได้ หากกลุ่มบริหารจัดการไม่ดีพอ อาจเป็นเหตุให้เกิดการภาวะขาดทุน

จนนำไปสู่การเป็นหนี้ของสมาชิกกลุ่มได้ แก่ทั้งในการองค์ความรู้ประสบการณ์ที่ได้จากบรรพบุรุษแล้วก็ตาม สมาชิกบางคนได้ข้อมูลแล้วแต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงทำให้เกิดการลองผิดลองถูกในการผลิต อีกทั้งสมาชิกบางคนขาดทักษะในการผลิตทำให้ผลิตได้ช้า

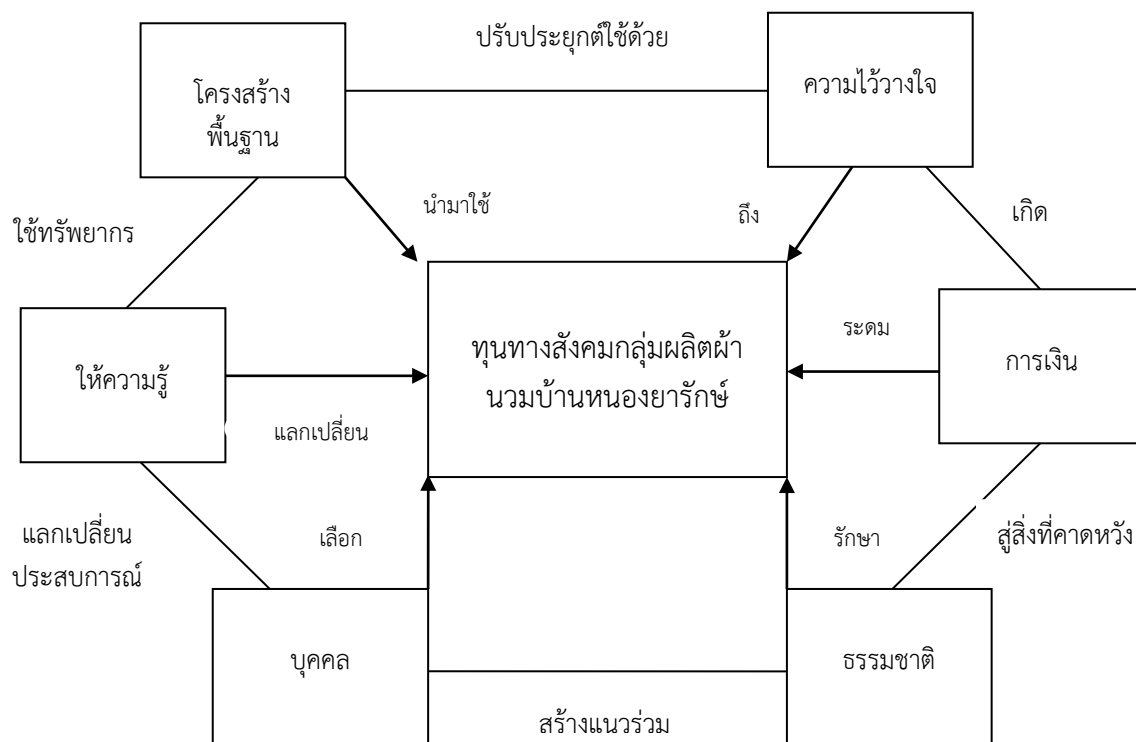
ด้านการจัดเก็บความรู้ การจัดเก็บความรู้ของกลุ่มผลิตผ่านหมู่บ้านหนองยารักษ์ มีวิธีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคล โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิต การบริหารจัดการ โดยมีลักษณะของการสนทนาพูดคุย การระดมความคิด การจัดประชุมร่วมกัน และได้รับความรู้กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนผ่านการอบรมในหัวข้อต่าง ๆ มีการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนบ้านหนองยารักษ์ และจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารโครงการผ่านหมู่บ้านหนองยารักษ์ สามารถค้นหาข้อมูลได้ที่ประธานกลุ่มผลิตผ่านหมู่บ้านหนองยารักษ์ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองยารักษ์ และสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอเมืองนครราชสีมา

การแบ่งปันความรู้ในการทำผ้าหม่นนม สมาชิกบางคนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยจะไม่ได้รับการสอนตรง ๆ แต่จะใช้วิธีเห็น จดจำ และนำมาลองปฏิบัติจนกว่าจะได้ผลเป็นที่พอใจ ต่อมาเมื่อสมาชิกหลาย ๆ คนมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำผ้าหม่นนมร่วมกันจากองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นมาจากข้างต้นนั้น พบว่าผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าหม่นนมได้รับการยอมรับจากตลาดกลุ่มจึงมีความต้องการในการขยายขอบเขตของความรู้ หรือกระจายความรู้ให้แก่สมาชิกและชุมชนเพื่อให้มีการนำไปใช้อย่างแพร่หลายต่อไป ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการถ่ายทอดและการแลกเปลี่ยนความรู้ กลุ่มได้พิจารณาแล้วได้ตั้งแนวทางการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ โดยพิจารณาว่าความรู้ที่ต้องการมีอะไรบ้าง มีปัญหาอะไรที่ต้องได้รับการแก้ไข และแก้ไขอย่างไร สมาชิกกลุ่มมีความรู้อะไรบ้าง มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก หรือผู้รู้จากภายนอกกลุ่ม สมาชิกต้องไม่มีอคติกับความรู้ของสมาชิกคนอื่น ๆ ว่าดีกว่าความรู้ที่ตนมี เมื่อกลุ่มมีแนวทางการถ่ายทอดและดำเนินไปตามแนวทางแล้วก็จะมีการถ่ายทอดความรู้ที่มีให้แก่สมาชิก โดยเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคน สำหรับความรู้ที่ยังไม่มีความรู้ด้านนี้มาก่อนจะใช้วิธีการสาธิตหรือทำให้ดู แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มยังไม่สามารถทำความรู้แฝงและความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน

สมาชิกที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ ได้นำความรู้มาใช้ในการผลิตผ้าหม่นนม ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่ม โดยสมาชิกใช้วิธีการผสมผสานความรู้เดิมที่ตนได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และความรู้ใหม่ ๆ จากเพื่อนสมาชิกด้วยกันจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่จนกระทั่งนำไปสู่การพัฒนาในรูปแบบการผลิตที่เข้ากับยุคสมัย ตรงกับความต้องการของตลาด ทำให้ยอดขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อก่อนนำความรู้มาประยุกต์ใช้ปรากฏว่าสามารถผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานสอดคล้องกับศักยภาพของกลุ่ม อีกทั้งยังตรงกับความต้องการของตลาด อีกทั้งผลงานหรือเรียกได้ว่ารางวัลที่กลุ่มได้รับทำให้กลุ่มได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอกและสมาชิกกลุ่ม ทำให้สมาชิกให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ ของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ

สรุปทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

แผนภาพที่ ๔.๑๑ การใช้ทุนทางสังคมกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์

กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการขององค์กรชุมชนกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์ มีลักษณะการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่เรียกว่าเป็นต้นทุนของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์ การปรับใช้ทุนทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของสมาชิกชุมชนเรียกว่า “การจัดการความรู้” จัดการกับสิ่งที่ชุมชนรู้ นำไปกำหนดแนวทางการปฏิบัติของกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์ร่วมกัน ส่วนวิธีการปฏิบัติเริ่มต้นจากการพูดคุย แลกเปลี่ยน ประชุม ลงมติ ปฏิบัติร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกันในชุมชน หนึ่งสิ่งที่องค์กรชุมชนกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์ ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ นั้นสมาชิกไม่ทราบว่าดำเนินการตามหลักพุทธธรรมข้อใด แต่เมื่อนำผลการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนพบว่ามีปฏิบัติตามหลักการบริหารนิยธรรม ๗ ดังภาพแสดงกระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพุทธบูรณาการขององค์กรชุมชนกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๐ กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มผลิตผ่านวณบ้านหนองยารักษ์

ทุนทางสังคมชุมชน กลุ่มผลิตผ่านวณบ้าน หนองยารักษ์	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรม อปินิยธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนกลุ่มผลิตผ่าน วณบ้านหนองยา ริักษ์ที่ยั่งยืน
<p>๑.ด้านความไว้วางใจที่ซื่อ อยู่ความไว้วางใจกับตัว นางอุทัย เต็ดพุดชา ซึ่งมี ความรู้ ความ ชำนาญเกี่ยวกับการ ผลิตผ่านวณจน กลายเป็นผู้นำชุมชนซึ่ง เป็นต้นแบบด้านการ ผลิตผ่านวณจำหน่าย</p> <p>๒.ด้านการเงินเป็นการ ดึงเงินทุนจากสมาชิก เริ่มแรกด้วยความ สมัครใจ ใช้วิธีซื้อหุ้นละ ๒,๐๐๐ บาท จาก สมาชิกทั้งหมด ๒๒ คน โดยกลุ่มได้นำไป ลงทุนซื้อวัสดุอุปกรณ์ และจ่ายค่าจ้างแรงงาน แก่สมาชิกกลุ่ม</p> <p>๓.ด้านธรรมชาติดการ ประกอบอาชีพใน ชุมชน ใช้ชีวิต ผสมผสานระหว่าง อุตสาหกรรมในชุมชน กับชีวิตภาคการเกษตร</p> <p>๔.ด้านบุคคลของเป็น ความรู้ความชำนาญ เฉพาะของสมาชิกที่ ได้รับการถ่ายทอดมา จากบรรพบุรุษ โดยจะ</p>	<p>๑. สร้างความรู้ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์กลุ่มผลิต ผ่านวณบ้านหนองยา ริักษ์</p> <p>๒. จัดเก็บความรู้ผล ดำเนินงานกลุ่มผลิตผ่าน วณบ้านหนองยารักษ์ ความร่วมมือของ สมาชิก</p> <p>๓. แบ่งปันความรู้ การประสบการณ์หลัง ดำเนินงานกลุ่มผลิตผ่าน วณบ้านหนองยารักษ์</p> <p>๔. การประยุกต์ใช้ ความรู้ เป็นการนำ องค์ความรู้ที่เกิดจากการทำ กิจกรรมร่วมกันของ สมาชิกกลุ่มผลิตผ่านวณ บ้านหนองยารักษ์กับ หน่วยงานภายนอก ชุมชนให้เกิดการ ดำเนินงานกลุ่มผลิตผ่าน วณบ้านหนองยารักษ์ อย่างมั่นคงที่สุด</p>	<p>อปินิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้ง แห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการที่องค์กรชุมชน ปฏิบัติประจำ</p> <p>๑. หมั่นประชุมสมาชิก ทุกเดือน</p> <p>๒. สมาชิกที่เป็นแกน สำคัญพร้อมเพรียงกัน ประชุม</p> <p>๓. ไม่กำหนดเกณฑ์ กิจกรรมกลุ่มผลิตผ่าน วณบ้านหนองยารักษ์ ที่สมาชิกไม่รู้ในที่ ประชุม</p> <p>๔. เคารพนับถือข้อมูล ความรู้ที่สมาชิก นำเสนอให้เกิดการ ดำเนินงานกลุ่มผลิตผ่าน วณบ้านหนองยารักษ์</p> <p>๕. ไม่ใช่กำลังพวกพ้อง ข่มเหงผู้มีความคิด แตกต่าง</p> <p>๖. ให้ความเคารพและ ปกป้องรักษากลุ่มผลิต ผ่านวณบ้านหนองยา ริักษ์</p> <p>๗. ให้การอารักขา คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บุคคล ในกลุ่มผลิต</p>	<p>เกิดองค์กรชุมชน กลุ่มผลิตผ่านวณบ้าน หนองยารักษ์ ผ่าน การจั ด การ ความรู้เกี่ยวกับกลุ่ม ผลิตผ่านวณบ้าน หนองยารักษ์ โดย สร้างความรู้สร้าง ความรู้ จัดเก็บ ความรู้ผลดำเนินการ กลุ่มผลิตผ่านวณบ้าน หนองยารักษ์ แบ่งปันความรู้ การ ประสบการณ์หลัง ดำเนินการกลุ่มผลิต ผ่านวณบ้านหนองยา ริักษ์ ประยุกต์ใช้ ความรู้ เป็นการนำ องค์ความรู้ที่เกิดจากการ ทำกิจกรรมร่วมกัน มี กลุ่มผลิตผ่านวณบ้าน หนองยารักษ์ และ บูรณาการใช้หลักอป ินิยธรรมเป็น เครื่องมือสำคัญใน การดึงทุนทางสังคม มาใช้ร่วมกับการ จัดการความรู้ ซึ่งมี ลักษณะซ้อนกันอยู่ ในกิจกรรมที่สมาชิก</p>

ตารางที่ ๔.๒๐ กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้านหนองยารักษ์ (ต่อ)

ทุนทางสังคมชุมชน กลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้าน หนองยารักษ์	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรม อปินิหารนียธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนกลุ่มผลิตฝ้าย นวมบ้านหนองยา ริักษ์ที่ยั่งยืน
<p>ผลิตฝ้ายนวมก็ต่อเมื่อมี เวลาว่างจากฤดูกาล เพาะปลูก</p> <p>๕.ด้านการให้ความรู้ การให้ความรู้ ความสามารถด้านการ ถ่ายทอดการทอผ้า เย็บผ้า แนวคิดการ ผลิตฝ้ายนวม ซึ่งจาก เดิมเคยทำไว้ใช้ใน ชุมชน ต่อมาได้ค้นหา มองเป้าหมายเชิงสร้าง ความมั่นคงในอาชีพ</p> <p>๖.ด้านโครงสร้าง พื้นฐานของจังหวัด นครราชสีมา มีเส้นทางคมนาคม เส้นทางลาดยาง เชื่อมต่อระหว่าง หมู่บ้านและเชื่อมต่อไป ยังจังหวัดอื่น ๆ สำหรับจัดส่งผลิตภัณฑ์ ไปยังหน่วยงานภาครัฐ</p>		<p>กลุ่มผลิตฝ้ายนวมบ้าน หนองยารักษ์</p>	<p>องค์กรชุมชนปฏิบัติ ร่วมกันเนื่อง নিজ นำไปสู่การพัฒนา กิจกรรมกลุ่มผลิตฝ้าย นวมบ้านหนองยา ริักษ์อย่างยั่งยืน</p>

๕.๒.๔ กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

วิธีการสร้างความรู้เครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการทบทวนองค์ความรู้
ประสบการณ์การบริหารงานของประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหักเป็นหลัก มีการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้กับหน่วยงานภายนอกและบูรณาการกับองค์ความรู้ที่ได้จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนา
บริหารจัดการกองทุนให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบของการพัฒนาชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชนให้
ชุมชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ต่อยอกจากการมีสถานที่ เช่น

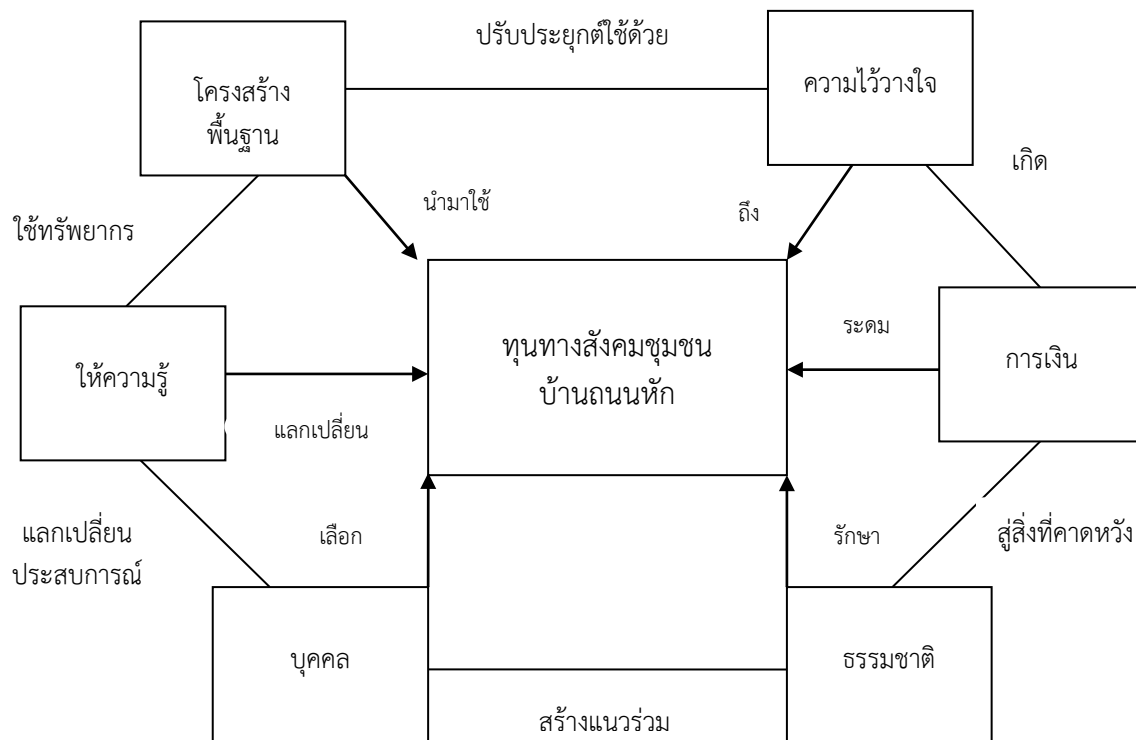
จัดทำระบบบัญชี จัดทำฐานข้อมูลในการฝากการออม การกู้ของสมาชิก การบริหารจัดการร้านสวัสดิการ การจัดการห้องเรียนสำหรับให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษาในระบบและนอกระบบ เป็นต้น

ด้านการจัดเก็บความรู้ การจัดเก็บความรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีวิธีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคล โดยจัดเก็บข้อมูลไว้ที่ประธานกองทุนเป็นหลัก และจัดเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูลเครื่องคอมพิวเตอร์ภายในสำนักงาน รวมถึงหน่วยงานสถานศึกษาจากภายนอกที่เข้ามาทำการศึกษาและวิจัย รวบรวมเป็นองค์ความรู้ไปสอนนิสิตและนักศึกษาในรูปแบบของเอกสารประกอบการเรียนรู้

การแบ่งปันความรู้กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก โดยเริ่มจากการทบทวนมองประเด็นปัญหาความต้องการ ความเดือดร้อน ความยากจน ความต้องการในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกวินัยทางการเงินของสมาชิก และรณรงค์การฝากเงินให้มากขึ้น เป็นการสร้างความเข้มแข็ง การส่งเสริมการออม จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้สมาชิกรับรู้ถึงรายรับรายจ่ายของครอบครัว เชื่อมโยงภาคีการเรียนรู้ กองทุนจะต้องประสานหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความรู้และสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนให้มากที่สุด การสนับสนุนให้กองทุนหมู่บ้านอื่น ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารกองทุนหมู่บ้าน ตลอดจนสนับสนุนให้สมาชิกอื่น ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้ในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน มีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชน พัฒนาเยาวชนให้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการกองทุนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการสอน การแบ่งปันความรู้แบบพูดคุยกับประธานโดยตรง และการแบ่งปันความรู้แบบอ้อม ๆ โดยการสอนให้สมาชิกได้มีการใช้เงินให้เกิดประโยชน์ เช่น การจัดผ้าป่า เปิดโอกาสให้สมาชิกได้พบเงินใบละร้อยให้สวยงามประกอบเป็นองค์ผ้าป่าเพื่อไปพัฒนาวัด เป็นต้น

ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีวิธีการนำความรู้จากประสบการณ์ของประธานกองทุนเป็นหลัก รวมถึงการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อต่อยอดการพัฒนาชุมชนจากบทบาทกองทุนหมู่บ้าน มีการจัดทำระบบธนาคาร การจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบชุมชนต่าง ๆ ให้ช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่เดือดร้อนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ปัญหาหนี้สิน เช่น ปัญหาการติดค้างชำระเงินผ่อนบ้านของสมาชิก มีการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ประธานกองทุนเคยศึกษาและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารกองทุนมาแก้ไขปัญหาหนี้สินในการผ่อนบ้านของสมาชิกให้ผ่อนคลายลง เป็นต้น ผลจากการประยุกต์ใช้ความรู้ของประธานกองทุนหมู่บ้านถนนหักที่มีต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ทำให้ได้รับรางวัลการดำเนินงานดีเด่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เช่น รางวัลชนะเลิศกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง รางวัลพระราชทานเงินขวัญถุงพระราชทาน รางวัลกองทุนแม่ดีเด่นระดับภาค เป็นต้น

สรุปทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการดึงทุนทางสังคมที่เกิดจากตัวบุคคลคือประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มาใช้เชื่อมโยงกับทุนที่มีอยู่ในสังคมทั้งทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล ทุนทางการเงินของสมาชิกที่เกิดจากการระดมทุน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอดอาชีพในชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ควบคู่กันกับกระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่เข้ามาเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์

แผนภาพที่ ๔.๑๒ การใช้ทุนทางสังคมกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

กระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพหุบูรณาการขององค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีลักษณะการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่เรียกว่าเป็นต้นทุนของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดการพัฒนากองทุนชุมชนบ้านถนนหัก การปรับใช้ทุนทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของสมาชิกชุมชนเรียกว่า “การจัดการความรู้” จัดการกับสิ่งที่ชุมชนนำไปกำหนดแนวทางการปฏิบัติของกองทุนชุมชนบ้านถนนหักร่วมกัน ส่วนวิธีการปฏิบัติเริ่มต้นจากการพูดคุย แลกเปลี่ยน ประชุม ลงมติ ปฏิบัติร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกันในชุมชน อนึ่งสิ่งที่องค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ที่สมาชิกไม่ทราบว่าดำเนินการตามหลักพุทธธรรมข้อใด แต่เมื่อนำผลการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนพบว่าการปฏิบัติตามหลักการบริหารนิยธรรม ๗ ดังภาพแสดงกระบวนการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้แบบพหุบูรณาการขององค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๑ กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

ทุนทางสังคมกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรม อปริหานิยธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักที่ยั่งยืน
<p>๑.ด้านความไว้วางใจที่ความไว้วางใจในตัวประธานกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งทำงานช่วยเหลือชุมชนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปลายปี ๒๕๔๔</p> <p>๒.ด้านการเงินเป็นตัวกลางเชื่อมโยงกิจกรรมธรรมาภิบาลให้สมาชิกหันมาฝากเงินกับกองทุนหมู่บ้านบ้านถนนหัก ส่งผลให้มีทุนหมุนเวียนมากขึ้น</p> <p>๓.ด้านธรรมาภิบาลประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างมั่นคงบนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ดำเนินมาครั้งสร้างหมู่บ้าน ช่วยให้ประชาชนมีอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตร</p> <p>๔.ด้านบุคคลเป็นการดึงศักยภาพในตัวบุคคลในชุมชนมาใช้ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะทุนในตัวประธานกองทุนหมู่บ้าน</p>	<p>๑. สร้างความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กองทุนชุมชนบ้านถนนหักอดีต ปัจจุบัน อนาคต</p> <p>๒. จัดเก็บความรู้ผลการดำเนินงานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ความร่วมมือของสมาชิกกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก</p> <p>๓. แบ่งปันความรู้การประสบการณ์หลังดำเนินงานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก การแบ่งปันความรู้แก่บุคคล หน่วยงานภายนอก</p> <p>๔. การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกองค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักกับหน่วยงานภายนอกชุมชนให้เกิดการพัฒนาของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก</p>	<p>อปริหานิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการที่องค์กรชุมชนปฏิบัติประจำ</p> <p>๑. หมั่นประชุมสมาชิกทุกเดือน</p> <p>๒. สมาชิกที่เป็นแกนสำคัญพร้อมเพรียงกันประชุม</p> <p>๓. ไม่กำหนดเกณฑ์กิจกรรมกองทุนชุมชนบ้านถนนหักที่สมาชิกไม่รับรู้ในที่ประชุม</p> <p>๔. เคารพนับถือข้อ มูลความรู้ที่สมาชิ กนำเสนอให้เกิดการพัฒนาของกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก</p> <p>๕. ไม่ใช่กำลังพวกพ้องข่มเหงผู้มีความคิดแตกต่าง</p> <p>๖. ให้ความเคารพและปกป้องรักษากองทุนชุมชนบ้านถนนหัก</p>	<p>เกิดองค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ผ่านกระบวนการจัดการความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก โดยสร้างความรู้ จัดเก็บความรู้ ผลการดำเนินงานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ หลังดำเนินงานกองทุนชุมชนบ้านถนนหักประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกัน มีทุนหมุนเวียนเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๔,๔๗๕,๘๘ บาท และบูรณาการใช้หลักอปริหานิยธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการดึงทุนทางสังคมมาใช้ร่วมกับการจัดการความรู้ ซึ่งมีลักษณะซ้อนกันอยู่ในกิจกรรมที่สมาชิกองค์กรชุมชนปฏิบัติร่วมกันเนื่อง นำไปสู่การพัฒนาของกองทุนชุมชนบ้านถนนหักอย่างยั่งยืน</p>

ตารางที่ ๔.๒๑ กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

ทุนทางสังคมกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก	กระบวนการจัดการความรู้	หลักพุทธธรรม อปินิชาตธรรม ๗	ผลเกิดขึ้นแก่องค์กร ชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักที่ยั่งยืน
<p>ซึ่งมีลักษณะของผู้หญิงเก่ง และแกร่งเป็นผู้นำชุมชน ดำเนินการพัฒนาชุมชน จนเกิดการยอมรับทั้งภายใน และภายนอกชุมชน</p> <p>๕. ด้านการให้ความรู้ การพัฒนาความรู้อย่างเป็นระบบ โดยจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ไว้ที่ทำการกองทุน บ้านถนนหัก เปิดให้สมาชิก ทั้งภายในและภายนอก ชุมชนได้เข้ามาพัฒนา ความรู้เกี่ยวกับการบริหาร กองทุนทั้งในรูปแบบ การศึกษานอกระบบ และในระบบ</p> <p>๖. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน การใช้แหล่งน้ำธรรมชาติใน ชุมชน สนับสนุนการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และใช้เส้นทางถนนคอนกรีต เสริมเหล็กภายในหมู่บ้านใน การจัดส่งผลผลิตทางการ เกษตรเข้าสู่ชุมชนและ เชื่อมต่อกับภายนอกชุมชน รวมถึงการใช้ประโยชน์จาก โทรศัพท์สาธารณะที่มีความ สมบูรณ์พร้อมใช้ ไฟฟ้ามี การใช้ทุกครัวเรือนสะดวก ต่อการปรับประยุกต์ใช้ใน กิจการอื่น ๆ เช่น เว็บไซต์ เป็นต้น</p>		<p>๗. ให้การอารักขา คุ้มครอง อันชอบ ธรรมแก่บุคคล หน่วยงานที่ร่วม ดำเนินงานกองทุน ชุมชนบ้านถนนหัก</p>	

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ นำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของ ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม กลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ และที่ ๒ ทำให้ได้ผลการสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือนำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และได้ผลการสังเคราะห์ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ผลการสังเคราะห์รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๔.๓.๑.๑ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน รูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีลักษณะการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่ชุมชนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามซึ่งคิดว่าผู้ริเริ่มไม่ได้มุ่งครอบครองป่าทามแต่เพียงผู้เดียวก่อให้เกิดการใช้ทุนทางบุคคลในชุมชนก่อตั้งเป็นองค์กรเล็กๆในชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามโดยรอบชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน และใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามพร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งภายหลังการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามเกิดการสร้างเงินสร้างรายได้กลับเข้าสู่ชุมชน

๔.๓.๑.๒ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม รูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๔.๓.๑.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ เป็นลักษณะของการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๔.๓.๑.๔ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มีการดึงทุนทางสังคมที่เกิดจากตัวบุคคลคือประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มาใช้เชื่อมโยงกับทุนที่มีอยู่ในสังคมทั้งทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล ทุนทางการเงินของสมาชิกที่เกิดจากการระดมทุน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอด

อาชีพในชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ควบคู่กันกับกระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่เข้ามาเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์

4.3.2 รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ด้วยการประยุกต์ใช้หลักอภิธานิธรรม

มีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ โดยองค์กรชุมชนมีการใช้แบบอัตโนมัติ ซึ่งหลักพุทธธรรมที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดและจัดกิจกรรมสงเคราะห์เข้าได้กับหลักพุทธธรรม คือ หลัก อภิธานิธรรม โดยรูปแบบการดำเนินกิจกรรมมีลักษณะของการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกลงระเบียบข้อกติกาที่ชุมชนกำหนดขึ้นร่วมกัน และร่วมใจปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างพร้อมเพียง อีกทั้งให้ความสำคัญกับสมาชิกอื่น ๆ ทั้ง เด็ก สตรี คนชรา ให้ความเคารพนับถือในคุณธรรม รวมถึง พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้วยความเสมอภาค

๔.๓.๒ การวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

การยืนยันผลการสังเคราะห์ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเชิงปริมาณ สอบถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพื่อให้ทราบถึงสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างผู้วิจัยได้ประเมินสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยใช้แบบสอบถาม แบบประเมินค่า ได้ผลการประเมิน ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๒ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน) (n = ๓๕๓)	ร้อยละ
๑. เพศ		
ชาย	๑๖๔	๔๖.๔๖
หญิง	๑๘๙	๕๓.๕๔
๒. อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓๔	๙.๖๓
๒๐ - ๓๐ ปี	๕๙	๑๖.๗๑
๓๑ - ๔๐ ปี	๗๘	๒๒.๑๐
๔๑ - ๕๐ ปี	๑๑๘	๓๓.๔๓
๕๑ - ๖๐ ปี	๔๒	๑๑.๙๐
๖๑ ปี ขึ้นไป	๒๒	๖.๒๓
๓. ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๕๗.๒๒
ปริญญาตรี	๑๓๗	๓๘.๘๑
ปริญญาโท	๑๔	๓.๙๗
๔. อาชีพ		
เกษตรกร	๑๒๖	๓๕.๖๙
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๘๗	๒๔.๖๕
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๔๖	๑๓.๐๓
รับจ้าง	๖๒	๑๗.๕๖
แม่บ้าน	๒๓	๖.๕๒
อื่นๆ	๙	๒.๕๕
๕. รายได้ต่อเดือน		
ไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๑๒	๓๑.๗๓
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๑๓๑	๓๗.๑๑
๑๕,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท	๘๗	๒๔.๖๕
๓๐,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๒๓	๖.๕๒

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๕๔ อายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๔๓ ระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๒๒ อาชีพเกษตรกร จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖๙ รายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๑๑

๒. การวิเคราะห์ทุนทางสังคม

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคม โดยรวมทั้ง ๖ ด้าน

ทุนทางสังคม	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. ด้านความไว้วางใจ	๓.๒๓	๐.๘๑	ปานกลาง
๒. ด้านการเงิน	๓.๑๙	๐.๘๔	ปานกลาง
๓. ด้านธรรมชาติ	๓.๓๕	๐.๘๐	ปานกลาง
๔. ด้านบุคคล	๓.๔๘	๐.๘๐	ปานกลาง
๕. ด้านการให้ความรู้	๓.๑๗	๐.๘๓	ปานกลาง
๖. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน	๓.๒๘	๐.๗๙	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๒๘	๐.๑๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่าทุนทางสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านบุคคล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘ รองลงมาคือ ด้านธรรมชาติ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ น้อยที่สุดคือ ด้านการให้ความรู้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๗

ตารางที่ ๔.๒๔ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคม ด้านความไว้วางใจ

ทุนทางสังคมด้านความไว้วางใจ	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. การขอคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน	๓.๓๖	๐.๙๐	ปานกลาง
๒. การขอคำปรึกษาจากผู้นำกลุ่ม	๓.๒๐	๐.๘๒	ปานกลาง
๓. การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์	๓.๐๔	๐.๗๓	ปานกลาง
๔. การขอคำปรึกษาจากผู้นำการเมืองท้องถิ่นและสมาชิก	๓.๑๙	๐.๗๙	ปานกลาง
๕. การขอคำปรึกษาจากเพื่อนและคนรู้จักที่สามารถสนทนาหรือช่วยเหลือได้	๓.๓๘	๐.๘๑	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๒๓	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ทุนทางสังคมด้านความไว้วางใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๓ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การขอคำปรึกษาจากเพื่อนและคนรู้จักที่สามารถสนทนาหรือช่วยเหลือได้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๘ รองลงมาคือ การขอคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ น้อยที่สุดคือ การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๔

ตารางที่ ๔.๒๕ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคม ด้านการเงิน

ทุนทางสังคมด้านการเงิน	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. การได้รับการช่วยเหลือด้านสังคมจากรัฐกิจและเอกชน	๓.๐๘	๐.๗๕	ปานกลาง
๒. ภาครัฐและเอกชนนำเอาความเชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่นการผลิต การตลาด การเงินมาส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน	๓.๒๗	๐.๖๙	ปานกลาง
๓. รัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชน	๓.๓๗	๐.๙๘	ปานกลาง
๔. ในหมู่บ้านเมืองคึกครที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินยามฉุกเฉินได้	๓.๐๒	๐.๙๔	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๙	๐.๘๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ทุนทางสังคมด้านการเงิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๙ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ รัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๗ รองลงมาคือ ภาครัฐและเอกชนนำเอาความเชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่นการผลิต การตลาด การเงินมาส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๗ น้อยที่สุดคือ ในหมู่บ้านเมืองคึกครที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินยามฉุกเฉินได้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๒

ตารางที่ ๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้านธรรมชาติ

ทุนทางสังคมด้านธรรมชาติ	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. ป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์	๓.๕๔	๐.๙๔	มาก
๒. ป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ชาวบ้านดำรงชีวิต	๓.๓๖	๐.๗๘	ปานกลาง
๓. แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้อยู่เพียงสำหรับใช้ทำการเกษตร	๓.๒๗	๐.๘๑	ปานกลาง
๔. ป่าไม้ถือเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจในหมู่บ้าน	๓.๒๘	๐.๗๒	ปานกลาง
๕. พื้นที่สำหรับการเกษตรในหมู่บ้าน	๓.๓๒	๐.๗๓	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๓๕	๐.๘๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ทุนทางสังคมด้านธรรมชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ รองลงมาคือ ป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ชาวบ้านดำรงชีวิต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ น้อยที่สุดคือ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้อยู่เพียงสำหรับใช้ทำการเกษตร ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๗

ตารางที่ ๔.๒๗ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้านบุคคล

ทุนทางสังคมด้านบุคคล	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. การดำเนินชีวิตสมถะ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง	๓.๔๐	๐.๘๙	ปานกลาง
๒. การประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว	๓.๖๒	๐.๖๗	มาก
๓. การแบ่งปันส่วนที่เหลือไปยังสมาชิกอื่นๆ ในชุมชน	๓.๔๑	๐.๘๒	ปานกลาง
๔. การได้รับการศึกษาตามการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ	๓.๗๔	๐.๘๘	มาก
๕. คนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึง	๓.๒๕	๐.๗๔	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๔๘	๐.๘๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า ทุนทางสังคมด้านบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การได้รับการศึกษาตามการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ รองลงมาคือ การประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ น้อยที่สุดคือ คนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๘ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้านการให้ความรู้

ทุนทางสังคมด้านการให้ความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. การพัฒนาการเรียนรู้ครั้งในระบบนอกระบบการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต	๓.๓๖	๐.๗๔	ปานกลาง
๒. การเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลาย	๓.๐๒	๐.๘๙	ปานกลาง
๓. การสร้างความสมดุลและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๓.๒๑	๑.๐๑	ปานกลาง
๔. การสนับสนุนผู้นำท้องถิ่นครูอาจารย์ผู้นำศาสนาและสมาชิกชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจรู้จักเลือกใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน	๓.๑๐	๐.๗๓	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๗	๐.๘๓	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า ทุนทางสังคมด้านการให้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๗ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การพัฒนาการเรียนรู้ครั้งในระบบนอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖ รองลงมาคือ การสร้างความสมดุลและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ค่าเฉลี่ย

เท่ากับ ๓.๒๑ น้อยที่สุดคือ การเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลาย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๒

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของทุนทางสังคมด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ทุนทางสังคมด้านโครงสร้างพื้นฐาน	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. แหล่งน้ำประปาหมู่บ้านมีใช้อย่างพอเพียง	๓.๕๔	๐.๗๙	มาก
๒. การคมนาคมถนนภายในหมู่บ้านเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก	๓.๑๒	๐.๗๓	ปานกลาง
๓. โทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน	๒.๔๘	๐.๗๙	น้อย
๔. มีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน	๓.๖๐	๐.๘๔	มาก
๕. มีการกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล	๓.๖๖	๐.๘๒	มาก
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๒๘	๐.๗๙	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่า ทุนทางสังคมด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีการกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๖ รองลงมาคือ มีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๐ น้อยที่สุดคือ โทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๒

๓. การวิเคราะห์การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน

ตารางที่ ๔.๓๐ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน

การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการสร้างความรู้	๒.๙๘	๐.๘๑	ปานกลาง
๒. ด้านการจัดเก็บความรู้	๒.๖๑	๑.๐๒	ปานกลาง
๓. ด้านการแบ่งปันความรู้	๓.๑๑	๐.๘๔	ปานกลาง
๔. ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้	๓.๑๘	๐.๘๒	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๒.๙๗	๐.๘๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่า การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๗ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๘ รองลงมาคือ ด้านการแบ่งปันความรู้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๑ น้อยที่สุดคือ ด้านการจัดเก็บความรู้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๖๑

ตารางที่ ๔.๓๑ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านการสร้างความรู้

การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนด้านการสร้างความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก	๓.๐๙	๐.๘๓	ปานกลาง
๒. มีการส่งเสริมแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานการจัดการความรู้ที่ดีเด่น	๒.๘๕	๐.๙๒	ปานกลาง
๓. มีการจัดทำแผนกิจกรรมการสร้างความรู้ของชุมชน	๒.๙๖	๐.๗๘	ปานกลาง
๔. การศึกษาดูงานฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้จริง	๓.๐๑	๐.๗๒	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๒.๙๘	๐.๘๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนด้านการสร้างความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๘ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ รองลงมาคือ การศึกษาดูงานฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้จริง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๑ น้อยที่สุดคือ มีการส่งเสริมแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานการจัดการความรู้ที่ดีเด่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๕

ตารางที่ ๔.๓๒ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านการจัดเก็บความรู้

การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนด้านการจัดเก็บความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ของชุมชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร	๒.๔๓	๐.๙๓	น้อย
๒. มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้	๓.๐๐	๑.๐๗	ปานกลาง
๓. การพัฒนาความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้จัดเก็บข้อมูลของชุมชน	๒.๖๒	๑.๐๓	ปานกลาง
๔. การจัดบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล	๒.๓๘	๑.๐๕	น้อย
เฉลี่ยภาพรวม	๒.๖๑	๑.๐๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่า การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนด้านการจัดเก็บความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๖๑ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๐ รองลงมาคือ การพัฒนาความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้จัดเก็บข้อมูลของชุมชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๖๒ น้อยที่สุดคือ การจัดบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๓๘

ตารางที่ ๔.๓๓ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ของ
องค์กรชุมชน ด้านการแบ่งปันความรู้

การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านการแบ่งปันความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน	๓.๒๑	๐.๗๗	ปานกลาง
๒. การเข้าร่วมประชุมกลุ่มเมื่อมีการเรียกประชุม	๓.๒๔	๐.๘๘	ปานกลาง
๓. การแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเมื่อมีโอกาส	๒.๙๖	๐.๖๘	ปานกลาง
๔. สมาชิกในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์ระหว่างกันเพื่อประโยชน์ในการทำงาน	๓.๐๑	๑.๐๓	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๑	๐.๘๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่า การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนด้านการแบ่งปันความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๑ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การเข้าร่วมประชุมกลุ่มเมื่อมีการเรียกประชุม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ รองลงมาคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๑ น้อยที่สุดคือ การแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเมื่อมีโอกาส ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๖

ตารางที่ ๔.๓๔ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของการจัดการความรู้ขององค์กร
ชุมชน ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้

การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน ด้านประยุกต์ใช้ความรู้	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. นำความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนไปใช้ในงานจริง	๓.๐๘	๐.๖๘	ปานกลาง
๒. ชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่น	๓.๑๖	๐.๘๗	ปานกลาง
๓. การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างคุ้มค่า	๓.๓๕	๐.๗๒	ปานกลาง
๔. การสร้างแรงจูงใจและจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน	๓.๑๒	๐.๙๘	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๘	๐.๘๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่า การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๘ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างคุ้มค่า ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ รองลงมาคือ ชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๖ น้อยที่สุดคือ นำความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนไปใช้ในงานจริง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๘

๔. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยทุนทางสังคม ประกอบด้วย ด้านความไว้วางใจ ด้านการเงิน ด้านธรรมชาติ ด้านบุคคล ด้านการให้ความรู้ และด้านโครงสร้างพื้นฐาน และทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชน ประกอบด้วย การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓๕ ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ประเด็นความสัมพันธ์	Sig	r	ระดับความสัมพันธ์
ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๐.๐๐**	.๔๗๔	ปานกลาง

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ตารางที่ ๔.๓๖ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

การจัดการความรู้ ทุนทางสังคม	ด้านการสร้าง ความรู้	ด้านการ จัดเก็บความรู้	ด้านการแบ่งปัน ความรู้	ด้านการ ประยุกต์ใช้ ความรู้
ด้านความไว้วางใจ	.๒๕๘**	.๒๓๗**	.๑๔๕**	.๒๐๖**
ด้านการเงิน	.๒๑๔**	.๑๒๒**	.๑๕๘**	.๒๗๓**
ด้านธรรมชาติ	.๓๙๗**	.๒๔๕**	.๒๐๔**	.๑๗๔**
ด้านบุคคล	.๓๕๖**	.๒๖๒**	.๓๘๒**	.๒๖๘**
ด้านการให้ความรู้	.๔๕๖**	.๑๙๐**	.๒๕๙**	.๓๑๖**
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน	.๔๕๑**	.๒๐๔**	.๒๑๗**	.๑๗๑**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๖ พบว่า ทูนทางสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการความรู้
 สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
 ที่ระดับ .๐๑ กล่าวคือ ทูนทางสังคมด้านความไว้วางใจ ด้านการเงิน ด้านธรรมชาติ ด้านบุคคล
 ด้านการให้ความรู้ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการความรู้ ด้านการ
 สร้างความรู้ ด้านการจัดเก็บความรู้ ด้านการแบ่งปันความรู้ และด้านการประยุกต์ใช้ความรู้

ด้านการสร้างความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการให้ความรู้ในระดับปานกลาง (.๔๕๖)
 ด้านการสร้างความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับปานกลาง (.๔๕๑) ด้านการ
 สร้างความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำ (.๓๙๗) ด้านการสร้างความรู้มี
 ความสัมพันธ์กับด้านบุคคลอยู่ในระดับต่ำ (.๓๕๖) ด้านการสร้างความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านความ
 ไว้วางใจอยู่ในระดับต่ำ (.๒๕๘) ด้านการสร้างความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการเงินอยู่ในระดับต่ำ
 (.๒๑๔)

ด้านการจัดเก็บความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านบุคคลอยู่ในระดับต่ำ (.๒๖๒) ด้านการ
 จัดเก็บความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำ (.๒๔๕) ด้านการจัดเก็บความรู้มี
 ความสัมพันธ์กับด้านความไว้วางใจอยู่ในระดับต่ำ (.๒๓๗) ด้านการจัดเก็บความรู้มีความสัมพันธ์กับ
 ด้านโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับต่ำมาก (.๒๐๔) ด้านการจัดเก็บความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการให้
 ความรู้ในระดับต่ำมาก (.๑๙๐) ด้านการจัดเก็บความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการเงินอยู่ในระดับต่ำ
 มาก (.๑๒๒)

ด้านการแบ่งปันความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านบุคคลอยู่ในระดับต่ำ (.๓๘๒) ด้านการ
 แบ่งปันความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการให้ความรู้ในระดับต่ำ (.๒๕๙) ด้านการแบ่งปันความรู้มี
 ความสัมพันธ์กับด้านโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับต่ำ (.๒๑๗) ด้านการแบ่งปันความรู้มีความสัมพันธ์
 กับด้านธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำมาก (.๒๐๔) ด้านการแบ่งปันความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการเงินอยู่
 ในระดับต่ำมาก (.๑๕๘) ด้านการแบ่งปันความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านความไว้วางใจในระดับต่ำ
 มาก (.๑๔๕)

ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการให้ความรู้ในระดับต่ำ (.๓๑๖)
 ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านการเงินอยู่ในระดับต่ำ (.๒๗๓) ด้านการประยุกต์ใช้
 ความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านบุคคลอยู่ในระดับต่ำ (.๒๖๘) ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้มีความสัมพันธ์
 กับด้านความไว้วางใจอยู่ในระดับต่ำ (.๒๐๖) ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้มีความสัมพันธ์กับด้าน
 ธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำมาก (.๑๗๔) ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้มีความสัมพันธ์กับด้านโครงสร้าง
 พื้นฐานอยู่ในระดับต่ำมาก (.๑๗๑)

ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้เรียงลำดับความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน จากระดับความสัมพันธ์มากไปหาความสัมพันธ์น้อยตามลำดับ ตามตัวเลขที่กำหนด คือ ๑ - ๒๔ ดังนี้

ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

การจัดการความรู้ ทุนทางสังคม	ด้านการสร้าง ความรู้	ด้านการจัดเก็บ ความรู้	ด้านการแบ่งปัน ความรู้	ด้านการประยุกต์ ใช้ความรู้	องค์กรชุมชน พึ่งพาตนเอง อย่างยั่งยืน
ด้านความไว้วางใจ	(๑๑) ริเริ่ม ตระหนักถึง ปัญหาความ ต้องการของ ชุมชน ดึงความ ไว้วางใจมาใช้	(๑๓) ไว้วางใจผู้ มีประสบการณ์ ผู้นำกิจกรรม	(๒๓) แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ บนพื้นฐานความ ไว้วางใจ	(๑๖) สร้างความ ไว้วางใจซึ่งกันและ กัน	องค์กรชุมชน พึ่งพาตนเอง อย่างยั่งยืน ↓ ชุมชนมี ทรัพยากรที่ สำคัญ อัน เป็น ปัจจัยพื้นฐาน สำหรับการ ดำรงชีวิต ซึ่ง ชุมชน สามารถ แสวงหาได้ ภายในชุมชน มีการพึ่งพา กันอย่างเป็น ระบบ
ด้านการเงิน	(๑๕) ระดมทุน วางแผนทางการ เงิน	(๒๔) จัดทำ บัญชีสร้างความ เชื่อมั่น	(๒๒) ต่อยอด ทางความคิดให้ เกิดมูลค่า	(๗) เลือกใช้เงินทุน ให้เกิดประโยชน์	
ด้านธรรมชาติ	(๓) กำหนด แนวทางสู่สิ่งที่ คาดหวังร่วมกัน ภายในชุมชน	(๑๒) บันทึก ความ เปลี่ยนแปลง ของธรรมชาติ	(๑๗) ส่งเสริม อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	(๒๐) ส่งเสริมจัด กิจกรรมอนุรักษ์ ธรรมชาติ	
ด้านบุคคล	(๕) สร้างแนว ร่วม เลือกหรือ เชิญบุคคลเข้า ร่วม	(๙) จัดจำทำ ความเข้าใจกับ บุคคลที่มีส่วน เกี่ยวข้องที่ สำคัญ	(๔) การ เชื่อมโยง ประสบการณ์ ของบุคลากรใน ทีม	(๘) เลือกใช้บุคคล เหมาะสมต่อการ ดำเนินกิจกรรม	
ด้านการให้ความรู้	(๒) แลกเปลี่ยน ประสบการณ์	(๑๙) บันทึก จัดทำรายงาน การแลกเปลี่ยน เรียนรู้	(๑๐) แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ วิธีการ ดำเนินงาน ระหว่างสมาชิก	(๖) จัดเวทีระดม ความคิดของ สมาชิกทั้งภายใน และภายนอกชุมชน	
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน	(๑) เลือกใช้ ทรัพยากรบน พื้นฐานความ ไว้วางใจ	(๑๘) จัดสร้าง โครงสร้าง พื้นฐานที่จำเป็น	(๑๔) จัดทำปรับ โครงสร้าง พื้นฐานที่เหมาะสม กับการ ดำเนินงาน	(๒๑) สร้าง โครงสร้างพื้นฐาน ตามลำดับ ความสำคัญ	

๔.๔ สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึกทบทวนทางสังคมกับการจัดการความรู้ผู้องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ผู้องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้ผู้ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ผู้องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น ๔ ส่วนตามพื้นที่วิจัย และสังเคราะห์ข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึกตามประเด็น ดังนี้

๔.๓.๑ สภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ผู้องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

การนำทุนทางสังคมมาใช้เริ่มต้นด้วยการเจรจา จากนั้นจึงรณรงค์โดยออกพบปะชาวบ้านทุกหลังคาเรือน ขอความร่วมมือให้ช่วยกันพร้อมกันจัดตั้งคณะกรรมการ เข้าร่วมด้วยความไว้วางใจ มีการจัดเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาชิก ผู้มีประสบการณ์จะถ่ายทอดความรู้สู่สมาชิกคนอื่นๆ อาจมีการปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ พระสงฆ์ ครู ผู้นำองค์กรในท้องถิ่น สนทนาชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมตามที่ต้องการ จากนั้นควรระดมทุนตามความเหมาะสมสนับสนุนกิจกรรมต่างๆตามที่วางแผนการไว้ โดยกำหนดเป้าหมายที่คาดหวังไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันต้องการธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด สิ่งแวดล้อมอาจอยู่ในรูปแบบการอนุรักษ์ เช่น วางแผนการอนุรักษ์ป่า วันนี้ป่าชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบนเติบโตใหญ่ และได้ขยายเครือข่ายป่าไปสู่ชุมชนในตำบลใกล้เคียงในแถบกลุ่มน้ำชีรวมพื้นที่กว่า ๕,๐๐๐ ไร่ พร้อมกันนั้นชาวบ้านทุกคนมีได้หยุดยั้งที่จะประสานพลังร่วมกันก้าวเดินต่อไปเพื่อขยายเครือข่ายป่าให้หลอมรวมเป็นป่าใหญ่ผืนเดียวกันไปจนสบแม่น้ำมูลที่อำเภอท่าตูม เป็นต้น แต่สิ่งแวดล้อมอาจอยู่ในรูปแบบการสร้างสิ่งให้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกลุ่มเครือข่าย กลุ่มโรงสีชุมชน ร้านค้าศูนย์สาธิตการตลาด และกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น สภาพทุนทางสังคมเริ่มต้นด้วยการเจรจา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนถึงการดึงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานมาใช้ดำเนินการ สนับสนุนกิจกรรมต่างๆในชุมชน ซึ่งองค์กรชุมชนสามารถเลือกดำเนินการตามแนวทางขององค์กรชุมชนที่ดำเนินการใช้ทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนและประสบความสำเร็จมาแล้ว ได้แก่ การสร้างความไว้วางระหว่างเพื่อนสมาชิก ร่วมอุดมการณ์ รณรงค์ให้เกิดการระดมทุน ระดมการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จัดกิจกรรมให้เกิดผลงานเชิงประจักษ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือสร้างสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ส่งเสริมยกย่องบุคคลต้นแบบในชุมให้เป็นแบบอย่างของสมาชิก จัดเวทีหรือจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหมู่สมาชิก เลือกใช้โครงสร้างพื้นฐานให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมภายในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

๔.๓.๒ กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

เริ่มต้นด้วยวิธีการสร้างความรู้ให้เพื่อนหรือสมาชิกได้รับรู้เป้าหมายที่สมาชิกในชุมชนจะนำไปใช้พึ่งพาอาศัยอย่างยั่งยืน มีการทบทวนองค์ความรู้ประสบการณ์ที่องค์กรชุมชนหรือสมาชิกผู้เป็นแกนนำได้ถ่ายทอดประสบการณ์สู่สมาชิก และอาจมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอกและบูรณาการกับองค์ความรู้ที่ได้จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนากิจกรรมขององค์กรชุมชน และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ต่อยอดจากการมีสถานที่ เช่น จัดทำระบบบัญชี จัดทำฐานข้อมูลในการฝาก การออม การกู้ของสมาชิก การบริหารจัดการ การจัดการเรียนสำหรับให้สมาชิกได้เข้ามาเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษาในระบบและนอกระบบตามอัธยาศัย เป็นต้น การจัดเก็บความรู้ มีวิธีการจัดเก็บความรู้ไว้ในตัวบุคคล โดยจัดเก็บข้อมูลไว้ที่บุคคลที่เป็นแกนนำ มีประสบการณ์ตรง จัดเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูลเครื่องคอมพิวเตอร์ภายในสำนักงาน รวมถึงสถานที่ตั้งขององค์กรหรือหน่วยงาน และจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารเพื่อให้ง่ายต่อการทบทวนความรู้ นำองค์ความรู้มาปรับประยุกต์ใช้

การแบ่งปันความรู้ โดยเริ่มจากการทบทวนมองประเด็นปัญหาความต้องการ ความเดือดร้อน ความยากจน ความต้องการในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากการส่งเสริมและสร้างจิตสำนึก และรณรงค์ให้สมาชิกเข้ามาเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาที่องค์กรชุมชนได้จัดตั้งขึ้น อันนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็ง การส่งเสริมกิจกรรมที่สำคัญของกลุ่ม เชื่อมโยงองค์ความรู้ในลักษณะภาคีเครือข่ายในชุมชน แบ่งปันความรู้ อาจต้องประสานหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความรู้เสริมในสิ่งที่ชุมชนขาดหาย สนับสนุนกิจกรรมของชุมชนอื่น ๆ ในลักษณะของการแบ่งปันประสบการณ์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ตลอดจนสนับสนุนให้สมาชิกอื่น ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้กับองค์กรชุมชนอื่น นำองค์ความรู้มาแบ่งปันในชุมชนให้เกิดการบูรณาการ

ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ อาศัยวิธีการนำความรู้จากประสบการณ์จากผู้ที่มีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรชุมชน รวมถึงการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อต่อยอดตามที่องค์กรชุมชนต้องการพัฒนา มีการจัดทำระบบการบริหารจัดการ การจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบชุมชนต่าง ๆ ให้ช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่เดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความมั่นคง การอยู่ร่วมกันของชุมชน อาจต้องมีการประยุกต์ใช้ความรู้เฉพาะด้านของผู้นำองค์กรชุมชนที่มีทักษะพิเศษ เช่น ด้านการบริหารจัดการ การใช้เทคโนโลยี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้เฉพาะด้าน และมีเฉพาะในชุมชน เป็นต้น

กระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน เป็นกระบวนการที่เริ่มจากการสร้างองค์ความรู้ จัดเก็บความรู้ แบ่งปันความรู้ และประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนขององค์กรชุมชน

๔.๓.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

รูปแบบทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชน มีการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่ชุมชนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ ได้แก่ ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิด และใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรม พร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการแลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างเงินสร้างรายได้กลับเข้าสู่ชุมชน

รูปแบบทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชน ลักษณะสร้างเครือข่ายในชุมชนตั้งทุนทางสังคมมาสร้างความมั่นคงในอาชีพ สร้างภาวะผู้นำในชุมชน การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การตั้งทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้ นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

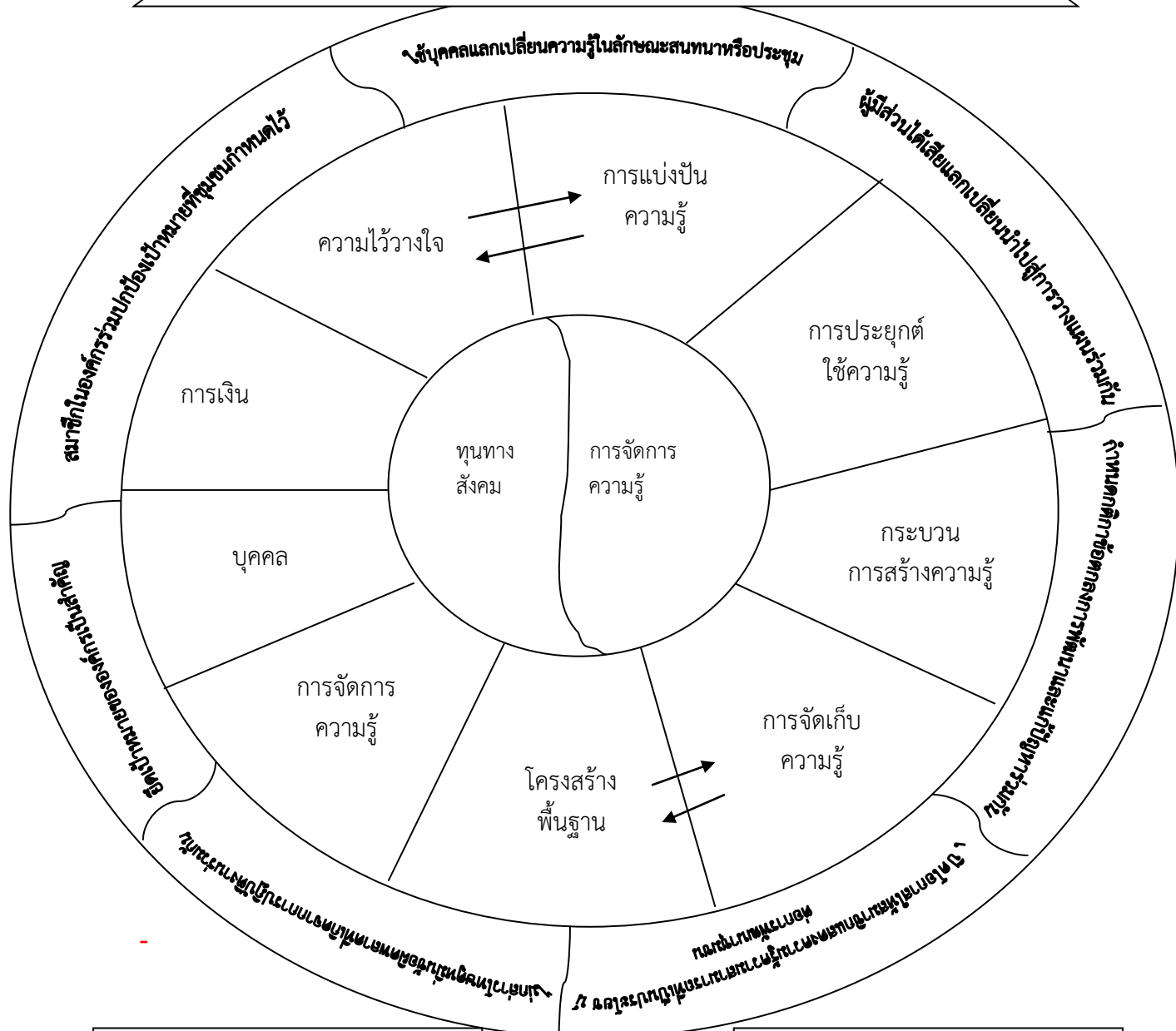
รูปแบบทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชน ลักษณะสร้างการยอมรับและไว้วางใจของประชาชนมีการระดมทุน ทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอดอาชีพในชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และสร้างผลงานให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เกิดการยอมรับผลงานให้ผลงานองค์กรชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ข้อค้นพบใหม่ของการวิจัยทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างผลการวิจัยค้นพบความรู้ใหม่ ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชน พบว่าทุนทางสังคม ได้แก่ ความไว้วางใจ การเงิน ธรรมชาติ บุคคล การให้ความรู้ โครงสร้างพื้นฐานความสัมพันธ์ต่อการจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ การประยุกต์ใช้ความรู้ สู่องค์กรชุมชน ส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนขององค์กรชุมชน ดังแผนภาพที่ ๔.๑๓

การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนโดยประยุกต์ใช้
หลักพุทธธรรมให้เกิดการบริหารจัดการตนเอง
ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม
บรรณาการทางสังคมและการจัดการความรู้

องค์กรชุมชน
ชุมชนบ้านออล-โตนแบน
เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน
กลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์
กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก

ฐานคิดเชิงพุทธ
ประสบการณ์
บูรณาการ

- อปรีทานิยธรรม ๗
๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ
  ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม
  ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติไว้แล้ว
  ๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่
  ๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี
  ๖. สักการะเคารพเจดีย์
  ๗. ให้การอารักขาคุ้มครอง

แผนภาพที่ ๔.๑๓ โมเดลองค์ความรู้ใหม่

๒. กระบวนการตามหลักอปริหานิยธรรมมีลักษณะการบูรณาการเชื่อมโยงถึงทุนทางสังคมไปพร้อมกับการจัดการความรู้ให้เกิดการองค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อย่างเป็นระบบ ดำเนินตาม ๗ ขั้นตอน เริ่มต้นตามขั้นตอน ดังนี้

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการ พบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไข้ปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน และกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่ง ความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี

๒. พြ้อมเพริยงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความ ยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่รวมกัน

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะ สงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็น เพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้ เกียรติให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกกดคร่า ข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖. สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่ สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗. ให้การอารักขา คุ้มครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การคุ้มครอง บรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๒) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และ ๓) นำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้พัฒนารอบแนวคิดทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อคัดเลือกกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้พัฒนา ซึ่งได้คัดเลือกกรณีศึกษา ๔ แห่ง ได้แก่ องค์กรป่าทาม ชุมชนบ้านอาล-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ องค์กรเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ องค์กรชุมชนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา และกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดทำองค์กรชุมชนสนทนา และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แล้วจึงจัดทำรายงานผลการศึกษกรณีศึกษาพร้อมทั้งเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ มีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน จากกรณีศึกษา ๔ แห่ง สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพทุนทางสังคมขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๕.๑.๑.๑ สภาพทุนทางสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านบุคคล รองลงมาคือ ด้านธรรมชาติ น้อยที่สุดคือ ด้านการให้ความรู้

๑) ด้านความไว้วางใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การขอคำปรึกษาจากเพื่อนและคนรู้จักที่สามารถสนทนาหรือช่วยเหลือได้ รองลงมาคือ การขอคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน น้อยที่สุดคือ การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์

๒) ด้านการเงิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ รัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชน รองลงมาคือ ภาครัฐและเอกชนนำเอาความ

เชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่นการผลิต การตลาด การเงินมาส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน น้อยที่สุดคือ ในหมู่บ้านเมืองคักรที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินยามฉุกเฉินได้

๓) ด้านธรรมชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ รองลงมาคือ ป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ชาวบ้าน ดำรงชีวิต น้อยที่สุดคือ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้พอเพียงสำหรับใช้ทำการเกษตร

๔) ด้านบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การได้รับการศึกษาตามการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ รองลงมาคือ การประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว น้อยที่สุดคือ คนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึง

๕) ด้านการให้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การพัฒนาการเรียนรู้ครั้งในระบบนอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต รองลงมาคือ การสร้างความสมดุลและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม น้อยที่สุดคือ การเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลาย

๖) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีการกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล รองลงมาคือ มีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน น้อยที่สุดคือ โทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน

๕.๑.๒ กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๕.๑.๒.๑ การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ รองลงมาคือ ด้านการแบ่งปันความรู้ น้อยที่สุดคือ ด้านการจัดเก็บความรู้

๑) ด้านการสร้างความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก รองลงมาคือ การศึกษาดูงานฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้จริง น้อยที่สุดคือ มีการส่งเสริมแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานการจัดการความรู้ที่ดีเด่น

๒) ด้านการจัดเก็บความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้ รองลงมาคือ การพัฒนาความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้จัดเก็บข้อมูลของชุมชน น้อยที่สุดคือ การจัดบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล

๓) ด้านการแบ่งปันความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การเข้าร่วมประชุมกลุ่มเมื่อมีการเรียกประชุม รองลงมาคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน น้อยที่สุดคือ การแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเมื่อมีโอกาส

๔) ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างคุ้มค่า รองลงมาคือ ชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่น น้อยที่สุดคือ นำความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนไปใช้ในงานจริง

๕.๑.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๕.๑.๓.๑ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน รูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีลักษณะการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่พร้อมปฏิบัติตามอปปรธานิยธรรม ๗ ได้แก่ ๑. หมั่นประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ดึงทุนที่มีมาใช้โดยเฉพาะทุนทางบุคคลเป็นเบื้องต้น ๒. สมาชิกพร้อมเพรียงในการประชุม มาประชุม เลิกประชุม และทำภารกิจที่กำหนดไว้ให้บรรลุด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ๓. การจัดการอนุรักษ์ป่าทามผู้นำไม่กำหนดข้อห้ามใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยผิดหลักการเดิมที่หมู่คณะกำหนดวางไว้ในที่ประชุม ๔. เมื่อประชุมหรือปฏิบัติกิจกรรมให้ความเคารพนับถือผู้มีอาวุโส และรับฟังคำแนะนำจากสมาชิกทุกท่าน ๕. ผู้นำกลุ่ม ผู้มีความรู้ไม่แสดงอาการข่มเหงหรือล่วงเกินสมาชิกที่ด้อยกว่า ๖. สมาชิกให้ความเคารพสักการะปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และ รูปเคารพต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของการทำกิจกรรม ๗. ให้ความคุ้มครองสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างปลอดภัย ชุมชนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ได้แก่ความไว้วางใจระหว่างบุคคลผู้เป็นต้นคิด การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามซึ่งคิดว่าผู้ริเริ่มไม่ได้มุ่งครอบครองป่าทามแต่เพียงผู้เดียวก่อให้เกิดการใช้ทุนทางบุคคลในชุมชนก่อตั้งเป็นองค์กรเล็กๆในชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามโดยรอบชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน และใช้ทุนทางความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทบทวนสร้างกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามพร้อมกับการใช้ทุนทางการเงินซึ่งภายหลังการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามเกิดการสร้างเงินสร้างรายได้กลับเข้าสู่ชุมชน

๕.๑.๓.๒ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านขาม รูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้สู่ชุมชนขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เป็นลักษณะการนำทุนทางสังคมมาใช้ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่พร้อมปฏิบัติตามอปปรธานิยธรรม ๗ ได้แก่ ๑. หมั่นประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ดึงทุนที่มีมาใช้โดยเฉพาะทุนทางบุคคลเป็นเบื้องต้น ๒. สมาชิกพร้อมเพรียงในการประชุม มาประชุม เลิกประชุม และทำภารกิจที่กำหนดไว้ให้บรรลุด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ๓. การจัดการอนุรักษ์ป่าทามผู้นำไม่กำหนดข้อห้ามใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยผิดหลักการเดิมที่หมู่คณะกำหนดวางไว้ในที่ประชุม ๔. เมื่อประชุมหรือปฏิบัติกิจกรรมให้ความเคารพนับถือผู้มีอาวุโส และรับฟังคำแนะนำจากสมาชิกทุกท่าน ๕. ผู้นำกลุ่ม ผู้มีความรู้ไม่แสดงอาการข่มเหงหรือล่วงเกินสมาชิกที่ด้อยกว่า ๖. สมาชิกให้ความเคารพสักการะปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และ รูปเคารพต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของการทำกิจกรรม ๗. ให้ความคุ้มครองสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างปลอดภัย และดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๕.๑.๓.๓ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชน ในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน กลุ่มผลิตผ้าหม่นวมบ้านหนองยารักษ์ เป็นลักษณะการปฏิบัติตามหลัก อปทานิยธรรม ๗ ได้แก่ ๑. หมั่นประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ดึงทุนที่มีมาใช้โดยเฉพาะทุนทางบุคคล เป็นเนืองนิตย์ ๒. สมาชิกพร้อมเพรียงในการประชุม มาประชุม เลิกประชุม และทำภารกิจที่กำหนดไว้ให้บรรลุด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ๓. การจัดการอนุรักษ์ป่าทามผู้นำไม่กำหนดข้อห้ามใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยผิดหลักการเดิมที่หมู่คณะกำหนดวางไว้ในที่ประชุม ๔. เมื่อประชุมหรือปฏิบัติ กิจกรรมให้ความเคารพนับถือผู้มีอาวุโส และรับฟังคำแนะนำจากสมาชิกทุกท่าน ๕. ผู้นำกลุ่ม ผู้มีความรู้ไม่แสดงอาการข่มเหงหรือล่วงเกินสมาชิกที่ด้อยกว่า ๖. สมาชิกให้ความเคารพสักการะปูชนียสถาน ปุชณียวัตถุ และ รูปเคารพต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของการทำกิจกรรม ๗. ให้ความสำคัญครองสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างปลอดภัย สำหรับการดึงทุนทางสังคมการประกอบอาชีพทางการเกษตร ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต การถ่ายทอดประสบการณ์การบริหารขยายเป็นเครือข่าย การดึงทุนทางสังคมควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เสริมบทบาทผู้นำในองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามแบบของผู้นำ เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชน

๕.๑.๓.๔ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชน ในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน กองทุนชุมชนบ้านถนนหัก เป็นลักษณะการปฏิบัติตามหลักอปทานิยธรรม ๗ ได้แก่ ๑. หมั่นประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ดึงทุนที่มีมาใช้โดยเฉพาะทุนทางบุคคลเป็นเนืองนิตย์ ๒. สมาชิกพร้อมเพรียงในการประชุม มาประชุม เลิกประชุม และทำภารกิจที่กำหนดไว้ให้บรรลุด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ๓. การจัดการอนุรักษ์ป่าทามผู้นำไม่กำหนดข้อห้ามใหม่ ๆ ตามอำเภอใจ โดยผิดหลักการเดิมที่หมู่คณะกำหนดวางไว้ในที่ประชุม ๔. เมื่อประชุมหรือปฏิบัติ กิจกรรมให้ความเคารพนับถือผู้มีอาวุโส และรับฟังคำแนะนำจากสมาชิกทุกท่าน ๕. ผู้นำกลุ่ม ผู้มีความรู้ไม่แสดงอาการข่มเหงหรือล่วงเกินสมาชิกที่ด้อยกว่า ๖. สมาชิกให้ความเคารพสักการะปูชนียสถาน ปุชณียวัตถุ และ รูปเคารพต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของการทำกิจกรรม ๗. ให้ความสำคัญครองสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างปลอดภัย มีการดึงทุนทางสังคมที่เกิดจากตัวบุคคล คือประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก มาใช้เชื่อมโยงกับทุนที่มีอยู่ในสังคมทั้งทุนที่เป็นทรัพยากรบุคคล ทุนทางการเงินของสมาชิกที่เกิดจากการระดมทุน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาพัฒนาต่อยอดอาชีพในชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ควบคู่กันกับกระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่เข้ามาเรียนรู้ รับฟังการถ่ายทอดประสบการณ์

๕.๑.๓.๕ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ด้วยการประยุกต์ใช้หลักอปทานิยธรรม มีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ โดยองค์กรชุมชนมีการใช้แบบอัตโนมัติ รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักอปทานิยธรรม มีลักษณะของการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกลงระเบียบข้อกติกาที่ชุมชนกำหนดขึ้นร่วมกัน และร่วมใจปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างพร้อมเพรียง อีกทั้งให้ความสำคัญกับสมาชิกอื่น ๆ ทั้ง เด็ก สตรี คนชรา ให้ความสำคัญนับถือในคุณธรรม รวมถึงพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้วยความเสมอภาค

๕.๑.๓.๖ ทูทางสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการความรู้สู่องค์กร ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ กล่าวคือ ทูทางสังคมด้านความไว้วางใจ ด้านการเงิน ด้านธรรมชาติ ด้านบุคคล ด้านการให้ความรู้ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการความรู้ ด้านการสร้างความรู้ ด้านการจัดเก็บความรู้ ด้านการแบ่งปันความรู้ และด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยทูทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทูทางสังคมในมิติโครงสร้างมีลักษณะเป็นรูปแบบของการติดต่อทางสังคมระหว่างบุคคล องค์กรชุมชนและชุมชน ซึ่งทำให้บุคคล องค์กรชุมชน และชุมชนมีช่องทางที่ทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ และยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางความรู้ด้วย ทูทางสังคมในมิติการรับรู้ มีลักษณะเป็นกระบวนการที่บุคคล และองค์กรชุมชนได้ติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การระบุดูปัญหา การทำความเข้าใจ และการจัดการความขัดแย้ง และทูทางสังคมในมิติความสัมพันธ์มีลักษณะเป็นความผูกพันหรือความสัมพันธ์ของบุคคล และองค์กรชุมชน ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีการช่วยเหลือเกื้อกูล และแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนอื่น

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ สภาพทูทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๕.๒.๑.๑ สภาพทูทางสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านบุคคล รองลงมาคือ ด้านธรรมชาติ น้อยที่สุดคือ ด้านการให้ความรู้ ทั้งนี้เนื่องจาก บุคคลผู้ดึงทูทางสังคมมาใช้สามารถดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมสามารถนำองค์ความรู้มาประกอบสัมมาอาชีพของตนเองและครอบครัวพร้อมกับดูแลสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมได้

๑) ด้านความไว้วางใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การขอคำปรึกษาจากเพื่อนและคนรู้จักที่สามารถสนทนาหรือช่วยเหลือได้ ทั้งนี้เนื่องจากการดึงทูทางสังคมมาใช้กับการจัดการความรู้ขอคำแนะนำจากสมาชิกท่านอื่น ๆ ในสังคม ต้องอาศัยความไว้วางใจของกันและกันแต่โดยธรรมชาติ การให้ความไว้วางใจกันและกันนั้นไม่อาจให้ความไว้วางใจเต็มร้อยได้ การไว้วางใจ การให้ข้อมูลกันและกันมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปทำให้ผลด้านความไว้วางใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เสกสรร คำมูลดี และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่หวาน ตำบลป่าเมียง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชนที่เรียกว่า Social Fund หรือ ทุนโมคทรัพย์ คือทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตสะสมมาจากบรรพบุรุษ เรือกสวนไร่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่ทำร่วมกันล้วนเป็นทุนของชุมชนอยู่ตลอดมาไม่ว่าจะเป็น กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ธนาคารกระป๋อง เป็นต้น การจัดการทูทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกัน เป็นพี่เป็นน้องไว้วางใจกัน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วม

คิด ร่วมทำเดินทางไปทางเดียวกัน^๑ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประชาธิป กะทา ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสุขภาพ : กรณีศึกษา ประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ภาคปฏิบัติการทุนทางสังคมตั้งอยู่บนบรรทัดฐานความไว้วางใจระหว่างกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบแผนความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันทั้งระหว่างแกนนำกับชาวบ้าน และแกนนำด้วยกันเอง^๒ สอดคล้องกับ วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ กล่าวไว้ว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งซึ่ง ประกอบด้วยทุน ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่ทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิด และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็ นโมตรจิตมิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกใน ครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลทั่วไป แล้วขยายวงออกไปเรื่อย ๆ อย่างกว้างขวาง ก็จะนำไปสู่การ สะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้นๆ ในขณะที่นักคิด นักวิจัย และนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ทัศนะของทุน ทางสังคมไว้อย่างกว้างขวาง^๓

๒) ด้านการเงิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ รัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการดึงทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ต่อส่วนรวมสมาชิกในสังคมยังให้ความสำคัญต่อการระดมทุนน้อยกว่าการระดมทุนที่เป็นตัว เงินเพื่อสร้างฐานะความมั่นคงในครอบครัวส่งผลให้การดึงทุนทางด้านการเงินอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ พจนินัย ทรัพย์สมาน ได้ศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา พบว่า หน่วยงานรัฐและเอกชนจึงใส่ใจในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนที่มีผล ต่อป่าต้นน้ำ จึงเข้าไปมีบทบาทในการให้ความรู้ และส่งเสริมกระบวนการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำให้คงสภาพ และให้ประชาชนอยู่ร่วมกับป่าได้โดยเป็นผู้ดูแลรักษาป่า^๔ สอดคล้องกับ สุวิทย์ พันธุ์สุมาและคณะ การศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน : กรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจัยการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและ เอกชนที่ได้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรในด้านต่างๆ เช่น การเงิน การแนะนำ ฝึกอบรม การดู

^๑เสกสรร คำมูลดี และคณะ, “กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่ หวาน ตำบลป่าเมียง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานวิจัย, (ชุดโครงการการบริหารจัดการท้องถิ่น : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗).

^๒ประชาธิปไตย กะทา, การศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้าน สุขภาพ : กรณีศึกษาประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย, (รายงาน การวิจัย : ส่วนวิจัยและพัฒนาสถาบันและวัฒนธรรมศึกษา, ๒๕๔๗)

^๓วรุฒิ โรมรัตนพันธ์, ทุนทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน เป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๕๙.

^๔พจนินัย ทรัพย์สมาน, วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา, (รายงาน การวิจัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๕)

งานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และการสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพื่อการทำเกษตร ซึ่งเกษตรกรมีพฤติกรรมสนองต่อความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกเป็นอย่างดี^๕

๓) ด้านธรรมชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนหรือในธรรมชาติส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม โดยเฉพาะการดำรงชีวิตของประชาชนตามสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ประชาชนให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาตินี้ย่อ ก่อให้เกิดการดึงทุนทางธรรมชาติมาใช้ในการจัดการความรู้ที่อยู่ในระดับปานกลางสอดคล้องกับ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน ได้ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับระบบ การจัดสวัสดิการสังคมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมที่มีอยู่ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ทรัพยากรที่มีในชุมชน ทั้งด้านบุคคล ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อม เช่น การรักษาพยาบาล แบบพื้นบ้าน ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลป่าไผ่ อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน การอนุรักษ์ป่าชุมชน มีพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์ป่าชุมชนกันมากขึ้นเนื่องจาก ป่าชุมชนเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการและใช้ประโยชน์จากป่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนนั้นมีหลากหลาย ซึ่งในชุมชนที่ศึกษาทั้งบ้านป่าไผ่ ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน และตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน มีการดูแลรักษาป่ามา นาน มีการปรับใช้พิธีกรรมทางความเชื่อดั้งเดิม จารีตที่สืบทอดกันมา เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การบวชป่า ความเชื่อในการตัดไม้ลักษณะต่าง ๆ พื้นที่ห้ามตัดไม้ ร่วมกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำแนว กันไฟ การปลูกต้นไม้^๖ สอดคล้องกับ พจนีย์ ทรัพย์สมาน ได้ศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของ ชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา ผลการศึกษาพบว่า วิถีการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขา พระ.๐ ด้านทรัพยากร มีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างดีมีการปลูกป่า ซ่อมแซมและเสริมด้วยการปลูกป่าชายคลอง การปลูกป่าข้างบ้านเพื่อเป็นไม้ใช้สอยและพืชสวนครัว^๗

๔) ด้านบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การได้รับการศึกษาตามการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลผู้เป็น ต้นแบบของชุมชนส่วนมากได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนน้อยได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา องค์ความรู้ที่เป็นต้นแบบและใช้ในชุมชนมักเป็นประสบการณ์ที่บุคคลต้นแบบปฏิบัติเป็นประจำจึง ขาดการยอมรับของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ ส่งผลให้ค่าเฉลี่ยด้านนี้อยู่ในระดับปานกลางสอดคล้อง กับ วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ กล่าวว่า ทุนทางสังคมนั้นมีสาม คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากร บุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่ง

^๕สุวิทย์ พันธุ์สุมาและคณะ, การศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขต พื้นที่ชลประทาน : กรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์, (รายงานการวิจัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙)

^๖สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน, ทุนทางสังคมกับระบบการจัด สวัสดิการสังคมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน, (รายงานการ วิจัย : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๓)

^๗พจนีย์ ทรัพย์สมาน, วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา, (รายงาน การวิจัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๕)

ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กร เครือข่ายกับเครือข่าย เช่น มีอาสาสมัครเข้ามาทำงาน ช่วยเหลือ แบ่งปัน ขยายเครือข่าย ขยายบทเรียน ยิ่งกว่านั้นยังมีทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในภาคประชาสังคม ซึ่งหมายถึงชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ อยู่ในภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชนภาคสื่อมวลชน คนเหล่านี้เป็นจึงมีความสำคัญในฐานะผู้เชื่อมวัฒนธรรมเมืองและท้องถิ่นเข้าด้วยกัน^๘ สอดคล้องกับ สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม กล่าวว่า กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม สำหรับกองทุนชุมชนนั้นจัดตั้งขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนทั้งในชนบท และในเมือง เพื่อการฟื้นฟูวิกฤตสังคมและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว ซึ่งกองทุนนี้เองทำให้สังคมไทยได้หันกลับมามองคุณค่าที่เราเคยมีอยู่ซึ่งเป็นทุนเดิมเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเป็นชุมชน เป็นต้น^๙

๕) ด้านการให้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การพัฒนาการเรียนรู้ครั้งในระบบนอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาตนเองของบุคคลที่เป็นกลไกหลักในการดึงทุนทางสังคมมาใช้จะมีความรู้ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แต่การถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกในชุมชนอาจมีการยอมรับและไม่ยอมรับส่งผลให้ด้านการให้ความรู้โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ พจนีย์ ทรัพย์สมาน กล่าวว่า หน่วยงานรัฐและเอกชนจึงใส่ใจในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนที่ผลต่อป่าต้นน้ำ จึงเข้าไปมีบทบาทในการให้ความรู้ และส่งเสริมกระบวนการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำให้คงสภาพและให้ประชาชนอยู่ร่วมกับป่าได้โดยเป็นผู้ดูแลรักษาป่า^{๑๐} สอดคล้องกับ สุวิทย์ พันธุ์สุมาและคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน : กรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการให้มีความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการเกษตร การใช้น้ำชลประทาน แต่ยังเห็นว่าไม่มีประโยชน์ซึ่งอาจเป็นเพราะเกษตรกรมีอายุมาก และไม่ได้นำความรู้ไปปรับปรุงพัฒนาการผลิตอย่างจริงจัง^{๑๑}

๖) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ทั้งนี้เนื่องจากการใช้โครงสร้างพื้นฐานมาใช้ในการจัดการความรู้สมาชิกในชุมชนยังมองว่าเป็นสิ่งที่รัฐต้องจัดให้แต่การให้ความสำคัญหรือมองโครงสร้างพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนการต่อยอดกิจกรรมจากองค์ความรู้ซึ่งเชื่อมโยงกับทุนทางสังคมด้านโครงสร้างพื้นฐานมีน้อยทำให้

^๘วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, ทุนทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

^๙สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, โครงการจัดสวัสดิการชุมชนเร่งด่วนเพื่อผู้ยากลำบากโดยเครือข่ายองค์กรชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๔.

^{๑๐}พจนีย์ ทรัพย์สมาน, วิถีชีวิตการพึ่งตนเองของชุมชนต้นน้ำเขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา, (รายงานการวิจัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๕)

^{๑๑}สุวิทย์ พันธุ์สุมาและคณะ, การศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน : กรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์, (รายงานการวิจัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙)

ภาพรวมด้านโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ Hubley กล่าวว่า ทุนโครงสร้างพื้นฐาน เป็นระบบช่วยเหลือ สนับสนุนที่ไม่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น เสื้อผ้า ที่ปักพิง ถนน และไม่ใช้การสั่งสอนแนะนำ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๒}

๕.๒.๒ ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๕.๑.๒.๑ การจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ รองลงมาคือ ด้านการแบ่งปันความรู้ น้อยที่สุดคือ ด้านการจัดเก็บความรู้ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการความรู้ของชุมชนยังจำกัดอยู่กับแกนนำในการทำกิจกรรมสำคัญของชุมชน การพัฒนาชุมชน ให้ความสำคัญกับผู้นำมากกว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแบ่งปันความรู้ การค้นหาความรู้ ส่งผลให้ภาพรวมในด้านการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

๑) ด้านการสร้างความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้เนื่องจาก การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอกเน้นไปที่ตัวผู้นำขององค์กรชุมชนมากกว่าการนำผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลายในองค์กรชุมชนไปศึกษาดูงานอาจเป็นเพราะทุนทางการเงินของชุมชนไม่เพียงพอต่อการนำสมาชิกอื่น ๆ ไปศึกษาดูงาน ส่งผลให้การสร้างความรู้ขยายความรู้เป็นไปได้อย่างในภาพรวมจึงอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่า สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการ ควบคู่ กับคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน สถาบันภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการบุคลากรทรัพยากรและเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาล ในการดำเนินธุรกิจหรือมีการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์สังคมแล้ว ก็จะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล สถาบันสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรมค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง ^{๑๓} สอดคล้องกับ Agranoff กล่าวว่า แหล่งความรู้ชุดแข็งที่ได้รับของแต่ละเครือข่ายจะถูกระบุไว้หลังจากนั้นเครือข่ายต่างๆ จะลงความรู้ชุดแข็งทั้งหมดสำหรับความรู้ฝังลึกถือว่ามีฐานะเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการเครือข่ายและพบว่ากระบวนการจัดการ ซึ่งพบว่าการสร้างความรู้ชุดแข็งที่ปรากฏจะมีการสร้าง ห้องสมุด ฐานข้อมูล เว็บไซต์ และแผนที่ความรู้ กระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ฝังลึก ความรู้ฝังลึกของแต่ละเครือข่ายจะมาจากประสบการณ์ กิจกรรม การดำเนินการต่างๆของเครือข่าย ซึ่งได้แก่ การปรึกษาหารือ การประชุมเชิงปฏิบัติการการทำงานของชุมชนปฏิบัติการในเครือข่ายคณะกรรมการที่ปรึกษาและการแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลในเครือข่าย เป็นต้น ^{๑๔}

^{๑๒} Hubley, J, **Communicating health: An action guide to health education and health promotion**, (London: Macmillan, 1994), P.39.

^{๑๓} สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ยุทธศาสตร์แผนฯ ๑๑**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.nesac.go.th/office/onesac_papers/papers_files/paper_21.php [๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗]

^{๑๔} Agranoff, Robert, “Managing within Networks : Add value to Public Organization” **Washington, D.C.** (Washington, D.C Georgetown University Press., 2007.)

๒) ด้านการจัดเก็บความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำองค์กรชุมชนมักเป็นผู้สูงอายุ ขาดการจดบันทึก ขาดการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บความรู้ ส่งผลให้เกิดการจัดเก็บในลักษณะของการส่งมอบประสบการณ์ สอดคล้องกับ วิจารย์ พานิช กล่าวว่าการจัดเก็บความรู้ในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล^{๑๕} สอดคล้องกับ Schermerhorn กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีค่าสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่^{๑๖} สอดคล้องกับ กมลวรรณ วรณธน์ ได้ศึกษาเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง” พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ของชุมชน และตัวแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองสามารถอธิบายได้ว่าทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่ชุมชนได้สร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทุนทางสังคมได้เกื้อกูลให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้โดยการทดลองปฏิบัติ และการถ่ายทอดบทเรียนจากการดำเนินงาน จนเกิดการวิเคราะห้และสังเคราะห์ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชนนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน^{๑๗}

๓) ด้านการแบ่งปันความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การเข้าร่วมประชุมกลุ่มเมื่อมีการเรียกประชุม ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำองค์กรชุมชนพยายามขยายแนวคิดในการพัฒนาชุมชนโดยใช้กิจกรรมที่มีฐานความรู้มาประยุกต์ใช้แต่การรับรู้ของสมาชิกในชุมชนส่วนมากมีจำนวนน้อยการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชนจึงมีน้อยตามไปด้วย สอดคล้องกับ พระไตรปิฎกภาษาไทย กล่าวว่า หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการ พบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของทุกคนในสังคมซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่น ปัญหาลูกไปติดยาเสพติด ก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคน

^{๑๕}วิจารย์ พานิช, **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔.

^{๑๖}Schermerhorn, J.R. **Management**. (9nd ed). (New York : John Willey & Sons, 2000), p.211.

^{๑๗}กมลวรรณ วรณธน์, “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓)

ก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับ Agranoff กล่าวว่า กระบวนที่ได้มาซึ่งความรู้ฝังลึก ความรู้ฝังลึกของแต่ละเครือข่ายจะมาจากประสบการณ์ กิจกรรม การดำเนินการต่างๆของเครือข่าย ซึ่งได้แก่ การปรึกษาหารือ การประชุมเชิงปฏิบัติการการทำงานของกลุ่มคนปฏิบัติการ ในเครือข่าย คณะกรรมการที่ปรึกษาและการแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลในเครือข่าย เป็นต้น

๔) ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างคุ้มค่า ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำนองค์กรชุมชนมีการแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานภายนอกและเข้าใจสภาพปัญหาความต้องการของชุมชนจึงสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้เฉพาะสมาชิกกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชนสอดคล้องกับ วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์ กล่าวว่า ทูทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทูทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความพอดีความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้ทิศทางที่จะกลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนรวยกับคนจน คนกับธรรมชาติ และชุมชนกับชุมชนอื่น เป็นต้น^{๑๘} สอดคล้องกับ Agranoff กล่าวว่าในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ต้องรู้ โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องต่อการทำงาน^{๑๙} สอดคล้องกับ Turner ได้เสนอแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องเครือข่าย และสถาบันเข้าด้วยกัน พบว่า เนื่องจากการดำเนินการทั้งของภาครัฐ และภาคสังคมต่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชนเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นเพียงพอต่อการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนแต่ต้องการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน และการเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership)^{๒๐}

๕.๒.๓ นำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๕.๒.๓.๑ รูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ด้วยการประยุกต์ใช้หลักอุปถัมภ์ธรรม มีการนำหลักพุทธธรรมมา

^{๑๘}วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, **ทุนทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

^{๑๙}Agranoff, Robert, **Managing within Networks : Add value to Public Organization**. (Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007), P. 29.

^{๒๐}Turner, Jonathan, **The Structural of Sociological Theory**. 3thed., (Homewood, Ill. : Dorsey Press, 1982), pp.1-15.

ประยุกต์ใช้ โดยองค์กรชุมชนมีการใช้แบบอัตโนมัติ ซึ่งหลักพุทธธรรมที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดและจัดกิจกรรมสงเคราะห์เข้าได้กับหลักพุทธธรรม คือ หลัก อปริหานิยธรรม โดยรูปแบบการดำเนินกิจกรรมมีลักษณะของการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกลงระเบียบข้อกติกาที่ชุมชนกำหนดขึ้นร่วมกัน และร่วมใจปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างพร้อมเพียง อีกทั้งให้ความสำคัญกับสมาชิกอื่น ๆ ทั้งเด็ก สตรี คนชรา ให้ความเคารพนับถือในคุณธรรม รวมถึงพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้วยความเสมอภาค ทั้งนี้เนื่องจากการดึงทุนทางสังคมมาใช้เช่นความไว้วางใจจากการขอรับคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน เป็นการนำข้อคิดเห็นจากการแนะนำของเพื่อนหรือผู้ทรงคุณวุฒิมาประมวลเป็นองค์ความรู้ในลักษณะของการปรับใช้ตามสถานการณ์ที่องค์กรชุมชนกำลังเผชิญอยู่ เป็นการจัดการความรู้ในรูปแบบของการบูรณาการแบบอัตโนมัติ และมีการใช้หลักพุทธธรรมประกอบกับการจัดกิจกรรม เช่น จัดประชุม ลงมติ เอื้อเพื่อต่อสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้เป็นการบูรณาการการดึงทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมแบบอัตโนมัติ สอดคล้องกับ พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่กล่าวว่า อปริหานิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ผู้ปฏิบัติธรรมนี้จะนำไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์คือ ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการ พบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ๕) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่าข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น ๖) สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์ ๗) ให้การอารักขา ค้ำครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การค้ำครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านพัฒนาสังคมต่อภาครัฐ เพื่อนำเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีดังนี้

๕.๓.๑.๑ การพัฒนาชุมชนมิติใหม่ควรให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเรียกว่าเป็น “การจัดการความรู้แบบชาวบ้าน” โดยภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วมโดยการกำหนดนโยบายที่เป็นการเสริมสร้างพลังให้ชุมชนมีความเป็นตัวของตัวเอง กำหนดและตัดสินใจเลือกอนาคตของตัวเอง ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการแก้ไขปัญหาด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในชุมชน จนนำไปสู่การลดการพึ่งพาจากภายนอก

๕.๓.๑.๒ การดำเนินนโยบายเพื่อพัฒนาชุมชน ภาครัฐไม่ควรกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนที่ใช้ได้ครอบคลุมทั่วประเทศ เพราะชุมชนแต่ละแห่งมีทุนทางสังคม ค่านิยม และจารีตที่แตกต่างกันดังนั้นการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ภาครัฐจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของชุมชนในการรับรู้และเรียนรู้

๕.๓.๑.๓ เครือข่ายทางสังคมเป็นทุนทางสังคมที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นภาครัฐควรกำหนดนโยบายเครือข่ายการพัฒนาของชุมชน โดยนำแนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดจริงทั้งภายในองค์กรชุมชนและระหว่างชุมชน เพราะเครือข่ายการเรียนรู้เป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และการเรียนรู้ระหว่างบุคคล และชุมชน

๕.๓.๑.๔ หากภาครัฐกำหนดนโยบายสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกิจกรรม เพื่อสร้างการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง จนนำไปสู่สังคมพัฒนาไปในทางที่ถูกต้อง

๕.๓.๑.๕ ภาครัฐควรกำหนดนโยบายมุ่งเน้นให้ประชาชนทุกภาคส่วนเห็นคุณค่า มีความรู้ความเข้าใจ และรักษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ เพราะการมีทุนทางสังคมที่ด้อยลงขับเคลื่อนให้สังคมพัฒนาไปในทางที่ถูกต้อง

๕.๓.๑.๖ การดำเนินนโยบายทุนทางสังคมที่จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะเป็นเรื่องของการสร้างค่านิยม ดังนั้นจึงต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาคประชาชนชุมชน จังหวัด และประเทศ

๕.๓.๑.๗ ภาครัฐควรกำหนดนโยบายที่กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการจัดการความรู้ โดยอาศัยทรัพยากร และภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในชุมชนมาผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผสมผสานและยกระดับให้นำมาให้เกิดประโยชน์ได้จริง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกเป็นข้อเสนอแนะต่อชุมชนเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ทั้ง ๔ แห่ง และส่วนที่สองเป็นข้อเสนอต่อชุมชนทั่วไป

๕.๓.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติต่อชุมชนที่เป็นหน่วยในการวิเคราะห์

๑) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติต่อองค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลถนนหัก จังหวัดบุรีรัมย์

(๑) เนื่องจากองค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการแล้ว การพัฒนาองค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ในอนาคตควรสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกองค์กรชุมชนมากขึ้น ทั้งองค์กรชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ภาครัฐและเอกชน

(๒) สมาชิกขององค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักมีส่วนร่วมต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดมา ดังนั้นองค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหักควรมีการวางแผนการพัฒนาขององค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ที่มาจากความคิดเห็นของสมาชิก โดยสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกและองค์กรชุมชน

(๓) องค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกหรือจัดการอบรมแก่คณะกรรมการ เพื่อเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรชุมชนต่างๆ ให้เกิดประสิทธิผล

(๔) กิจกรรมทำบุญวันละหนึ่งบาท กรณีที่สมาชิกส่งเงินครบ ๑๕ ปี เมื่อสมาชิกอายุ ๖๐ ปีแล้ว องค์กรชุมชนกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก จะมอบเงินรางวัลได้ให้เดือนละ ๓๐๐ บาททุกเดือนจนกว่าจะเสียชีวิต ถือว่าเป็นการสร้างหลักประกันชีวิตที่ดีให้แก่สมาชิกในชุมชน จึงควรพัฒนาต่อไปเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

๒) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติต่อองค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์

(๑) ระบบเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายทางสังคมซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชน โดยยึดเหนี่ยวให้คนในชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พึ่งพาอาศัย และให้อภัยต่อกัน ดังนั้นชุมชนควรสืบสอดทุนทางสังคมให้คงอยู่ต่อไป

(๒) องค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี จังหวัดสุรินทร์ ควรมีการจัดทำแผนการอนุรักษ์ป่าอาจเป็นแผนระยะสั้นหรือแผนระยะยาว เพื่อให้สมาชิกทราบทิศทางการดำเนินงานขององค์กรชุมชน และถือเป็นการสื่อความหมายและประสานงานการทำงาน

(๓) เนื่องจากคณะกรรมการที่ดำเนินอยู่ส่วนใหญ่มีวัยกลางคนย่อมจะหมดไปตามกาลเวลา ดังนั้นองค์กรชุมชนป่าทาม ชุมชนบ้านอาลอ-โดนแบน ต้องพยายามสร้างคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าทามในอนาคต โดยการถ่ายทอดประสบการณ์และปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าทามอย่างต่อเนื่อง

๓) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติต่อองค์กรชุมชนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ ชุมชนบ้านหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา จังหวัดนครราชสีมา

(๑) องค์กรชุมชนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ควรจัดกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกให้มากขึ้น โดยพิจารณาตามเวลาที่เหมาะสม เพราะการทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยครั้งจะส่งผลให้เกิดการช่วยเหลือกันมากขึ้น และทำให้สมาชิกมีความผูกพันกับองค์กรชุมชนมากขึ้น

(๒) องค์กรชุมชนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ควรมีมาตรการหรือบทลงโทษที่ชัดเจนกรณีสมาชิกขององค์กรชุมชนไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานขององค์กรชุมชน

(๓) องค์กรชุมชนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ควรมีการทบทวนกฎระเบียบทุกปีเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยต้องมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน

(๔) องค์กรชุมชนกลุ่มผลิตผ้าห่มนวมบ้านหนองยารักษ์ควรส่งเสริมให้สมาชิกได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น โดยการนำไปศึกษาดูงานตามหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง

๔) ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลบ้านขาม

จังหวัดชัยภูมิ

(๑) ความสามารถของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน จำเป็นต้องพิจารณาเรื่องการช่วยเหลือสมาชิกว่าส่งผลกระทบต่อวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน หรือไม่ พร้อมทั้งต้องคำนึงถึงศักยภาพเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ที่มีอยู่ด้วย

(๒) ควรมีการรวบรวมข้อมูลและจัดทำเป็นเอกสารเกี่ยวกับเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อเผยแพร่ให้แก่บุคคลที่สนใจ

๕.๓.๒.๑ ข้อเสนอแนะต่อชุมชนทั่วไป

๑) ชุมชนต้องดำรงทุนทางสังคมภายในองค์กรชุมชนให้ยังคงอยู่และมีความยั่งยืน โดยอาจจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เกิดการเชื่อมประสาน การช่วยเหลือเกื้อกูล ความไว้วางใจ ความผูกพัน และความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมเพราะการมีทุนทางสังคมเสมือนเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกให้การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ

๒) ชุมชนควรพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสมาชิก นอกจากกิจกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินอยู่แล้ว ชุมชนควรกระตุ้นความคิดของสมาชิก สร้างกิจกรรมที่เป็นการเรียนรู้มากขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน และสร้างความร่วมมือในลักษณะเครือข่ายที่หลากหลาย เพื่อจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของสมาชิกและชุมชน

๓) ชุมชนควรจัดเวทีระดมความคิดเห็นหรือเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้สม่ำเสมอเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสนพบปะพูดคุยกัน การจัดกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

๔) การริเริ่มให้ชุมชนมีการจัดการความรู้ ควรมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน หรือการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติของคนในชุมชน เพื่อจัดการกับปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่หรือเพื่อพัฒนาชุมชน

๕) ชุมชนควรมีการสรุปทบทวนหรือการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานที่ผ่านกระบวนการองค์กรชุมชน และวางแผนการดำเนินงานในอนาคต ซึ่งจะทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

๖) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนควรสอดคล้องกับความสนใจของสมาชิก ภูมิปัญญา และทรัพยากรภายในองค์กรชุมชน เพราะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน นอกจากนี้ยังอาจทำให้เกิดความสุข ความพึงพอใจในการทำงาน

๗) แม้ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาประเทศ แต่ชุมชนจะอยู่อย่างยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อมีความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามชุมชนจะต้องรักษาค่านิยมที่ดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่และสืบทอดให้รุ่นลูกหลานต่อไป

๘) กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนควรเริ่มจากการให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมคิด วิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา วางแผนเพื่อดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา และติดตามและประเมินผลกิจกรรม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๖.๓.๓.๑ เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ได้พัฒนาตัวแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อหาข้อมูลสมมติฐานเพื่อนำไปสู่การวิจัยเชิงปริมาณ ดังนั้นในโอกาสต่อไปควรนำตัวแบบนี้ไปทดสอบโดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากขึ้น

๖.๓.๓.๒ ควรศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมในระดับบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลรองรับสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรพื้นฐาน ซึ่งมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศ

๖.๓.๓.๓ ควรศึกษาการจัดการทุนทางสังคมของชุมชนที่เผชิญกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๖.๓.๓.๔ ควรศึกษานวัตกรรมของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

๖.๓.๓.๕ ควรศึกษาโดยการเปรียบเทียบทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งแตกต่างกัน

๖.๓.๓.๖ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความไว้วางใจกับการแบ่งปันความรู้ภายในองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

๖.๓.๓.๗ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับการสร้างความรู้และการแบ่งปันความรู้ในองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) พระไตรปิฎก :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิก
แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘.

_____. องค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
แปลน พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๐.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สัมพันธ์, ๒๕๒๙.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, เครื่องมือการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: รัตนไตร,
๒๕๕๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม,
๒๕๔๑.

นภาพรณ หะวานนท์และคณะ. ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

นฤมลพฤกษ์ศิลป์และพัชราหาญเจริญกิจ, การจัดการความรู้กับการศึกษาตามอัธยาศัย,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

บดินทร์ วิจารณ์, การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: เอ็กเปอร์เน็ท,
๒๕๕๐.

บุญดี บุญญากิจ และคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
เพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

ประภาพรรณ อุ่อบ. ทูทางสังคมและวัฒนธรรม. นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคม
พุทธมณฑล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสงคของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : เอช. เอน.การพิมพ์,
๒๕๓๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ . เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพริกฟ็อนเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒.
- _____ . การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพเสรีภาพและความสุข. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๕๐.
- พรธิดาวิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2547.
- ลำปาง แม้นมาตย์. การจัดการความรู้ในองค์กร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊กส์, ๒๕๕๐.
- ภาสกร อินทุมาร. ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม, ๒๕๔๗.
- ยีน ภู่วรรณและสมชาย นำประเสริฐชัย. ธุรกิจยุคสารสนเทศ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘.
- ยุวบุช ทินนะลักษณ์. ปริศนาภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถิธรรม, ๒๕๔๙.
- วรวิมล โรมรัตน์พันธ์. โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน. ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.
- _____ . ทุนทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๔๘.
- วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. ปลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการทัศน์ใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๔๙.
- สมบัติ เบญจศิริมงคล. อนาคตของสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอส.บี.คอนซัลติง. ๒๕๕๐.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๕.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๕๕.
- สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. ทุนทางสังคม. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุนเพื่อสังคม. ๒๕๔๓.
- สุธรรม ธรรมทัศนานนท์. เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. แนวความคิดทางทฤษฎีและความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล. พัฒนบริหารศาสตร์. ๒๖ (ตุลาคม) : ๑๑-๑๒, ๒๕๒๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เสรี พงศ์พิศ, วิชิต นันทสุวรรณ และจำนง แรกพินิจ. **วิสาหกิจชุมชน แผนแม่บท แนวคิด
แนวทาง ตัวอย่าง ร่างพระราชบัญญัติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๔๔.
- เสรี พงศ์พิศ. **เครือข่าย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.
- อเนก นาคะบุตร. **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑
เซ็นจูรี่จำกัด, ๒๕๔๑.
- อนุชาติ พวงสำลีและวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. **ประชาสังคม : คำ ความคิด ความหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

- ประภาพรรณ อุ่อบ. **บรรณาธิการ. ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม**. นครปฐม : โครงการวิจัยและ
พัฒนาประชาคมพุทธมณฑล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒. (อัดสำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ :

- Adler, Paul S. and Kwon, Seok-Woo. **Social Capital : the Good, the Bad, and the
Ugly**. Marshall Research Paper Series Working Paper MKT 03-09. USB
Marshall School of Business, 2009.
- _____. **Social Capital : Prospects for a New Concept**, *Academy of Management
Review*. 27 (January) : 17-40, 2002.
- Agranoff, Robert, **Managing within Networks : Add value to Public Organization**.
Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007.
- Alavi, M., and D.E.Leidner. Review : Knowledge Management and Knowledge
ManagemenrSystem : Conceptual Foundations and Research Issues. *MIS
Quarterly*. 27 (January) : 17-40, 2001.
- Badaracco, J. **Knowledge Link : How Firms Compete through Strategic Alliances**.
Boston, MA : Harvard Business School Press, 1991.
- Barner-Rasmussen, Wilhelm., Bjorlman, Ingmar. And Li, Li. **Knoeledgs Sharing between
MNC units : A Social Capital Perspective**, **Paper submitted to the 28th
EIBA Conference**, Athens, December 8-10, 2002.
- Baker, Wayne E. **Networking Smart, How to Build Relationships for Personal and
Professional Success**. New York : McGraw-Hill, 1994.
- Boissevain, J. **Friends of Friends Network Manipulator and Coalitions**. Oxford :
Basil Blackwell, 1994.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Bourdieu, P. and Wacquant, L.J.D. **An Invitation to Reflexive Sociology**. Chicago : University of Chicago Press, 1992.
- Braimoh, A.K. Integrating Indigenous Knowledge and Soil Science to Develop a National Soil Classification System For Nigeria. **Agriculture and Human Values** 19 (March) : 75-80, 2002.
- Burt, R.S. **Social Capital : Theory and Research**. New York : De Gruyter, 1992.
- Castelfranchi, C. Trust Mediation in Knowledge Management and Sharing. **Trust Management : iTrust 2004**. 2995 (March-April) : 304-318, 2004.
- Chatzkel, J.L. **Knowledge capital**. New York : Oxford University Press, 2003.
- Coleman, J. **Foundations of Social Theory**. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
- _____. Social Capital in the Creation of Human Capital. **American Journal of Sociology**. 94 (January) : S95-S120, 1988.
- Dalkir, K. **Knowledge Management in Theory and Practice**” New York: Elsevier, 2005.
- Dasgupta P. and Serageldin I., ed. **Social Capital : A Multifaceted Perspectives**. Washington, D.C. : world Bank. 1999.
- Davenport, T. **Information ecology**. Oxford, UK: Oxford University Press., 1997.
- Davenport, T. and Prusak, L. **Working Knowledge – How Organizations Manage What They Know**. Boston : Harvard Business School Press, 1998.
- Dubini, P. and Aldrich, H. Personal and Extended Networks are Central to the Entrepreneurial Process. **Journal of Business Venturing**. 6: 305-313, 1991.
- Fonchingong, C.C. and Fonjong, L.N. The Concept of Self-Reliance in Community Development Initiatives in the Cameroon Grass fields. **GeoJournal**. 57 (May) : 83-94, 2002.
- Fukuyama, F. **Trust : The Social Virtues and the Creation of Prosperity**. New York : FreePress, 1995.
- Galtung, J. **Self-Reliance a Strategy for Development**. London : Boyle I’ Overture Publication Ltd. 1980.
- Ghari, D. et al. **The Basic Needs Approach to Development: Some Issues Regarding Concepts and Methodology**. Geneva: ILO Publication, 1980.
- Halpern, David. **Social capital**. UK : Polity Press, 2005.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Hall, H. Borrowed Theory : Applying Exchange Theories in Information Science Research. **Library and Information Science Research**. 25 (Autumn) : 287-306, 2003.
- Hansen, M.T. The Search-Transfer Problem : The Role of Weak Ties in Sharing Knowledge Across **Organization Subunits**. **Administrative Science Quarterly**.44 (March) : 82-111, 1999.
- Hlupic, V., Pouloudi, A., &Rzevski, G..**Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues**. **Knowledge and Process Management**,9(2), 90-102, 2002.
- Nonaka, I. and Takeuchi, H.**The Knowledge-Creation Firm : How Japanese Companies Create Dynamics of Innovation**. New York: Oxford University Press., 1995.
- O'Dell, C., C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides. (1998). "If Only We Knew What We Know :The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice". The Free Press, USA., 1998.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

1. ดร.พรเศรษฐี วุฒิปัญญาอิสกุล หัวหน้าสาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
2. ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ หัวหน้าฝ่ายกิจการและวางแผนวิทยาลัยสงฆ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
3. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รศ.ลำยอง ปลั่งกลาง ข้าราชการบำนาญ
5. พระเมธีสุตาภรณ์, ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ภาคผนวก ข.
รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

1. นายเอือก มีแก้ว ประธานกรรมการตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. นายจรูญ งามแยะ นายก อบต.นาดี รองประธานตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
3. นายนพรัตน์ คริ่งมี ผอ.ร.ร.โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
4. นายประจวบ แต่งทรัพย์ ประธาน ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ
5. นายสวัสดิ์ แก้วบัณฑิตย์ รองประธาน ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ
6. นางสุมาลี แสงทอง เลขานุการ ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ
7. นางอุทัย เต็ดพุดซา ประธานกลุ่มผ้าไหมนวมหนองยารักษ์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
8. นางกะวีย์ โอดกระโทก ประธานกลุ่มผ้าไหมนวมแม่กะวีย์ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
9. นายประพันธ์ เต็ดพุดซา ผู้ใหญ่บ้านหนองยารักษ์เหนือ ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
10. นางสาวราย โส่นารายณ์ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
11. นายประพงษ์ พัทณี รองประธาน ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
12. นางศุรวรรณ สุขอนุศาสตร์ เลขานุการ ประธานกองทุนชุมชนบ้านถนนหัก ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
13. นายภูษิต ลัทธินธรรม พัฒนาการจังหวัดชัยภูมิ
14. นางบุญยิ่ง เทศน้อย นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการพิเศษ รักษาการแทน พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์
15. นายทินกร บุญเงิน พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรป่าไม้ที่ ๘ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๘ (นครราชสีมา)

ภาคผนวก ค.

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

ภาคผนวก ง.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

ภาคผนวก จ
เครื่องมือการวิจัย (แบบสอบถาม)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

.....

คำชี้แจง

แบบสอบถามชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง และความรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

การตอบแบบสอบถามจะไม่ส่งผลกระทบต่อท่าน กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเห็นที่เป็นจริง คำตอบของท่านจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในการศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ขอขอบคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือด้วยดี
นายประพันธ์ นิกกระโทก
นิสิตปริญญาเอกสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจงกรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง ตามข้อความให้ตรงกับความเป็นจริง

๑. เพศ

ชาย

หญิง

๒. อายุ

ต่ำกว่า ๒๐ ปี

๒๐ - ๓๐ ปี

๓๑ - ๔๐ ปี

๔๑ - ๕๐ ปี

๕๑ - ๖๐ ปี

๖๑ ปี ขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

๔. อาชีพ

เกษตรกร

ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว

รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

รับจ้าง

แม่บ้าน

อื่นๆ (โปรดระบุ).....

๕. รายได้ต่อเดือน

ไม่เกิน 10,000 บาท

10,001 - 15,000 บาท

15,001 - 30,000 บาท

30,001 บาทขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทุนทางสังคม

คำชี้แจง : กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ว่างตามข้อความให้ตรงกับความเป็นจริง

โดยกำหนดระดับสภาพปัจจุบันในการบริหารงานที่ปฏิบัตินำไปใช้จริง ดังนี้

๕ หมายถึง มี สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มี สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับมาก

๓ หมายถึง มี สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มี สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับน้อย

๑ หมายถึง มี สภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริงระดับน้อยที่สุด

สภาพปัจจุบันทุนทางสังคม		ระดับสภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
ด้านความไว้วางใจ						
๑.	การขอคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน					
๒.	การขอคำปรึกษาจากครูซึ่งปฏิบัติงานประจำอยู่ที่โรงเรียนภายในชุมชน					
๓.	การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์					
๔.	การขอคำปรึกษาจากผู้นำการเมืองท้องถิ่นและสมาชิก					
๕.	การขอคำปรึกษาจากเพื่อนและคนรู้จักที่สามารถสนทนาหรือช่วยเหลือได้					
ด้านการเงิน						
๑.	การได้รับการช่วยเหลือด้านสังคมจากธุรกิจและเอกชน					
๒.	ภาครัฐและเอกชนนำเอาความเชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่น การผลิต การตลาด การเงินมาส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน					
๓.	รัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชน					
๔.	ในหมู่บ้านมีองค์กรที่สามารถให้ความช่วยเหลือด้านการเงินยามฉุกเฉินได้					
ด้านธรรมชาติ						
๑.	ป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์					
๒.	ป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ชาวบ้านดำรงชีวิต					
๓.	แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้พอเพียงสำหรับใช้ทำการเกษตร					
๔.	ป่าไม้ถือเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจในหมู่บ้าน					
๕.	พื้นที่สำหรับทำการเกษตรในหมู่บ้าน					

สภาพปัจจุบันทุนทางสังคม		ระดับสภาพทุนทางสังคมที่นำไปใช้จริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
ด้านบุคคล						
๑.	การดำเนินชีวิตสมถะ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง					
๒.	การประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว					
๓.	การแบ่งปันส่วนที่เหลือไปยังสมาชิกอื่นๆในชุมชน					
๔.	การได้รับการศึกษาตามการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ					
๕.	คนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึง					
ด้านการให้ความรู้						
๑.	การพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในระบบนอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต					
๒.	การเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลาย					
๓.	การสร้างความสมดุลและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					
๔.	การสนับสนุนผู้นำท้องถิ่นครูอาจารย์ผู้นำศาสนาและสมาชิกชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจรู้จักเลือกใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน					
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน						
๑.	แหล่งน้ำประปาหมู่บ้านมีใช้อย่างพอเพียง					
๒.	การคมนาคมถนนภายในหมู่บ้านเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก					
๓.	โทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน					
๔.	มีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน					
๕.	มีการกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล					

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน

คำชี้แจง : กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง วางตามข้อความให้ตรงกับความเป็นจริง

โดยกำหนดระดับสภาพปัจจุบันในการบริหารงานที่ปฏิบัตินำไปใช้จริง ดังนี้

๕ หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับมาก

๓ หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับปานกลาง

๒ หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับน้อย

๑ หมายถึง กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริงระดับน้อยที่สุด

กระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน		กระบวนการจัดการความรู้ที่นำไปใช้จริง				
		๕	๔	๓	๒	๑
การสร้างความรู้						
๑.	การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก					
๒.	มีการส่งเสริมแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานการจัดการความรู้ที่ดีเด่น					
๓.	มีการจัดทำแผนกิจกรรมการสร้างความรู้ของชุมชน					
๔.	การศึกษาดูงานฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้จริง					
ด้านจัดเก็บความรู้						
๑.	มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ของชุมชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร					
๒.	มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้					
๓.	การพัฒนาความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้จัดเก็บข้อมูลของชุมชน					
๔.	การจัดบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล					
ด้านแบ่งปันความรู้						
๑.	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน					
๒.	การเข้าร่วมประชุมกลุ่มเมื่อมีการเรียกประชุม					
๓.	การแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเมื่อมีโอกาส					
๔.	สมาชิกในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันเพื่อประโยชน์ในการทำงาน					
ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้						
๑.	นำความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนไปใช้ในงานจริง					
๒.	ชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่น					
๓.	การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างคุ้มค่า					
๔.	การสร้างแรงจูงใจและจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน					

ตอนที่ ๓ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ฉ
เครื่องมือการวิจัย (แบบสัมภาษณ์)

ข้อคำถามการสัมภาษณ์

ทวนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ข้อมูลทั่วไป

๑. ความเป็นมาขององค์กรชุมชนเป็นอย่างไร และประเด็นปัญหาใดที่ทำให้เกิดการรวมองค์กรชุมชน
๒. ลักษณะหรือวิธีการรวมองค์กรชุมชนเป็นอย่างไร มีใครที่มีบทบาทหลักที่ทำให้เกิดการรวมองค์กรชุมชนและมีบทบาทอย่างไร
๓. กระบวนการดำเนินงานขององค์กรชุมชนเป็นอย่างไร

กระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑. องค์กรชุมชนมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น อะไรบ้าง
๒. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นเกิดขึ้นหรือมีที่มาอย่างไร
๓. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นได้รับการจัดเก็บที่ไหน
๔. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นมีการถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร
๕. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างไร
๖. องค์กรชุมชนของท่านได้รับประโยชน์จากการจัดการความรู้อย่างไร
๗. การจัดการความรู้นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างทวนทางสังคมกับการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑. ในชุมชนของท่านมีสิ่งใดบ้างที่เป็นทวนทางสังคม
๒. การมีทวนทางสังคมส่งผลต่อความเป็นอยู่หรือการประกอบอาชีพของคนในชุมชนหรือไม่ อย่างไร
๓. ทวนทางสังคมส่งผลต่อการจัดการความรู้ภายในองค์กรชุมชนหรือไม่ อย่างไร

ตัวแบบทวนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑. ในทฤษฎีของท่านองค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนคืออะไร
๒. ชุมชนของท่านพึ่งตนเองได้ ในเรื่องอะไร
๓. สาเหตุที่ทำให้ชุมชนของท่านพึ่งตนเองได้คืออะไร
๔. องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต้องประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้หรือไม่ อย่างไร
  - ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง
  - ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
  - ชุมชนใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่
  - ชุมชนสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน
๕. การที่ชุมชนมีการจัดการความรู้ส่งผลให้องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้หรือไม่ อย่างไร

**ข้อคำถามการจัดการจัดองค์กรชุมชนสนทนา
ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน**

กระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑. องค์กรชุมชนมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น อะไรบ้าง
๒. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นเกิดขึ้นหรือมีที่มาจากอย่างไร
๓. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นได้รับการจัดเก็บที่ไหน อย่างไร
๔. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นมีการถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร
๕. ความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านั้นถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างไร
๖. องค์กรชุมชนของท่านได้รับประโยชน์จากการจัดการความรู้อย่างไร
๗. การจัดการความรู้นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑. ในชุมชนของท่านมีสิ่งใดบ้างที่เป็นทุนทางสังคม
๒. การมีทุนทางสังคมส่งผลต่อความเป็นอยู่หรือการประกอบอาชีพของคนในชุมชนหรือไม่ อย่างไร
๓. ทุนทางสังคมส่งผลต่อการจัดการความรู้ภายในองค์กรชุมชนหรือไม่ อย่างไร

ตัวแบบทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๑. ในทรรศนะของท่านองค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนคืออะไร
๒. ชุมชนของท่านพึ่งตนเองได้ ในเรื่องอะไร
๓. สาเหตุที่ทำให้ชุมชนของท่านพึ่งตนเองได้คืออะไร
๔. องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต้องประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านั้นหรือไม่ อย่างไร
  - ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง
  - ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
  - ชุมชนใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่
  - ชุมชนสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน
๕. การที่ชุมชนมีการจัดการความรู้ส่งผลให้องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้หรือไม่ อย่างไร

แบบประเมินความเที่ยงตรงของเนื้อหาแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

.....

ตอนที่ ๑ สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

ชาย

หญิง

๒. อายุ

ต่ำกว่า ๒๐ ปี

๒๐ - ๓๐ ปี

๓๑ - ๔๐ ปี

๔๑ - ๕๐ ปี

๕๑ - ๖๐ ปี

๖๑ ปี ขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

๔. อาชีพ

เกษตรกร

ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว

รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

รับจ้าง

แม่บ้าน

อื่นๆ (โปรดระบุ).....

๕. รายได้ต่อเดือน

ไม่เกิน 10,000 บาท

10,001 - 15,000 บาท

15,001 - 30,000 บาท

30,001 บาทขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทุนทางสังคม

ที่	คำถามที่ใช้ในการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					ΣR	IOC	ข้อเสนอแนะ
		๑	๒	๓	๔	๕			
	ด้านความไว้วางใจ								
๑.	การขอคำปรึกษาจากสมาชิก ภายในชุมชน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๒.	การขอคำปรึกษาจากครูซึ่ง ปฏิบัติงานประจำอยู่ที่โรงเรียน ภายในชุมชน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๓.	การขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๔.	การขอคำปรึกษาจากผู้นำ การเมืองท้องถิ่นและสมาชิก	๑	๑	๑	-๑	๑	๓	๐.๖	
๕.	การขอคำปรึกษาจากเพื่อนและ คนรู้จักที่สามารถสนทนาหรือ ช่วยเหลือได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
	ด้านการเงิน								
๑.	การได้รับการช่วยเหลือด้านสังคม จากธุรกิจและเอกชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๒.	ภาครัฐและเอกชนนำเอาความ เชี่ยวชาญด้านการบริหารธุรกิจ เช่นการผลิต การตลาด การเงินมา ส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน	๑	๑	๑	-๑	๑	๓	๐.๖	
๓.	รัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่ หมู่บ้านและชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	ในหมู่บ้านมีองค์กรที่สามารถให้ ความช่วยเหลือด้านการเงินยาม ฉุกเฉินได้	๑	๑	๑	-๑	๑	๓	๐.๖	
	ด้านธรรมชาติ								
๑.	ป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘	
๒.	ป่าไม้ในชุมชนมีแหล่งอาหารให้ ชาวบ้านดำรงชีวิต	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๓.	แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ใช้ พอเพียงสำหรับใช้ทำการเกษตร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	ป่าไม้ถือเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อน ใจในหมู่บ้าน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	

ที่	คำถามที่ใช้ในการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					ΣR	IOC	ข้อเสนอแนะ
		๑	๒	๓	๔	๕			
๕.	พื้นที่สำหรับทำการเกษตรในหมู่บ้าน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
	ด้านบุคคล								
๑.	การดำเนินชีวิตสมถะ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๒.	การประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๓.	การแบ่งปันส่วนที่เหลือไปยังสมาชิกอื่นๆในชุมชน	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๔.	การได้รับการศึกษาตามการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๕.	คนในชุมชนได้รับการดูแลสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจอย่างทั่วถึง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
	ด้านการให้ความรู้								
๑.	การพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในระบบนอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๒.	การเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลาย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๓.	การสร้างความสมดุลและความพอดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	การสนับสนุนผู้นำท้องถิ่นครูอาจารย์ผู้นำศาสนาและสมาชิกชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจรู้จักเลือกใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	

ที่	คำถามที่ใช้ในการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					ΣR	IOC	ข้อเสนอแนะ
		๑	๒	๓	๔	๕			
๑.	ด้านโครงสร้างพื้นฐาน แหล่งน้ำประปาหมู่บ้านมีใช้อย่างพอเพียง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๒.	การคมนาคมถนนภายในหมู่บ้านเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๓.	โทรศัพท์สาธารณะมีความสมบูรณ์พร้อมใช้งาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	มีไฟฟ้าครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๕.	มีการกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทุนทางสังคม

ที่	คำถามที่ใช้ในการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					ΣR	IOC	ข้อเสนอแนะ
		๑	๒	๓	๔	๕			
	ด้านการสร้างความรู้								
๑.	การแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๒.	มีการส่งเสริมแสวงหาความรู้และศึกษาดูงานการจัดการความรู้ที่ดีเด่น	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๓.	มีการจัดทำแผนกิจกรรมการสร้างความรู้ของชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	การศึกษาดูงานฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้จริง	๐	๑	๑	๑	๑	๔	๐.๘	
	ด้านการจัดเก็บความรู้								
๑.	มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ของชุมชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๒.	มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อรวบรวมแหล่งความรู้	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
๓.	การพัฒนาความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์สำหรับผู้จัดเก็บข้อมูลของชุมชน	๑	๑	๑	-๑	๑	๓	๐.๖	
๔.	การจัดบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล	๑	๑	๑	๐	๑	๔	๐.๘	
	ด้านการแบ่งปันความรู้								
๑.	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๒.	การเข้าร่วมประชุมกลุ่มเมื่อมีการเรียกประชุม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๓.	การแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเมื่อมีโอกาส	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	สมาชิกในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันเพื่อประโยชน์ในการทำงาน	๑	-๑	๑	๑	๑	๓	๐.๖	

ที่	คำถามที่ใช้ในการวิจัย	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					ΣR	IOC	ข้อเสนอแนะ
		๑	๒	๓	๔	๕			
๑.	ด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ นำความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนไปใช้ใน งานจริง	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘	
๒.	ชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในการ พัฒนาท้องถิ่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๓.	การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกัน อย่างคุ้มค่า	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	
๔.	การสร้างแรงจูงใจและจิตสำนึกใน การทำงานร่วมกัน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – ฉายา/นามสกุล	นายประพันธ์ นีกะระโทก
วัน/เดือน/ปี/เกิด	๔ ธันวาคม ๒๕๑๐
ภูมิลำเนาเดิม	๑๕ หมู่ ๖ ต.หนองระเวียง อ.เมือง จ.นครราชสีมา ๓๐๐๐๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๕ หมู่ ๖ ต.หนองระเวียง อ.เมือง จ.นครราชสีมา ๓๐๐๐๐
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, หัวหน้าสถานีวิจัยพระพุทธศาสนา มจร.นครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	๑. น.ธ. เอก , ประโยค ๑-๒ ๒. พธ.บ.(พระพุทธศาสนา) ๓. Dip.(in Teaching of English) ๔. M.A.(Linguistics) ๕. ประกาศนียบัตรพนักงานวิทยุสมัครเล่นขั้นต้น ๖. ประกาศนียบัตรหลักสูตรการใช้วิทยุคมนาคมแบบสังเคราะห์ความถี่ ๗. ประกาศนียบัตรหลักสูตรนักเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิจัยและโทรทัศน์รุ่นที่ ๕ สถาบัน การประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ ๘. ประกาศนียบัตรหลักสูตร “ผู้บริหารโครงการพระนักเผยแผ่ธรรม” รุ่นที่ ๒ สถาบัน การประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ ๙. ประกาศนียบัตรหลักสูตรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ๓๐ ชั่วโมง จาก ม.ขอนแก่น และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๐. ผ่านการอบรมหลักสูตรวิทยุชุมชนกับความมั่นคงภายใน(กอ. รมน.ภาค ๒) ๑๑. ผ่านการอบรมหลักสูตรเสริมสร้างศักยภาพวิทยุชุมชน รุ่นที่ ๒ ของจังหวัดนครราชสีมา ๑๒. กำลังศึกษาต่อหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต สาขาวิทยุกระจายเสียง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ๑๓. กำลังศึกษาต่อหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์
ประวัติการทำงาน	๑. อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ ปี ๒๕๔๑- ปัจจุบัน ๒. หัวหน้าสาขาวิชาภาษาต่างประเทศ ปี ๒๕๔๒- ๒๕๔๗ ๓. หัวหน้าสถานีวิจัยพระพุทธศาสนา มจร. เอฟเอ็ม๙๙.๗๕ เมกกะเฮิรตซ์ ปี ๒๕๔๘- ปัจจุบัน ๔. รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตนครราชสีมา กรกฎาคม ๒๕๕๐ -เมษายน ๒๕๕๔ ๕. หัวหน้าสาขาวิชาภาษาต่างประเทศ ปี ๒๕๕๗-ปัจจุบัน

ประสบการณ์/
การทำงานพิเศษ

๑. คณะกรรมการประจำสภาวิทยาเขตนครราชสีมา
๒. อดีตคณะกรรมการประจำวิทยาเขตนครราชสีมา
๓. อดีตคณะกรรมการประจำวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา
๔. อดีตคณะกรรมการบริหารงานบุคคล วิทยาเขตนครราชสีมา
๕. อดีตประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้านทับช้าง
๖. อดีตรองประธานคณะกรรมการการเลือกตั้งระดับตำบล ปี ๒๕๔๐
๗. รองประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบ้านทับช้าง ต.หนองระเวียง อ.เมือง จ.นครราชสีมา ร.ร.พระราชทาน(ร.ร.ขยายโอกาสขนาดกลาง)
๘. กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์เปรียญธรรมสมาคมสาขานครราชสีมา
๙. กรรมการบริหารพุทธสมาคมจังหวัดนครราชสีมาฝ่ายธรรมศึกษา
๑๐. กรรมการชมรมรักษ์พระพุทธศาสนานครราชสีมา
๑๑. พิธีกรประจำโครงการ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชา ของจังหวัดนครราชสีมา
๑๒. อดีตผู้ดำเนินรายการเด็กไทยใจงาม ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา ระบบ เอ.เอ็ม๗๒๙ เมกกะเฮิรซ์
๑๓. ผู้ประกาศ, ผู้ดำเนินรายการและนักจัดรายการประจำสถานีวิทยุ พระพุทธศาสนา มจร. นครราชสีมา
๑๔. อนุกรรมการกำกับดูแลแก้ปัญหาวิทยุชุมชนระดับจังหวัด จังหวัดนครราชสีมา
๑๕. คณะกรรมการจัดงานวิสาขบูชาพุทธบารมี ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ของจังหวัดนครราชสีมา
๑๗. วิทยากรดำเนินการเสวนา ในงานวิสาขบูชาพุทธบารมีปี ๒๕๕๓ – ปี ปัจจุบัน ณ ห้างสรรพสินค้า เดอะมอลล์ นครราชสีมา